

0.1364

138

21

TÖRTÉNELMI ÉS RÉGÉSZETI

ÉRTESITŐ.

A DÉLMAGYARORSZÁGI

TÖRTÉNELMI ÉS RÉGÉSZETI MUZEUMTÁRSULAT

KÖZLÖNYE.

AZ IGAZGATÓ-VÁLASZTMÁNY MEGBIZÁSÁBÓL SZERKESZTI

DR. BERKESZI ISTVÁN,
FŐTITKÁR ÉS MUZEUMI ŐR.

KIADJA A DÉLMAGYARORSZÁGI TÖRTÉNELMI ÉS RÉGÉSZETI
MUZEUMTÁRSULAT.

XXVI. (ÚJ) ÉVFOLYAM. — I–IV. FÜZET.

TEMESVÁROTT, 1910.

NOMATOTT A CSANÁD-EGYHÁZMEGYEI KÖNYVSZAJTÓN.

A XXVI. (új) évfolyam általános tartalma

I—IV. FÜZET.

1. A Delejtű. Délmagyarország első magyar hírlapjának kritikai ismertetése a kor jellemzésével. (1858—1861.) <i>Dr. Berkeszi Istvántól</i>	1
2. A temesvármegyei községnevek magyarosítása. <i>Lendvai Miklóstól</i>	94
3. Jelentés a temesvár-belvárosi csatornázás és a várbontási munkák alkalmával 1910-ben felszínre került leletekről. <i>Dr. Berkeszi Istvántól</i>	136
4. A vattinai arany kincslet. <i>Dr. Berkeszi Istvántól</i>	143
5. Adatok Mercy Klaudiusz Florimund gróf életéhez. <i>Dr. Baróti Lajostól</i>	146
6. Adatok Délmagyarország történetéhez. <i>Dr. Baróti Lajostól</i>	156
7. Főtitkári Jelentés	161
8. Tárca. (Jegyzőkönyv)	174
9. A délmagyarországi tört. és régész. muzeumtársulat az 1909. év végén	181

TÖRTÉNELMI ÉS RÉGÉSZETI
ÉRTESITŐ.

A DÉLMAGYARORSZÁGI
TÖRTÉNELMI ÉS RÉGÉSZETI MUZEUMTÁRSULAT
KÖZLÖNYE.

AZ IGAZGATÓ-VÁLASZTMÁNY MEGBIZÁSÁBÓL SZERKESZTI

DR. BERKESZI ISTVÁN,
FŐTITKÁR ÉS MUZEUMI ŐR.

KIADJA A „DÉLMAGYARORSZÁGI TÖRTÉNELMI ÉS RÉGÉSZETI MUZEUM-
TÁRSULAT.”

—
XXVI. (UJ) ÉVFOLYAM.
—

TEMESVÁROTT.
NYOMATOTT A CSANÁD-EGYHÁZMEGYEI KÖNYVSAJTÓN.
1910.

301587

MAGY. AKADEMLA
KÖNYVTARA

A XXVI. (új) évfolyam általános tartalma

I—IV. FÜZET.

1. A Delejtű. Délmagyarország első magyar hirlapjának kritikai ismertetése a kor jellemzésével. (1858—1861.) <i>Dr. Berkeszi Istvántól</i>	1
2. A temesvármegyei községnevek magyarosítása. <i>Lendvai Miklóstól</i>	94
3. Jelentés a temesvár-belvárosi csatornázás és a várbontási munkák alkalmával 1910-ben felszínre került leletekről. <i>Dr. Berkeszi Istvántól</i>	136
4. A vattinai arany kincslelet. <i>Dr. Berkeszi Istvántól</i>	143
5. Adatok Mercy Klaudiusz Florimund gróf életéhez. <i>Dr. Baróti Lajostól</i>	146
6. Adatok Délmagyarország történetéhez. <i>Dr. Baróti Lajostól</i>	156
7. Főtitkári Jelentés	161
8. Tárca. (Jegyzőkönyv)	174
9. A délmagyarországi tört. és régész. muzeumtársulat az 1909. év végén	181

TÖRTÉNELMI ÉS RÉGÉSZETI ÉRTESÍTŐ.

A DÉLMAGYARORSZÁGI
TÖRTÉNELMI ÉS RÉGÉSZETI MUZEUMTÁRSULAT KÖZLÖNYE.

XXVI. (ÚJ) ÉVFOLYAM

1910.

I. ÉS II. FÜZET.

A Delejtű.

Délmagyarország első magyar hírlapjának kritikai ismertetése a kor jellemzésével.
(1858—1861.)

Írta: Dr. BERKESZI ISTVÁN.

Előszó.

A délvidéki magyar írók „Arany János Társasága“ Szentkláray Jenő dr. társulati elnök indítványára 1907. febr. 23-ki ülésében a következő pályatételt tűzte ki pályázatra: Kívánatik a Délvidék első magyar lapjának, Pesty Frigyes Delejtű-jének korfestő, kritikai ismertetése és annak hatása Délmagyarországon a nemzeti szellem ébresztésére. A terjedelme legalább három nyomtatott ív legyen.

A pályázat az 1908. évben is kihirdettetett, ekkor is egy évi határidő szabatván a munka beadására, de ekkor is meddő maradt, mire az Arany János Társaság 1909-ben engem bízott meg a megtisztelő feladattal, hogy Temesvár és Délmagyarország első magyar hírlapjának kritikai ismertetését megírjam.

A Társaság e pályatétel kitűzésével felújítani kívánta Délmagyarország legnagyobb történetírójának emlékét és háláját s hódolatát akarta nyilvánítani Pesty Frigyes halhatatlan neve iránt, ki történetírói érdemein kívül azáltal is érdemessé tette magát a délvidéki közönség előtt, hogy az elnyomatás korában megindítója, vezetője és középpontja volt az ország délkeleti határain annak a hazafias mozgalomnak, mely a magyar nemzeti hagyományokat megmenté s a melyből a mostani magyar társadalom közszelleme kisarjadzott.

Az Arany János Társaság nagyon jól tudta, hogy a Delejtű élete és működése nem olyan egyszerű, mint más vidéki lap multja. Egy darab történet az Délmagyarország legszerencsétlenebb korszakából, amikor e vidék elszakítva az anyaországtól, tizenegy éven át az önkényuralom minden kínját átszenvedte.

Magyarország sem élt boldog napokat 1849. után; de legalább

nagyrészében megmaradt Magyarországnak, míg a délvidék elszakítva az anyaország kebeléről, még a jogot is elveszteni látszott, hogy magát Magyarország kiegészítő részének tekintse.

Ha az elszakított országrésznek a közvéleménye a hatalom eme tényével szemben néma maradt volna, úgy méltán lehetett volna róla feltenni, hogy megadta magát sorsának, sőt kibékült vele.

Éppen azt kellett lehetetlenné tenni, hogy a hatalom ilyet ne állíthasson. Egy csendes bár, de passiv ellenállást kellett azzal szembeállítani. Erre a célra pedig a legjobb volt egy magyar hírlap alapítása. Egy magyar hírlapnak már a pusztja megjelenése is tüntetés számba ment egy olyan vidéken, ahol addig soha semmiféle magyar ujság meg nem jelent. Akik érteni tudtak, azok meg is értették ennek az ujságnak a titkos célját. Mert nagyon-nagyon titkolni kellett azt kivált az első két év alatt, nehogy a lapnak életébe, a szerkesztőjének pedig szabadságába kerüljön. De már magából abból a tényből, hogy — a szerkesztő — a kis Delejtű hetilapban az ország legkiválóbb íróit mutatta be munkatársaiul, országos demonstrációt lehetett kiolvasni.

Veszedelmes szírtek között kellett a Delejtű hajójával eveznie; egyrészt hogy a hatalom figyelmét és haragját elkerülje, másrészt hogy célját igen óvatosan bár, de mégis jól szolgálja. Erre kiválóan alkalmas, sőt egyetlen alkalmas férfiú volt akkor ezen a vidéken: Pesty Frigyes. Nagyeszű, kiváló jellemű, lángoló hazafiasságu, megnyerő modoru és mindezekhez még erélyes ember, ki az akkori szomorú sajtóviszonyok között is meg tudta értetni olvasóival a kitűzött célt.

Aki a Delejtűt mai nap olvassa, majdnem tartalmatlannak, üresnek fog az előtte feltűnni. Igaz is, hogy sok cikk van benne, a mely nem egyéb laptölteléknél, de mégis több az olyan, melynek határozott vonatkozása van, ahol a sorok között kell olvasni. Aki az akkori politikai viszonyok ismeretével felfegyverkezve veszi e lapot kezébe, az előtt egy egész új világ derül fel. Megérti azt, hogy egyes képes elbeszélések, népmesék, apróbb hírek az egyszerű köpenyeg alatt mit jelentenek és mit kell azok alatt tulajdonképen érteni, hogyan kell azokat magyarázni. Az akkori viszonyok ismerete adja meg hozzá a kulcsot: miért regisztrálja a szerkesztő folyvást a nemzeti ruha viselését, a nemzeti célokra szolgáló adakozásokat és sok egyebet. A tüntetéseket szervezte ilyen jámbor képpel.

Nem hiába idézi egy ízben Pesty a Claudius mondását: „elvégi azt a csendes erőszak, a mire nem képes a hatalom“. Ebben benne van a Delejtű egész programja. Folyvást éleszteni a nemzeti tüzet, meg nem szűnő tüntetésekkel kifárasztani a hatalmon levőket. Gutta cavat lapidem.

Pesty Frigyes és a Delejtű el is érte célját. A Temesi Bánság és Szerb Vajdaság (Vojvodina) megbukott. Mihelyt a Bánság 1860. legvégén visszacsatoltatott Magyarországhoz, a Delejtű is elvesztette létalapját. Elérte amit akart, most már elpihenhetett. Soha még egy kis lap nagy ügyet olyan jól nem szolgált mint Pesty Frigyes Delejtű-je a visszacsatolás ügyét.

Ebben rejlik Pestynek és a Delejtű-nek nagy jelentősége és hervadhatlan érdeme.

Mint hogy megbízásom akképen szól, hogy a Delejtű kritikai ismertetését nyújtsam, a jelen tanulmány nagy része (IV. és V. fejezet) ennek felel meg. A VI. fejezetben pedig a lap munkatársait és cikkeiket ismertetem röviden. A hírlapirodalom fejlődésével, valamint az absolut uralom korának festésével hosszasan foglalkozni nem akartam, mert sem hírlapirodalmat, sem kortörténetet írni nem volt feladat. Azért csak annyiban jellemzem úgy a hírlapírás előzményeit mint magát a Delejtű korabeli politikai viszonyokat, a mennyire épen szükséges, hogy tárgyunkat beleillesszük.

Szükségesnek láttam közölni a Delejtű teljes repertóriumát is, mert a Pesty által a három első évfolyamról egykoruan, az évfolyamok végén közölt repertorium egyrészt hiányos, másrészt pedig a negyedik évfolyamról (1861.) nem is jelent meg ilyen tartalomjegyzék.

Végül hálás köszönetemet kell kifejeznem az Arany János Társaság-nak, mely alkalmat nyújtott arra, hogy ezzel az érdeemes tárggyal behatóan foglalkozni alkalmam lehetett.

I.

Hazai hírlapírásunk kezdete. Hírlapolvasóink a XVIII. században. Temesvár első hírlapjai. Temesvár magyarosodása. 1848-ki hírlapok. Egy magyar hírlap lehetősége. Temesvármegye befolyása a nemzeti szellem és a magyar nyelv terjedésére.

A Temesi Nemzeti Kaszinó.

Hazai hírlapirodalmunkat régiségre nézve nem mérhetjük össze a művelt nyugati országok hírlapirodalmával, mert azokban már a XVII. században is kifejlett hírlapirodalomra találunk. Angliában megszületett már 1702-ben az első napilap,¹⁾ amikor nálunk még semmi-féle hírlap nem létezett. De ezen nem kell csodálkoznunk. A századokig tartó török háborúk és szabadságharcok legalább is kétszáz évvel vetették vissza nemzetünket a művelődés terén. Mihelyt véget értek e hosszas háborúk, beköszöntött nálunk is a haladás kora és megjelennek az első hírlapok.

¹⁾ Daily Courant, 1702. március 11-én. Ferenczy József, a Magyar Hírlapirodalom története, 1887. 7.

Bár a hírlapirodalom hazánkban jóval később keletkezett, mint a nyugati országokban, de azért nálunk is érdeklődtek a hírlapok iránt és már jóval a hazai hírlapírásunk megkezdése előtt találunk hazánkban hírlapolvasókat.

A hírlapokat kezdetben nálunk is a nagy kiterjedésű magánlevelezés pótolta, nemcsak a XVI., XVII., hanem még a XVIII. században is. Egy-egy főúr számára néha rakásszámra érkeztek a levelek a jó barátok-, rokonok-, ismerősök- és alárendeltektől, akik mintegy kötelességöknek tartották „új hírekkel udvarolni“. Egy-egy befolyásos főúr ekként hírlap hiányában is értesülve volt mindenről, ami az országban történt, fontos politikai ügyektől kezdve egész a rablókalandokig. A török uralomnak hazánkban az az egy jó következménye megvolt, hogy teremtett egy nagyarányú levéltudományt, mely leginkább magyar nyelvű volt. Ez a szokás azután megmaradt a XVIII. században is, csak a nyelv változott meg némelyeknél latinra, másoknál németre, sőt franciára is.

A nagyarányú levelezés mellett nemcsak a főurak, hanem a köznemesek és honoráciorok közül is többen jártak már a XVIII. század elején külföldi hírlapokat és röpivéket, miket nálunk gazettáknak és novelláknak hívtak. Kivált a Wienerisches Diariumot kedvelték, mert az új híreket elég gyorsan hozta. Kereskedőink, ha Ausztriába vagy a külföldre mentek, gyakran hoztak magukkal bécsi, frankfurti, vagy angolországi hírlapokat. Igen kedvelt olvasmány volt nálunk is, a XVIII. század első felében, a *Gespräche im Reiche der Todten* című folyóirat, mely minden számában egy képet is közölt; ilyen kedvelt újság volt később az *erlangeni* német és a *lipcsei* deák újság.

Ha valamelyik hazánkfia ilyen hírlaphoz jutott, nem elégedett meg azzal, hogy maga átolvasta, hanem megküldte azt ismerőseinek is; így gróf Károlyi Sándor is mindig elküldötte azokat vejének gróf Haller Gábornak Erdélybe, gróf Haller Gábor viszont erdélyi hírekről értesíti mindenkor igen terjedelmes levelekben apósát.¹⁾

A rendszeresen megjelenő hírlapokat igen gyakran pótolták, még a XVIII. század elején is a röpivék. Ilyeneket minden fontosabb esemény után külön cím alatt adtak ki, leginkább Német- és Olaszországban. Ily röpivék jelentek meg 1716 és 1717-ben is Temesvár

---

¹⁾ Gróf Haller Gábor írja 1716. okt. 10-én Szebenből, apósának: „Az accludált novellákat a bécsi diariummal és a levelet vettem.“ Nov. 10-én ismét: „Excellentiad kétrendbeli levelét az accludált novellákkal együtt kezemhez vettem és megvallom, hogy cum gustu olvastam őket.“ A gróf Károlyiak nemzetiségilevéltárában Budapesten.

és Belgrád elfoglalásáról.¹⁾ Az ilyen röpívek hazánkban is sok olvasóra találtak, de azért rendes hírlapolvasó-közönségről nemcsak a XVIII. század elején, hanem jóval túl a század közepén is, alig lehet szó nálunk. Egyrészt azért, mert a magyarországi nagy közönség nem volt még szoktatva hírlapolvasáshoz, de még inkább azért, mert a lakosságnak úgysis csekély számához képest kevésnek volt annyi igénye, mely a hírlapolvasásig terjedett volna.

Hírlapirodalmunk fejlődésének azonban sokáig a nyelvkérdés volt a legnagyobb akadálya. A csekélyszámú intelligens közönség magyar, német, latin és francia olvasók között oszlott meg. A műveltebb közönség eme nyelvi megoszlása volt az oka, hogy hazánkban jó sokáig semmiféle hírlap nem bírt elég olvasóra szert tenni. A XVIII. század végén, de még a XIX-ik elején is, semmi feltűnőt nem találtak abban, ha nálunk egy nyolc-tíz tagból álló úri társaságban három-, sőt négyféle nyelven is beszéltek egyszerre.

A nemzetnek eme nyelvi megoszlása volt az oka, hogy első hírlapjaink nem sokáig bírták magukat fentartani, a kiadó pedig kénytelen volt a hírlap árát, az előfizetők csekély száma miatt igen magasra emelni. Így vonta maga után egyik baj a másikat.

A hírlapok fejlődésében igen nagy akadályt képezett a censura is. Hírlapjaink nem írhattak szabadon akármit; a külföldi híreket ugyan közölhették, de az ország dolgaira vonatkozólag csak annyit írhattak, amennyit a bécsi lapok közöltek, vagyis ezekből kellett ollóznok, pedig ezek is igen-igen soványak voltak. Még aránylag elég jó dolguk volt

¹⁾ Temesvár visszafoglalásáról szólnak a következők:

a) „Capitulations Puncta der türkischen Hauptvestung Temesvár, vermöge deren Selbige den 12. October, dieses 1716-ten Jahres an Ihro Kayser. Majest. übergangen. Hamburg . . . 1716.“ Negyedrétfű, négy számozatlan levél.

b) „Letztere Nachricht, vom Auszug und Abmarsch der Türcken aus Temesvár, samt der Specification was man Kayserl. Seiten an Canonen, Ammunition und Proviant darinnen gefunden. Hamburg.“ Negyedrétfű, két számozatlan levél.

c) „Ausfürliche Beschreibung des ungarischen Feldzugs, anno 1716. Wie nemlich derselbige, unter hoher Direktion des grossen kaiserl. Kriegshelden Printzens Eugenii von Savoyen, hochfürstl. Durchl. mit der totalen Türkischen Niederlage den 5. Augusti ohnweit Peterwardein, sieghaft angefangen und nach der den 13. Oktober darauf erfolgten Eroberung der inportanten Vestung Temesvár glücklich geendiget worden . . . Nürnberg.“ Számozott 58 oldal.

d) „Distinta Relazione Delle Capitolazioni fatte nella Resa Di Temesvar . . . In Venezia, et in Bassano 1716.“ Számozatlan két levél.

e) „Diario dal Campo Cesareo, fotto Temesvar, dalli 6. fini alli 13. di Ottobre. In Firenze 1716.“ Számozott négy oldal.

f) „Höchste Welt- und Kriegs-Häupter, welche den friedbrüchigen türkischen Hochmuth, durch zwey Feldzüge in Ungarn also gedehmüthigt, dass er in dem dritten den Frieden bittlich suchen und annehmen müssen . . . Augspurg und Dillingen . . . 1718. Ívrét, 71 számozott oldal és 12 képpel.

e tekintetben a Bécshez közel eső városainknak, mert azok elég jókor kapták a bécsi lapokat. Minél távolabb esett valamelyik városunk Bécsről, annál később kaphatta a híreket s így már nem is volt értékük. Ha pedig nem akart elkésett híreket közölni, akkor ekként kellett megválogatni a közlendő anyagát, hogy abban a censura semmiféle kifogásolni valót ne találjon. Amit a közönség szívesen olvasott volna, sőt áhítozott utána: arról nem volt szabad írni; írni kellett tehát közönyös dolgokról, mint a dinyetermesztésről, holdfogyatkozásról és effélékről.

Hazai hírlapirodalmunk 1705-ben veszi kezdetét a kurucok által kiadott latinnyelvű *Mercurius Veridicus ex Hungaria*-val, mely 1710-ig élt. Nem a nagy közönség számára írták, hanem a Rákóczi csapatvezérei és a külföld számára, hogy a *Wienerisches Diarium* hamis híreit ellensúlyozzák.¹⁾ Második hazai hírlapunk 1721-ben indult meg Bél Mátyás szerkesztésében Pozsonyban, szintén latin nyelven. Ez a *Nova Posoniensia* volt, hetenként pontosan, négy negyedrétü oldalon jelent meg, de alig másfélévi fennállás után ez is megszűnt. A XVIII. század negyedik évtizedének elején keletkezett az *Ofnerischer Mercurius*, melynek élethossza már néhány évre tehető.

Jelentőségre nézve mindezeknél sokkal többetérő volt a Windisch Károly által Pozsonyban 1764-ben megindított *Pressburger Zeitung*, mely a XVIII. században hetenként kétszer jelent meg, s azóta bár alakját és irányát már több ízben változtatta, jelenleg is fennáll s mostan 146-ik évfolyamát futva, naponként kétszer jelenik meg és hazánknak legöregebb élő hírlapja, melyhez — korra hasonlót — nem sokat találunk egész Európában sem.²⁾

E felsorolt négy hírlap előzte csak meg Temesvár és vele Dél-magyarország első hírlapját; városaink között pedig csak Buda és Pozsony.³⁾ Pedig Temesvár még csak nem rég szabadult fel akkoron a török uralom alól. Mi sem mutatja jobban Temesvár szellemi előhaladását ama körülménynél, hogy itten néhány évtizeddel a felszabadulás után, már nyomdának és hírlapnak érzik a szükségét.

Temesvár és Dél-magyarország első hírlapja az *Intelligenzblatt* volt és 1771-ben indult meg. Temesvár abban az időben és még jó sokáig ezután is német jellegű város volt; természetes azért,

---

¹⁾ Thaly Kálmán: „Az első hazai hírlap.“ M. tud. Akad. tört. Értekezések VIII. köt., IV. szám.

²⁾ Ifj. Angermayer Károly: A *Pressburger Zeitung* története. Pozsony, 1896.

³⁾ A *Mercurius Veridicus* nem volt helyhez kötve; egyes számait más-más helyeken nyomták.

hogy hírlapirodalma is német nyelven születik meg. Temesvár emez első lapját csak forrásokból, idézetekből ismerjük, de idáig egyetlen számát sem látta még senki. Hetilap volt és a hirdetésményeken kívül ő is a bécsi lapok sovány híreit közölte. E lap nem volt hosszú életű, csakúgy mint az utána következők sem.¹⁾

Aránylag hosszabb életű volt már a Klapka József szerkesztésében és nyomdájában megjelenő *Banater Zeitschrift*, mely hetenként kétszer jelent meg 1828-ban. Ebből 78 szám került ki a sajtó alól és már maradtak fenn belőle egyes hírlapszámok is.²⁾

A temesvári német színészet ügyét szolgálták ama színházi lapok, melyek az egyes színi idények alatt jelentek meg, ezekből is csak némi töredékeket bírunk az 1828/9. és az 1830/1. évi időszakból.³⁾

Elég hosszú életnek örvendett már a Beichel által 1831-ben kiadott *Temesvarer Wochenblatt*. Tíz évig tartott a pályafutása, de valódi hírlapnak nem volt tekinthető, mert csak hirdetéseket, árjegyzékeket, színházi jelentéseket s az elhaltak neveit közölhette.

Temesvár valódi hírlapirodalma az 1840. július 4-én megindult új *Temesvarer Wochenblatt*tal kezdődik. Ez már az akkori kor színvonalán állott s a tudomány, művészet és ipar szolgálatába szegődött s 1849. július 27-én szűnt meg. Kiváló szerkesztők vezetése alatt e hírlap városunk történetének is egyik igen számottevő krónikása lett.

A márciusi események hatása folytán 1848-ban még két új lap keletkezett Temesváron; egyik a naponként megjelenő *Tagesanzeiger*, melyet 1848. szept. elejétől *Hazay Ernő* adott ki. Ivret nagyságú lap volt, a legizgatóbb híreket adta tudtul és hozzá még hirdetéseket közölt. A lapot csak egy oldalon nyomták s arra volt szánva, hogy az utcasarkokon is felragasszák. Izgató hírei miatt a várparancsnokság is közbelépett s valószínű, hogy ennek hatása alatt szűnt meg. Különben

---

¹⁾ Az *Intelligenz Blatt* megszűnése után sorrendben következtek a következő hírlapok: *Temesvarer Zeitung* 1784-ben, *Temesvarer Mercur* 1787-ben, *Temesvarer Wochenblatt* 1805-ben, *Tagsbericht* 1809-ben. Mindezekből egyetlen számot sem lehetett idáig felfedezni, csakis levéltári adatokból jutottunk nyomaikra.

(L. Berkeszi: „A temesvári könyvnyomdászat és hírlapíródalom története“ című munkáját. Temesvár, 1900. 56., 57. l.)

²⁾ A Temesvár városi nyilvános könyvtárban.

³⁾ Nyenek: a) „*Notizen über die dramatischen Leistungen der Bühnengesellschaft der Herren I. B. Hirschfeld und F. Herzog, während des Winter-Courses 1828/9, zu Temesvár.*“ 4-rét nagyságú, 1828. nov. 16-tól kezdve havonként kétszer jelent meg: 1-én és 16-án 4, 6, 8 oldal. Kilenc szám van belőle a délmagyarorsz. tört. és régész. muzeumban. — b) *Thalia*: 1830—31-ben hetenként jelent meg; egy-két szám maradt fenn belőle magántulajdonban. (Berkeszi, i. m. 59. l.)

is október 10. után többé meg nem jelenhetett. A temesvári első napilap tehát aligha élt egy hónapnál tovább.¹⁾

Az előbbinél sokkalta jelentékenyebb volt a dr. Wachtel Dávid orvos által szerkesztett és kiadott *Südungar* című szépirodalmi és társadalmi irányú hírlap, mely 1848. október 3-tól fogva hetenként háromszor jelent meg. Bár politikával nem foglalkozhatott, cikkeiből mégis kiérzik a magyar ügyek mélységes szeretete. Sajnos, ez a lap is csak 1848. október hó végéig élhetett.

Volt tehát idő 1848-ban, amikor Temesváron egyszerre három hírlap látott napvilágot: az egyik naponként, a másik hetenként háromszor, a harmadik pedig hetenként csak egyszer. Habár mind a három német volt, azért, kivált kettő közülök, tüzes magyar szellemben volt írva, míg a harmadik, ha nem is volt oly tüzes mint a két előbbi, szintén hazafias pártállású volt, amint az nem is lehetett másként, hiszen Stockinger (Sulyok Mór) volt 1848. nov. 4-ig a szerkesztője. Igaz, hogy azután egészen megváltozott a szelleme.

Egészen bizonyosra vehetjük, hogyha 1848/9-ben nem éri hazánkat ama nagy veszedelem, Temesváron rövid idő alatt megszületett volna az első magyar hírlap; jóval hamarabb, mint a Pesty Frigyes *Delejtűje*.

A körülmények ehez már elég kedvezők voltak. A magyarság száma Temesvár 20.560 lakója között már 1847-ben 2346 volt,²⁾ de az előkelő körök társalgási nyelve már mindinkább a magyar lett; a honoráciorok, tisztviselők vagy született magyarok voltak, vagy legalább is jól beszéltek magyarul. A magyarosodás gyors terjedőben, a nemzeti szellem pedig erősödőben volt. Magyar színtársulatok 1828 óta mind gyakrabban keresték fel Temesvárt és pedig mindig hosszabb időre.³⁾ A gimnáziumban 1844 óta kizárólag magyarul tanítottak, az ifjak a templomban magyarul énekeltek.⁴⁾ A német polgárok maguk is rajta voltak, hogy gyermekeik magyarul tanuljanak;⁵⁾ ők maguk is

¹⁾ Egyetlen számát ismerjük e lapnak; azt is csak a legutóbbi napok óta. Ez a lapszám épen az, a szept. 21-iki, amely ellen a várparancsnokság panaszt emelt. E szám a délmagyarországi tört. és rég. muzeumban van.

²⁾ Preyer: *Monografie der königl. Freistadt Temesvár*. 121.

³⁾ L. a *Banater Zeitschrift* 1828. évi 57. számát és a *Temesvarer Wochenblatt* 1840–47. évfolyamait, különösen 1845. évf. 22., 24., 1846. évi 26., 36. és 37. számait.

⁴⁾ „A temesvári kir. nemzeti főiskolában levő ifjúságnak számára összeszedetett *Szenténekek*.” 8-r. 16 lap. Temesvár, 1834. (Megvan a Nemz. Muzeumban.)

⁵⁾ Lehner tanító már a negyvenes években tanított a temesvár-józsefvárosi népiskolákban magyarul, sőt azóta is folytatta azt mindazokkal, akik magyarul tanulni óhajtottak. (*Delejtű*, 1860. évf. 311.)

magyar nyelvű leckéket vettek,¹⁾ a német cégek, feliratok mindinkább magyarosodni kezdtek.²⁾

Az 1848-as vívmányokat a temesvári polgárok nagy örömmel fogadták. Ugyanakkor az utcákat magyar nevekkal ruházták fel; így lett Szabadságtér, Szabadsajtó-utca, Hunyady-utca stb. Temesvár lakossága az 1848-iki márciusi napok alatt tüntetett legelőször, vallás- és nemzetiségi különbség nélkül, a magyar haza mellett. Ekkor bizonyította be legelőször, hogy egynek érzi magát a magyar közvéleménnyel s ezt a következő hónapok alatt tettekkkel is igazolta.

Temesvár magyarosodására és a nemzeti szellem mind erősebben érezhető lüktetésére nagy befolyással volt Temes vármegyének a magyar nyelv és nemzeti szellem terén mindig erősebben nyilvánuló tevékenysége. Temes vármegye a magyar nyelvet már 1823-ban hivatalos nyelvvé avatta; 1831-től fogva a többi törvényhatóságokkal csakis magyar nyelven levelezett, pedig a Helytartó Tanács még a harmincas években is az ellenzéki szellem jelének vette, ha a vármegyék a latin helyett a magyart fogadták el hivatalos nyelvül. Temes vármegyében ugyanis a nemesség sokkal magyarabb volt, mint a felvidéki tót vármegyékben, mert Temesbe a nemesség a magyar vármegyékből költözött be s itt a közgyűléseken már a reform-korszak elején is magyar volt a tanácskozás nyelve, 1823-tól fogva pedig a jegyzőkönyvet is magyarul vezették. 1820-tól 1835-ig Temes vármegyében „a nemzetiség és honi nyelv elterjesztésének . . . legfőbb eszközlője“ Muslay László alispán volt.³⁾

1) 1848-ban meglelt férfiak kört alakítottak, hogy a magyar nyelvet megtanulhassák és Summer tanártól vettek naponként magyar leckét. (Temesv. Wochenblatt, 1848. évf.)

2) Klapka József, mint a Temesv. Wochenblatt szerkesztője, gyakran felhívta a polgárságot, kivált a kereskedőket, üzletembereket, hogy címtáblaikat megmagyarosítsák. 1845. jun. 7-iki számában örömmel veszi tudomásul, hogy ez az intézés használt, mert a címtáblák kezdenek orthographicusak, kaligrafikusak, de egyúttal magyarok is lenni. Így lett magyarrá — írja — Georgievich Domokos, a „Fehér galambhoz“, Hilt Ferencz, Paltsek I. T. „Zrinyihez“, Róth Albert, Frey Teréz piperekészítőnő, Ungar szabómester üzleti feliratai. Reméli is a szerkesztő, hogy ez a szokás nemsokára általánossá lesz. (Tem. Wochenblatt, 1845. évf., 181. lap.)

3) Temes vármegye jegyzőkönyve. 1831. évi 1247. szám. Megyei levéltár.

Hogy Temes vármegye mennyit tett a magyar nyelv és nemzeti szellem terjesztése ügyében, az egész külön, nagy tanulmányra érdemes. Legyen itten elég, ha csak néhány adatot ismertetünk. A vármegye ugyanis minden alkalommal erősen meghagyja követelnek, hogy az országgyűlésen a nemzeti nyelv ügyét minden tőlük kitelhető módon támogassák. Hogy a vármegye területén a közigazgatás és törvénykezés ügyében a magyar nyelvet milyen mértékben kívánták a megyei rendek alkalmazni, annak hű tükrét nyújtja a Desseffy Antal megyei főjegyző által az 1830.

A nemzeti szellem erősödése terén sokat tettek Temesben az ú. n. „kiskövetek“ is; ilyenekül a vármegyék minden követ mellé kettőt

dec. 18-iki közgyűlésről felvett jegyzőkönyv. (*Jegyzőkönyv 1830. évi 2930. szám és 1837. évi jkönyv 865. sz.*)

Az 1833. szept. 2-iki közgyűlésen kimondják, hogy a megyei közgyűléseken, akiknek ott megjelenni joguk van, „mindenkor magyar öltözetben megjelenni köteleztetnek. A prókátoroknak csak magyar nemzeti díszben engedtetik meg a bemenetel. . . . A várnagynak meghagyatott, hogy a hallgatóság csak a galériákon vehet részt és innen senkit el ne utasítson, aki magyar köntösben jön.“ (*1833. évi jkönyv 2037. sz.*)

1833. szeptemberben Kóvér János főszolgabíró jelentése után a vármegye közgyűlése meghagyta az összes főszolgabíráknak, hogy „minden gondoskodásukat oda fordítsák, minélfogva a honi nyelv terjesztése járásaikban (t. i. a népiskolákban) jó előmenetelt nyerjen. A tanítók és ifjúság illetén buzgalma . . . közhírré bocsátandó.“ (*1833. évi jkönyv 2033*)

1833-ban a megye ismét kötelezi minden tisztviselőjét, hogy mindennemű hivatalos jelentéseiket magyar nyelven tegyék meg, aki nem engedelmeskedik, az ellen fískális akció indíttassék. (*Jegyzőkönyv, 1833. évi 1088. sz.*)

A personalist 1833-ban arra kéri a megye, hogy az ügyvédi diplomákat magyar nyelven állíttassa ki és expedíáltassa. (*1833. évi 71. sz.*)

Az 1833. dec. 9-iki közgyűlésen Radványi Miklós felhozta, hogy a helybeli iskolákban rendszerint előforduló tárgyak honi nyelven előadása, tanítása, sőt a tanulóknak társalkodás közben is gyakorlása tiltva van s ez a növendékeket hazai nyelvbéli előlépésben terhesen gátolja. Előterjeszti egyúttal Lajtsák Ferenc nagyváradai püspöknek, mint iskolai fődirektornak, ez érdemben az idevaló iskolákhoz bocsátott rendeletének másolatát. E váratlan tudósítás a megyei rendeket mély aggodalomba ejtette, s azt határozta, hogy az ily rendeleteknek ezután eleje vétessék, a Helytartó Tanácshoz fordulnak egy oly rendelet kiadásáért, mely a honi nyelv terjedésére az ifjúságnak tágas teret nyújtson. Egyúttal a Lajtsák-féle rendeletet másolatban felküldték a követeknek, hogy e tárgyat mint sérelmet az országgyűlésen „lelkes hazafiúsággal indítványba hozzák.“

1834-ben a verseci szerb püspök a palotájából ellopott tárgyak jegyzékét német nyelven terjesztte be a megyének, hogy annak országos köröztetését kieszközölje. A közgyűlés a bemutatott jegyzéket visszaadni rendelte, hogy az magyarul szerkesztve adassék be. (*1834. jkönyv 993. sz.*)

Az 1834. decemberi közgyűlésen a rendek azt határozták, hogy a görög n. e. iskolák hatóságait felhívják, hogy jövőre csak oly tanítókat alkalmazzanak iskoláikban, akik a magyar nyelvet tanítani képesek. (*1834. évi jegyzőkönyv 1077. sz.*)

1836-ban a megyei rendek Gallbrunn Ádám ezredest azért kívánják a megyei táblabírák sorába osztatni, mert a Don Miguel ezred zászlószentelési ünnepén Bécsben az ezredhez magyar beszédet tartott. (*1836. évi 2214. sz.*)

1836-ban az új főispáni helytartótól, Tihanyi Ferentől, azt kívánták a rendek, hogy a hivatalos esküt ne latin, hanem magyar nyelven tegye le. (*2222. sz.*)

Az 1836. augusztusi vármegyei közgyűlésen hirdették ki a nem rég bezárt országgyűlés által megalkotott törvényeket. Roppant örömet keltett a megyei rendek között a magyar nyelv ügyében hozott 1836. évi III. törvényeikk. A közgyűlés mindjárt elhatározta, hogy a feliratokat ezentúl magyar nyelven fogja végezni és megkéri Ő Felségét, hogy ő is a megyét egyedül magyar nyelvű leirattal örvendeztesse meg. Egyúttal azt is elhatározták, hogy az alispán elnöklete alatt egy

választottak. Ez a pezsgő fiatalság képviselte a német Pozsonyban a magyar nemzeti közszellemet. E fiatalok az országgyűlések befejezése után magokkal hozták a Pozsonyban uralkodó ellenzéki szellemet s addig agitáltak, míg Temesben is erősebb alapon kezdett szervezkedni az ellenzék. E kiskövetek közül Temesvármegye közéletében később kivált kettő játszott kiváló szerepet. Az egyik Ormós Zsigmond volt, a másik Vukovits Sebő. Mind a ketten az 1832/6. évi országgyűlésen voltak kiskövetek.

A már felpeszdült nemzeti szellem egyik alkotása volt Temesváron a megyei nemesség, honorációrok és városi polgárok által 1838-ban közösen létesített „Temesi Nemzeti Casino“.¹⁾

bizottság alakíttassék, mely azzal foglalkozzék, miként volna a magyar nyelv az idegenajkú megye községeiben sikeresen terjesztendő?

Temes vármegye megtette, hogy úgy a kancelláriához, mint Ő Felségéhez egyedül magyar nyelven intézte feliratait. E miatt meg is intette a kancellária a vármegyét, hogy tartsa magát az 1805. évi IV. tcikkhez, mely a kétnyelvű, hasábos feliratot rendeli el. A vármegye erre azt feleli, hogy a már egyszer felvett szokást továbbra is fentartja. Most már udvari parancs rendelte el Temes vármegyének az 1805. évi IV. törvcikk megtartását. A rendek erre ismét azt határozzák, hogy egy Ő Felségéhez intézendő különös feliratban mutattassék ki, hogy az utolsó országgyűlésen hozott törvények által a magyar nyelv diplomatikai nyelvvé lett, a megyei rendek tehát ehez ragaszkodván, azt határozzák, hogy felirataikban a törvény rendelkezésétől el nem állanak, hanem inkább annak intézkedéséhez tartják magukat (vagyis ezentúl is csak magyarnyelvű feliratokat küldenek). (L. 1836. évi jegyzőkönyv 2222., 2213., 3347., 3348. számokat. Temes vármegye levéltára.)

Az 1836. decemberi közgyűlésen határozta el a vármegye, hogy pecsétjének latin köriratát magyarral eseréli fel. (U. ott. 1836. évi 3386. szám.)

Igy lehetne ezt folytatni 1848-ig évről-évre; itt csak mutatoul kívántunk ennyit felhozni a megyei közszellem feltüntetésére.

¹⁾ A Temesi Nemzeti Casino 1838-ban szervezkedett 366 taggal. Ekkor alkotta meg Alapszabályait és Rendtartását. Igazgatósága három tagból állott; első igazgatók voltak Hertelendy Miksa földbirtokos és táblabíró, Koronghy János temesvári polgármester és Feldinger Gottfried temesvári kereskedő. Az igazgatóság emez összeállításából is láthatjuk, hogy a Casino minden társadalmi érdeket kiegyenlíteni akart. Már kezdettől fogva tagjai voltak Ormós Zsigmond és Vukovits Sebő is. A Casino helyisége a Belvárosban, az Erdélyi kapu melletti Joannovits-házban (ma Róna-féle) volt, hol az első emeletnek legnagyobb részét s földszint is jelentékeny helyet foglalt el. A földszinti helyiségben volt a Casino vendéglője; a Casino e helyekért 3400 váltóforint évi bért fizetett. A városi hatóság a Casinót a bormérési és kávéházi joggal is felruházta. A Casino alapszabályainak első szakasza így szól: „I. A Nemzeti Casino a jó ízlést, mívelt s déli magaviseletet, járott s közhasznú eszmélkedést, az ész tehetségét s a közértelmességet kifejtő s nevelő intézet. Ezen kellemes s csinos társalkodásnak szánt hely az egész Egyesület sajátja: benne egy Részese sem követelhet mások felett előjogot s kiváltságot.“ (L. „A Temesi Nemzeti Casino Részeseinek névsora betűrenddel; annak szabályai s egyéb tudnivalói. 1838. Temesvárott, Beichel József betűivel.“ 1—26. ll.

E Casinóban nagyon élénk, pezsgő élet folyt. A megyei pártélet nagy küzdelmeinek ez volt az előcsarnoka; itt folytak az előcsatározások s a viták mezejéről nem egy szép eszme, nem egy diadal innen vitetett át a megyei közgyűlés termébe. Ez a Casino készítte elő Temes vármegye átalakulását, midőn 1847-ben Vukovits Sebőt választotta elnökévé, amelyet nem sokára követett a vármegye alispánjává való megválasztása. Itt gyülekeztek a magyarság szóvivői: Dessewffy Antal alispán, Várkonyi Ádám főjegyző, Radványi Miklós táblabíró, a Csiky-ek, Ormós Zsigmond, Vukovits Sebő, Böjtös Imre, a lángoló hazafiságú megyei főmérnök, Tury Samu és Ábrahámffy János fiatal ügyvéd, stb. . . .¹⁾

A nemzeti szellem Temesváron is 1848-ban, a márciusi napokban érte el tetőpontját. Mindenki magyarnak érezte magát, és március 22-én négy vallásfelekezet papja mutatott be hálaáldozatot roppant közönség jelenlétében a Szabadságtérnek elnevezett mai Jenőherceg-téren. A vallásos szertartás végeztével Vukovits Sebő fejtegette a nép előtt a március 15-ki események nemzeti nagy jelentőségét.

Az események ilyen alakulása megértetheti velünk, hogy az első magyar hírlap megjelenése Temesváron, csak igen rövid idő kérdése lett volna már.

De a végzet másként akarta!

II.

Délmagyarország a szabadságharc után. A Temesi Bánság és Szerb Vajdaság kora. Császári hivatalok Temesváron. A lakosság elégedetlensége; hogy jellemző Temes vármegye ezt a kort. A Temesi Bánság és Szerb Vajdaság kormánya és az iskolák. A hivatalos sajtó. A magyar intelligencia a Bánságban. Pesty Frigyes erre és a közelégedetlenségre alapítja tervét.

Alig szabadult fel Temesvár 1849-ben a honvédsereg ostroma alól, Haynau parancsára Weinhardt tábornok már 1849. augusztus 14-én falragaszokon tette közhírré a városban, hogy a lakosságnak semmiféle magyar feliratot ezentúl alkalmazni nem szabad, a meglevőket pedig rögtön el kell távolítani és némettel pótolni.²⁾ 1849. szeptember 22-én báró Ambrózy Lajos kerületi biztos felszólította a polgárságot,

¹⁾ Lásd „Nyilt levél Tury Samuhoz“, írta Kalocsáról Ábrahámffy János; megjelent a Delejtű III. évf. 351–52. lapján.

E levél kapcsán Pesty Frigyes, a szerkesztő, lent a jegyzetben megemlíti, hogy a Casino egykori könyvtára a forradalom után adósságok fejében lefoglaltatott és most is (1860.) hever a Helytartóság levéltárában.

²⁾ Egy ilyen felhívás van a délmagyarországi múzeumban is. Levéltár, C. osztály, 7. sz.

hogy a Kossuth-kalapok viselését hagyja abba, mert ezentúl 50 forinttal fognak büntetni minden embert, aki ilyen kalapot mer viselni.¹⁾ Az utcák és terek ismét visszakapták német neveiket, a magyar nyelvet pedig az iskolákból száműzték. Ilyen körülmények között ki mert volna még csak gondolni is arra, hogy Temesváron magyarnyelvű hírlapot írjon vagy adjon ki?

Ehelyett berendezkedett az abszolút hatalom a maga mindennemű hivatalaival, német hírlapjaival és kiadványaival. Délmagyarországot Temesvárral együtt elszakították az anyaországtól és külön koronartományná tették, melynek fővárosa (Landeshauptstadt) Temesvár lett. E koronartomány kétszeres provizorium után 1853-ban harmadszor, most már „véglegesen“ szervezetetett. A tartomány Temesi Bánság és Szerb vajdaság nevet kapott. Állott pedig a mai Torontál, Temes, Krassó-Szörény, Bács-Bodrogh vármegyékből, melyhez még Horvátország területéből hozzákapcsolták a rumai és az illoki szerb lakta kerületeket.²⁾

Az új szervezet szerint a tartomány élére császári királyi Helytartóság (Staathalterei) állítottak Temesvár székhellyel. A helytartóság élén katonai kormányzó állott; 1859-ig gróf Coronini János, 1859-ben báró Sokesevits József, 1860-ban gróf Saint-Quentin Károly altábornagyok.

Nem lehet itt terünk ecsetelni, mennyire elárasztotta az idegen elem egész Délmagyarországot. Csak mutatóul közöljük, hogy 1854-ben Temesváron milyen császári királyi hivatalok, mennyi személyzettel működtek.

A Helytartóságnál alkalmazva volt az elnökön kívül egy *ad latus*, egy udvari tanácsos, négy helytartó tanácsos, egy tartományi orvosi tanácsos, öt titkár, nyolc fogalmazó, kilenc fogalmazó-gyakornok, két fordító, az elnöki osztályban még három tisztviselő; a segédhivataloknál 15 tisztviselő; az összes személyzet 50 tisztviselő és 15 szolga volt.

A kerületi hatóságnál (Kreisbehörde in Temesvár) volt 11 tisztviselő és 3 szolga; a járási hatóságnál (Bezirksamt in Temesvár) 7 hivatalnok és 3 szolga; a tartományi fő törvényszéknél (Oberlandesgericht) 33 tisztviselő és 7 szolga; a tartományi törvényszék is foglalkoztatott 43 tisztviselőt, egy fogház-felügyelőt, egy bakót és 14 szolgát; a tartományi pénzügyigazgatóságnál 86 tisztviselő és 8 szolga dolgozott; a központi ügyészségnél 18 személy; a tartományi főpénztárnál 12

¹⁾ U. o. és Delejtű 1860. évf., 44. sz. (355.)

²⁾ L. Böhm L. Délmagyarország, vagy az ú. n. Bánság külön történelme, 1867. II. kötet, 358. s. köv. II.

tisztviselő és egy szolga; a kerületi pénzügyigazgatóságnál 42 hivatalnok és 4 szolga; az adóhivatalnál 4 személy; a dohánybevéltő hivatalnál 2; a temesvári dohánygyárnál 11 tisztviselő és 10 szolga; a tartományi adóbizottságnál 22 tiszt és egy szolga; az adófelszámolási bizottságnál 6 személy; a tartományi építészeti igazgatóságnál 37 hivatalnok, 7 díjnok és 3 szolga; a távirдахivatalnál 4 tiszt és 1 szolga; a postánál 12 tisztviselő és 1 szolga; az állami könyvvezetőségénél 40 hivatalnok és 3 szolga.

Vagyis a polgári jellegű hivataloknál összesen 528 személy volt alkalmazva. Hát még milyen személyzettel dolgoztak a katonai jellegű hivatalok, mert hisz Temesvár volt a székhelye egyuttal a katonai kormányzásnak, a maga különböző alosztályaival, a 9-ik zsandárezred törzsének és két szárnyparancsnokságának, a rendőrigazgatóságnak és a katonai rendőrségnek.¹⁾

E nagyszámú hivatalnoksereg között csak elvétve találunk magyart vagy bármily benszülöttet.²⁾ Ennek leginkább az volt az oka, hogy az előbbi alkotmányos korszak emberei legtöbbszörre kompromittálva voltak a német hatalom előtt, s így nem voltak alkalmazhatók. Sokan nem is akarták az abszolút uralmat szolgálni és inkább visszavonultak. Nemcsak a Bánságban volt ez így, hanem az egész országban. A Bach-korszak tehát szívesen alkalmazott idegeneket, minthogy pedig képzett hivatalnokot nem talált eleget, azért az osztrák tartományokból szállított ide hivatalnokoknak olyan egyéneket is, kik otthon irnokok, sőt pincérek s inasok voltak, akik aztán képtelenek voltak dolgaikat jól elvégezni.³⁾ E rosszul is fizetett, idegen, a nép nyelvét is alig értő sáskahad azután rávetette magát a tartományra.

Különben is a Bánság szervezésével lakóinak egyetlen nemzeti-sége sem volt megelégedve. Az elégedetlenség főforrása az osztrák mintára szervezett centralisatió és bürokratizmus volt. Mindent osztrák mintára szerveztek német hivatalos nyelvvel. Hogy a magyar nem lehetett megelégedve ezzel, azt nem kell indokolnunk; de nem volt megelégedve se a német, sem a szerb, sem a román, sem a horvát.

A bánsági német hazafias volt s a szabadságharcban együtt ontotta vérért a magyarral; most a szenvedésök is közös volt; a szerb

¹⁾ Handbuch der Woiwodschaft Serbien . . . für das Jahr 1854.

²⁾ Aránylag még a legtöbbben voltak a törvénykezési hivataloknál; így pl. ott szolgáltak: Szabó Antal, Moysfalvai Moys Antal, Ráth Bernát, Lukács Ignác, Angyal György, Melegh Ferenc, Kovács József, Kövér János, Radisits Kornél, Meskó Kálmán, Bogma Mihály, Papp János stb. Handbuch, 1854. 97. 98.

³⁾ Böhm i. m. II. 369.

és román hogy lehetett volna megelégedve olyan tartománnyal és olyan kormányzattal, a melynek csak a nevében volt meg a szerb vonatkozás, de különben teljesen idegen volt reá. A szerbek és románok azt várták, hogy külön territoriumot és abban nemzeti nyelvök használatát kapják jutalmul, s most megcsalatra érezték magukat. A horvátok meg méltán duzzoghattak, mert országuknak egy részét vették el az új koronartartomány kiegészítésére.

Az egyenjogusítás abból állott, hogy a német nyelvet erőszakolták minden nemzetiségre. E merev központosításon alapuló rendszer végre is a kétségbeesésig sodorta a népet, mert a temérdek egyenes és egyenetlen adó, a bélyeg- és örökségi átíratási díjak, fogyasztási adó és még tudja az isten, mi mindenféle adó és a hivatalnokok roppant serege végre is a végső elszegényedés nyomorát idézték elő.¹⁾

Temesvármegye 1861. május 7-én tartott közgyűléséből ő felségéhez felterjesztett felirata e korszakot röviden a következőleg jellemzi: „A közelmúlt fájdalma sokkal nagyobb, a rémes korszaktól elválasztó idő sokkal rövidebb, s az alkotmányos életre való átmenet sokkal tökéletlenebb, hogysem az 1849. év óta leélt keserveket feledni indulhattunk volna. A 11 éves korszak előttünk áll, Felséges Úr, mely honunk függetlenségét, alkotmányát és törvényeit megsemmisítette, a nemzeti egyenjogúság álcája alatt erőszakosan kivitt germanizálás, a köztelherviselés címe alatt gyakorlott szabályszerű elszegényítés, a hadsereggént felszaporodott idegen tisztviselők erkölcsrontó sokasága mind emlékezetünkben vannak még; de a közös szenvedésen felül reánk nehezedett Szerbvajdaság sajnós emléke mindezek fölébe emelkedik.”²⁾

Vannak, akik azt hiszik, hogy a Szerb vajdaság abszolút kormánya a népnevelés, az iskolák ügyét nagyon előmozdította.³⁾ De ez sem áll! Ha teremtett is új népiskolákat, azt csak a maga céljaiért tette, hogy a németesítést minél gyorsabban előrevigye, de kivált a középiskolákkal szemben épenséggel nem viseltetett atyailag. Nézzük csak Temesvár esetét: 1849-ben talált itt az abszolút kormány egy kath. gimnáziumot, evang. algimnáziumot és a Lonovits püspök által alapított jogakadémiát. Ha ennek a kormánynak csakugyan szíven feküdt volna a népnevelés és a haladás ügye, akkor azon kellett volna

¹⁾ Böhm i. m. 371.

²⁾ Delejttű, 1861. évf. 24. szám.

³⁾ „Az elemi oktatás előmozdítása végett a Helytartóságnál a különféle hitfelekezetek és nemzetiségek részére külön iskolatanácsosok neveztek, a falusi tanítók előbbi állapota jelentékenyen javítottott és minden faluban, — melynek még nem volt elemi iskolája, ilyen létesítettett. Temesváron főgymnasium és több helyen reáliskola állítattott; mindkettőt a gyorsan növekedő népesség tette szükségessé.“
Böhm i. m. 386.

lennie, hogy ezek az iskolák legalább is fennmaradjanak, ha már újabbakat nem akart létesíteni. Ehelyett pedig megtette, hogy megszüntette az evang. algimnáziumot és a jogakadémiát; a kath. gimnáziumot meghagyta ugyan, csak németté tette. Temesvár városának régi, erős vágya volt, hogy főreáliskolája is legyen; a császári kormány is elvül kimondotta, hogy főreáliskolák állami költségen csakis tartományi fővárosokban állíthatnak fel. Temesvárnak tehát jogos igénye volt állami főreáliskolára, mégsem tudott ahhoz hozzájutni, pedig anyagi hozzájárulását is felajánlotta; utóvégre már megelégedett volna alreáliskolával is, amelyhez nagymérvű hozzájárulását biztosította, de az atyáskodó kormány mindig kifogásokat emelt; így azt is, hogy mutassa ki a város, miből fogja a város az új iskolához való hozzájárulás költségeit fedezni? Majd azt kívánta, hogy magánúton gyűjtsenek össze olyan tőkét, amelynek kamatai elégségesek lesznek a reáliskola évi költségeinek fedezésére.¹⁾

Ez a hatalom a sajtót is a maga képére alakította.

Az 1848-iki események alatt fellendült sajtóirodalom végképpen megszűnt; még a hatalom szolgálatába szegődött *Temesvarer Wochenblatt* is bevégezte pályafutását 1849. július 23-án. Volt idő, 1849. augusztus és szeptember hónapjai ezek, mikor Temesváron semmiféle hírlap nem jelent meg.

Az első fecske a sajtóirodalom terén egy magánkiadásban megjelenő, de csakis hirdetésekkel közlő lap volt,²⁾ vagyis visszaestünk legalább is húsz évvel a hírlapírás terén. Ezt követte egy pár rövid életű hírlap 1851-ben,³⁾ de ezek is mind megszűntek, mikor a Helytartóság maga kívánt gondoskodni a nép szellemi irányításáról és táplálékáról.

Az új szellemi táplálékok a következők voltak:

A tartományi törvény- és kormánylap (*Landes-Gesetz- und Regierungsblatt*), mely legelsőnek keletkezett és 1851-től 1860-ig jelent meg. Ez volt a lehető leghivatalosabb lap, mert csakis a Bán-

¹⁾ A Bánság egész fennállása idejében, több mint tíz éven át tartott ez az alkudozás egyrészt a város, másrészt a Helytartóság között, mindig a reáliskola ügyében, fel- és leiratok, kimutatók stb. alakjában. Az egymástól alig pár száz lépésnyire levő hatóságok között váltott különféle iratok végre is már egy kocsit megtöltöttek volna, de azért eredmény még sem volt. Valóságos korrajz ez a Bach-korszakból; példa arra: hogyan tudott ez a korszak annyi embert annyi éven át minden eredmény nélkül dolgoztatni. (L. A temesvári áll. főreáliskola története. Temesvár, 1896, 1-11. lap és Delejtű, 1859. évf. 39. szám.)

²⁾ A *Temesvarer Anzeiger* 1849. okt. 1-től 1851-ig.

³⁾ *Euphrosine*. — *Banater Courir*. — *Banater Telegraph* (Lásd a Temesvári könyvnyomdászat és Hírlapirodalom története. 1900. 70-71. ll. Irta Berkeszi I.)

ságot illető törvényeket és kormányrendeleteket hozta. Négyféle kiadásban jelent meg: tiszta német nyelven, román-német, szerb-német és magyar-német nyelven. Minden község olyan szövegű példányt járatott, amelyet jónak látott, de járítani és fizetni érte kellett.¹⁾

A szellemek irányítására sokkalta nagyobb befolyása volt a szintén hivatalos Temesvári Zeitung-nak, mely 1852. jan. 15-ike óta, hétfőt kivéve, mindennap megjelent. A Helytartóság hivatalos helyiségében egy állami fogalmazó, Flatt András, szerkesztette és az ugyanabban az épületben levő állami nyomdában is nyomták. Mint hivatalos lap csakúgy, akár a Wiener Zeitung, ez is a homlokán viselte a kétfejű sast. Mint hivatalos kormánylap, a kormány eszméit törekedett szolgálni, azt ismertetni és megkedveltetni a hazától elszakított országrész lakosságával. Ezt a lapot járítani kellett minden községnek és hivatalnak; amellet sok előfizetője is akadt, mert tagadhatatlan, hogy jól szerkesztett lap volt és kivált az ipar- és kereskedővilág igényeit kielégíteni törekedett, sőt szépirodalmi része is volt. Hogy milyen elterjedett lap volt, mutatja az a körülmény, hogy az ötvenes években 1100 példányban nyomatták.²⁾

E hivatalos napilap mellett nem tudott boldogulni hosszabb időre egyetlen más lap sem Temesváron.³⁾

E két hivatalos lap mellett volt a Helytartóságnak még egy harmadik hivatalos kiadású közlönye; az évenként egyszer megjelenő **Handbuch**⁴⁾ vagy Schematismus, mely a Bánság területén működő összes hivatalokat és azok tisztviselőinek a nevét, rangállását és kitüntetéseit tartalmazta.

E hivatalos közlönyök miatt nem tudott Temesváron semmiféle más, szintén németnyelvű hírlap megélni 1853-tól 1861-ig; pedig a Bánság más városaiban keletkeztek már a helyi érdeket szolgáló hírlapok.⁵⁾

¹⁾ U. ott, 72—73. lap.

²⁾ Jahresbericht der Handels- und Gewerbekammer in Temesvár... in den Jahren 1853 bis 1856. 135.

³⁾ Ilyenek voltak: a Jušna Pčela c. szerb lap, mely 1851-ben keletkezett, továbbá 1853-ban a Kundschaftsblatt és az Unterhaltungsblätter. (L. Berkeszi i. m. 81. és 153. lap.)

⁴⁾ Handbuch der Woiwodschaft Serbien und des Temeser Banats, für das Jahr 1854. 8-r. 1—397. ll. — Ugyanilyen jelent meg egy évvel később... für das Jahr 1855. Temesvár, nyomtatott a cs. kir. fiók államnyomdában. 8-rét. 1—544. ll.

Több példány nem jelent meg belőle. Mind a két darab maradandó becsű emléke az egykori Voivodinának.

⁵⁾ Ilyenek voltak a Gross-Beeskereker Wochenblatt, 1856; a Werschetter Gebirgsbote, szintén 1856, s a Lugoser Anzeiger, 1857 óta hetenként megjelenő hírlapok. (Böhm, i. m. 430.)

A hivatalos kiadványokkal azonban csak a németnyelvű lapok nem versenyezhettek. Hogy nem versenyezhet-e egy magyar? azt még senki meg nem próbálta. Hisz a Bánságban nagy volt a magyar intelligencia, amelynek tagjaira egy helyi magyar hírlap szerkesztője méltán számíthatott. Először is itt volt a Kőszeghy L. és Lonovits J. püspökök nyomdokain nevelt csanádegyházmegyei hazafias papság; a mindenkor lelkes magyar hazafiságú kegyestanítórendi tanárok; az ügyvédek, kiknek száma csak Temesváron is 24, az egész Bánság területén pedig 237 volt.¹⁾ A honoráczió osztály között is mennyi magyar és magyarérmű mérnök, építész, tanító stb. lehetett. Végre ott volt a gazdag földbirtokos osztály; például Krassóban a Palik-Utsevnyek, Szendék, Jakabfyak, Asbóthok, Janicsáryak, Halászek, továbbá Kiss András, Pattányzky György, Czompó Mihály, Fáby Adolf, Malonyay János, Ludwig János, Zöldy Simon, Pausz István, Joannovits György, Csiky Mihály. Temesvármegyében az Ambrózy, Gyürky, Csekonits, Vukovits, Deschán, Hanzély, Majthényi, Zselénszky, Daruváry, Izdenczy, Gyulay, Kulterer (Murányi), Manaszky, Laczkovits, br. Lo Preszty, Pottyondy, Szabó, Kövér, Kabdebó, Tormássy, Papházy, Árvay, Hollósy, Gorove, b. Hiller, gróf Bethlen, Nemeshegyi, Nyéky, Órosi, Beniczky, Horváth, Sztojanovits, Graffay, Miletz, Bilitzky, b. Duka stb. családok. Torontálban az Ecskai Lázár, Kiss, Csekonits, Roggendorf, Pejacevits, Karácsonyi, Dadányi, Nikolits, Gyertyánffy, Koczó, Damaszkín, Taynay, Hertelendy, Szerviczky, Marczibányi, Gerliczy, Áldásy, Hegedűs, Szluha, Bezerédy, gr. Batthyány, gr. Nákó, Rónay, Szapáry, br. Liptay családok. Pedig ezek csak a legjava.

A Handbuch pedig oly pontosan kimutatta mindenkinek a lakását, foglalkozását, hogy ennél pontosabb útmutatót egyetlen szerkesztő sem kívánhat magának. Egész természetes azért, hogy Pesty Frigyes is igen jól felhasználta a Vojvodina hivatalos schematismusát, midőn lapja kiadását előkészítette.

Hogyan folytak az előkészületek: nem tudhatjuk; erre nézve semmi adat nem maradt reánk. Magánúton bizonyos jól megbeszélte azt Pesty Frigyes temesvári barátaival s mindazokkal, kiket a délvidéki első magyar lap munkatársaiul megnyerni kívánt.

A délvidéki első magyar lap kiadásával Pesty Frigyes röppentyűt kívánt felbocsájtani s annak hatásától várta, hogy a Bánság magyar-

---

¹⁾ T. i. 1854-ben; 1855-ben már 36 ügyvéd volt csak Temesváron, az egész Bánságban pedig 265. — (L. Handbuch für das Jahr 1854, és u. az 1855.) Temesváron laktak a többek között: Bugárszky Sándor, Cserményi József, Danczkay Antal, Demkó Vince, Galgon Mihály, Jankovits Miklós, Jeszenszky Ferenc, Kakuja Mihály, Küttel Károly, Marosffy János, Meskó Gyula, Mihai Sándor, Papházy Ignác, Stokinger (Sulyok) Mór, Tury Samu, Urbányi Lőrinc, Vörös Sándor, Vince Pál.

ságában elegendő ösztönt talál-e a tömörülésre s ezzel a magyarság érdekeinek védelmére. Pesty bízott ebben, mert a Vojvodina kormánya napról-napra mindjobban bebizonyította, hogy a Bánság népeit csak elkéséríteni tudja, de boldogítani nem. Ezért indult meg a Delejtű.

III.

Pesty Frigyes pályája. Irodalmi működése 1858 előtt. Engedélyt kap egy magyar hírlap kiadására. A *Delejtű* megindítása. A lap jelentősége és titkos célja. Az előfizetők. Pesty csak anyagi áldozatokkal, hazafiságtól tartja fenn. Előfizetési felhívásai.

Pesty Frigyes Temesváron a Gyárvárosban született 1823 március 3-án, szerény polgári állású de köztiszteletben álló, jómódú szülőktől.¹⁾ A középiskolákat Temesváron és Szegeden látogatta, majd visszakerülve Temesvárra, itten a hadparancsnokságnál vállalt kisebb hivatalt. 1846-ban megnősült. Mint temesvári lakos, már 1848 előtt is egyik korifeusa volt a helybeli magyarságnak. Öntött magyar szellemet a temesvári egyetlen lapba, a *Temesvarer Wochenblatt*ba,²⁾ és ő ösztönözte a magyar nyelv megtanulására a temesvári német polgárságot. Ezért a temesvári haditanács, mikor Temesvárt 1848. október 10-én ostromállapotba helyezte és a polgári hatóságokat magától függővé tette, az alkotmányos magyar érzelmeiről már akkor általánosan ismert Pestyt a várból kiutasította és egyik külvárosba internálta.

Mikor Bem 1849. április végén Temesvárt ostromzár alá vette, Pesty Frigyes Debrecennek vette az útját. Felajánlotta szolgálatát a szintén temesvári születésű Klapka György helyettes-hadügyminiszternek, ki őt a minisztérium igazságügyi osztályába osztotta be. Ezentúl a forradalom esélyeivel Budapestre, Szolnokra, Szegedre, Aradra, Lugosra került s a temesvári csata után 1849. aug. 23-án Törökországba menekült. Az utolsó kivonuló honvédekkel mondott búcsút lever hazájának és Viddinben élte le a száműzetés keserveit. Részeit betegség, részint lelki fájdalom által megtörve, Hauslab tábornokkal október 21-én mintegy 3000-ed magával Viddinből visszatért hazájába és megengedték neki, hogy családjánál ápolassa magát. Igazolásra szólíttatván, osztozni kívánt bajtársai sorsában és Pestre kísértette magát, hol az Újépületbe zárták, de már 1850. február havában hazabocsátották. Abból a gyanúból,

¹⁾ Pesty Frigyes atyja, Pesty Ferenc szíjgyártó-mester, szintén Temesváron született 1797-ben; a polgárok sorába felvétetett 1823. május 28-án. (Polgárok jegyzéke. Városi levéltár.)

²⁾ A temesvári német hetilap jóakaró szelleme abban kezdett megnyilvánulni, hogy magyar hirdetéseket közölt, magyar könyveket ismertetett, a Temesváron játszó magyar színészek ügyét pártolta, az előadásokat jóakarólag ismertette, majd a német cégtáblák megmagyarosítását, végre még a magyar nyelv tanulását is ajánlotta a polgárságnak. (L. a *Temesvarer Wochenblatt* 1845—1848. évi folyamait.)

hogy a korona elásásában neki is része volt, Mehádián újra elfogták és Orsovára vitték, hol hat héten keresztül kínos vallatásokon ment át. A tévedés ugyan kiderült, de azért Pestyt mégis katonai őrizet alatt vitték vissza Temesvárra. Itt azután szabadon bocsátották.

Nemsokára alkalmá nyílt ismét a köztevékenység terére lépni. 1850. őszén alakult meg a temesvári kereskedelmi és iparkamara s ez a németül és magyarul egyaránt jól író Pestyt titkárául választotta. Ebben az állásában 1864. augusztus közepéig működött s annak felvirágzásában nagy érdemeket szerzett és oly hazafias szellemet honosított meg, hogy a kamara végre még feliratot is mert intézni a bécsi miniszteriumhoz országgyűlés tartása végett, jelentéseit pedig 1860 óta, a bécsiek többszörös meghagyása ellenére, csak a magyar Helytartótanácsához intézte.¹⁾

Pesty Frigyes Temesváron nagyarányú munkásságot fejtett ki, a kereskedelmi kamarán kívül titkára volt még az 1857-ben megalakult temesi gazdasági egyesületnek is, sőt arra is talált időt, hogy a zeneegyesületnek is elvállalja a titkári teendőit. Mint a kamara titkára, ő szerkesztette, vagyis inkább írta a Bánság ipari és kereskedelmi állapotáról szóló jelentéseket. Ezek között különösen ki kell emelnünk azt az 1858-ban nyomtatásban is megjelent Jelentést, mely bő leírását nyújtja a tartomány 1853. és 1856. évek közötti állapotainak.²⁾ Vidékünknek ez mindenkor maradandó becű forrásmunkája lesz.

Irodalmi munkásságát Pesty Frigyes 1852-ben kezdette meg. Mint kereskedelmi és iparkamarai titkárnak jó alkalmá volt közgazdasági irányú ismeretek szerzésére s ezt Pesty arra használta fel, hogy a magyar lapokat látta el ilyen irányú cikkekkel. De 1853. óta foglalkozott már történelmi problémákkal is, kivált a magyar helynevek kérdésével. Ezekről szóló értekezéseit leginkább a Magyar Sajjtó-ban közölte, de juttatott ilyen cikkeket a temesvári német hivatalos lapba is. Pesty Frigyes neve tehát már az 50-es évek közepén igen jó hangzású volt úgy a magyar irodalom művelői, mint Temesváron a hatalom birtokosai előtt.

¹⁾ Pesty Frigyes életével és irodalmi munkásságának méltatásával nagyobb mérvben foglalkozik *Ortvay Tivadar* a Pesty felett mondott akadémiái emlékbeszédében, amelyet mi is irányadóul vettünk. (*Akadémiái Emlékbeszédek*, VII. kötet, Budapest, I. 1—39. ll.) Nekünk azonban nem lehet célunk, hogy Pesty Frigyes életének és nagyarányú irodalmi munkálkodásának ismertetésébe vagy épen bírálatába bocsátkozzunk; csak a Temesváron töltött éveit, itteni szereplését és főképp a *Delejtűvel* kapcsolatban kifejtett működését áll feladatunkban ismertetni.

²⁾ „*Jahresbericht der Handels- und Gewerbekammer in Temesvar, an das hohe k. k. Ministerium für Handel, Gewerbe und öffentliche Bauten, über die Zustände der Industrie in den Jahren 1853 bis 1856. Temesvár, 1858.*“ 8-rét. 1—280 ll. és 17 táblás kimutatás.

Különben Pesty Frigyes más téren is érintkezett a Vojvodina császári kormányzójával, Coronini János gróffal. A kormányzó volt ugyanis a temesvári Gesangsverein védnöke, Pesty pedig a titkára. A kormányzó pedig elég gyakran meglátogatta az egyesület helyiségeit és előadásait.

Gróf Coronini János altábornagy ugyan felette szigorú ember volt s a „rebellis“ magyarságnak már hivatalánál fogva sem lehetett barátja, de miért nem bizott volna meg Pesty Frigyesben, aki olyan kitűnően írt és beszélt németül s aki emellett ingyen vállalta magára a hatalmas kormányzó védnöksége alatt álló német zeneegyesület titkári dolgait? Megengedte tehát Pestynek egy magyar lap kiadását. Nyilván azért is, mert szerette volna, ha az ő kormányzósága alatt a déli vidéken anyagi és szellemi haladás mutatkozik. Emellett azt is remélte és várta, hogy a magyar lap a Vojvodinában lakó magyarságot a fennálló állapotokkal mint végleges szervezkedéssel való megbékélésre fogja tanítani. Ezt jelentené az új lap címe is, a Delejtű (Compass). Természetesen a politikát ki kellett zárni a lap hasábjairól.

A Delejtű első száma 1858. július 6-án jelent meg. Szerkesztői előszavában Pesty Frigyes a következőket mondja a lap jelentőségéről és irányáról: „A temesvári magyar lap létesült és midőn ezt a tisztelt közönség elé bocsátjuk, úgy hisszük, nem lehet, hogy örömet ne érezzünk ez eredményen innen is, túl is a Maroson... A Delejtű jelentősége részint abban fekszik, hogy oly vidéken jelenik meg, ahol eddig semminemű magyar közlöny nem volt; részint abban, hogy a tudományt és anyagi érdekeket egymás mellé állítván, azon irányt mutatja ki, amelyen haladva, jelenleg még egyedül várhat a magyar névre dicsőség, a nemzetre közjólét: értjük a nemzeti művelődést és vagyonszaporodást. E célra törekedni szükség mindenütt, hol testvérmagyar létezik és amennyiben a Delejtű ezen úton fog haladni, — pedig gondunk lesz, hogy így történjék, — jelen közlönyünk nagyobb érdekre tart igényt a helybelinél vagy a tartományinál... Nagy várakozások köttetvék serdülő vállalatunkhoz, de ha nagyobb nehézségekkel kell is megküzdenünk, mint laptársaink legnagyobb részének... az ügy főfő fontossága lelkesíteni fog bennünket.“

E program mai szemüvegen nézve igen sovány; de akkor a szerkesztőnek igen-igen óvatosnak kellett lenni, ha azt akarta, hogy a lapot el ne kobozzák vagy be ne tiltsák. Itt is, valamint a szerkesztők és írók sok más nyilatkozatában a sorok között kell olvasnunk.

Nagy esemény volt már magának a lapnak a megjelenése is. Nemcsak Temesvárnak, hanem az egész akkori Temesi Bánságnak és

Szerb Vajdaságnak (jelenleg Temes, Torontál, Krassó-Szörény, Bács-Bodrog és Szerém vármegyék) a területén ez volt az egyetlen és első magyar hírlap. Jelentőségteljes volt már maga a neve is. A Delejtű címben minden magyar meglátta a célt, hogy valamint a delejtű egyik ága észak felé mutat, a mi érdekeink is azt kívánják, hogy a Marostól északra fekvő Magyarországgal egyesüljünk, mert az a mi hazánk, nem a külön Vojvodina. Pesty Frigyes maga is beszélt később, hogy lapját azért üldözték annyira, mert iránytűje mindig észak felé mutatott.

Minden magyar embernek a szíve, ki akkor a Bánságban lakott, megdobbant arra a gondolatra, hogy a magyar hazától elszakított országrésznek im van már egy magyar hírlapja; van egy olyan zászlója, amely körül csoportosulhatnak az igaz magyarok. Egy honleány versben is megénekelte a Delejtű rejtett költészetét. Rossz ugyan a vers, de híven fejezi ki a lap jelentőségét. Utolsó versszakát ide iktatjuk:

„Mi vagy te láthatatlan csuda,

Miféle érzetből orzott bü?

De lelkem, szívem vonz feléd

Költészet az a Delejtű.“ (Eleonora.)¹⁾

A Delejtű valódi célja, amit Pesty sokáig megvallani nem mert, nem volt egyéb, mint a hazától elszakított Temesi Bánság és Szerb vajdaság visszacsatolásának előkészítése.

E nagy cél szempontjából először is a délvidéki magyarságot kellett összetartani, majd vezetni és végre a fennálló rendszer ellenében tüntetésre bírni. Összekötő kapocsnak legjobb volt egy magyar hírlap. Aki a magyarságával tüntetni akart, az járatta a Delejtűt. Igaz, hogy ebben nem fejezhették ki a szerkesztő és olvasói azt, amit akartak, de már a magyar lap pusztja létezése is eredmény volt.²⁾ A lap emellett folyvást arra törekedett, hogy a magyarság és a nemzetiségek egymással a legjobb barátságban éljenek. A szerkesztő minden legkisebb alkalmat megragad arra, hogy a magyarság és a nemzetiségek között a békét, jó egyetértést és szeretetet előmozdítsa. A lap levelezési rovata igen alkalmas volt erre. Egyrészt a nemzetiségek, másrészt a felekezetek közötti békére és egyetértésre Pesty Frigyes azért is helyezett olyan nagy súlyt, mert a Bánság visszacsatolását csak úgy látta elérhetőnek, ha azt nemcsak a magyarság, hanem a német, szerb és román egyaránt kívánja.

¹⁾ Delejtű, 1859. évf. 28. számában.

²⁾ Ötevényi Nagy Ferenc 1899. március 19-iki levelében írja nekem: „A Delejtűt leginkább demonstrációból járatták a földesurak, honorációrok stb., de a századik sem olvasta, és évfolyamokat találtam még a nőtlen, tehát unatkozó Ónossy Mátyas bajtársamnál is felvágatlanul heverni.“

Bármilyen óvatos volt is azonban a lap célja szolgálatában, a hatalom végre mégis csak észrevette, és 1860-ban üldözőbe vette a Delejtűt. Valószínű, hogy a hatalom céljaival ellenkező lapnak még az előfizetői is gyanúba kerültek, azért csappant meg 1859-ben az előfizetők száma.

Érdekes volna tudnunk: kik és hányan járatták a Delejtűt? de ezt most már meg nem állapíthatjuk, legfeljebb kombinálhatunk. Annyi bizonyos, hogy a Delejtű előfizetőinek a száma nem volt nagy.

A szerkesztő egynehány elvetett nyilatkozatából találunk erre adatokat.

Az első évfolyam végén¹⁾ a Temesvári Ujdonságok között Pesty Frigyes hosszabb cikket közöl: „Minden időszaki lap — úgymond — kétféle óhajtást ápol különösen. Egyik abban áll, hogy a lap fennállhasson, a másik, hogy hatást gyakorolhasson a közönségre. Lealacsonyodik az az irodalmi vállalat, mely csak anyagi hasznot les, viszont hatásról szó sem lehet ott, hol valami lap csak kevésnek a kezén forog. Magyarország viszonyai valóban nem olyanok, hogy bármely irodalmi vállalatnál meg lehetne gazdagodni. Hazai lapjaink csak százával számítják az előfizetőket, és ritkák azok, amelyek a 2000-et megközelítik, vagy talán felül is mulják... Minden magyar őszintén kívánja, hogy a Bánságban magyar lap álljon fenn, ... mégis a részvét semmi arányban sincs a vállalat fontosságával. Ha okát kérdezzük e ténynek: nehéz eligazodnunk. Senki sem sokallja az előfizetési árt, a tartalmát elég érdekesnek találják... épen csak a közönbösséget vádolhatnók... A jobbak is azt hiszik, hogy már többet nem tehetnek, mint egyszerűen a maguk nevére előfizetni. Pedig dehogya! dehogya elég. A buzdítás, ajánlás, rábeszélés itt a fődolog. Mi haszna, ha a Delejtű épen csak magyar lap volna — hatás nélkül. Nézetünk szerint azonban a Delejtű-nek a Bánság magyarsága értelmiségeiről is kellene tanúskodnia... Röviden: szükség, hogy nagy, igen nagy legyen az olvasók köre, azután a szellemi hatás sem fog elmaradni... A közönség részvététől függ, hogy szellemi téren hódításokat tehessünk és ezen részvét megnyerésére kérjük az ügybarátokat.“

Az 1858. évi utolsó számokban közli a szerkesztő az előfizetési felhívást az 1859. évfolyamra. Ebben a szerkesztő többek közt azt mondja, hogy a közönség a Delejtű-nek a megjelenését már eddig is annyira méltányolja, hogy a lap fennállása már az első hetekben biztosítva volt. Most — írja — annál inkább biz-

¹⁾ 1858. december 21-ki számban.

hatunk sikerében, minthogy a Delejtű rövid pályája tanúsága szerint hazai lapjaink díszes sorában tán nem az utolsó helyet foglalja el. A szerkesztő kéri az előfizetéseket minél előbb megtenni, hogy a nyomtatandó példányok számát meghatározhassa. De az év legutolsó lapszámában¹⁾ a szerkesztő már sarkasmussal írja: „A pártolás oly nagyszerűen mutatkozik, hogy volt előfizetőink számának már tizedrésze jelentkezett a következő félévre; de azért ne csüggedjünk: van még újévig három napunk és mindenik hozhat ezer előfizetőt.“

Hogy Temesváron milyen csekély számban veszik meg a helyi érdekű könyveket, arra a szerkesztő példaként felhossa a Preyer-féle temesvári monographiát. Preyer ugyanis még 1853-ban közreadta Temesvár történetét német nyelven, egyenesen a nagyközönség számára, és ebből a munkából 1858-ig, tehát öt év alatt mindössze 450 példány fogyott el.

Ha a Preyer- esetét magára nézve példaként hozza fel, akkor feltehetjük, hogy bizony a Pesty Delejtű-jének előfizetői 1859-ben aligha voltak többen 200—300-nál.

Hogy 1859-ben az előfizetők száma megcsappant, az nagyon kiérezhető a szerkesztőnek ama felhívásából, melyben 1859. végén a közönséget új előfizetésre hívja fel. Kijelenti a szerkesztő, hogy a Delejtű kiadását 1860-ban csak abban az esetben folytathatja, ha a költségek fedezésére megkívántató előfizetők száma még f. é. december 20-ig jelentkezik... Ezt — úgymond — azért tesszük, mert ha ezen feltétel nélkül megindítanók a lapot újév után, erkölesi kötelességünknek tartanók, még akkor is, habár saját kárunkra, folytatni a lap kiadását, ha az előfizetési pénzek nem fedeznék is a lap költségét. Ily áldozatra azonban, tovább is, legjobb akaratumk mellett sem érezzük magunkat képesnek.

Mindebből bizony az tűnik ki, hogy az 1859. év folyamán Pesty már csak anyagi áldozatokkal tudta fentartani a lapot.

Az 1859. évi dec. 13-iki számban Pesty ismét figyelmezteti a közönséget, hogy még csak egy pár nap van hátra a kitűzött határidőig, a részvét idáig nem felelt meg a várakozásnak.

Immár attól lehetett tartani, hogy 1859. végével megszűnik a Délvidék első magyar hírlapja.

Az 1859. év utolsó lapszámában azt írja a szerkesztő, hogy „bár az előfizetés határidejét december végéig kitolta, még ez a kinyújtás sem hozott olyan eredményt, a melyekre egy folyóirat jövőjét építeni

¹⁾ 1858. évi 26. szám.

lehetne. Mindamellett kijelentjük — írja Pesty — hogy a Delejtűt a jövő évben is fogjuk folytatni. Tesszük ezt azért, mert egy erkölcsi parancsnak vélünk eleget tenni, mely válságos időben nem engedi, hogy kényelmesebb utat válasszunk... Egyúttal tisztelt íróársainkat is felkérjük, hogy miután a Delejtű olyan vidéken jelenik meg, melynek a legnagyobb szüksége van nemzeti irodalmunk egy buzgó apostolára, és miután e lap sok oly helyre talált be utat, ahol eddig szellemi életünk kifejlődésének alapfeltételeit pengetni ritkán, vagy épen nem hallották, azt a maguk részéről is... fejlődésre hozni igyekezzenek“.

Hogy Pesty Frigyes még anyagi áldozatok árán is kész volt a Delejtű kiadását tovább is folytatni, annak valódi hazafias érzése volt az oka. Láttá, hogy a jobb jövő a nemzetre már derengeni kezd s a Bánság visszacsatolása már nem késhetik soká,¹⁾ csak mozgatni kell az ügyet, tüntetni a magyar ügy mellett. A magyarság ügye mellett tüntetni pedig van-e jobb alkalom mint most, az Akadémia-palota ügyének felkarolásával, melynek ő eddig is olyan buzgó apostola volt.

Hogy az 1860. évben hány példányban nyomatta Pesty a Delejtűt, szintén nem tudjuk, de több jeltől azt kell következtetnünk, hogy a lap sorsa ez évben jobb volt, mint előbb. Az Akadémia melletti példátlan agitálás, a nagy összeg, melyet az Akadémia palotájára összegyűjteni tudott s a hatalom üldözése országos hírnevet szerzett Pestynek és a Delejtűnek. Most már nemcsak a Bánság hazafias lakói között, de szerte az országban akadtak előfizetői. Történelmi nagy nevek viselői is. „Ez a tapasztalt részvét buzdításul fog szolgálni — írja Pesty a lap 1861. márc. 24. számában — hogy amennyire viszonyaink és erőink engedik, nemzetünk legszentebb érdekeinek ezentúl is leghívebb szószólói legyünk. Csak egy baj adta magát elő ezen legutóbbi pártfogás következtében, t. i. hogy lapjaink maradványa most az első évnegyed végével kevesebb lévén, valamennyi újonnan jelentkező t. c. előfizetőnek teljes számú példányokkal a multa nézve nem szolgálhatunk“.²⁾

¹⁾ Temesváron már az 1860. év elején el volt terjedve az a hír, hogy az itteni csász. kir. helytartóság fel fog oszlattatni és a különféle idegen hivatalnokok szólnak eresztetnek. Báró Soksevits József helytartó, Coronini gróf utóda, ezért magához kérte a hivatalnokokat és megnyugtatta őket, hogy az a hír nem igaz. Ezt Pesty is közli, persze nem azért, hogy az idegen hivatalnokokat megnyugtassa, hanem azért, hogy e hírt a lap távolabbi olvasói is megtudják. (Delejtű, 1860. 4. sz.) Megismételte e biztosítást gr. Saint-Quentin kormányzó 1860. augusztus havában is Versecen. (Delejtű, 1860. 32. sz.)

²⁾ Delejtű, 1860. 13. sz. (103.)

Az április 3. számban írja a szerkesztő, hogy a Delejtű példányai a 13-ik számig mind elfogytak.¹⁾ De azért a lap helyzete ekkor sem volt rózsásabb.

Május végén új előfizetést hirdet a szerkesztő. Ebben a következőket mondja: „Óhajtanók, hogy mindazok, kik felhívásunkat olvasásák, ne csak a maguk személyére előfizessenek, hanem még néhány új acquisitíóval köszöntsenek be hozzánk. Lapunk irányáról, céljáról nem szólnunk semmit. Tárva áll az mindenki előtt, csak annyit jegyzünk meg, hogy ha az eddigi szűkkörben, és az eddigi gyenge segédforrásokkal sikerült némileg a nemzeti szellem ébrentartása és legszentebb érdekeink istápolására hozzájárulni, úgy feladatunknak még inkább fogunk megfelelni, ha a közönség részvéte erőnket neveli. Pedig ez minden egyes buzdító, lelkesítő nyilvánulások dacára még nem olyan, hogy a Delejtű hatást is gyakorolhatna . . . Ne elégedjünk meg tehát azzal, hogy közel hazánk szélén magyar közlönnyt alapítánk, hanem szaporítsuk annak olvasóit, terjesszük hatáskörét, — nem a lapért, hanem hazánkért, melynek rokonszenvre, barátokra van szüksége. „Elvégzí azt a csendes hatalom, amire nem volt képes az erőszak, mondja Claudius, és azt fogja igazolni a kis Delejtű is.“²⁾

És Claudius mondása a Delejtűre vonatkoztatva is bevált, amiért oly kitartoán küzdött, az kezdett már lassanként valóra válni. Az abszolút Ausztriát 1860. okt. 20-án felváltotta az alkotmányos Ausztria s ezzel a Bánságban is némileg szabadabbá lett a sajtó.

Pesty most már azzal foglalkozott, hogy lapját politikai lappá fogja átváltoztatni és azt legalább is hetenként kétszer fogja megjelentetni. Erre céloz már az 1861. évre szóló előfizetési felhívás is:

„Pályánk negyedik évét kívánjuk megkezdeni törhetlen buzgósággal és akarattal. Ha az eddigi súlyos viszonyok között, amelyek reánk inkább mint bármelyik pályatársunkra nehezettek, sikerült bármi kis részben is a nemzeti öntudatot, a hazánk iránti szeretetet, a bizalmat egy jobb jövőbe, a testvéri indulatot százados hontársaink irányában ébreszteni, ápolni vagy fentartani, úgy bizton reméljük, hogy a tisztelt közönség most, midőn közügyeink jobbrafordulásának küszöbe elejébe csakugyan érkezünk, eddigi bizalmával ezentúl is fog szerencsételni, sőt hogy pártfogásában nagyobb mérvben is részesítendő . . . A viszonyok fejlődésétől és a közrészvételtől fog függni: mikor vegyük foganatba közlönnyünkkel azon

¹⁾ Delejtű, 1860. 14. sz.

²⁾ Delejtű, 1860. 43. sz.

változtatásokat, melyek terjedelmével a közvéleményt visszatükrözthessük és az események fonalát szakadatlanul követhessük.“

E felhívás közzététele már alig egy hónappal élte túl a Bánság, annak visszacsatolása után pedig Pesty mintegy befejezettnek látta szerkesztői misszióját. Kitűnik ez abból is, hogy a lap 1861. évfolyamában az ő neve alatt már egyetlen cikk sem jelent meg; legfeljebb a *Heti Szemle* és a *Temesvári Ujdonságok* rovatait írta; nemsokára pedig, mint megválasztott képviselő, jó időre el is hagyta Temesvárt.

A lap anyagi helyzete tehát 1861-ben sem lehetett fényesebb mint az előző években. Pesty nem is fordult már többé előfizetési felhívásokkal a közönséghez. Láthatta, hogy egy vidéki hetilap, — bármily jó is különben, — a politikai ujjászületés emez új korában, Temesváron már nem felel meg a várakozásnak és az igényeknek.

Hogy a *Delejtű* anyagi ügyeivel ennyit foglalkoztunk, tettük ezt azért, hogy tisztán álljon előttünk ama tény, hogy Délmagyarország első magyar hírlapja nem élt fényes anyagi viszonyok között, hanem csak szerkesztőjének anyagi áldozatai mellett volt fenttartható.

Annál nagyobb érdeme Pestynek, hogy ilyen körülmények között is kész volt azt mindaddig kiadni, míg szükség volt reá.

IV.

A *Delejtű* könyvészeti leírása, rovatai, beosztása. A *Delejtű* szakmunkatársai. Pesty Frigyes cikkei. Burkolt vonatkozású cikkek. Az 1858–59-ik év.

A lap teljes címe a következő: „*Delejtű*. A tudomány, anyagi érdekek és szépirodalom közlönye.“ Megjelent Temesváron, 1858. július 6-tól kezdve 1861. július 23-ig, hetenként egyszer, minden kedden. Második (1859.) évfolyamának már első számától kezdve jeligét is használ a lap homlokán, a cím alatt: „Csak az a nemzet vész el, amelyik önmagát elhagyja.“

A lap nagysága állandóan egyforma: nagy negyedréteg alak, minden oldala két hasábra osztva. Minden szám négy levélből, vagyis nyolc oldalból állott, de néha két, sőt négy oldalal is bővült, kivált a hirdetések miatt.¹⁾

A lapot kezdettől megszűnéséig a Hazay M. (Márk) és fia Vilmos nyomdájában nyomatták.

¹⁾ Hirdetésekből a lap nem bővelkedett; legtöbbször csak az utolsó oldal felét foglalták el a hirdetések; néha azonban 3–4 oldalt is kitétek. Hirdetéseket a szerkesztőség minden nyelven elfogadott volna, de semmi nyoma nincs annak, hogy a magyar nyelvű hirdetésekön kívül más nyelvű is előfordult volna.

Minden számon, közvetlenül a cím alatt, jelölve van az évfolyam, a hírlap száma, a megjelenés ideje (év, hó és nap), úgyszintén az előfizetési díj, mely a lap egész pályafutása alatt egyenlő maradt: egy évre 6 forint pengő pénzben, vagyis 6 frt. 30 kr. új pénzben; félévre ennek a fele.

A lap szerkesztőségi irodája 1859. május 17-ig a Belvárosban, a Bécsi-utca 69. számú ház első emeletén (jelenleg a Hunyadi-utca 6. szám), azontúl a lap megszűnéséig a Bécsi-utca 68. számú háza első emeletén (jelenleg Hunyady-utca 4. szám) volt; a kiadóhivatal pedig a Belvárosban, kezdetben a Kegyesrendiek utcája 89. szám alatt (Városház-utca 3. szám), a Heil Adolf vonalozó intézetében, 1859. március 8-tól pedig a lap megszűnéséig a Bécsi-utcában, az Uhrmann Márton műkereskedésében.

A szerkesztőkiadó neve is minden szám végén, a hirdetések előtt, van feltüntetve és pedig 1858. július 6-tól, vagyis az első számtól kezdve 1861. március 27-ig Pesty Frigyes; 1861. április 3-tól 1861. június végéig kiadótulajdonos Pesty Frigyes, a szerkesztő pedig Ötevényi. A június 25-én megjelent számban búcsúzott el Ötevényi a lap közönségétől, mire Pesty Frigyes is lemondott a lap kiadótulajdonosi jogáról. A magára maradt lap még egy hónapig tengődött. Hazay Vilmos nyomdász még egy ideig folytatta a lap kiadását. Az utolsó számok 1861. évi július 2-án, 9-én, 16-án és 23-án jelenteg meg. A legutolsó szám a negyedik évfolyam (1861.) 30. számjelzést viseli. Ez utolsó számokon már nincs is megjelölve a szerkesztő, csak a „felelős kiadó: Hazay Vilmos.”¹⁾

A Delejtű mind a négy évfolyamában az egyes hírlapszámok folytatólagosan vannak lapszámozva; így az I. évfolyam (1858.) 26 számának összesen 1—218, a II. évfolyam (1859.) 52 számának 1—418, a III. évfolyam (1860.) 46 számának 1—372, a IV. évfolyam (1861.) 30 számának pedig 1—218 oldalszáma volt.

Egyes hírlapszámokat azonban lefoglalt a rendőrség. Az I. és II. évfolyamot azonban nem érte ez a csapás. Az első évfolyam végén a szerkesztőkiadó az évfolyamot jelölő külön címlapot is küldött előfizetőinek, de tartalomjegyzéket nem adott.

A második évfolyamban (1859.) a szerkesztőkiadó már nemcsak külön címlapot, de mind a két évfolyamról szóló tartalomjegyzéket is mellékelte az utolsó számhoz, de ez a tartalomjegyzék is hiányos, mert a kisebb cikkekről és levelekről nem számol be.

A harmadik évfolyam (1860.) igen balúl ütött ki Délmagyarország első magyar hírlapjára. Az egész éven át 52 hírlapszám helyett

¹⁾ Ortvaynak a Delejtűről közölt könyvészeti adatai több helyt tévesek. (L. Akadémiai Emlékbeszéd, VII. köt. I. 7. lap.)

csak 46 szám került ki a sajtó alól, mert a szerkesztő elzárattván, a lap 1860. szeptember végétől november közepéig szünetelt. Szeptember 25-én jelent meg a 39-ik száma, míg a legközelebbi — a 40-ik — csak november 13-án. De még a sajtó alól kikerült negyvenhat számból is két számot lefoglalt a rendőrség és pedig a 9. és 29. számokat; úgy, hogy 1860-ban tényleg csak negyvennégy hírlapszámot kaptak az előfizetők a Delejtűből. A szerkesztő az év végén most is külön címlapot és tartalomjegyzéket nyújtott, de ez a jegyzék is hiányos.

A negyedik évfolyam (1861.) már csak hét hónapra terjedt. A megjelent harminc hírlapszámból ekkor is lefoglalt a rendőrség egyet, még pedig a 15. számot, de a szerkesztő ezért azzal kárpótolta előfizetőit, hogy a következő szám kettős terjedelemben, tizenhat oldalon, jelent meg.

A Delejtűből 1858. július 6-tól 1861. július 23-ig összesen 154 hírlapszámot nyomattak, de három szám lefoglaltatván, tényleg csak 151 darab került a közönség kezeibe. E 151 szám mintegy 1200 negyedréte oldalt foglal el. A Delejtű teljes példánya most már igen ritka.¹⁾

A Delejtű egy-egy számának a beosztása a következő volt: Az első egy-két cikk közgazdasági, tudományos irányú volt; igen sokszor közölt történelmi értekezést és régi magyar okleveleket a XVI. és XVII. századból, úgyszintén néprajzi leírásokat. Ezt követte a *Levelezés* rovat, melyben úgy hazai, mint gyakran külföldi levelek láttak napvilágot. A *Levelezést* követte a *Tárca* rovat, melyben regények, hosszabb-rövidebb elbeszélések, novellák, humoreszkek foglaltak helyet, még pedig legtöbbször eredetiek. A *Heti Szemle* rovatában közölte a nevezetesebb országos híreket, kivált ami a magyar irodalmat érintette, a *Temesvári Ujdonságok* című rovatban pedig a helyi híreket közölte, de néha általános jellegű dolgokat is, amelyekre a szerkesztő különös súlyt helyezett, mert jól tudta a szerkesztő, hogy a közönség ezt a rovatot olvassa a legszívesebben. Itt jelentek meg az olyan cikkek, amelyek a legfőbb burkolt vonatkozást tartalmazták. Néha volt *Irodalom és művészet* rovat is, hol a szerkesztő egy-egy munkáról mondotta el kritikáját és ismertetését. A lap legvégén volt, de nem mindenkor, a *Szerkesztői távirtda* című rovat; megfelel ez a mai Szerkesztői üzeneteknek; sovány volt ez a rovat, de néha ebben is találunk egy-egy érdekes megjegyzést és adatot. Utoljára, a lap legvégén következtek a hirdetések, a legtöbbször alig féloldalnyi területen.

¹⁾ Legteljesebb a temesvári keresk. és iparkamara példánya, amelyben minden szám, a rendőrség által lefoglaltakon kívül, megvan. A temesvár-városi nyilvános könyvtár példányából hiányzik a IV. évfolyamból a 27., 28., 29. és 30. szám.

Ha végig tekintünk a Delejtű négy évfolyamán, azt látjuk hogy a szerkesztő a legkiválóbb írókat tudta egyesíteni lapja szolgálatában. Munkatársai között találjuk az egyszerű vidéki levelezők, mellett az ötvenes évek magyar írói világának legdiszesebb seregét. Egyetlen vidéki lap sem tudott ilyen díszes írói gárdát felmutatni, mint a Delejtű, de nagy íróink felfogták a Delejtű hivatását és nagyrészt ebből az okból, de másrészt a Pesty Frigyes iránt érzett barátságból is, szívesen állottak a Delejtű zászlója alá.

A Delejtű szerkesztője aligha fizetett valamelyik munkatársának írói tiszteletdíjat. Ez nem tellett, de nem is várták tőle, dolgoztak hazafiságból, mert érezték, hogy a Vojvodina magyar hírlapja az egész magyarság közös ügye.

A Delejtűben megjelent legtöbb cikk az író neve alatt jelent meg, de többen álnevet használtak,¹⁾ mások egy-egy betűvel jelölték meg cikkeiket,²⁾ igen sok pedig teljesen névtelenül látott napvilágot, mint a vidéki levelek és a negyedik évfolyam politikai vonatkozású cikkei.³⁾

A lap hasábjain a tudománynak és ismereteknek majdnem minden faját látjuk képviselve, de legerősebben a történelmet és szépirodalmat. Ezen kívül képviselve van a művészet, jog, politika, nyelvtudomány, ipar és kereskedelem, közgazdaság, természettudomány, bányászat, vízsabályozás, földrajz, néprajz, útleírás, gazdálkodás, gyümölcsfaültetés, népnevelés, kiseddőzés, stb.

Történelmi értekezéseket, kisebb cikkeket, életrajzokat írtak vagy régi történelmi adatokat közöltek a szerkesztőn kívül Farkas Ferenc, K. F. Csaplár Benedek, Knauz Nándor, Lugossy József, Mátics Imre, Ötevényi, Ötvös Ágoston dr., Podhraczký József, Ránosztai Rezső, Ráth Károly, Remellay Gusztáv, Repiczky János, Rósty Zsigmond, Sárváry Béla, Szabó Károly, Szalay László, Szende Béla, Széplaky F., Szilágyi Sándor, Szontagh Dániel, Tüske Sándor, Ungváry János és Wertler Mátvás.

---

¹⁾ Így például Ádriai Péter név alatt írt Ghyczy kapitány, Canus álnev alatt Salamon Ferenc, Emilia alatt Kánya Emilia előbb Földényi Frigyes, később Szegfi Mór neje; Ötevényi névvel Eöttevényi Nagy Ferenc; Karcsay G. Karcsanyéki, vagy K. G. alatt Csaplár Benedek.

²⁾ Ilyen sok volt, de alig lehet megállapítani, hogy kit. kell alatta érteni; pl. G. . . . . = Grenzenstein bányamérnök, ki a Krassó vármegyei bányavidékről írt az I. és II. évfolyamba igen tartalmas ismertetést.

³⁾ A politikai vonatkozású cikkeket a IV. évfolyam végén a szerkesztő: Ötevényi írta. Ezt ő még maga tudatta velem. Több vidéki levelezőjének a valódi nevét Pesty maga sem tudta; így p. o. Vas Borona valódi neve után tudakozódik a szerkesztői üzenetek között.

Elbeszéléseket, novellákat írnak: Berecz Imre, Csepey Árpád, Kánya Emilia, Nagy Ferenc, Ránosztai Rezső, Remellay Gusztáv, Sarkady István, Wertler Mátyás, Thöbey és Zumbur. Humoreszket közölt Maros László.

Szellemes csevegéseket adott Bagolyfi és Szeleburdi Miska álnév alatt valószínűleg maga a szerkesztő, mert e cikkekben gyakran fordul elő politikai vonatkozás.

A régibb és újabb szerb irodalmat M. Iván ismertette, a Vörösmarty Szózatot pedig Zákits J. szerb nyelvre fordította. A szerkesztő különben verseket nem szokott közölni; ezt gyakran tudatja is a szerkesztői üzenetek között olvasóival. Hanem azért két ízben mégis tett kivételt; először amikor egyik női olvasója (Eleonora) a Delejtűt dicsőítő költeménnyel lepte meg, másodszer pedig 1860-ban, amikor Tury Sámuel a „Magyarok Csehországban“ című versében a szerkesztő és társainak jوسفstadti fogságát énekelte meg.¹⁾

Művészeti cikkeket közölnek: Ormós Zsigmond, ki ekkor tanulmányozta huzamosabb időn át az olaszországi és német művészetet, úgyszintén Pados János, ki Olasz- és Németországból keltezett leveleiben sok művészeti anyagot ölelt fel.

Politikáról nagyon keveset lehetett beszélni, még kevesebbet írni, kivált 1858- és 59-ben; legfeljebb elburkoltan lehetett valamit közölni, ha a censor azt észre nem vette. De 1860-ban némileg már tisztulni kezdett a politikai látóhatár, de csakis az év második felében, mikor a Vojvodina már haldoklóban volt. Szeleburdi Miska a maga szellemes cikkében még 1860. július 30-án is csak félve meri érinteni a politikát. „...az időről beszélni — írja — egyáltalában nem lehet; ugyanis, ha az ember rossz időkről szólana, célzásnak vennék, ha pedig jobb időket jövendölne, pláne célzásnak lehetne venni. Politikáról nem lehet szólni, mert azt találnák felelni, mint az egykori táblabíró a közgyűlésen egy a politikába bebocsátkozott fiatal embernek mondá: Hagyja el amice, nem bízták azt az úrra.“²⁾

Az idők folyását feltartóztatni már nem lehetett. Az 1859. évi olasz háború balsikere összetörte az absolut Ausztriát, s a hatalom már gondolkodni kezdett a magyar nemzet kielégítéséről s első sorban a Vojvodina visszacsatolásáról. 1860-ban az év vége felé a Censura már nem működött olyan szigorúan a sajtóval szemben, mint eddig. A Delejtűben is mind merészebb cikkek látnak napvilágot, már nem is elbur-

¹⁾ L. Delejtű, 1860. évf., 40. szám.

²⁾ L. Delejtű, 1860., 31. szám.

koltan, hanem egész nyíltan. A legmerészebb ilyenmű cikkírók Missics János, Mészáros Károly, később pedig, 1861-ben Eöttevényi Nagy Ferenc, kinek ilyes cikkei névtelenül jelentek meg, úgyszintén a Kakasvári Fábián név alatt író „politikus csizmadia“, aki alatt egyik legjelesebb írónk, talán maga a szerkesztő rejtőzött.

Nyelvtudományi cikket közölt Mándy Péter.

Az ipar, kereskedelem és közgazdasági érdekeket szolgálták cikkeikkel: Kervei, Nagy Ferenc, Tihamér, Vas Borona, Zsitvay Bencze és kivált Mészáros Károly.

Közérdekű cikkeket közöltek Baló Bálint, Bánovits Sándor, Baróti Bede Gyula, Ehrenguber Imre, Eöttevényi és Szabó Antal.

A természettudományok terét választották dolgozataik tárgyául Adriaai Péter, Fényes Elek, Halmágyi Sándor, Nagy Soma, Suhajda Sándor és Szontágh Dániel.

A Krassó vármegyei bányavidékről s a bányászatról írtak kiválóan érdekes cikkeket Grenzenstein és Niuny Fridolin.

A Temes és Béga vízszabályozási ügyeiről írt öt jeles cikket Mokry Endre főmérnök; földrajzi cikket közölt Lovich Károly; útleírást Boleszny Antal, Endreffy és Pados János.

Gazdálkodásról, gyümölcsfaültetésről értekeztek Dunyov István, Kalmár Antal és Márky József dr.

Sok és jeles művelőre talált a néprajz. E téren dolgoztak Kazinczy Gábor, Khern Ede, Krusovai F., Ötvös Ágoston dr., Dobák Antal, Ránosztai Rezső, de különösen Berecz Imre és Csaplár Benedek (Karcasai G.).

E sok és kiváló író között a legtöbboldalú író a szerkesztő volt. Pesty Frigyes az állandó Heti Szemle és Temesvári Ujdonságok című rovatokon kívül sok cikket írt álnév alatt, vagy egészen névtelenül is; de ha csak a nevével megjelölt cikkeit vesszük is, csakhamar tisztában vagyunk vele, hogy a lap minden számának nagy részét ő írta. Írt sokféle irányú cikket és tanulmányt. Közöl olyan történelmi értekezéseket, melyeket később nagy művekben dolgozott fel. Ilyenek a történelmi helynevekről, vagy a Bánság jogosulatlan elnevezéséről írott cikkei.¹⁾ Írt több olyan életrajzi ismertetést, amelyeknek közlésével hálára kötelezte az utókort, mert nevezetes adatokat mentett meg, s a történet- vagy művészetkutató első sorban az ő cikkeire van és leszen mindenkor utalva. Pesty ugyanis akként fogta fel szerkesztői hivatását, hogy oly férfiak életviszonyait, akiknek érdemei csak kisebb körben méltá-

¹⁾ Magyar Helynevek. Delejtű 1859. 8., 29., 40. számaiban; Hogyan ragadt a Bánság elnevezése Temes vidékére. 1859. 29. szám.

nyoltatnak, életrajzi adatokkal felvilágosítsa és nekik az elismerést megadja. Így nagyrészt neki köszönhetjük a temesvári születésű Brocky Károly festőművészről közölt életrajzi akatokat, amelyek mintegy kiinduló pontját képezték legújabbban a Brocky-ról szóló irodalomnak. Pesty Frigyes nélkül semmit sem tudnánk Limmer Ferencről, a Temesvárott évtizedekig lakó, 1857-ben elhunyt zeneszerzőről és zeneművészről. Ugyancsak elismerésre méltó a gróf Fáy Istvánról, a nagy magyar zeneművészről írt vázlata, amelyben egyúttal a magyar zene ősi voltát fejtegeti és megvédelmezi azok ellen, kik a magyar zenét cigányzenének tartják s a magyartól a zenei kiválóságot megtagadni akarják. Ime az ősi magyar zenének egyik leghivatottabb művelője és ismerője.

Közölt több kisebb-nagyobb történeti tanulmányt és történelmi művekről szakavatott ismertetést és bírálatot. A legtöbb cikkéről látszik, hogy nagy történelmi tudással rendelkezik. Mária Terézia a pozsonyi országgyűlésen című leírása, melyet az 1858. szept. 14-ki számban közölt, alkalmi cikk volt a történelmi nagy esemény 117. évfordulója révén. E cikkben Pesty Frigyes azt vitatja, hogy Mária Terézia igenis bemutatta fiát ekkor a magyar rendeknek. Az Időtani észlelések című hosszú cikke tulajdonképpen chronologiai adatok meghatározása egyes nevezetesebb eseményeknek és mintegy alapjául szolgált Pesty Frigyes egyik későbbi nagy művének.¹⁾ A Rákóczy-induló eredetéről²⁾ gróf Fáy István személyes közlése alapján ír, Barna Mihályt, a Rákóczi udvari zenészét tartva a nevezetes induló szerzőjéül.

Igen beható ismertetést és kritikát közöl Theiner: Monumenta Vaticana, Kőváry László: Erdély története és Révész Imre: Etel laka, vagy Attila székhelyéről írt művekről.³⁾ Gazdasági kérdéseket igen alaposan, történelmi apparátussal felszerelve fejteget néhány cikkében. Így Az arany előfordulata a Bánságban⁴⁾ és a Versecz-alibunári mocsarak,⁵⁾ maradandó becsű értekezések, mert jelenleg már meg nem szerezhető adatok alapján állítja egybe e két cikket. Épen ilyen jeles a Karánsebesi lánchíd-at ismertető leírása. E lánchídat hazai műépítőnk: Maderspach Károly mérnök 1844-ben, teljesen hazai anyagból építette.⁶⁾ Közöl még Pesty néhány ipari, gazdasági és statisztikai dolgot is, amelyek

1) A világgtörténelem napjai. Pest, 1870. Két kötet.

2) 1860. évf. 6. számban.

3) 1859. 26., 37. számok.

4) L. 1858. évf. 3. szám.

5) L. az 1858. évf. 36., 37. számait.

6) 1859. évf. 51. sz.

anyagához mint kamarai titkár igen könnyű szerrel juthatott. Végül végső szükségéből — ha nem volt más — közölnie kellett olyan cikkeket is, amelyek csak laptölteléknek tekinthetők.¹⁾

Pesty Frigyes szerkesztői ügyessége a Temesvári Ujdonságok rovatában jutott legjobban érvényre. Ez a rovat érdekelte a közönséget a legjobban. Tudott volna ő sokkal jobban, egészen más, érdekesebb tárgyról is írni, de nem volt szabad. Így azután ez a rovat is rövid, legtöbbször száraz, és tartalmatlannak tűnik fel, mindamellett a lap két első évfolyamában ebben a rovatban és a Szeleburdi Miska naplójában találjuk a legtöbb hazafias vonatkozást, elburkolt értelmet és Temesvár történelmére vonatkozó legtöbb adatot. Az akkori Temesvári Zeitung mint hivatalos lap ilyeneket nem közölt s így a jövő történetírója nagy mértékben fogja felhasználni a Pesty által közölt ujdonságokat.

Ebben a rovatban a szerkesztő állandó figyelemmel kíséri a színházat, kivált a magyar színeszettel, a takarékpénztár működését, a Zeneegyesületet, a kereskedelmi és iparkamara ügyét, a gazdasági egyesület dolgait.

A tartományi kormányzóról mindig tisztelettel jegyzi fel annak nyilvános ténykedéseit, például, hogy elfogadta a gazdasági egyesület elnökségét; majd pedig, hogy mint védnök meglátogatta a Zeneegyesületet és végig hallgatta az énekszámokat; hogyan nyitotta meg a temesvár-báziási vasutvonalat, stb.

Mindig figyelemmel kíséri a bécsi lapokat s hazafias öröm fogja el, ha egyet-egyet üthet a híres német Gründlichkeiton. Így az 1859. évi 1. számban leírja, hogy milyen szépen tudta összezavarni a német folyóirat a Vajdahunyad várát a Temesváron levő Hunyadvárral; a 9. számban ismét felhoz egy esetet, amely szintén a bécsi Illustrierte Familienblattal történt meg. A lap ugyanis leírja Déva várát és képen bemutatja mellette Dévényt. Egy másik számban ismét azt írja, hogy egy külföldi német lap annyira tájékozott a földrajzban, hogy Temesvárt a Feketetenger mellé helyezi.

1859-ben közeledvén az augusztus 20-ka, 32. számában figyelmebe ajánlja a városi hatóságnak, az egykori legfelsőbb temesi hatóságnak 1771. november 16-án kelt, s a városhoz intézett rendeletét. E rendelet tudatja a városi magistratussal, hogy az 1771. november 2-án kelt udvari rendelet értelmében az egész Bánságban Szent István magyar király országos védőszentül választassák és ennek értelmében Szent István napja megünnepeztessék.

¹⁾ Ilyenek például: A Selyemtenyésztés ügye a Bánságban (1858. 3. sz.). A magyar Demokrit emléklapjaiból (1858. 5. sz.). Régi levéltárca (1859. 30. szám).

Pesty Frigyes tehát figyelmezteti a polgárságot, hogy Szent István napját ünnepelje meg, vagyis ne feledkezzék meg a Magyarország melletti tüntetésről (mert Nep. Szent János volt a Bánság védőszentje).

Az 1859. évi 40. számban közli a szerkesztő a nemrég elhunyt Böjtös Imre, temesvármegyei főmérnök végrendeletének egy részét, amelyben gyermekeinek és rokonainak szívökre köti a magyar haza szeretetét. „Imádjátok dicső magyar honunkat, annak nemzetiségét, nemzetiség nélkül senkinek hazája nem lehetvén. Ennek népét, vallását és szokásait egyaránt. Előbbre helyeztétek a magyar hont a világ minden más népénél s ha a szükség úgy kíváná: áldozzatok vagyonotokat és élteteket a haza oltárára.“ Vajjon nem intelem-e ez a Vojvodina minden magyar érzésű lakójához, hogy ragaszkodjék Magyarországhoz és ha kell, akár életét is tegye kockára érte? Így kellett és így is értelmezték akkora Böjtös Imre végrendeletét.

Ugyanebben a számban közli a szerkesztő, hogy az iskolaév már kezdetét vette. „Vajjon fog-e a magyarnyelv — írja — némi figyelemben részesülni? Tavaly a leánytanodában nemzei nyelvünk mint rendkívüli tantárgy adatott elő. A tanítványok naponként egy órát nyertek és havonként csak egy forintot fizettek ezért. Eleinte a hallgatók száma 20-ra ment, később 4-re olvadt le. Ennek oka bizonyosan abban rejlik, hogy a leánygyermekre nézve kevésbé tartják nélkülözhetetlennek a magyar nyelvet. Másként van ez azonban a főgymnasiumban; ott csakugyan lehetne már annyira haladni, hogy valamelyik tantárgy magyarul adassák elő, nem csupán csak a nyelvtan. Maholnap szülők és gyermekek meg fogják ezt köszönni.“

Milyen egyszerűnek, sőt semmitmondónak látszik mainap ez az egyszerű megjegyzés, pedig milyen nagy dolog volt az 1859-ben Temesváron. Hisz a magyar nyelvet az Entwurf értelmében csak mint tantárgyat tanították; a többi tudományágat, mindent németül kellett tanítani és tanulni. Itt tehát a szerkesztő az eddig fennálló rendelet ellen izgat; hát még milyen merész az utána álló következtetés? Mintha azt mondaná: „úgyis vége lesz ennek a német világnak maholnap és jön utána a magyar uralom. Milyen szükséges lesz ám akkor a magyar nyelv, milyen jó lenne azt már előre megtanulni.“

Pesten 1859. október 27-én ünnepelték meg az Akadémiában Kazinczy Ferenc születésének századik évfordulóját. Kazinczy-ünnep akkoriban szeltében-hosszában mindenütt tartattak, és amint tudjuk, ez volt a magyarság első nagyobb tüntetése a fennálló rendszer ellen. Temesváron azonban jó sokáig késett a Kazinczy-ünnep. A Vasár-

napi Ujság egyik számában maliciózan azt a kérdést vetette fel: vajjon hallatszik-e valami arról, hogy Temesváron is megülnék a Kazinczy-ünnepet? Erre felel Pesty Frigyes. Válaszának csak a csattanós végét közöljük: „Korántsem kell azonban gondolni, hogy e magyar irodalmi emlékünnep azért maradott volna el, mert városunk túlnyomó eleme német: ha ez volna oka, úgy a jövő hó 10-ki Schiller-ünnepet színről-színre kellenék kicsiben láthatnunk, holott eddig egy mukkanás sem hangzik a városban, hogy valaki erre gondol.“¹⁾ Nem jelent ez kevesebbet mint azt, hogy mi Temesváron a rendőrség tilalma miatt Kazinczy-ünnepélyt nem tarthatunk; de ha magyar hazafias ünnepélyt nem szabad rendeznünk, akkor bizony nem tartunk Schiller-ünnepet sem, mert Temesvár nem olyan német szellemű, hogy német költőt ünnepeljen. Eddig még egy mukkanás sem történt a Schiller-ünnepély ügyében, pedig ezt szeretné a hatalom.²⁾

Következő lapszámában az olvasó közönség figyelmébe ajánlja a szerkesztő Kempelen Győzőnek új munkáját, amelyben a „Kazinczy-ünnep Magyarországon 1859-ben“ van összefoglalva. Nagyon helyesli Pesty Frigyes e könyv kiadását: „Nem véshetjük eléggé lelkünkbe — írja — hogy csak a szellem az, melyet megölni nem lehet, és hogy végre is a szellem azon forrás, amelyből előbb-utóbb jobblétünk vitorán szökellend fel.“³⁾ Más szóval ez annyit tesz, hogy hiába akarja a hatalom belőlünk kiirtani a hazafias magyar érzést; ez előbb-utóbb diadalmaskodni fog mindenben, mert mienk a jövő.

November 22-ki (1859.) számában örömmel jegyzi fel, milyen hazafias magyar ünnepélyt rendezett a temesvári legényegylet. Helyisége közepén Magyarország ölnyi nagyságú címere volt felállítva, zajos éljenek hangzattak... „Meg nem feledkeztek a hazáról sem, melynek nagy eszméje a jelenvoltakat láthatólag lelkesíté.“ A temesvári legényegylet a legkülönbözőbb nemzetiségekből áll, mert magyarokon kívül vannak ott bajorok, csehek, poroszok. Ami azonban kevésbé volt várható, ez azon körülmény, hogy a magyar előadásokat sokkal többen látogatják, mint a németeket, és hogy sok idegenajkú a legnagyobb buzgósággal vesz részt a magyar tanórákon.“ Ez annyit jelent,

¹⁾ Delejtű 1859., 44. szám.

²⁾ 1859-ben ünnepelték Németországban és Ausztriában Schiller születésének századik évfordulóját. Megtette ezt Magyarországon is több németérezelmű város. De mindazok, akik a nemzet mellett tartottak, Kazinczy-ünnepet rendeztek, mert Kazinczy is Schillerrel egy évben született. Így lett e két nagy irodalomtörténeti alak, jóval holtuk után, egymás riválisa.

³⁾ 1859., 46. sz.

hogy a nemzetiségek is velünk tartanak, és még a helyben lakó bajorok, csehek és poroszok is inkább tanulnak magyarul mint németül.

Az országos Kazinczy-ünnepélyek hatása alatt az 1859. év vége felé már a sajtó is bátrabban kezdi emelgetni szárnyait. A november 15. számban például már ilyeneket mert írni a szerkesztő: „A tetleges fellépés hazánk nagy érdekei mellett Temesvárott még igen csekély. Egyébiránt majd itt is jó lendületet fogunk tapasztalni, — bizzuk ezt a német civilizátorokra, kik folytonos agyarkodásaikkal, becsmérléseikkel, ámbár akaratlanul, majd rátanítanak bennünket nemzeti intézményeinket, irodalmunkat, ősi emlékeinket szeretni és egész lélekkel átkarolni. Addig is azzal vigasztaljuk magunkat: in magnis et voluntas sat est.“

Ez már elég nyíltan szól, de értenünk kell, a közvetlen okát is. Temesváron, valószínűleg a hatalom nyomása alatt, mégis csak tartottak Schiller-ünnepet a színházban. Ez nagyon bántotta Pestyt, mert a Kazinczy-ünnepély csakugyan elmaradt. Emellett az osztrák lapok, kivált a Presse, továbbá az Augsburger Allgemeine lépten nyomon gúnyolták a magyarság törekvéseit, ami a Temesváron székelő hatalom előtt sem volt kellemetlen. Ezért mondja Pesty, hogy ezek a német civilizátorok fogják majd a nemzetet felébreszteni, bennünket irodalomunk megbecsülésére tanítani, és hogy nemsokára Temesváron is fogjuk tapasztalni a fellendülést.¹⁾

E fellendülés első következménye az volt, hogy már a lap november 22-ki számában, persze csak úgy eldugva, Pesty Frigyes adakozásra szólítja fel a Délvidék magyar érzelmű honfiait Kazinczy egykori lakóhelyének — Széphalomnak — a megvételére és egyúttal, kétsornyi hosszú hírben közli, hogy a Temesvár-józsefvárosi olvasóegyesület helyiségeiből a Presse-t és az Augsburger Allgemeine-t kiküszöbölte.

Az 1859. év legvégén Temesváron is bátrabban beszéltek már a hazafiak. Az 1859. szeptember 1-jén kiadott ú. n. protestáns pátens itt is nagy kavarodást keltett. December 26-án tartották Temesváron az egyesült protestáns felekezetek a közgyűlésöket, melyen a tagok szép számmal jelentek meg, de amint a lelkész a választásokat a presbyteriumba a kiadott pátens és a kiadott miniszteri szervezeti rendelet értelmében kívánta megtartani, az ellen élénk szónoklatok támadtak a templom minden részéből. Ellenvetések történtek, hogy sem a gyülekezet, sem a kormányrendelet az itteni presbyteriumot le nem tette hivatalából, így annak csak kiegészítéséről, de semmi esetre sem

¹⁾ Lásd Delejtű 1859. évi 46. számát (370. lap).

lehet új választásról szó, mert az csak a miniszteri rendelet tettlegessítése volna . . . mire a jelenlevők legnagyobb része ott hagyta a gyűlést, úgy, hogy végre is az ezer tagnál többet számoló gyülekezetből csak vagy huszan maradtak, de ezek is jegyzőkönyvbe iktatták, hogy a presbyterium választásába csak azért bocsájtkoznak, mert a felügyelő, pénztárnok és több más tag helye megürült, és hogy az eklézsia kormányzása fenn ne akadjon, de ez a pótválasztás nem a pátenst alapján történik.¹⁾

A protestáns pátenst ellen Eöttevényi Nagy Ferenc ügyvéd, Pesty barátja s a Delejtű későbbi szerkesztője volt a vezérszónok és hogy az egyházi gyűlésen elhangzott kemény ellenzéki beszédek senkire nem hoztak veszedelmet, annak az volt az oka, mert az akkori temesvári császári rendőrőrnök, egy karinthiai származású ember, szintén protestáns volt s ez okból rokonszenvezett a pátenst támadó ellenzékkel s emiatt elnézte a gyűlés lefolyásáról szóló tudósítást is.²⁾

Az 1859. év legutolsó lapszámában beszámol Pesty Frigyes a temesvári gazdasági egyesület gyűléséről is. Pesty titkára volt ennek az egyesületnek és most hosszú jelentésben indokolta, hogy a jelen körülmények között az egyesületről üdvös működés nem várható. Nem állhat fenn olyan egyesület, — írja Pesty — mely rokonszenvre nem talál, a gazdasági egyesület pedig azért vesztette el a gazdák rokonszenvét, mert bürokratikus volt és címébe felvette a császári királyi gazdasági egyesület nevét és pedig alapítóinak hozzájárulása nélkül, hogy ekként az anyaországtól való elszakadás vágyát öregebbé.³⁾ A feloszlást ki is mondották egyhangúlag.

Természetes, hogy ez a feloszlás nem történhetett meg kellő előkészítés nélkül. Rábeszélni, a lelkeket a nemzeti ügynek megnyerni: ebben állott Pestynek a legnagyobb érdeme ezekben az években és ő haladott előre lépésről-lépésre.

Ugyancsak az 1859. évi utolsó lapszámában, egy újdonsági hírben ismerteti a Magyar Tudományos Akadémia amaz ülését, amelyen az elnök, gróf Dessewffy Emil, megnyitó beszédében felhívta a nemzet figyelmét, hogy az Akadémia számára egy hozzá méltó állandó palotát emeljen. De Pesty Frigyes ezt megtoldja egy önálló, nagyérdékű indítvánnyal. „Oly palota, — írja — mely az Akadémiára és a nemzetre méltó legyen, százezrekbe kerül, de ezeket is elő fogja teremteni a lelkesedés és a magyarnak önbecsülése. Részünkről célszerűnek

¹⁾ Lásd Delejtű 1859. évi 52. szám. (418.)

²⁾ Eöttevényi Nagy Ferenc 1899. március 19-én kelt és hozzám intézett levélben írja ezt.

³⁾ Delejtű 1859. évf. 52.

hínnők, ha minden nevezetesebb városban választmány alakulna, mely az akadémiái palota ügyét felkarolná és mely közbizodalomban álló férfiak vezetése alatt az eszmét tette érelné. Az egész haza osztassék fel ily választmányi kerületekre, ekkor bármily szerények legyenek az egyesek adakozásai, a közlekedés ezeket egy hatalmas tökévé fogja összeforrasztani . . . Megpendítettük ez eszmét, reményünket fejezván ki egyúttal, hogy nemsokára alkalmunk leend egy Temesvárott történt ily választmány alakulásáról jelentést tenni. Temesvárnak és az ezt illető tartománynak, mely a Kazinczy-ünnepélyen részt nem vett, ez kétszeres kötelességében állana, de kétszeres becsületeségére szolgálna.“

Ezzel végződött az 1859. év és vele a Delejtű életének második éve. Az elnyomatás éveiben kezdetben alig-alig mert csak egy pár szóval is, elégedetlenségének vagy vágyainak hangot adni, csak leplezett módon, lépésről lépésre; de az 1859. év vége felé már bátrabb hang üti meg füleinket. Valódi oka ennek az olaszországi osztrák vereségek voltak, Lombardia elvesztése, a magyar legio olaszországi működése, a közeli felszabadulás vágya és reménye, mely 1859-ben és a következő években elfogta a nemzetet. Jellemző az ekkori viszonyokra, hogy az olasz harcéri eseményekről a Delejtűnek egyetlen szóval sem volt szabad megemlékeznie. A solferinói és magentai nagy vereségek idejében a Delejtű a napi hírek között az időjárásról és az árvízről számol be.

V.

Az 1860–61. év. Tüntető gyűjtés az Akadémiára, a közlések betiltása. Megintés a rendőrségtől; Pesty válasza; báró Lo Presti adománya az Akadémiára. A Széchenyi-gyász tüntető jellege; a Delejtű második megintése. A Protestáns Pátens. Gróf Saint-Quentin kormányzó. Reményi hangverseny körútja, ennek tüntető jellege. A Szent-István-nap tüntető ünneplése; tüntetés a magyar ruha mellett és Rajasich ellen. Pesty elfogatása, a lap szünetelése. Gróf Mensdorff-Pouilly küldetése; 1860. végén szabadabban ír már a Delejtű. A Bánság visszacsatolása, Pesty képviselő lesz, Eöttevényi az új szerkesztő, a lap új iránya. Mind Pesty mind Eöttevényi visszavonul a laptól. A Delejtű megszűnése. Pesty Frigyes és a Delejtű méltatása.

Az 1860. évben állott a Delejtű legjobban feladata magaslatán. Az eredménytelenség nem csüggesztette el. Újévi beköszöntőjében mondja a többek között: „Újesztendőre kívánjuk, hogy olyan legyen a sikerünk, mint volt a csalódásunk; oly otthonosak legyünk a tett mezején, mint voltunk az ábránd világában . . . Sok munka vár kedves nemzetünkre, áldjon meg a magyarok istene ezerszeres erővel.“

A lap 1860. évi működését a nemzeti ügyben kifejtett agitáció és tüntetések jellemzik. Tudományos és szépirodalmi lap létére a

Heti Szemle, és a Temesvári Ujdonságok rovataiban majdnem minden számban találunk ilyen jellegű cikkeket vagy elburkolt politikai vonatkozást. A levelezések pedig igen sokszor a magyar ügy melletti tüntetésekről szólnak.

A tüntetésekre igen jó alkalmat adnak az Akadémia palotájára való nagymérvű gyűjtés, a Széchenyi-gyász-ünnepélyek, a Protestáns pátenis, Reményi Ede hangversenyei, a Szent-István-nap megünneplése, Rajachich patriárcha, stb.

Ezek mellett a szerkesztő folytatja német a Gründlichkeit kigúnyolását, a magyar ruha és magyar nyelv mellett tüntet, emellett mindenkor rendkívül vigyáz arra, hogy az országrész területén az összes lakosság szellemét egységesen elítélőnek tüntesse fel a fennálló kormányrendszer ellen.

A Bánság kormányában 1860-ban gróf Coronini utódát, báró Sokcevitset, gróf Saint-Quentin altábornagy váltotta fel, ki nem volt hajlandó az ily tüntetéseket megengedni s ezt úgy Pesty Frigyes mint barátai és a Delejtű is nagyon megéreztek.

Mindjárt az év elején megindítja Pesty az Akadémia palotájára a gyűjtést. A gyűjtés rendezésére — Pesty terve szerint — tizenkét tagú bizottság alakult, melynek Pesty volt a jegyzője. A bizottság tagjai nemcsak magyarok, de németek és szerbek is voltak, hogy így a nemzeti összetartást annál inkább feltűntessék. A bizottság lelkeszavú felhívást intézett a közönséghez; csak egy pár szót akarunk e felhívásból kiemelni: „A magyar Akadémia nemcsak írók testülete, mely mint más országok hasonló testületei, az irodalomnak kíván lendületet adni, hanem egyúttal alkotmányos multunk legbecsesebb öröksége, legnemzetibb intézetünk, nemzeti létünk valóságos palladiuma.“ A választmány e felhívásban is jelzi, hogy a beérkező adományok a Delejtű szerkesztőségéhez intézendők, mely azokat hetenként az adakozók névjegyzékével együtt közölni fogja.

Temesvár és a Bánság hazafias lakói megértették az intést, hogy itt az ideje: magyarságukról számot adni. A gyűjtéssel oly eredményt ért el, amelyet nemcsak egyetlen vidéki hírlap, de egyetlen fővárosi lap sem tudott felmutatni. Már az első héten közel 700 forint adományt mutat ki,¹⁾ a másik héten már 1334 frtról számol be.²⁾ A harmadik

¹⁾ Az Adakozók sorát Pesty Frigyes kezdte meg 100 frttal, követte Bèrsuder Lajos és Kővér Lajos szintén 100–100 frttal. (Delejtű 1860., 3. szám.)

²⁾ Tury Samu ügyvéd 100 frt, Paulovits Szil. 100 frt, Janicsáry Ignác 1000 frt, stb. (Delejtű 1860., 4. szám.)

kimutatás 3148 frtról, a negyedik 3678-ról, az ötödik 4372-ről, a hatodik pedig már 8208 frt 95 krról, három aranyról és egy tallérről számol be.¹⁾ A Delejtű összes gyűjtése, alig három hónap alatt 11.352 forint, 9 drb arany és két tallér volt. Hogy a Delejtű gyűjtése mennyire a tüntetés jellegével bírt, abból láthatjuk legjobban, hogy legelső lapjaink sem tudtak ilyen eredményt felmutatni. A Pesti Napló például 9738 frtot és 10 darab aranyat, a Vasárnapi Ujság pedig csak 4593 frtot és 35 aranyat tudott gyűjteni. (Delejtű 1860. 16. szám. [128.]

A Délvidék magyar hírlapja 1860-ban csak azért tudott ilyen eredményt felmutatni, mert az adakozók csak ezen az úton tudták ragaszkodásukat kimutatni az anyaországhoz.

A császári helytartóság hamarosan észrevette az adakozások tüntető jellegét, azért a szerkesztőségnek megtiltotta, hogy az adakozók neveit közölje; a 9. lapszámot pedig, amely valószínűleg még fényesebb eredményről számolt be, lefoglaltatta. Pesty Frigyes nem érhetett szerkesztői működéséért nagyobb elismerés, mint a temesvári csász. kir. rendőrigazgatóságnak hozzá intézett következő rendelete: „Mint-hogy a Delejtű című folyóirat f. é. február 28-án kiadott 9. számában Külföldi Levelek rovata alatt olyan cikket közölt, mely a legmagasabb trón és a monarchiai kormányforma ellen intéztetett és a köznyugalom és rend fentartásával meg nem egyeztethető, ennélfogva a magas csász. kir. helytartósági elnökség f. hó 1-én kelt 653. számú meghagyása következtében az 1852. évi sajtórendelet 23. §-nak alapján a Delejtű szerkesztőségének ezennel az első írásbeli megintés kiadatik, mely is a lap következő számában, a lap homlokán lenyomandó.“

„Ezen hibáztatott cikkben politikai és társadalmi kérdések tárgyalatnak, a „Heti Szemle“ című rovatban pedig politikai tartalmú és politikai célzásokat magában foglaló újdonságok közöltetnek, miáltal a Delejtű szerkesztősége a nyert engedély határait átlépte. Egyszersmind tudtul adatik a szerkesztőségnek, hogy a hírlapi engedély áthágásának ismétlése esetében a nevezett folyóirat Cautio-kötelesnek fog kinyilatkoztatni.“

„Végre a szerkesztőségnek a pesti tudományos magyar Akadémia javára befolyó adakozások közlése semmi szín alatt meg nem engedtetik.“

Pesty Frigyes ez a rendőri megintés és a lap lefoglalása éppen-séggel meg nem ijesztette. Ugyanabban a lapszámában, hol a rendőri megintést közölte, két lappal tovább, egy „Pesti levél“-ben adja

¹⁾ Lásd Delejtű 8. szám.

meg a választ, persze csak elburkoltan: „Maradjunk hívek az igazsághoz, melyhez valamennyi korszaknak van joga. Nem akarunk helytelen színezetet kölcsönözni levelünknek, de kénytelenek vagyunk... a ténykérdéseket, melyeket demonstrációknak szeretnek hangoztatni, a valóság terére leszállítani; mert nem szabad felednünk, hogy van az emberiség felett egy kérérlhetetlen, igazságos törvényszék s ez — a történelem, mely a tények terjedelmes feljegyzésére szorítkozik s a békókba vert igazságnak, ha késő is, de bizonyosan kiszolgáltatja a jutalom-koszorút. Alchimista a chemiai processust összezavarhatja, de lehetetlen azt meg nem történetté tenni, ... úgy vannak e „mindentudó verebek“ is, bemázolnak bennünket anélkül, hogy hatalmukban állana... a nem parlamentáris kifejezést tisztázni.“¹⁾ Burkolt, de önérzetes, sőt kegyetlen válasz.

Pár héttel később ugyancsak a Heti Szemlében közli a szerkesztő, hogy Báró Lo-Presti Árpád, bánsági birtokos az Akadémia céljaira negyvenezer forinttal járult hozzá.²⁾ Báró Lo-Presti Árpád egyike volt a leghazafiasabb érzelmű magyar főuraknak. A szabadságharcban őrnagy és Görgey segédtsíztje volt. A vakmerőségig bátor és rettenthetetlen volt; e mellett különö. Sósdiái birtokát nem miveltette csak azért, hogy semmi jövedelmet ne hozzon és így ne kelljen utána adót fizetni. B. Lo-Presti Árpád csakugyan felajánlott az Akadémiára negyvenezer forintot, de csak abban az esetben fizette volna meg, ha a Lajos bátyja ellen folytatott pert megnyeri.³⁾ Nagyon jól tudta ezt a dolgot Pesty is, leköszölte a nagyszerű adományt csak azért is, hogy bosszantsa a németet, mikor pedig valaki kétségbe vonta, vajjon nem tévedt-e a szerkesztő akkor, midőn negyvenezer forintot írt négyezer helyett, Pestynek ez új alkalmat adott arra, hogy másodszor is hírül adja a dolgot: igenis, Lo-Presti Árpád báró nem négyezret, hanem negyvenezer forintot ajánlott fel a Magyar Akadémiának, és pedig nyolc év alatt fizetendő 5000 frtos részletekben.⁴⁾

A 13. számban közzé adja a hírt, hogy „József napján vezette oltárhoz Ürményi József bájos mennyasszonyát: Vukovits Marcsát, az ismert nevű Vukovits Sabbas leányát. A főrendek fényes kísérete az ünnepet még nagyobbá tette. Adja az ég,

¹⁾ Delejtű, 1860. 11. szám, 84. lap.

²⁾ Delejtű, 1860. 13. szám. (102.)

³⁾ Lendvai M., Temes vármegye nemes családjai. III. 89.

⁴⁾ Delejtű, 1860. 14. sz. (112.)

hogy nem sokára az apa is gyönyörködhesse idebaza leánya boldogságán.“

A házassághoz fűzött jó kívánság más szóval azt jelentette, hogy adja az ég, hogy Vukovich Marcsa édes atyja, Vukovich Sebő 1849-iki igazságügyminiszter, magyar nemzeti ügyünk egyik hajlíthatlan földönfutója, jelenleg (1860.) még londoni emigrans, rövid idő alatt visszajöhessen e felszabadulandó országba. A censor a lapokban e sorokat bemázoltatta, a később megjelenőkben pedig kimaradt a hírből két sor.¹⁾

Hogy elleneit még jobban bosszantsa, ugyancsak ebben a 13. számban, a Temesvári Ujdonságok rovatában közli a szerkesztő, hogy lapja a legszebb jövőnek nézhet eléje, mert az előfizetők száma nagyon felszaporodott és közöttük vannak hazánk legfényesebb családnevei is. Ez a hír tulajdonkép a rendőrségnek szólott. Nyíltan ezt a következőkép kellett volna bevezetni: „Látod rendőrség, mire vezet a lap elkobzása és a megintés!“

Április 8-án (1860.) halt meg gróf Széchenyi István. A Delejtű április 10-én megjelent száma még semmit sem tud a nagy eseményről, csak az április 17-én kiadott lapszámban közli Pesty Frigyes gyászkeretben a legnagyobb magyar halálát. E nekrológban írja a többek között: „Nem adhatjuk tiszteletünk nagyobb jelét az iránt, kit a kegyetlen csillagzat közülünk kiragadott, mint ha oly rendíthetetlenül bizunk nemzetünk jövőjében, valamint ő tette, kinek neve áldott leend, valameddig ember lesz e földön.“ A „Heti Szemle“ rovatban pedig hosszasan írja le Széchenyi utolsó napjait, halálát és az Akadémia intézkedéseit, majd a Temesvári Ujdonságok rovatában közli, hogy Széchenyi halála városunk hazafias érzelmű részében nagy szomorkodást és levertséget idézett elő. Már az első órákban a gyász hír vétele után határozattá lőn, hogy a legnagyobb magyarért a székesegyházban április 21-én gyászsíteni tiszteletet tartanak. „Bizton hisszük — írja — hogy a gyásznyilvánulások szerte e hazában elfognak terjedni.“ A gyászjelentést az indítványozók fekete alapon ezüst betűkkel nyomatták ezerszámra, még pedig magyar, német, szerb és román nyelven. Egyúttal a lap felhívja a vidék értelmiségét is, hogy minél nagyobb számban jelenjen meg a gyászünnepen.

Ezzel megindul a tüntetések hosszú sora: Széchenyi-gyász a Vojvodinában. De Temesvárt megelőzték Rudna és Detta, hol a nők már nemzeti gyászruhában jelentek meg.

¹⁾ 1860. 13. sz. (102.)

Április 21-én csakugyan végbement a nagyszerű gyásztüntetetés Temesváron. Már napokkal előbb özönlött a közönség a városba, hogy azon részt vehessen. A gyászjelentések első kiadása — másfélezer példányban — oly hamar elfogyott mint az áprilisi hó, a rendezők folyvást nyomattak, de nem győztek a közönség igényének megfelelni. Sokan pénzért igyekeztek azt maguknak megszerezni, hogy aranykeretbe foglalva emlékül eltegyék.

Kilenc óraker a város összes templomaiban megkondultak a harangok; az összes boltokat, felszólítás nélkül, bezárták. A ravatalt 12 viaszfáklyás állotta körül: hat a polgárok sorából, hat pedig a főnemesi és nemesi rendből. A gyászünnepen oly óriási közönség vett részt, hogy annak csak egy kis része fért el a nagy templomban, legnagyobb része a templomon kívül maradt. Az ünnepen sem katonaság, sem rendőrség nem volt látható, csak négy polgári rendező intézkedett.¹⁾

A temesvári ünnepélyt követték a buziási, nagykikindai, bocsári, szerb-szent-mártoni, módosi, beodrai, oravicai, csákovai, sósdiái, moldovabányai, paulisi, ürményházai stb. Széchenyi gyászünneppek. A szerkesztőhöz intézett levelekben a tudósítók leírják, hogy mindenütt nemzetiségi különbség nélkül vett részt a lakosság e gyászünnepélyeken, a nők pedig magyar nemzeti gyászöltönyt viseltek. Báró Lo-Presti Lajos pedig alapítványt tett, hogy Bozovits, Eibenthal, Bresztovác, Oppova, Perlasz, Plositz, Mehádia, Orsova, Weidenthal határőrségi helységekből és saját birtokán Mercyfalván évenként gróf Széchenyi Istvánért gyászmisét tartsanak.²⁾

A Széchenyi gyász végre oly mérveket öltött, hogy az ily gyászünnepélyek tartását a csász. Helytartóság betiltotta³⁾

E közben a Delejtű a Temesvári Ujdonságok között egy négy soros hírt tett közzé. Azt, hogy a bécsi Reichsratban a Bánságot képviselő birodalmi tanácsosnak kinevezett Nikolits János és Mocsnyi András a hivatalukat el nem fogadták. Mindenesetre fontos hír volt ez, mert nem kevesebbet jelentett, mint azt, hogy a Bánságban nincs ember, aki a bécsi birodalmi tanácsba bemenjen s ekként az októberi diploma törvényességét elismerje. De a hírnek csak fele, a Nikolits Jánosra vonatkozó része volt igaz. Ez elég volt a császári királyi rendőrségnek arra, hogy Pestyhez a következő rendeletet intézze:

„Az itt megjelenő Delejtű c. folyóirat f. hó 15-én kiadott 20. számának 159. lapján azt a közlést hozza, hogy a temesi Bánság részére birodalmi tanácsosul kinevezett Mocsnyi András ur ezen

¹⁾ Delejtű, 1860. 17. szám.

²⁾ Delejtű, 1860. 24. sz.

³⁾ Delejtű, 1860. 21. sz.

meghívását nem fogadta volna el. Eltekintve ezen közlés alaptalanságától, a nevezett lap ezen közlés közzétételével, mely a politikai napi történelembe vág, egyszersmind lapengedélyét is hágtá át.“

„Miután a Delejtű folyóirat állhatatosan a császári kormányra és a birodalom álladalmi egységére nézve ellenséges irányt folytatott, és ezen irányzatát a fennebb említett hír közzétételével is tanusította, ennek következtében Önnek a magas cs. kir. Helytartóság . . . rendelete alapján a sajtótörvény 22. §-a szerint a magas helytartóság nevében ezennel a második írásbeli megintés kiadatik, amely is a Delejtű legközelebbi számának homlokán kinyomandó.“

Pestyt azonban ez a második megintés sem térítette el útjából, hogy a szűk korlátok között a nemzeti ügyet védje s a hazafias szellemet ápolja és ébressze. Erre igen alkalmasnak kínálkozott most a Protestáns Patens ügye és a Reményi Ede hangverseny-körútja.

A Bánság protestáns egyházközségei közül ugyanis, időközben már többen elfogadták magukra nézve a pátens rendelkezéseit, mások azonban nem. Most a Bánság esperesi kerületének kellett a dologban határozatot hozni. Természetes, hogy Pesty oda működött, hogy az esperességi gyűlésen a pátent elutasító határozat hozassék. Jó barátai: Eöttevényi Nagy Ferenc és báró Ambrózy Gyula bejárták a Bánságot, hogy a pátent elfogadó községeket ellenkező határozatra bírják az esperességi közgyűlésen. Ez a gyűlés 1860. júl. 4-én tartott meg Temesváron és egyhangulag utasította vissza a pátent. „Adjon isten — írja a szerkesztő — a többi protestáns egyházi kerületeknek is oly bölcs mentorokat, kik a mostani komoly időkben, éppoly fáradhatatlan hűséggel őrködjének testvéri egyesülésünk szent ügye felett.“¹⁾

A nemzeti szellem ébresztésére végtelenül fontos volt a Reményi Ede hangverseny-körútja. Valószínű, hogy Pesty maga kérte fel Reményit, hogy ilyen hangverseny-körútra a Bánságba is jőjjön. De a bánsági Helytartóság is nagyon jól érezte, hogy mekkora hódító erő rejlik a Reményi hegedűjében, azért az engedélyt tőle több ízben megtagadta. Mikor ezt Pesty első ízben tudatja lapja olvasóival, idézőjelek között mondja el a Helytartóság által felhozott okot: „minthogy a drágaság és a szükség e tartományban igen nagy.“²⁾ Május 7-én mégis megérkezett Reményi Temesvárra és személyesen kérte meg báró Sokcevits helytartót, de akkor is elutasító választ

¹⁾ Delejtű, 1860. 28. szám.

²⁾ Delejtű, 1860. évf. 19. sz.

kapott. Magán körökben mégis hallatta csodás hegedűjét, temesvári tisztelői pedig ezüst emlékszerleggel tisztelték meg.¹⁾

Időközben báró Sokcsevits helyét 1860. július 12-én gróf Saint Quentin Károly altábornagy foglalta el. A város ünnepélyesen fogadta a kormányzót, valószínű, hogy sok magyar nemzeti zászló is volt kitűzve, a fogadtatásnál pedig sok tollas süveg és nemzeti színű szalagok voltak láthatók, mert az új kormányzó már pár nap múlva leiratban tudatta a várossal, hogy szabad ugyan más zászlót is használni, de a császári zászló mindig a főhelyre tűzendő; egyúttal pedig emlékezteti a várost, hogy a nemzeti színű tollak, szalagok viselése tiltva van.²⁾

Az új kormányzó tehát erősen jelezte jövő magatartását; mégis ő adott engedélyt Reményinek, hogy aug. 1—14. közt Temesváron hangversenyt adhasson,³⁾ ugyancsak ő alatta maradt el ama tíz év óta dívó szokás, hogy aug. 9-én, vagyis Temesvárnak az 1849. évi ostroma alól való felszabadulása évfordulóján, katonai ünnepet tartottak.⁴⁾

A Reményi hangverseny-körútja már meg volt állapítva; aug. 18-án kellett fellépnie Lugoson, 19-én Temesváron, 22-én Buziáson. De ez a körút nagyon furcsán kezdődött és végződött. Reményi meg is érkezett pontosan erdélyi körútjából, aug. 18-án d. u. 5 órakor Lugosra, hol a legnagyobb várakozással tekintettek a hangverseny elé; de mi történik? Reményit a megyefőnökhöz hívják s onnan visszatérve, a hangverseny kitűzése előtt egy órával, hatóság által kifüggesztett falragaszok hirdették, hogy Reményi hirtelen rosszulléte miatt a hangverseny elmarad. A lugosi „Kreisbehörde“ főnökének tehát annyira szívéen feküdt a Reményi egészsége, hogy nem engedte meg azt kockáztatni s inkább egy órával a hangverseny előtt maga hirdette ki, hogy az elmarad. A Delejtű lugosi levelezője az eseményt elég híven írta le és Pesty nem vonakodott azt kiadni, pedig leírta azt a tüntetést is, amely Reményi mellett nyilatkozott. Tudniillik Reményi magához kérte barátait, s magán szállásán vígan töltötték az estét... poharak ürítése közben megragadá Reményi elbájoló hegedűjét és játszott; mily hatással? ... Aki e szerencsében nem részesülhetett, annak csak annyit hogy a lelkesedést mindenkiben a legmagasabb fokig emelte, főképp mikor hegedűjén, ábrándozva, röktön a Rákóczi hatalmas nótájához fogott. Ez a lelkesedés az utcán álló csoportokat is elragadta

1) U. az, 20. sz.

2) U. ott, 31. szám.

3) U. ott.

4) U. ott, 33. szám.

s csak a kívülről felhangzó „éljen“ kiáltások szakíták csak félbe a remek játékot.¹⁾

Augusztus 19-én Reményi már Temesváron volt, hogy itteni hangversenyét megtartsa. A legnagyobb várakozással tekintettek eléje; sok volt az idegen is Temesváron, részint a hangverseny, részint a másnapi Szent István-ünnep miatt is. A hangversenyen a legnagyobb hatást érte el magyar és szerb népdalaival, úgy hogy a magyar és szerb nemzeti szalagokkal ellátott koszorúk félig-meddig elborították a művészt; a tapsnak, éljenzésnek pedig nem volt vége-hossza. Reményi két magyar népdalt játszott el: „Repülj fecském“ és „Ezt a kerek erdőt járom én“. Ki nem veszi észre a rendezésben és a kiválasztott népdalokban a tüntetést? Hiszen az, hogy Reményi magyar és szerb népdalokat játszott: azzal a magyar és szerb nép szoros barátságát akarta még szorosabbra fűzni. A két népdalban pedig milyen erős a tendencia. Nézzük csak ezt a népdalt: „Ezt a kerek erdőt . . .“ mi van ebben? mit kellett akkor ez alatt érteni? nem mást mint azt, hogy: azért járok, kelek én (Reményi) a világon, hogy vigasztalója legyek elnyomott nemzetemnek“.

Hogy egy világhírű magyar művész öntsön lelket hegedűjével a nemzetbe; hogy itt közös ellenállásra serkentse a népeket a hatalom ellen: azt a temesvári kormányzóság nem tűrte; nagyon hamar észrevette a hangverseny célzatosságát és Reményinek azt a parancsot kézbesítette, hogy a Bánságot tizenkét óra alatt hagyja el végkép.²⁾

Reményi sietve hagyja el Temesvárt, s így elmaradt a temesvári második hangverseny, amelyik jótékony célra volt hirdetve, ugyancsak elmaradt a buziási, nagybecskereki, újvidéki, zombori, bajai és szabadkai fellépése is.

1860-ban augusztus 20-án Szent István napját a temesvári közönség és a vidéki előkelő körök ismét arra használták fel, hogy tüntessenek Magyarország mellett. Ősrégi, népszerű nevek viselői, a vidéki nemesség díszbe, honoráciorok s minden felekezeti, hazafias érzésű lakos nagy számmal jött össze messzebb helyekről is Temesvárra. A hazafiak magyar nemzeti díszben jelentek meg, élőkön a gör.-kel. vallású Csernovits Péter egykori temesi gróffal. A káptalani székesegyházban Németh József, akoron káptalani jegyző, tartott a mise után hazafias magyar egyházi beszédet, melybe a Szózat egyes részeit is beleszötte. Ezen istenitiszteleten részt vett valláskülönbség nélkül Temesvár lakosságának színe-java. Bevégződven itt az istenitisztele-

¹⁾ Delejtű, 1860. 36. sz.

²⁾ U. az, 1860. 34. sz.

a közönség nagy része átment a szerb templomba, hol Milenkovits esperes mondott szerb nyelven hazafias beszédet, mit a jelenlevők kétszeresen is megéltjeneztek. Erre a protestánsok templomába vonult a közönség, hol Dömötör Károly lelkész mondott magyar beszédet, mire az egész közönség, ott az istenházában elénekelte a Szózatot.

Délben díszebédre jöttek össze a város legelőkelőbb polgárai. Magyarok, németek, szerbek és románok vettek részt és hazafiasnál hazafiasabb pohárköszöntőket mondtak Csernovits Péterre, Murányi Ignácra, Reményi-re, gróf Bethlen Józsefre, Pesty Frigyesre; de a személyekre szóló toasztok csak kivételek voltak, mert a társaság inkább eszmékre: a hazára, barátságra, összetartásra, kitartásra tartott beszédeket. Még a szerb és román lelkészek is kijelentették, hogy ők a legjobb egyetértésben akarnak élni magyar honfitársaikkal, és azok sorsában kívánnak osztozni.¹⁾

Pesty Frigyes a Szent István-napi ünnepet a Delejtű-ben hosszan, és nem épen burkolt vonatkozású cikkben írta meg. Valószínűleg ezzel vonta magára a kormányzó haragját, ki különben is tudta, hogy Temesváron Pesty áll az élén minden hazafias törekvésnek. Pesty még inkább nevelte a kormányzó haragját azzal is, hogy rendre közölte a máshol tartott Szent István-napi ünnepélyeket, amelyek csak úgy áradtak a magyar haza melletti tüntetésektől.

Emellett lépten-nyomon kiemeli, hogy mennyire terjed a magyar ruha viselése. Csak azért írja ezt, hogy annál jobban terjedjen. A szeptember 4-ki számában közöl egy buziási levelet, amelyben a névtelen író közli, hogy a Reményi elmaradt hangversenye napján magyar műkedvelők tartottak előadást, azután pedig bál volt, „de olyan, amilyenre bánsági fürdőink évek óta nem emlékeznek; a legválogatottabb társaság a legizlésebb öltönyökben; azt, hogy mindnyájan magyar ruhában voltak, említeni sem kell, azon túl vagyunk most már; a nem magyar ruhásokat olvassuk most; itt csak egy frakkos volt. Amikor ezt láttuk, önkénytelenül visszaemlékeztünk a multa és kérdeztük önmagunktól: hogy lehetett ilyen ízlésünk? szegény frakk! De nemcsak a külső volt itt magyar, hanem magyar volt az estély nyelvre, szívességre és minden tekintetben.“²⁾

A nemzeti ruha fontosságát emeli ki egy négysoros cikkecske, mely a következőleg szól: Sokan vannak itt (t. i. Temesváron), kik bugyogós nadrágjukat a szabóhoz

¹⁾ Delejtű, 1860. 34. sz.

²⁾ Delejtű, 1860. 36. sz.

küldték, hogy szűk magyar nadrágot készítsen belőlök. Megfordítva ez nehezen menne. Abból is látszik, hogy a németből válhatik ugyan magyar, de a magyarból német — soha.¹⁾

Ez ártatlannak látszó kis cikk nem jelent kevesebbet, mint azt, hogy a bánági németek jó magyar érzelműek és reájok nem számíthat a hatalom — soha.

Még rejtettebb volt a célzás a Rajasich patriarcháról szóló kis közleményben. A szeptember 18-ki lapszámban ugyanis, a *Heti Közöny* első közlése ez volt: „Az érdemdús szerb patriarcha, Rajasich ő exja — mint halljuk — a fejedelem különös kegyelméből hadi gőzösön megy haza udvari csendőrök kíséretében. E körülmény miatt valószínűleg nem részesülhet ő Exja azon megtiszteltetésben, melyet neki visszautazása alkalmával számos pesti tisztelői szántak.”²⁾

E burkolt cikk alatt pedig a következőket olvasta ki a sorok közül aki értett hozzá: „A nemzet egyik árulója, az 1848/9-ki reakció egyik legnagyobb tényezője, ki legfőbb szerepét játszott abban, hogy magyarok és szerbek egymásnak halálos ellenségei legyenek, Bécsből nem mer vasúton hazautazni, mert fél a Pesten ellene készülő, veszélyes tüntetésektől. Emiatt a császár hadihajón küldi őt haza Bécsből, személye őrzésére pedig udvari csendőrök vannak kirendelve.”

Ugyanabban a lapszámban még azt a hirt is közli a szerkesztő, hogy Szegeden ismét égetik a boszorkányokat. A szegedi fiatalság ugyanis azt a semmirevaló vén boszorkányt, a melyet Augsburger *Allgemeine Zeitung*nak hívnak, elégette ama cikke miatt, melyet Magyarország hercegprimása ellen írt.³⁾

Mindez már több volt, mint a mennyit a császári kormányzó eltűrhetett volna. Elhatározta, hogy megfélemlíti a magyar közvélemény irányítóit, elsősorban Pesty-t. Ő reá a kormányzó különben azért is haragudott, mert a mikor Temesvárra érkezett, a rendőrfőnök által több ízben megizentette neki, hogy szeretné ha meglátogatná. Pesty azonban ez óhajtsáknak soha nem tett eleget.

A csapás 1860. szept. 26-án este sújtott le Pesty-re; a színházból jött haza és vacsoránál ült, amikor a rendőrfőnök zsandárokkal érte jött és a kazamátákba zárták, onnan pedig még az éjjel minden kihallgatás nélkül Csehországba, Josephstadtba vitték fogságba. Pestyvel

1) U. az, 1860. 38. sz.

2) U. ott, 1860. 38. sz. (303.)

3) Delejtű, 1860. 38. sz.

együtt fogták el és szállították Josephstadtba a délvidéki magyarság több vezetőit is, mint Temesvárról Hazay Vilmost, a Delejtű nyomdászát, Murányi Ignácot, a későbbi főispánt, Stokinger (Sulyok) Móric és Tury Samu ügyvédek, a Delejtű munkatársait, Kirch Pál temesvári mérnököt, továbbá Ast Mór zombori, Czorda Bódog szabadkai ügyvédet, Fábrián Gábort, Fazekas Miksa és Fazekas Kristóf bajai polgárokat, Gál Péter bajai ügyvédet, Kempelen Győző szegedi szerkesztőt, Koczigh Pál zombori ügyvédet, Mandics Pált és Papp Zsigmond mérnököt Bajáról, Simics József ügyvédet Apatinból.¹⁾

Meglehet, hogy a kormányt az elfogatásoknál az a szándék vezérelte, hogy miután egy népszavazási komédiát akart rendezni ama kérdés felett, hogy a Bánság visszacsatoltassék-e Magyarországhoz vagy sem? azokat az egyéneket, kiknek a népre nagy befolyásuk volt, el akarta egyidőre láb alól tétetni, nehogy a kormány terveit megakadályozzák.²⁾

A foglyokat soha ki nem hallgatták, el sem ítélték, egy hónap mulva pedig — okt. 27-én — szabadon bocsájtották.

Ekkor már ki volt adva az októberi diploma és valószínűleg már el is volt döntve a Bánság visszacsatolása.

E közben a Delejtű szept. 25-től november 13-ig szünetelt; gróf Saint-Quentin utódja pedig gróf Mensdorf-Pouilly tábornagy lett, ki azzal is meg volt bízva, hogy a Bánság népeinek képviselőit a visszacsatolás ügyében meghallgassa.

A feléledt Delejtűben Pesty ott vette fel az események fonalát, ahol azt elejté. Semmivel sem lett szelídebb, sőt inkább merészebb, de ekkor már a sajtónak is többet elnéztek. A november 20. számban közzé tette Pesty a délvidéki románok folyamodását báró Vay Miklós magyarországi kancellárhoz. Ebben a hazafiasan megszerkesztett feliratban a románok arra kérik a kancellárt, hogy „azon esetre, ha a Bánság — a min nem kételkedünk, Magyarországhoz visszacsatoltatnék, Krassómegeye főispáni székébe Gozsdu Manó pesti ügyvéd urat felterjeszteni kegyeskednék.“ A szerkesztő pedig ezt avval a megjegyzéssel kíséri, hogy „ezen hír legközelebbi megvalósítását mi is bizton várjuk.“

Tehát még mielőtt Mensdorf-Pouilly gróf megkezdette volna a kihallgatásokat, a Bánságban már annyira eléje vágta az eseményeknek, hogy már a főispáni állásokra is kijelölték az egyéneket. Ezzel azt akarták mondani és megértetni, hogy nincs itten szükség semmi illetén szavazásra.

1) U. az, 1860. 40. sz.

2) Akadémiai emlékbeszédek. VII. 8.

Ha a törvényt nézzük, akkor valóban nem is volt itt helye annak. Ezt igen bátran fejezi ki Pesty lapja 1860. évi november 27-én megjelent számában: „Ha nyugodtan . . . nézünk is eléje a szavazási eredménynek, távol sem várjuk, sem nem óhajtjuk, hogy a visszacsatolás azért mondassék ki, mert a szóbahozott konferenciákban nyilatkozó szavazatok oda döntötték el a kérdést, hanem azért, mert alkotmányunk legsarkalatosabb törvényei — melyeken felséges dynastiánk uralkodási joga alapszik, — a visszacsatolást követelik, és országgyűlésen kívül törvényeket hozni vagy változtatni nem lehet.“¹⁾

Az első jelentősebb, már nem leplezett politikai vonatkozású cikk a november 27-ki számban jelent meg vezércikk alakban Missics János jeles tollából „Virrasszunk“ cím alatt. Az író kemény szavakkal ítéli el az eddig fennállott rendszert s arra inti a népet, hogy ne higgyen azoknak, kik közöttünk visszavonást akarnak felidézni, mert ellenségeink ezt csak azért teszik, hogy mindnyájunkat gyöngítsenek.²⁾

Ugyanilyen irányúak Missicsnek a többi vezércikkei is, melyek a következő számokban jelentek meg.³⁾ E mellett Pesty a Heti Szemle rovatban minden héten talál alkalmat, hogy a tüntetésekről szóljon. Közli például, hogy a hazafiatlan Haas Mihály szathmári püspöknek székhelyén macskazenét adtak s oly sértő szavakkal illeték, a melyek egy főpaphoz a legkevésbé méltók;⁴⁾ hogy a fővárosban a nép a kétfejű sasokat sárral és kővel dobálta meg s fokosokkal verték le, és hogy Temesváron is, 1860. december 8-án bekövetkezett a sasok kergetése, a belváros több helyén a sasokat bemázolták, bármilyen magasan fészkeltek is; hogy Nagy-Becskereken is dec. 14-én az utcán Kossuthot és Garibaldit éltették s a sasokat leverni akarták.

Ekkor a Bánság már utolsó napjait élte.

A legbátrabb cikket, mely a visszacsatolás előtt jelent meg, Mészáros Károly írta. Vezércikk alakban jelent meg az 1860. év

¹⁾ Delejtű, 1860. 42. sz. (339. lap.)

²⁾ E cikk így kezdődik: „Vannak korszakok egyes emberek és népek életében, nevezetesen, nagyszerűek. Ilyenek a mostaniak, midőn lét és nemlét körül forog a kérdés. A tizenegy éves rendszernek épülete inog, halljuk egyes gerendáit ropogni, látjuk valahára egyes falait bedőlni, — nincs mentség, halommá kell oszlani annak, a mi nem szilárd alapokon emelkedett.

Nekünk nem hivatásunk támogatni a menthetetlenül bomladozót, feltartani a földrengést, felfogni a sújtó villámokat, hanem a réginek romjaiból újat építeni magunknak, maradandót. Ezt pedig csak közös erővel tehetjük.“

³⁾ Ilyenek a „Parabola“ (Delejtű 1860. 43. számban), „Nemesség a vámanál“ (1860. 44. sz.), Történeti visszapillantás a szerb vájdaság ügyében“ (1860. 45. és 46. sz.)

⁴⁾ Lásd a Delejtű 43., 44., 45., 46. számait.

utolsó számában.¹⁾ E közjogi tájékoztatónak szánt cikkben az író egyenesen kifejti, hogy hazánkban a monarchia közjogi elve a koronában nyilatkozik meg, vagyis a magyar államnak monarchiája a szent korona. A korona személyesítője pedig, a király, csak annyi országlási joggal bír, mint a mennyi az önálló magyar nemzet és az országló között közmegegyezéssel a törvényhozás útján elhatározottat.

E közben a püspökké kinevezett Bonnáz Sándornak is ad a szerkesztő egy oldalvágást. Bonnáz Sándor kanonok idáig iskolaügyi tanácsos volt a bánsági kormányzóságnál és a Bánság végső napjaiban neveztetett ki csanádi püspökké; székébe 1860. dec. 18-án avattatott fel ünnepélyesen. Midőn erről beszámol lapjában a szerkesztő, a következőket is írja: „Tartozunk az igazságnak azon tudósítással, hogy a f. hó 18-án véghezment püspöki beiktatás alkalmával tartott díszebéd túlnyomólag magyar szellemű volt, ami kiválólag a jelenlevő külpapság érdeme vala. Közüle mintegy százan felül jelentek meg az ünnepélyen, alig huszat kivéve, mind magyar öltönyben, melyet a központi papságnál is gyakrabban szeretnénk látni. Hogy megyei papságunk szelleme nemcsak ily küljelekben nyilatkozik, eléggé tanusítá azon körülmény is, hogy a díszebéd alkalmával Lonovits éltetésének vége-hossza nem volt.”²⁾ E cikk valódi értelme a következő: A csanádi külsőpapság hazafias, de a központi papságról nem lehet ezt állítani. Ime a díszebéd alkalmával nem az új püspököt, hanem a régit, a nagynevű Lonovitsot éltették.

Ő Felsége 1860. dec. 27-iki leiratával eltörölte a Bánságot s az elszakított négy vármegyét visszacsatolta Magyarországhoz. Megkezdődött erre a rövid ideig tartó alkotmányos élet. A Delejtű diadalünnepet ült, mert hisz az a cél, a mit alapításakor maga elé tűzött, immár el volt érve.

A Delejtű most már sokkal szabadabban mozgott. Közölte a megyegyűléseken elmondott szabadelvű beszédeket, a visszacsatolás örömeire tartott ünnepélyeket. Most már mi sem állott útjában annak, hogy politikai lappá lehessen; dacára annak, hogy tudományos és szép-irodalmi lap volt, most már sokat foglalkozott politikával is. De ezt most már elnézték.

Pesty Frigyes már 1861. elején folyamodott a Helytartó Tanácshoz, hogy lapját politikai lappá átváltoztathassa, és hogy ez hetenként öt ízben jelenhessék meg. A Helytartó Tanács ezt meg is engedte csak arra kötelezte Pestyt, hogy az 1848. évi XVIII. törvénycikk

---

¹⁾ Delejtű, 1860. évi 46. szám.

²⁾ Delejtű, 1860. 46. sz. (370.)

értelmében biztosítékul ötezer forintot tegyen le a városi pénztárnál.¹⁾

De Pesty Frigyes ezzel az engedéllyel már nem élt; 1861. márciusban Uj-Aradon országos képviselővé választatván, elhagyta Temesvárt és a Delejtű szerkesztését a 14. számtól kezdve Eötvényi Nagy Ferenc vette át, ki még merészebben haladott a kitűzött úton. Arra törekedett, hogy röviden, a mennyire ezt ily irányú lapnak tennie lehetett, a politikai viszonyokról is értesitse olvasóit. de a mellett kiválóan a gyakorlati tudomány közlönyévé akarta tenni,²⁾ csak olyan leveleket, olyan cikkeket közölni, a melyek az egykori Bánság lakosságát most is érdeklik. Tehát kizárta az ú. n. Régi levéltárcát, a hol Pesty annak idején, kénytelenségből, régi okleveleket közölt.

Az élénkebbé lett lapnak azonban már a 15. számát lefoglalta a még mindig fennálló cs. kir. rendőrigazgatóság, állítólag a Helytartó Tanács különös rendeletéből, mert a Delejtű is közölte a Kossuth levelét. Eötvényi azzal kárpótolta előfizetőit, hogy a következő szám — a 16. — kettős tartalommal jelent meg s a Delejtű cikkei ezután többnyire politikai tartalommal voltak és még merészebbek mint előbb. Ezt a merészséget azonban, kivált az országgyűlés összeülése után, egy bizonyos fokig elnázta a policia, mert a kancellár leírt az akkori utolsó csász. kir. policáj-direktorhoz, hogy ne vegye olyan szigorúan, hogy ha a lapok egy kissé neki tüzesednek. Ezt pedig bizalmasan, harmadkézből, Eötvényivel is tudatta a rendőrfőnök.

Magyar író 1861-ben Temesváron alig volt; Missics János és Tury Sámuel, Pestyvel egyidőben képviselőkké lettek, úgyszintén Stokinger (Sulyok) Mór is. A lap szerkesztése és írása egészen Eötvényi Nagy Ferenc vállaira nehezedett. És ő tette ezt díj nélkül, részben a Pesty iránti barátságból, részben egyszerűzetből.³⁾

Mint hazafi és lapszerkesztő, Eötvényi Nagy Ferenc, a Deák Ferenc politikai állásával nem volt megelégedve, hanem a határozati párt álláspontjáért küzdött. Midőn gróf Teleki László gyászos haláláról értesült, a lap mély gyászkeretben jelent meg, a szerkesztő pedig úgy búcsúztatta el a nagy halottat, mint „Magyarország leendett nádorát.”⁴⁾

Eötvényi is igyekezett a Delejtűt rendszeres politikai lappá változtatni, de mint 1861. június 11-ki előfizetési felhívásában írja:

1) A Helytartó Tanács 1861. márc. 13. leírata. 7763. sz. L. Temesvár város jegyzőkönyve, 1861-ről márc. 23. 74. sz.

2) Delejtű, 1861. 14. sz. szerkesztői üzenetek között.

3) Eötvényi Nagy Ferenc levele hozzám, 1899-ből.

4) L. Delejtű, 1861. 20. szám.

a körülmények mostohasága miatt ezt nem tehette; de hiszi, hogy ami késik, az nem mulik. Egyelőre eddigi alakjában fogja folytatni, de szándékában van, ha a pártolás engedi, időközben, vagy talán mindjárt kezdettől — a jövő negyedben — hetenként kétszer megjelentetni. A részletes tervet közelebről ígéri a közönség tudomására hozni. De Eöttevényi nem soká maradt már szerkesztő. Sokaknak nem tetszett a modor, ahogyan a higgadtságáról eddig ismeretes lapot szerkesztette. Nagyon izgatónak, kihívónak, sőt kötelőzködőnek kiáltották ki. Különben is Temes vármegye Deák Ferenc felirati pártjához tartozott, míg Eöttevényi Deák F. álláspontját gyengének, erélytelennek, sőt veszélyesnek hirdette. Általánosan elterjedt hit szerint emiatt kellett megválni a laptól. De volt más oka is.⁴⁾

Eöttevényi tehát lemondott a Delejtű szerkesztéséről és a lap 1861. június 25-én megjelent számában búcsúzott el a közönségtől. Miután Pesty az országgyűlésen volt elfoglalva, nem vehette át a szerkesztést és így ő is visszavonult a laptól még kiadói minőségében is.

A Delejtű így teljesen Hazay Vilmos nyomdászra maradt; tehetett, amit akart. Még egy hónapig folytatta annak kiadását „felelős kiadó” címe alatt. De színvonala mélyen csökkent. Abból a kéziratokból édegett, amiket az eddigi szerkesztők kaptak, de ki nem adtak. Vagyis megtöltötte azt ismét a Régi levéltárcával, a XVI., XVII. századbéli levelekkel. A közönség nem ilyeneket várt 1861. július havában egy magyar hírlaptól s így nem csodálható, ha az előfizetési felhívás sikertelen maradt. A Delejtű részvétlenség folytán szűnt meg az 1861. július 23-án kiadott 30. lappal.

A Delejtű születése és élete a Pesty Frigyes nevéhez volt kötve. Mihelyt ő visszavonult attól, megszűnt a lap jelentősége is. Csak az ő neve, tudása, lángoló hazaszeretete, szerkesztői reátermettsége, annak a kornak keretében, tudott a lapnak befolyást és tekintélyt biztosítani. Mihelyt e feltételek egyike vagy másika megszűnik, a lap sem állhat vala tovább. 1861 közepén pedig a Delejtű életének egyetlen feltétele sem maradt már fenn. Pesty visszavonult; már nem érezte olyan nagy szükségét a Delejtű fenntartásának, mint eddig

---

⁴⁾ Eöttevényinek nagyon zokon esett Pesty-nek vele szemben tanúsított modora. Eöttevényi ugyanis a Delejtű 16-ik számát, hogy az előfizetőket a lefoglalt 15. számért kárpótolja, kettős terjedelemben nyomatta. Emiatt Pesty őt „elhalmozta — úgymond — gorombasággal”. Pestynél — folytatja Eöttevényi — ez nem volt természetes jelenség, mert ő jámbor kedélyű ember volt, de akkor a szegénytől dühösen menekült Pestről haza, mert a lapok őt Sulyokkal együtt az egész ország előtt pelengérré állították azért, hogy „felirati párttal szavaztak.” Eöttevényi hozzám írott levele 1899-ből.

Az idők is megváltoztak. Az a cél, amiért ő a Delejtűt létesítette és három éven át „sok ezer veszély közt“ szerkesztette, el volt már érve: a Bánság visszacsatoltatott. Soha még egy lap, vagy vállalat a célját jobban el nem érte, mint a Delejtű és vele Pesty Frigyes.¹⁾

Ha visszatekintünk a Delejtűnek több mint három éves pályájára és sikereire: úgy el kell ismernünk, hogy a Delejtű megindítása nemcsak a délvidéki magyarság, hanem az egész haza szempontjából is elsőrangú szükségesség volt.

Voltak a Bánságban mindenkor, úgy az abszolutizmus évei alatt is kiváló, jó magyar hazafiak, még pedig számosan. De nem volt sem vezetőjük, sem központjuk, akitől és ahonnan irányt nyerhettek volna. Az elnyomatás szomorú évei alatt csakugyan egészen idegennek érezhette és érezte is magát a Bánságban a magyar. Első sorban tehát oly vezetőre volt szükség, aki lelket öntsön a csüggedőkbe, szövétneket gyujtsion a sötétségben, ébressze és gyarapítsa a hazafias szellemet s a lakosság szerb, német és román előkelőségeivel állandó összekötötést teremtve: erősítse közöttük a testvéries érzéseket. És ennek kitünően megfelelt Pesty Frigyes és a Delejtű.

Nem szabad, de nem is lehet e lapot a mai kor szemüvegén keresztül bírálni. Ha mai lapjainkkal vetnők össze, bizony az rendkívül soványnak, igénytelennek, tartalmatlannak tűnnék fel. Jól tudta ezt maga a szerkesztő is, hogy igen gyakran milyen semmitmondó cikkel van tele a lap, de ezen segíteni: nem állott hatalmában. E miatt gyakran maga élcel önmaga felett.²⁾ Aki érteni tudott, az megértette azt, amit kellett.

¹⁾ A Delejtű talán folytathatta volna még tovább is pályafutását, de más módon, más eszközökkel. Politikai lappá kellett volna lennie és hetenként legalább háromszor megjelennie. A Deák Ferenc pártállásának közönyeként, nagyon valószínű, hogy egy ügyes szerkesztő alatt tovább is élhetett volna. De kiadója, Hazay Vilmos, épen 1861. július elejétől adta ki a hetenként háromszor megjelenő, politikai tartalmú Grenzbote-t. Emellett szükségtelennek látott egy hasonlóirányú magyar politikai lapot is kiadni. Lásd Történ. és Régész. Értesítő. 1901. évf. 58.

²⁾ Imé mutatóul egy részlet a „Szeleburdi Miska“ naplójából, mely az 1860. július 31-én megjelent 31. számban van: . . . a Delejtűre is ráillenék az írás azon szavai: könnyebb egy kompkötelet a tű fokán keresztül húzni, mint a Delejtűt azon kemény úr — kinek neve Censur — vétóján keresztül-csusztatni.

„Ilyen közvélemények között aggódnom kellene ezen lap sorsa felett, ha nem tudnám, hogy ez is olyan mint Mária Stuart, ki jobb volt hírénel“.

„Ámbár az is áll, hogy ha ez sokáig így megy, akkor a Delejtűnek sem híre sem hamva“.

„Akkor kereshetjük a sok lapok halmazában, mint a széna boglyába hullott tűt a Delejtűt“.

„Én csak attól tartok, hogy én is rossz hírbe találok jönni, mint egy valaki, egy német sógor azon kérdésére: „kicsoda ez az úr? azt felelé: „nem illik

A Delejtű szerkesztője országos hírnevű ember volt már akkor is, mikor a lapot szerkeszteni kezdte, nem olyan, ki sarkantyúit csak most fogja megszerezni. Pestynek tehát nem lehetett ambíciója, hogy egy vidéki kis lap szerkesztője legyen; ha pedig mégis az akart lenni és az is lett, akkor más valami magasabb érdekeknek kellett őt és munkatársait vezetni. Valóban, munkatársai között ott találjuk az ország akkori legkiválóbb tollforgató embereit, mint Fényes Elek, Emilia, (Szegfi Mórné, Kánya Emilia), Kazinczy Gábor, Knauz Vilmos, Lugossy József, Mészáros Károly, Ötvös Ágoston, Podhraczy János, Ráth Károly, Remellay Gusztáv, Sárváry Béla, Szabó Károly, Szalay László, Szilágyi Sándor, Salamon Ferenc, Szontagh Dániel; a temesvári és vidéki írók közül pedig mellette vannak: Berecz Imre, Boleszni Antal, Dunyov István, Nagy Ferenc, (Öttevényi), Missics János, Mokry Endre, Ormós Zsigmond, Preyer János, Stokinger (Sulyok) Mór, Szende Béla, Szabó Antal, Suhajda Sándor, Tury Samu s még többen.

Szóval a Delejtű szerkesztősége elsőrangú munkásokból állott. Pesty már munkatársainak a névsorával is meg akarta mutatni és meg is mutatta, hogy a Delejtű nem egyszerű vidéki lapocska, hanem országos érdekű vállalkozás, a melynek célját előmozdítani kötelességének ismeri az összes magyar írói világ. Miért is írtak volna e nagy íróink egészen díjtalanul egy vidéki kis hetilapba, ha nem tulajdonítottak volna annak országos érdeket.

A cél szent volt minden magyar előtt: előkészíteni a Bánság visszacsatolását. Am ezt kimondani és a lapban hirdetni nem volt szabad. Nem is kellett volna egyéb! A szerkesztőt és munkatársait mindjárt az első nap a börtönbe juttatta volna. De amit nem lehetett kinyomatni, azt lehetett magán társaságokban, jó barátok között elmondani, az eszmének pedig híveket gyűjteni.

Pesty Frigyes tevékenységét nemcsak írói és szerkesztői működéséből kell megítélni. Fáradhatlan harcosa volt ő a nemzeti ügynek és még sokkal nagyobb eredményt ért el előszóval a társadalomban folytatott buzdító, lelkesítő, agitáló működésével. Elősegítette ezt nagy tudása, széles nyelvismerete, úgy a magyar, mint más nyelvű társadalmi körökkel fentartott állandó érintkezése, nemes kedélye, megvesztegethetlen jelleme; hozzájárult még tekintélyes külseje, magas

---

ugyan valakiről rosszat mondani, de úgylátszik ügyvéd“. Majd azt találják én rólam is mondani: „Nem kellene ugyan valakiről rosszat állítani, de úgylátszik a Delejtűnél dolgozik“.

„Utoljára a Delejtű háza olyan rossz hírbe talál jönni, mint bizonyos más házak, melyeket mindenki, amennyire csak lehet, kerül“. (E cikket valószínűleg maga a szerkesztő írta.)

alakja, melyet különösen feltűnővé tett rengő nagy fekete szakála és a magyar ruha állandó viselése.

Amilyen szerepet játszott az 1867-es kiegyezés körül báró Kemény Zsigmond és az általa szerkesztett Pesti Napló, ugyanazt a szerepet játszotta el már néhány évvel előbb Délmagyarországon Pesty Frigyes a Delejtűvel.

Nagy szolgálatokat tett Pesty Frigyes később is a magyar történetírásnak, kivált a délvidéki részek történetének a tisztábihozása körül; de soha nem állott annyira feladata magaslatán mint temesvári lapszerkesztő korában.

Irányítója volt a Délvidéknek; el lehet mondani, hogy történetet csinált.

Célja elérésében eszközei voltak először is ama kisebb zárt társaságok, a legjobb barátok köre, ahol a teendőket legelőször megbeszélték. Ilyenek lehettek Temesváron a Pesty Frigyes családi körén kívül a Tury Samu, Missics János, Stokinger (Sulyok) Mór, a Hazay Vilmos nyomdász, Kirch Pál mérnök, Nagy Ferenc ügyvéd körei.

Az ilyen baráti összejövetelek mindinkább tágultak, nagyobbodtak. Ezen beszélték meg azután a további teendőket, miként kellene a fennálló politikai rendszer ellen tüntetni és a leendő visszacsatolást előkészíteni. Tüntetni sok mindennel lehetett, de nem volt célszerű minden eszközt alkalmazásba venni. De azt már ki tilthatná meg, ha magyar színészek jönnek a városba, hogy a színi előadásokat tömegesen ne látogassák, a jelentékeny szereplőket meg ne éljenezzék és ki ne tüntessék? Ki tilthatná meg a magyar nemzeti ruházat viseletét? Ki tilthatná meg, hogy nemzeti célokra, mint a Kazinczy-féle Széplalom-ra és a magyar Akadémiára ne adakozzunk? Lehet-e azt eltiltani, hogy magyar könyvek napvilágot ne lássanak és azt ne olvassák? Lehet-e megtiltani, hogy magyarul ne beszéljünk? Utóvégre, ha a hatalom mindent eltilt, akkor önmaga előtt is nevétségessé válik, hát még a közvélemény és a külföld előtt! Nagyon jól felfogta Pesty Frigyes a Claudius mondása igazságát, hogy „megteszi azt a csendes erőszak, amire nem képes a hatalom“. Ezt ajánlja ő is a Bánság lakosságának. Ő egyszerűen csak regisztrálni látszott lapjában, amidőn a levelezések útján közli olvasóival, hogy itt is, ott is mennyire terjed a magyar nemzeti ruhaviselet, a magyar szó, a magyar zene, a magyar hírlapok, az utcák és terek magyar elnevezése; hogy hol tartottak Széchenyi-gyászünnepet, hogyan ünnepelték egyik-másik helyen Reményt stb.¹⁾ Mondom, ez csak úgy tűnt fel, mintha a szerkesztő egy-

---

¹⁾ Magyar öltöny, III. 24., 31. lap. Magyar irodalom és nyelv pártolás, III. 119. lap. A legelső magyar ember H(horvát), vagyis Horváth Mihály, a száműzetésben

szerű regisztrátora lenne a napi eseményeknek. Pedig igen-igen sokkal több volt. Minden egyes ilyes hír egy-egy felszólítás a példa kövétésére.

A magyar nemzeti ruházat viselése végre annyira általánossá lett, hogy bálokon már alig lehetett valakit frakban látni. Néma tüntetés volt az, amely mégis mindent kifejezett.

A Delejtű-nek egyik feladata volt az is, hogy egyrészlől a magyarság, másrészlől a németek, szerbek és románok között a jó egyetértést a fennálló politikai viszonyok ellen erősítse és megóvja. Ha észrevette, hogy gonosz kezek ezt megzavarni akarják, rögtön közbelépett. Egyáltalában a Delejtű cikkeinek igen jelentékeny része az összes nemzetiségek közös egyetértése végett van megírva. El is érte célját, mert 1860 végén, mikor az uralkodó a Bánságba küldte biztosát, hogy az a nép érzelmeiről jelentést tegyen, a császári biztos kénytelen volt arról meggyőződni, hogy a nép nagy többsége a Bánság visszacsatolását őszintén kívánja. Ebben ugyan — ha azt érdemnek lehet mondani — az abszolút kormánynak és a Bánságba kirendelt expositurájának, a temesvári kormányzóságnak volt legnagyobb érdeme, mely tizenkét évi működésével teljesen elidegenítette magától a lakosságot, de utána a legnagyobb érdem mégis a Pesty Frigyesé és a kis Delejtűé, mert meg tudták nyerni a közvéleményt és jól tudták előkészíteni, veszélyes körülmények között, a nagy eseményt.

Hogy Pesty-re mennyi veszélylyel járt ez a pálya, azt legjobban mutatja az a sok zaklatás, megintés, felfüggesztés, elzárás, melyet három év alatt kiállani kellett.¹⁾ De ki gondolna a kiállott veszedelmekre akkor, midőn oly fényes volt utána a győzelem?

De nekünk kötelességünk, hogy Pesty Frigyes halhatatlan érdemeit folyvást szemünk előtt tartsuk.

*

---

elő magyar történetíró, III. 135. Nemzeti öltöny és magyar nyelv, III. 191. Hazugság, hogy magyarok és szerbek egymással verekedtek volna, III. 247. Magyar nyelv tanulása Temesváron, III. 280. Az első magyar cég Temesváron, III. 288. A magyar nyelv taníttassék az elemi iskolákban, III. 311. Magyarnyelvű utcák, terek Temesváron, III. 323. lap stb. stb.

¹⁾ A folytonos rendőri zaklatások, motozások alkalmával írásait kosárszámra vitték el tőle minden válogatás nélkül. Ezeket nem is kapta vissza soha. Pesty Frigyes halála után húsz évvel, írásait leánya a Délmagyarországi Múzeumnak ajándékozta. Egy jókora nagy láda van e kéziratokkal tele, de abban egyetlen sornyi feljegyzés sincs, mely a Delejtűvel vonatkozásban állana. Azok a császári rendőrség kezén semmisültek meg, pedig sokat tudhatnánk meg azokból, így például a ki nem adott levelezéseket, a névtelen levelek íróit, stb.

VI.

A Delejtű munkatársai,¹⁾ és munkáik kritikai ismertetése.

1. Ábrahámffy János, ügyvéd, az 1840-es években Temesváron ügyvédeskedett s az ellenzéknek egyik tagja volt; tagja volt a Temesi Magyar Casinónak is; barátaival, mint Tury Samuval, sokat tett, hogy az ellenzéki szellem Temesváron terjedezze. Később Kalocsára költözött s ottan az érseki uradalomnak lett az ügyésze. Ügyészi foglalkozása mellett nagyban befolyt a város társadalmi ügyeibe is; nagymértékben befolyt úgy a Casino mint a takarékpénztár alapításába; 1862-ben a Casino elnökévé is megválasztották. Meghalt 1867-ben.

Ábrahámffy tehát az 1840-es évek óta állott Pestyvel jó barátságban; különben Pesty ösmerte őt mint naptár-szerkesztőt is.²⁾ A Delejtű III. évfolyamában közölte a kalocsai nőnevelő intézet Alapszabályait és egy Nyílt levelet. Mind a kettő csekély érdekű.

Adriai Péter. Álnév; Szinnyei nem ismeri. A természet-tudományok alapjairól ír Pouillet-Müller nyomán; úgyszintén az építészet történetéről W. Lüpke akkor megjelent könyve alapján száraz kivonatot. Érdekesebb és élvezetesebb olvasmányul szolgáltak Schleiden leírása után közölt cikkei: A tenger és lakóiról.

¹⁾ A Delejtű íróinak legnagyobb része ugyan a saját neve alatt dolgozott, de sokan voltak, kik cikkeiket vagy egy-két betűvel, vagy álnévvel jelölték meg. Még többen vannak, akik névtelenek kívántak maradni. A névtelenül beküldött cikkek, leginkább levelek, íróit néha maga a szerkesztő sem tudta. Így most már lehetetlen minden cikk íróját kikutatni; de azért lehetőleg minden cikket, és pedig úgy az íróját, mint munkájának tartalmát és becsét ismertetni kívántuk.

Egy, vagy két betűvel jelölték cikkeiket: A²+3e. — B. G.(. . . . .) — H. — K. F. — M. — H(. . . . .) — K. K. F. — M(. . .) — R. A. — R. B. — R. U. — R. — R. I. — Ezek közül A²+3e. alatt ráismerünk Karcsey G.-re, aki viszont nem más, mint Csaplár Benedek; úgyszintén a K. G. is ő. A G(. . . . .) alatt Grenzenstein bányamérnököt kell érteni. A többit nem tudjuk kisütni.

Álnév alatt írtak: Adriai Péter, aki alatt talán Ghyezy kapitány értendő; Canus név alatt írt Salamon Ferenc (Lásd Delejtű I. évf. 84. lap.); Emilia név alatt Kánya Emilia, férjezett Feldinger (Földényi) Frigyesné, majd Szegfi Mórné; Karcsey G. álnév alá rejtőzött Csaplár Benedek; úgyszintén Széplaki F. alatt is valószínűleg Csaplárt kell értenünk; Maros László és Szeleburdy Miska álneveket Pesty Frigyes használta; Kakasvári Fábrián, a politikus csizmadia alatt pedig — talán — Eötvényi Nagy Ferenc értendő. Az Eötvényi maga is álnév, a mennyiben némileg megmászott előneve Nagy Ferencnek. Ismeretlenek előttünk: Bagolyfi, Eleonora, Kervei, Krusovai, Óshgyi, Ránosztai Rezső, Tihamér, Thöbei, Vas Borona, Zumbur, és még néhány, csekély jelentőségű cikk vagy levél írója.

A Delejtű munkatársainak ismertetésénél nagyrészt Szinnyei J. nagy művét vettük irányadóul, de csak kivonatosan; ezenkívül is számos forrást használtunk.

²⁾ Szinnyei J., Magyar írók élete, I. 24. és Delejtű, III. 351. lap.

A r a n k a. Álnév. Egy Berta nevű barátnőjének hozzáintézett levele alakjában közöl egy sentimentális kis novellát.

Á r k a i I m r e. Valószínű, hogy álnév; a szerkesztő helyett egy ízben ő írta a *Heti Szemle* rovatát igen szépen.

Á r p á d f i. Álnév; Szinnyei nem ismeri. A *Tárca* rovatban szellemes csevegést közöl Szeged viszonyairól; ugyanilyen irányú egy a *Tiszavidékről* címzett levele is. Talán nem tévedünk, ha e levelek írója alatt Csaplár Benedeket véljük rejteni, ki ekkor Szegeden tanárkodott.

B a g o l y f i. Álnév; Szinnyei nem ismeri. *Budapesti sürgönyök* cím alatt néhány szép tárcát írt a fővárosi életről. Szellemes csevegés a napi eseményekről, 1859-ben.

B a l ó B e n j á m i n. Erdélyi származású ev. ref. lelkész. A szabadságharc idején brádi lelkész volt, de az oláhok elől Aradra menekült, hol lelkészi állást nyert. Aradon lakott 1849-től 1869-ig; ekkor Dévára hívták meg lelkésznek; ott halt meg élete 56-ik évében 1869-ben. Cikkei egyes lapokban szétszórva jelentek meg.¹⁾ A *Delejtű* I. évfolyamában egy cikke jelent meg, a melyben a lábrakapott fényűzést ostorozza.

B á n o v i t s S á n d o r, ügyvéd; született 1820-ban Aradon; meghalt Karánsebesen 1883. április 29-én. A szabadságharcban mint honvédhadnagy szolgált, azután az abszolút uralom idejében éveken át Rékáson ügyvédeskedett;²⁾ 1861-ben pedig Temesváron vármegyei alügyésszé választatott,³⁾ de erről az állásról a provisorium idejében lemondott, és Temesváron ügyvédi gyakorlatot folytatott. Szörény vármegye szervezése alkalmával a kormány őt Karánsebesre küldte, hol egy ideig alispán-helyettes volt; ez állásáról 1875-ben lemondott s Karánsebesen ügyvédeskedett.⁴⁾ A *Delejtű* I. évfolyamában egy időszerű cikket közölt, hogy miként volna a parasztság ellenszenve a tagosítás iránt megszüntethető.

B á r d á n y i. Álnév; Torontál vármegye bárdányi kerületének egyik hazafias magyar lakója, az 1861. évi képviselőválasztás alkalmával levélben tudatja a szerkesztővel a kerületben történt hazafiatlanságot; majd — midőn ezért kérdőre vonták — bizonyító igazolással válaszolt.

B e d e G y u l a. Baróti ... Ügyvéd, 1861-ben a Temes vármegyei

¹⁾ Szinnyei szerint.

²⁾ *Handbuch der Wojwodtschaft Serbien . . . für das Jahr 1854.* 103. U. az für das Jahr 1855. 215.

³⁾ *Történ. és Régész. Értesítő,* 1907. évf. 88. és *Delejtű,* 1861. 7. sz.

⁴⁾ A családtól nyert adatok, és *Lendvai: Temes vármegye nemes családjai* II. 38.

közgyűlésen a verseci járás részére esküdté választatott; meghalt Temesvárt mint királyi ügyész.¹⁾

Egy levélben a buziási fürdő 12 év alatti előhaladásáról számol be 1859-ben; Barátság és bizalom c. alatt egy rövid cikket közöl az 1861. évfolyamban, ebben bizalomra inti román és szerb testvéreinket, mert csak így lehet visszanyerni szabadságunkat.

Beliczay Sándor, volt honvédtiszt az 53. honvédszászlóaljnál; Nagybecskereken lakott s az átalakulás alkalmával 1861-ben szorgalmas levelezője volt a Delejtűnek, de néha igazolatlanul is vádolt. Leveleit *Ω*, vagy *i* jegy alatt is írta, csak egyszer saját neve alatt.²⁾

Berecz Imre. Egyike a Delejtű legértelmesebb munkatársainak. Született Bessenyőn Temes vármegyében; 1848-ban szentelték pappá, azután mint káplán Dettán, Krassován és Gyarmathán működött; 1860-ban lett plébános Magyar-Szent-Mártonban, Torontál vármegyében. Meghalt 1866-ban ápr. 12-én ugyanott. Írt alkalmi költeményeket, elbeszéléseket, néprajzi cikkeket és elbeszéléseket, több fővárosi és vidéki lapba.³⁾ Kiadta a magyar-szentmártoni „Árviz Könyv“-et.

Berecz a Delejtű három utolsó évfolyamának szorgalmas munkatársa volt. Néprajzi cikkei erős megfigyelőre mutatnak s e tekintetben igen használható forrásai Délvidékünk ethnographiai multjának. Jellemzi a Temes vármegyei bolgárokat, krassovánokat, svábokat és oláhokat. Ugyancsak írt egy történelmi elbeszélést is.

Bőjtös Árpád, unokája Bőjtös Imrének, a Temes vármegyében 1842-ben elhalt vármegyei főmérnöknek; 1861-ben Bőjtös Árpád a fővárosban lakott és magát a szerkesztőhöz írt levélben Temesvár fiának mondja. Hazafias ömledezésének ad kifejezést rövid levélben.⁴⁾

Boleszni Antal, orsovai r. k. plébános; szül. 1828. máj. 31-én Nagybecskereken, meghalt 1896. február 14-én. Iskoláit Szegeden, Temesváron végezte. A szabadságharcban mint hadnagy vett részt és Borosjenőnél tette le a fegyvert. A besorozás elől menekülendő: Temesváron kispapnak állott be, 1852-ben szentelték fel pappá; 1856-ban a nagykikindai r. k. elemi népiskolához igazgatóvá s az ugyanekkor életbe lépett reáliskola hittanárává nevezték ki. Nagy-kikindáról csak 1862-ben került Orsovára plébánosnak, ahol haláláig meg is maradt.

Az irodalommal 1856-ban kezdett foglalkozni, de ennek súlya már a Delejtű megszűnése utáni időre esik.⁵⁾

1) Delejtű, 1861. évf. 7. sz. és Tört. és Régész. Értesítő, 1907. évf. 88.

2) Delejtű, 1861. 6. sz.

3) Szinnyei, i. m.

4) Delejtű, IV. 4. sz. Lendvai, i. m. II. 62.

5) Szinnyei, i. m.

Buzgó tagja a Délmagyarországi Tört. és Régészeti Múzeum-Társulatnak is és annak Értesítőjébe gyakran írt orsovai és délmagyarországi vonatkozású értekezéseket. A Delejtű megszületése idején Boleszni még kezdő író volt; amaz útleírások, melyeket 1858-ban Belgrádról, Oravicáról, Fehértemplomról és Versecről közölt, csekély érdekűek, tanúságai annak, hogy Boleszni gyenge megfigyelő volt. Közölt egy nagykikindai levelet is, amelyben Jablonszky János ottani plébános jubileumi ünnepélyét s az azt követő lakomát írja le; ezt a szerkesztő kíséri egy rövid jegyzettel, hogy az olvasók kilássák a tendenciát belőle, t. i. a magyarok és szerbek barátkozását.

Canus, lásd Salamon Ferenc.

Csaplár Benedek, tudós piarista tanár, Akadémiai tag. Szül. 1821-ben, sok helyen tanárkodott már, midőn a rend kormánya őt 1853-ban Szegedre rendelte, ahol aztán 14 évig maradt, 1867-ben a tatai gymnasium igazgatója lett; 1870-ben a pesti tárházba rendelték a rend történetírójának. Nagy irodalmi munkásságot fejtett ki, különféle szaklapokba dolgozott, sokszor álnév alatt.

Csaplár a Delejtű korában Szegeden tanárkodott és valószínű, hogy közeli barátság is fűzte Pestyhez. A Delejtűben vagy 12 cikket közölt a népmondák és néphagyományok gyűjtése érdekében. Általános, tudományos értelmű, száraz cikkek, a melyek kevés olvasót érdekeltek.

Csepei Árpád. Valószínű, hogy álnév; Szinnyei ily írórt nem ismer. A Delejtű negyedik évfolyamában eredeti magyar tárgyú elbeszélést közöl a debreceni társasélet köréből, a mely jó tollú írórt mutat be.

Dobák Antal. Felvidéki lakos lehetett, mert liptómegyei történeti adatot közöl a XVIII. századból. Említésre is alig érdemes. Szinnyei nem ismeri.

Dömötör Károly, ev. ref. lelkész, a temesvári egyesült protestáns egyház lelkésze volt a Delejtű korában. Egyike volt Temesvár leglelkesebb magyarjainak. 1860-ban gróf Teleki Lászlóért a Bánság 21 protestáns templomában ugyanaz nap — május 20-án — tartottak gyászisteni tiszteletet. A temesvári gyászünnepeken Dömötör K. tartotta a gyászbeszédet, melyet a Delejtű szószerint közöl. A szónok Lukács evangelista eme szavait választá jeligéül: „Mi pedig azt reméljük vala, hogy ő volna az, a ki kiszabadítja Izraelt“ — e jelige nagyon jellemző úgy a beszédre, mint a szónok politikai pártállására is.²⁾

Dunyov István, 1848—49-ben honvédkapitány, majd olasz ezredes. Született 1815-ben Vingán; jogi tanulmányokat végzett. 1852-

1) U. ott.

2) Delejtű, 1860. évf. 22. szám.

ben az osztrák haditörvényszék őt tiz évi várfogságra ítélte és hat évig volt elzárva Josephstadtban, honnan 1859-ben bocsájtották szabadon; 1860-ban Olaszországba vándorolt és a Garibaldi seregében szolgált, hol ezredesi rangot nyert, de a voltturnói ütközetben lábát elvesztvén, olasz nyugdíjából éldegélt Pistojában, hol 1889-ben halt meg, özvegyet és több gyermeket hagyván maga után. Több olasz kir. rendjellel is volt kitüntetve. Dunyos 1859-ben a magyar kertészeti társulatnál talált alkalmazást Pesten, azután Bukaresten át külföldre vándorolt, mígnem 1860-ban Olaszországba jutott.¹⁾

Ormós Zsigmonddal majdnem haláláig levelezésben állott, sőt Dunyov elhúnya után özvegye és gyermekei is.²⁾

Pesten lakása idejében, 1859-ben, igen közhasznú cikkeket írt, midőn a Delejtűben arra buzdítja a községeket, hogy minél több gyümölcsfát ültessenek; kezdjenek a selyemhernyó tenyésztéséhez, vagy a midőn a kiseddóvók felállítását sürgeti.

Mindezek igen hasznos tárgyak, de 1859-ben, az olasz háború korában nem ilyenekről szeretett volna olvasni a magyar közönség. Az író is szívesen írt volna másról, a mit legjobban bizonyít az a tény, hogy a tollat nemsokára a karddal cserélte fel, — az olasz harc téren.

Ehrengruber Imre. Szinnyei nem ismeri; vasuti mérnök lehetett, mert igen szakavatott cikkeket közölt az utak és vaspályák fejlődéséről a legrégibb időktől kezdve az újabb korig. Minden más cikke is felvilágosított, művelt emberről tanúskodik.

Eleonora. Álnév. Egy rossz verset írt a „Delejtű“-hez, de mégis van e versnek némi haszna, mert megtudjuk belőle, hogy fogták fel a magyar nők a Delejtű célját.

Endreffy Károly, 1848-ban honvéd, mint 22 éves ifjú végig küzdötte a szabadságharcot és mint főhadnagy tette le a fegyvert, mire foglyul ejtették. Börtönéből kiszabadulván, a közpályára lépett; ügyvéd, megyei ügyész, majd ismét ügyvéd lett Békésgyulán. Budapesten halt meg 1885-ben. Irodalmi munkásságát a Hölgyfutárban kezdette meg.³⁾

A Delejtű II. és III. évfolyamában igen érdekes útleírásokat közölt a nemrég megnyitlt pest—erdélyi vasútról, Nagyváradról, Kolozsvárról, az erdélyi muzeum megnyitásáról és több erdélyi városról.

Farkas Ferenc ref. lelkész, szül. 1792-ben, meghalt 1863-ban.⁴⁾

¹⁾ Szinnyei i. m.

²⁾ Levelek a Délmagyorsz. Tört. és Régész. Muzeum levéltárában (Ormóshagyaték).

³⁾ Szinnyei i. m.

⁴⁾ U. o.

A Delejtű III. évfolyamában egy szép életrajzot írt Reményi Edéről abból az alkalomból, hogy Reményi a külföldről hazaérkezett.

Fényes Elek, a nagyhírű statisztikus, szül. 1807-ben. Mint a belügyminiszterium egyik főosztályviselője, ő szervezte 1848-ban a magyar statisztikai hivatalt; 1849-ben mint a vészbíróság elnöke működött, 1849 után visszatért az írói pályára és 1854-ben Pestre költözött, 1857-ben pedig az Első Magy. Ált. Biztosító Társaságnál titkár lett. 1860-as években a Sürögöny-nek volt a főmunkatársa, az Akadémia 1858-ban választotta meg tagjává. Meghalt majdnem nyomorban 1876. július 25-én Új-Pesten.¹⁾

A Delejtűbe egyetlen kis cikket írt, melyben az ú. n. eperjesi cementet ismerteti, mely a párisi iparkitállításon is 92 más cementfaj mellett kitüntetésre méltónak találtatott.

G(.....) = Grenzenstein, bányászati mérnök. A Krassó vármegyei bányavidék cím alatt oly cikksorozatot írt, mely a Delejtűben megjelent valamennyi cikk között jelességére nézve a legelső helyek egyikét foglalja el és mai nap is nagy élvezettel olvasható.

Gyertyánffy Zsigmond, a módosi kerület szolgabírája volt 1861-ben. Polemizáló módosi levelet közölt a lapban.

Halmágyi Sándor, ítélőtáblai bírósági; szül. 1832-ben Magyar-Sárdon, Kolozs vármegyében, földbirtokos szülőktől. A szabadságharc alatt mint honvéd a Bem táborában harcolt. Jogi tanulmányait az 1850-es években végezte, ügyvédi oklevelét pedig a marosvásárhelyi kir. táblán szerzett, de a Bach- és Schmerling-korszakban hivatalt nem vállalt, hanem irodalmi, történelmi, jog- és államtudományi tanulmányokkal foglalkozott. Az ötvenes években ő is munkatársa volt a Hölgyfutár-nak, Budapesti Visszhang-nak, Erdélyi Múzeum-nak, Délibáb-nak, Marosvásárhelyi Füzetek-nak, Nővilág-nak, Divatcsarnok-nak, Vasárnapi Ujság-nak, Szépirodalmi Figyelő-nak, stb.²⁾

A Delejtű-ből egyetlen ismertető cikket írt, a melyben a pókokról szól, és különösen két hazai pókfajt ismertet, nem nagy tárgyismeretre valló tudománnyal. Szomorú példája annak, hogy 1859-ben ilyen cikkekkkel kellett a szerkesztőnek lapját megtölteni.

Honfy Géza (Koronkai). 1861-ben Lippán lakott és szépirodalommal foglalkozott; 1861-ben előfizetést hirdetett az Aradon Bettelheim testvéreknél megjelenő Szerelem álmai c. két kötetes szépirodalmi munkájára.³⁾

¹⁾ U. o. III. 374—384.

²⁾ Szinnyei i. m.

³⁾ Delejtű, IV. 1. sz. (7) és 8. szám (64).

A IV. évfolyamába egy rapszodikus vezércikket írt „Mult, jelen és jövő“ cím alatt, nem nagy tehetséggel.

Ikerváry. Álnév. A Delejtű zombori levelezője volt 1859-ben; csekély érdekű dolgokról számol be három levelében.

Kakasvári Fábián, a politikus csizmadiamester álnév alá rejtőzik egy sokat olvasott és tapasztalt hazafi; egyik leveléből kitűnik, hogy 1848-ban honvéd volt és részt vett a temesvári csatában is. Jámbor csizmadiamesternek és tudatlannak tüntetve fel magát adja elő okos nézeteit az ország ügyeiről. Így például, hogy az októberi diploma el nem fogadható; hogy az abszolutizmus idejéből itt maradt bírakat röktön el kell távolítani és hazai bírakat alkalmazni; hogy az 1848. évi választási törvény némely szakaszai módosítandók; hogy az országgyűlésre tapasztalt férfiakat kell küldeni, a kik ne csak szépen tudjanak beszélni, hanem okosan határozni is; hogy a képviselőknek ezentúl is jó volna utasításokat adni és a kik nem a szerint járnak el, azok visszahívandók lennének. — Szóval Kakasvári Fábián szellemes alakban mondja politikai meggyőződéseit, a mit csakis a Delejtű IV. évfolyamában — 1861-ben, — lehetett elmondani, előbb még ilyen cikkeket nem közölhetett volna a szerkesztő.

Kalmár Antal. Községi jegyző volt Temes vármegye ujaradi járásában. A Delejtűbe két egyszerű cikket írt gazdasági dolgokról, és egy levelet, a melyben a Maros melléki községek népének örömét írja le a Bánság visszacsatolása felett s azt a tanácsot adja, hogy a tisztújításnál a nemzetiségekre nagy tekintettel legyenek a jó egyetértés fentartása végett.

Kánya Emilia. Kánya Pál, evang. gimnáziumi igazgató leánya, szül. 1830-ban Pesten; 1847-ben férjhez ment Földényi (Feldinger) Frigyeshez, 1861-ben pedig Szegfi Mórhoz. Az ő segítségével jött létre az országos árvaleányház és a magyar nőképző egyesület; 1884-től Fiumében élt és ott is halt meg 1905. dec. 29-én. Már az 1850-es években írogatott álnéven, de csak 1857-ben lépett fel Emilia keresztnéve alatt a Napkeletben, majd a Hölgyfutárban; írt elbeszéléseket, iránycikkeket, élet- és jellemrajzokat több szépirodalmi lapba. Harminc éven át ő szerkesztette a Családi Kör (1860—1880) című szépirodalmi hetilapot, mely a magyar nőknek, kivált a hatvanas és hetvenes években nagyon kedvelt és olvasott lapja volt.¹⁾

Emilia már keresett író volt, midőn Pesty őt a Delejtű számára megnyerte. Két nagyobb elbeszélést írt a Delejtű számára; egyik az I., a másik a II. évfolyamban jelent meg. Mind a kettő eredeti s tárgyuk a magyar középtársadalmi osztályból van merítve. Mint Emilia legtöbb

¹⁾ Szinnyei i. m. után.

elbeszélése, ezek is a művelt magyar nők számára vannak írva, de élvezettel olvashatta akárki.

Karcsai G. = Lásd Csaplár Benedek.

K. G. = Lásd Csaplár Benedek.

Kazinczy Gábor, a nagyíró történész, akadémikus és képviselő. Szül. 1818. júl. 18., meghalt 1864. ápr. 18. Az 1850-es években az Ujabb Nemzeti Könyvtár című irodalmi vállalatnak volt egyik legbuzgóbb munkása és Toldy Ferencsel együtt szerkesztője.¹⁾

Kazinczy G. az országos célt tekintette, midőn a Delejtű egyik munkatársa lett a Pesty felkérésére. Három népmesét küldött be a szerkesztőhöz Bánfalván 1858. dec. 20-án kelt levele kapcsán.²⁾ E levél vonatkozásokat tartalmaz a politikai helyzetre, mely kényszeríti az író, hogy olyanról írjon, a mi nem érdekes; de ha más egyébről nem lehet?! úgyszintén jellemzi az irodalmi viszonyainkat is. A közlött népmesékben is találunk politikai vonatkozást; így például: az igazság szavát nem lehet sokáig még a legnagyobb hatalomnak sem elhallgattatni, mert az előbb-utóbb általánossá lesz.³⁾

Kervei. Álnév. Szinnyei íly író, nem ismer.

A Delejtű III. és IV. évfolyamában három cikksorozatot közöl közgazdasági és műipari dolgokról. Igen ügyesen és szép nyelvezettel fejezi ki, hogy mennyire kell a nemzetnek arra törekedni, hogy közgazdasági téren minél erősebb legyen. A cikkek sok tekintetben mai napig is aktuálisak. Kervei egyike volt a Delejtű legjobb munkatársainak.

Khern Ede, ügyvéd; 1858- és 59-ben Brassóban lakott, de 1861-ben nejével, Prohászka Máriával együtt elköltözött Brassóból Bukarestbe. Mint ügyvéd az ottani osztrák konzulátusnál gyorsan jó hírnévre tett szert. Fényes nyílt házat tartott; kocsit, lovakat szerzett; majd livres inast tartott, de a vége az lett, hogy 1868-ban Bukarestből eltűnt és Észak-Amerikába szökött, ott élt aztán Makk Ede álnév alatt mint német lapszerkesztő.⁴⁾

¹⁾ Ugyancsak Szinnyei után.

²⁾ E levél bevezetése a következő: „Tisztelt Szerkesztő Úr! Ön jónak látta nevemet azokéhoz csatolni, kik méltányolva önnek hazafiúi ügyekvéseit, tehetségökhöz képest szíves részvevést ígértek. Az irodalom határain kívül állván, én csakis az Ön nyájas figyelmének számíthatám be felhívásomat s ezért nem szabadott azt nem méltánylanom, jól érezve bár, hogy annak ez időben megfelelni, hiányzandik bennem a tehetség s kissé talán a hangulat is.“ (Delejtű II. 1. szám.)

³⁾ Troján császársban ki nem ismerné fel a Daciát meghódító Traianus imperátort?

⁴⁾ Szinnyeinél fel vannak sorolva munkái, de az nincs említve, hogy a Delejtűnek is munkatársa volt.

A Delejtűben öt cikke és három brassói levele jelent meg egy pár erdélyi népszokást és népregét közöl, melyek nem épen jelentéktelenek.

K n a u z N á n d o r, pozsonyi nagyprépost, akadémiai tag; szül. 1831. okt. 13-án Ó-Budán; 1854-ben szentelték pappá. Rövid ideig a nagyszombati papnevelőintézet tanára volt, 1856-ban mint káplán került Pozsonyba, 1860-ban pedig Esztergomba jutott, hol mint a főegyházmegye alkönyvtárnoka és érseki levéltárnok egy évtizedig működött. Később roppant értékes munkásságot fejtett ki a magyar egyházirodalom és a chronologiai irodalom terén.¹⁾

Primási levéltárnok korában igen bő alkalma volt régi oklevelekkel megismerkedni s ilyeneket közöl a Delejtű II. és III. évfolyamában, többek között olyat is, amely Temesvárra vonatkozik.

D r. K ó k a y K á r o l y, valószínűleg álnév; Szinnyei ily nevű író nem ismer. A h a s z o n b é r l ő j o g á r ó l egy okos jogi cikket közölt a IV. évf.-ban.

K ö r m é n y i. Álnév. Temesvári levél alakjában egy jelentéktelen nyelvészeti cikket közölt a IV. évf.-ban.

K r u s o v a i T. Álnév; Szinnyei nem ismeri. Egy cikket írt, melyben a falusi életet jellemzi szellemeskedő modorban.

L o v i c h K á r o l y, ismeretlen, Szinnyei nem tud róla. Érdemes tudós férfinak látszik ama két kis cikke után, melyek a Delejtűben megjelentek. Egyikben jelentős adatokat közölt Mátyás király életrajzához, a másikban Andorra köztársaságát írja le.

L u g o s s y J ó z s e f, nagy nyelvtudós, akadémikus, író és debreceni tanár; szül. 1812-ben, meghalt 1884-ben Debrecenben.²⁾ Régi levéltárcza cím alatt igen érdekes, részben történeti, részben irodalom-történeti vonatkozású leveleket közöl; így: 1. Ibrahim régi magyar nyelvű levelét 1589-ből Piski István tihanyi várnagyhoz; 2. Mosolygó Sándor rác-ujfehértói közbirtokos magyar levelét fiához, ki a Napoleon császárt Szent-Ilona szigetén őrző szövetséges hatalmak ott levő őrsegének egyik tagja volt; 4. Husein bég magyar levelét Mészáros Benedek debreceni bíróhoz; 4. Kazinczy Ferenc öt levelét és Fazekas Mihálynak, a Ludas Matyi szerzőjének egy levelét.

Mind e levelek nagyon kiváló tartalmuak.

M á n d y P é t e r, földbirtokos, volt alispán; szül. 1784-ben, már 1802-ben az országgyűlésen irnok volt; 1804-től fogva Szatmármegye szolgálatába állott s mind magasabb fokra emelkedett, míg alispán lett. Amellett okszerű gazdálkodással is foglalkozott, vagyonát emellett

¹⁾ Szinnyei i. m. Szinnyei nem ismeri a Delejtűben közzétett adatait.

²⁾ Szinnyei, i. m. VIII. 82-87.

megtízszerezte, pedig sokat adományozott jótékony és hazafias célokra. Meghalt 90 éves korában, 1873-ban Szatmáron. Irodalmi cikkei leginkább gazdasági irányuak, de vannak irodalom-történeti és bölcsészeti irányuak is.¹⁾

A Delejtűben egy nyelvészeti cikket közölt, a melyben a magyar kettős betűk egyszerűsítése mellett foglal állást; gyenge cikkecske.

Márky József dr., bölcsész- és jogtudományi doktor; szül. 1845-ben, meghalt 1888. jul. 4-én. Az ügyvédséget nem gyakorolta, hanem tanítóképző-intézeti tanár lett Pesten 1844-ben; itt működött mindaddig, míg a Bach-korszak alatt 1856-ban hazafias viselkedése miatt, — mert nem akart németül tanítani — állásától meg nem fosztották 1856-ban; 1858 óta az egyetemi könyvtárnak lett egyik főtisztviselője, s mindvégig az is maradt, míg 1887-ben nyugalomba vonult. Márky 1835 óta működött az irodalom terén; kivált nevelési, neveléstörténeti és könyvtártani cikkeket írt.²⁾

A Delejtűben a gyümölcsfákról írt hat tartalmas cikket.

Maros László, valószínűleg álnév; Szinnyei ily írók nem ismer; igen valószínű, hogy Pesty Frigyes rejlik alatta, mert irálya, gondolatmenete, merészsége reá vall.

Maros László aláírással három cikk jelent meg a Delejtűben; Maros László életfilozófiája című az 1858. évfolyam utolsó számában. Ez nem egyéb, mint a magyar hazafiságnak sarkasztikus jellemzése. Utazás két világban cím alatt 1859-ben közöl egy humoreszket; ez szellemes Csevegés alakjában a fennálló politikai állapotok csipkedése.³⁾ Első gyermekem születésénél; rapsodia prózában. Tendenciája az, hogy a jelen szomorú viszonyok között „midőn a közügyek kormányzása idegen kezekbe került“ — egyedül a családi kör az, ami még örömet nyujthat; neveljük gyermekeinket gondosan, — a jövőnek.

Mátics Imre, főreáliskolai tanár; született 1810-ben Pápán,

¹⁾ U. ott. VIII. 494—496.

²⁾ U. o. VIII. 607—613., de Szinnyei nem ismeri Márkynak a Delejtűben közölt cikkeit.

³⁾ Mutatványul egy pár idézet: „Egykor sokat jövendöltek a madarak repüléséből; ez nálunk nevetségessé vált; mi ösmerjük a madarakat tollaikról, és addig, míg ezek itt repdesnek, ismerjük az időt is, melyben élünk . . .

. . . Van e környéken is elég szép madár, lehetne egy szép gyűjteményt összeállítani, ha csak ki lehetne őket tömni. De az a nagy baj, hogy ezeket egész életökben tömni kell, és ha egyszer kidültek, még tömni sem lehet.

. . . Sok van kibe úgy megy az étel mint bögőbe a huszas, és mégis csak akkor lehet tőle valamit hallani . . . mikor bög, vagy amikor esőt érez.

. . . Csak a terített tábla kevés, hivatlan vendég volna elég!“ stb. . . (Delejtű, 1859. 35. szám (279—280. lap).

1848 óta részint a gimnáziumnál, részint a reáliskolánál volt a magyar nyelv tanára. Meghalt 1862-ben Pozsonyban. Költeményei, elbeszélései 1832 óta ismertté tették nevét a magyar lapok olvasói előtt.¹⁾

A Delejtűben való egész szereplése annyiból állott, hogy a III. évfolyamban Régi levéltárca c. a. közölte Bánffy György erdélyi kormányzónak 1701-ben kelt levelét, amelyben Refullay nevű cigány vajdának szabadalmat ad, hogy Erdélyben jósolhasson.

Mészáros Károly (Hajdu-dorogi), ügyvéd; született 1821-ben Hajdu-Dorogon. A magyar kormány őt 1849-ben tábori történetírónak alkalmazta a bánáti és bácskai hadseregnél. 1850-ben Ungmegyében csász. kir. törvényszéki ülnök lett s az is maradt 1854-ig, azontúl ügyvédkedett, majd Budapestre költözött és hírlapírással foglalkozott. Meghalt 1890. február 2-án Zavadván. (Ung várm.)²⁾

Roppant termékeny író volt. A Delejtű-be 14 köz- és nemzetgazdasági cikket írt. Egy ősmagyar történelmi cikke — Hunor és Magyararról — egyike a legpontosabban kidolgozott magyar történelmi értekezéseknek; a Delejtű 1860. évi utolsó számában jelent meg Mészárosnak egy politikai vezércikke is. Ez volt mintegy bevezetése a Vojvodina néhány nap mulva megtörtént visszacsatolásának. Oly közjogi igazságokat ír ebben a cikkében, hogy ilyet idáig semmiképen nem lehetett volna közzétenni.

Mészáros Károly egyik legerősebb oszlopa volt a Delejtűnek, de mikor elérve látta a célt, a Bánság visszacsatolását, ő is visszavonult a Delejtűtől és máshol értékesítette tehetségét.

Missics János, országos képviselő; atyja lippai községi bíró volt, 1848-ban Temes vármegye tiszteletbeli aljegyzője, 1861-ben másodalispánja, de csak néhány napig, mert már 1861-ben a lippai kerület őt országos képviselővé választotta; 1865—68-ban ismét; 1870—75 között Temesváron ügyvédeskedett; 1875—84 között pedig Temesvár városát képviselte az országgyűlésen. Meghalt Budapesten 1884. évi április 4-én.³⁾

A Delejtű politikai cikkírója volt a vajudás ama napjaiban, mikor a Vojvodina átalakulandó volt ismét Magyarország egyik részévé. Politikai jellegűeknek vehetők a következő cikkei: „Virrasszunk“ (1860. nov. 27.), a „Parabola“ (1860. dec. 4.), „A nemesség a vámnál“ (1860. dec. 11.), „Történelmi visszapillantás az ú. n. Szerb Vajdaság ügyében“ 1860. dec. 18. és „1861“ (1861. I. sz.). Missics szép magyarsággal, higgadtan, okosan, de egyúttal

¹⁾ Szinyei, i. m. VIII. 813—815.

²⁾ Szinnyei, i. m. VIII. 1163—1168. II.

³⁾ Szinnyei, i. m. IX. 33—34. és Lendvai M., Temes vármegye nemes családjai. III. 117.

erősen is megmondja az igazat és küzd a Vojvodina lerombolásáért. Az ő cikkeivel kezdődik a Delejtű-ben a merészebb irány.

Missics J. egyike volt a Delejtű legkiválóbb munkatársainak. A visszacsatolás után nem sokára ő is visszavonult a laptól, csakúgy mint mások is.

Mokry Endre, főmérnök, később miniszteri osztálytanácsos; született 1827. április 26-án Monostorszegen, Bács-Bodrogmegyében. A politechnikát a bécsi főiskolán végezte s 1848-ban Pesten nyert mérnöki oklevelet. Ekkor haza ment és a Ferenc-csatornánál Verbászon kapott alkalmazást mint díjnok. Majd honvéd lett az I. magyar utászászólalásban, 1849. júniusban már főhadnagy volt a Pöltenberg hadosztályában. Sok csatában vett részt, míg Világosnál ő is letette a fegyvert. Ezután az osztrák seregbe sorozták közembernek és majdnem kétévi szolgálat után bocsájtották csak haza Altonából 500 forint váltságdíjért. Ismét a Ferenc-csatorna szolgálatába állott, 1852-ben a módosi expositura vezetésével bízták meg, 1854-ben pedig a Béga-csatorna mérnöki hivatalába osztották be Temesvárra. E hivatalnak idővel főnöke is lett; 1873-ig maradt Temesváron. Ekkor a közmunka- és közlekedési miniszteriumba rendelték be szolgálattételre. Meghalt Budapesten 1889. január 15-én. A magyar mérnök- és építész-egyesület Közlönyében nagy munkásságot fejtett ki.¹⁾

Mokry a Delejtű megjelenésekor temesvári lakos volt; vízügyekben ő volt a legnagyobb tekintélye; mint folyammérnök öt igen szakavatott cikket írt a Béga kiöntéseiről és a vízszabályozási ügyekről.

A Delejtűnek igen kiváló tehetségű munkatársa volt.

M. . . . I v á n. Szerb író, a Delejtű III. évfolyamában habár rövid, de velős ismertetést közölt a szerbek irodalmáról a XII—XVIII. századokból.

Nagy Ferenc, (Eöttevényi vagy Ötevényi). A Delejtűnek Pesty után 1861-ben szerkesztője. Ügyvéd, született 1828. október 6-án Győrött. A bölcsészetet Pozsonyban végezte, hol a „Repkény“ című magyar irott lapot is szerkesztette; a jogi tanulmányait 1846—48-ban Győrött végezte; 1848. nyarán Pestre jött, jurátussá esküdött fel, de ugyanakkor a honvédek sorába lépett mint önkéntes tüzér és részt vett a pákozdi csatában; 1848. decemberben Aradra küldték, hol előbb az ostromló honvédsereg, majd a várórság tagja lett; Világosnál tette le a fegyvert. Ekkor — minthogy beteg volt — haza bocsájtották, de 1850. elején Temesváron a császári seregbe sorozták és gyalog kellett az utat Bécsig és onnan Florenzig megtennie. Itt érintkezésbe jutott a Markó családdal. 1851-ben kiváltották a katonaság alól és hazatért.

¹⁾ Szinnyei után.

Az ügyvédi pálya el lévén előtte zárva, atyja gabonaüzletében segédeskedett. Mikor jött Temesvárra: nem tudni. A Delejtű I. évfolyamában még semmiféle dolgozat nem jelent meg tőle; annál szaporábban dolgozott a többi évfolyamokba; legalább is 1859. eleje óta Temesvárnak állandó lakója volt; a józsefvárosi tűzoltóságnak ő volt a főparancsnoka. Ügyvédi vizsgálatot 1863-ban tett és most nyitotta meg irodáját Temesváron, 1869—72-ben a városnak tiszteletbeli főügyésze volt; 1880-tól fogva Buziáson lakott; meghalt Zsidovinban 1909. június 7-én.¹⁾

A lapokba már 1844. óta dolgozott Ötevényi név alatt és pedig a győri Hazánk-ba, a Hölgyfutár-ba, a Magyar Hirlap-ba, írt a temesvári német lapokba is.

A Delejtűnek 1859. óta ő volt egyik főoszlopa, 1861. április eleje óta június végéig a szerkesztője is. A lap első évfolyamaiba közgazdasági cikkeket írt, vagy napi kérdésekről értekezett; annál radikálisabb cikkeket írt, többnyire politikai vonatkozásukat a IV. évfolyamba.

Nagy Soma hites mérnök és selmeci tanár volt; 1859-ben Népszerű gyakorlati mértant írt, a melyet a Delejtű szerkesztősége hézagpótló művecskének jelez. Kívánatosnak jelzi, hogy az a képezdékekben és főtanodákban elfogadtassék.²⁾

Természettudományi és földtani cikkeket írt a Delejtű két első évfolyamába.

Niuny Fridolin. Valószínű, hogy Szászkabányán lakó bányatisztviselő volt. Két igen szakavatott cikket írt a szászai bányászatról és a bánsági aranymosódákról.

Ormós Zsigmond, (Csicséri), Temesmegyének 1848-ban főszolgabírája, 1861-ben főjegyzője, majd alispánja, 1871. óta 1889-ig főispánja. Született 1813. febr. 20. Pécskán; meghalt 1894. nov. 17-én Temesváron.³⁾

Ormós Zsigmond a Delejtű megszületésekor nem volt idehaza. Ekkor utazott Német- és Olaszországban, ahol elsősorban a művészeteket tanulmányozta. Drezdai levelében elmondja, hogy „utazásaim közben a külföld művészetével megismerkedni és ennek remekeit honfitársaimnak bemutatni, részemről eltökéltem“. Amiket drezdai és velencei leveleiben Ormós a

¹⁾ Szinnyei, i. m. után és Nagy F. hozzám írott levele: halotti gyászjelentése.

²⁾ Lásd Delejtű, 1859. 31. számban Irodalom és Művészet rovatot (209. lapszám) és 1860. évf. 39. szám (310. lapszám). Szinnyei nem említi őt meg.

³⁾ Ormós Zs. irodalmi tevékenységét vázolja Szinnyei i. m. IX. 1382—1387. L. továbbá: Lendvai, i. m. III. 148—150.

Delejtűben elmond, az mintegy vázát képezte később megírott művészi monographiáinak. A drezdai levélben vázolja a képtár gyarapodásának módját III. Ágost és Brühl gróf idejében; jellemzi személyeiket; majd leírja a képtár nevezetesebb darabjait, elsősorban Rafael híres Madonnáját, összehasonlítja azt Holbein és Van Dyck Madonnáival, és beszámol a képtár tartalmával. Velencei levelében a színházról, társaséletről, Velence vidékére tett tanulmányi kirándulásáról, valamint a velencei festőművészetről számol be.

Ormós Zsigmond cikkei bizonyonnyal kedvesek voltak a Delejtű olvasói előtt. Politikai vonatkozásoktól teljesen mentek; írójukat teljesen áthatotta a művészet szeretete.

Óshegy i. Álnév. Színnyei nem ismeri. Két physiologiai cikket írt, a melyeket az előfizetők valószínűleg nem olvastak végig.

Osváth Pál, (néhányszor O. . . th P. I), gyógyszerész; szül. 1834-ben, meghalt 1870-ben. Több helyen tartózkodott; így 1860-ban Tiszaújlakon, 1861-ben Pesten.¹⁾ E helyeiről érdekes kimerítő levelekben értesíti a szerkesztőt, kivált Pestről. 1861-ben a gróf Teleki L. temetését írja le. Néhány kémiai ismertetést is írt, mint a timsóról, timanyról és a magnesiumról, de ezek rövidek, német szakkönyvekből kiírt csekélységek.

Ötvös Ágoston dr., orvostudor, akadémikus; született 1811-ben Gyulafehérvárott. Idejét és tehetségét az orvostudomány és a történelem kutatása között osztotta meg. 1849. után még nagyobb szenvedéllyel folytatta történelmi kutatásait a gyulafehérvári országos levéltárban. Meghalt 1861. okt. 25-én.²⁾ Ötvös Temesváron is megfordult, 1858. jul. 15-én érkezett ide barátait meglátogatni és két napig maradt itt.³⁾

A Delejtűnek mind a négy évfolyamában dolgozott. Leginkább régi okleveleket és feljegyzéseket közölt a XVI.—XVII. századból, egy történelmi értekezést idegen forrás alapján, de legérdekesebb a Csángó magyarokról közölt adata; a gyulafehérvári káptalan levéltárából ugyanis közli Zöld Péter egykori jelentését az erdélyi püspökhöz a csángók állapotáról. A leghitelesebb forrás ez a Csángó magyarok állapotáról a XVIII. század végén.

Pados János, orvostudor és római kath. plébános; szül. 1820-ban Dunaföldváron; 1848-ban mint fiatal pap résztvett a pákozdi csatában, azután Görgey fővezérsége alatt bevonult Komáromba. 1849-ben besoroztatta magát Kmetty hadtestébe közvitéznek; 1849.

¹⁾ Színnyei, i. m. IX. k. 1445, de a Delejtűben kifejtett munkásságát nem ismeri; lásd még Delejtű III. 291., IV. 103. és 176. lapját.

²⁾ Színnyei, i. m. X. 59—61.

³⁾ Delejtű, 1858. 3. szám.

után a haditörvényszék hat évi várfogságra ítélte; 1855-ben azonban kiszabadult s a Károlyi grófi családnál lett nevelő. A nevelés befejezése után orvosnövendék lett 1861-ben és 1867-ben le is tette az orvosi szigorlatot. Rendkívül érdekes élet után meghalt 1892-ben.¹⁾

Pados János sokat utazott; így 1858-ban bentazta a Rajna és Majna menti vidéket, 1859-ben Svájcot, honnan Párisba is ellátogatott hosszabb időre, 1860-ban Olaszországot. Uti leírásait levél alakjában közli a szerkesztővel. Pados János élénk megfigyelő; egyaránt szereti a természetet, a művészetet s a régi emlékeket taulamányozni. Levelei élénkek, szórakoztatók. Mindenütt megfigyeli a magyar vonatkozásokat és ez még becsesebbé teszi úti naplóját. Erős magyar érzés csendül ki soraiból. Svájcban találkozik Horváth Mihállyal s valószínűen több emigránssal is. Talán nem tévedünk, ha egy ilyen találkozást leíró genfi levele miatt foglalta le a rendőrség a Delejtű 1860. évi 9-ik számát.

Pados János uti leírásai a Delejtű legbecsesebb cikkei közé tartoznak, mert tartalmasak és szépek.

Podhradzky József, udvari kamarai számvevőtiszt, az Akadémia tagja; szül. 1795. jun. 18. Nagyon érdemes történetkutató és író.²⁾

A Delejtű három első évfolyamában sűrűn találkozunk a P. nevével. Közül egy érdekes kis történeti értekezést Temesvárnévének jelentéséről; közül ő neveléstani cikket is, amelyben azt ajánlja, hogy a gyermeket már otthon a családi körben mielőtt még iskolába adnák, kell minden rossztól elszoktatni s a jó szokások alapját belecsepegetni, mert később ha iskolába kerül, már erre elkéstudunk. Foglalkozik egy másik értekezésben legrégebbi nemzeti mondánk hitelességével is. Ebben azt kívánja bizonyítani, hogy a magyar nemzet már Menes egyiptomi király korában is országos nép volt; a példa szavunkat a keleti istentől, Bál-tól, mint minden jó példájától származtatja, csak úgy mint a bálvány szót Bál-tól. Egyáltalában Podhradzky a mythológiát tekinti a szónyomozás egyik legfőbb forrásának. A t ü s z, t ü s z e n szót a t ü z-től származtatja, mit az éltető tűz vív meg akkor a gonosszal, mikor az ember tüszen; épen ilyen irányú a pontuszi skythák nemzeti nevééről szóló értekezése is.

Csak az absolutismus korában lehetett ilyen cikkeket egy hetilap hasábjain közölni — végszükségből.

Preyer János, ügyvéd, Temesvár polgármestere; szül. 1805.

¹⁾ Szinnyei, i. m. X. 86—88.

²⁾ L. Szinnyei, i. m. X. köt. 1277—1284.

okt. 28-án Lugoson; 1822-ben lett temesvári lakos, 1833-ban városi aljegyző, 1844-ben polgármester. Meghalt 1888-ban Kirchberg-ben Ausztriában. Német és magyar nyelven egyaránt jól írt; német szép-irodalmi lapokba már a negyvenes években is dolgozott. Legismertebb munkája a Temesvárról német nyelven írott monographia, mely 1853-ban jelent meg.

Egyetlen cikket írt a Delejtű-be, a magyar államjog fejlődéséről, amelyben ő — másokkal ellentétben — azt írja, hogy a magyar nemzet akkor, midőn Árpádot fejedelmévé választotta, nem korlátolt, hanem korlátlan egyeduralmat alapított, amelyet Szent István az ő átalakító intézkedéseivel még inkább megerősített.¹⁾

Ránosztai Rezső, valószínűleg álnév.²⁾ Cikkeinek egyrésze a Szépirodalmi Figyelőben (1858.) és a Családi Körben (1861.) jelentek meg.

Ránosztai sokoldalú és nagyon képzett tudós író volt. Valószínűleg történetírással is foglalkozott, mert a Delejtűben több régi magyar oklevelet is közöl, kivált Bethlen Gábortól. Sokkal érdekesebb a dobrai népszokásokról írott tanulmánya, mely Szathmár-megye egyik tiszta magyar falujának néprajzi sajátságaiival ismertet meg. E terjedelmes cikk maradandó becsű ethnografiai értekezés.

Még értékesebb irodalmi tanulmánya Tonquato Tassoról, melyet olasz, francia és angol irodalmi források alapján írt meg; „Vész és nemtő” cím alatt pedig egy eredeti magyar történelmi elbeszélést is közölt a magyar kereszténység első századából, I. Péter király korából.

Ránosztai cikkei a Delejtű legjobb olvasmányai közé tartoznak.

Ráth Károly. Győr vármegyei levéltárnok, akadémiai tag. Szül. 1829-ben Győrött. Már a szabadságharc előtt foglalkozott kivált Győr történetével. Részt vett a szabadságharcban. A harc után ismét visszatért történelmi tanulmányaihoz. Egyike volt amaz érdemes tudósainknak, kik megalakították a dunántúli történetkedvelők társaságát, mely alapja lett az országos történelmi társulatnak. Ráth K. meghalt 1868. ápr. 12-én Győrött.³⁾

Egy pár kivonatot közöl Sebesi Ferenc XVII. századbéli naplójából. Ezeknél sokkalta értékesebb eredeti tanulmánya a XVII. és XVIII.

¹⁾ U. o.

²⁾ Szinnyei ismeri a Ránosztai munkáit, de egyebet nem ír róla. A Delejtű szerkesztői üzenetei között egy ízben találkozunk vele: Pesty Frigyes ugyanis Ránosztai Rezső-nek Szathmár, küld üzenetet, tehát Szathmáron élő tudós volt. L. Delejtű, 1859. 10. sz.

³⁾ Szinnyei, i. m. XI. 576—582.

század elején élő Szapáry Péterről, a mely tanulmányt nem csak egykori forrásművekből, de nagyrészt a család levéltárából merített adatokból állította össze.

Remellay Gusztáv, ügyvéd, 1848/9-ben ezredes- hadbíró, később biztosító társulati hivatalnok lett. Szül. 1819. jan. 5-én Pesten; 1848-ban tolmács volt a magyar belügyminiszteriumnál, később hadbíró a Görgey táborában; a szabadságharc leveretése után 15 évi várfogságra ítélték és hat évet Kufsteinban ki is töltött, de 1856-ban kegyelmet nyert, mire a magyar lapoknál talált alkalmazást, míg végre az Első Magyar Általános Biztosító Társaságnál nyert hivatalt. Irodalmilag is szakadatlanul működött; kivált sokat tett a magyar történet népszerűsítésére, leginkább a nő- és gyermekvilágban. Meghalt 1866. március 31-én. Irodalmi tevékenységét már 1835-ben kezdte meg.¹⁾

A Delejtűben közzétett egyik cikkében ismerteti a Szent-István-Társulatot; majd két cikkben, nagyobb nyomtatott források után leírja Temesvár és a Bánság elvesztését 1552-ben és visszafoglalását 1716-ban. Épen ilyen irányú a Csernovics-okról (Csernovics Arzén patriarch és ősei) s a szerbek beköltözéséről szóló tanulmánya is. Közölt egy eredeti elbeszélést is, a XVI. század zivataros világából merítve tárgyát.

Remellay a Delejtű kedveltebb olvasói közé tartozott.

Repiczky János, egyetemi magántanár, akadémiai tag, alkönyvtárnok. Szül. 1817. ápr. 23-án. Főleg a keleti nyelvek és irodalmak tanulmányozásával foglalkozott s 1851-ben a keleti nyelvek magántanára lett a pesti egyetemen. Az ő működése alatt nagyot haladt a török-magyarokori történelmi kútforrások ismertetése. Meghalt 1855. márc. 22-én Pesten.²⁾

A Delejtűben mindössze egy török korszakbeli adókvivéti adat van tőle közölve.³⁾

Rill János, módosi néptanító volt és levelezője a Delejtűnek; 1861. januárban ő írta le a módosi-ak ünnepét, a melyet a Magyarországhoz való visszacsatolás felett érzett örömeikben egyesült erővel tartottak a Módoson lakó magyarok, németek, szerbek és románok.⁴⁾

Róka Jani. Álnév, igen valószínű, hogy maga Pesty Frigyes rejtőzik alatta; kereskedelmi híreket és árjegyzékeket közöl, amelyeket mint a keresk. kamara titkára, Pesty — könnyen szerzett meg.

¹⁾ U. o. 754—761.

²⁾ Szinnyei, i. m. XI. 794—796.

³⁾ E törökkori adatot, mivel a Bánságra vonatkozik, Repiczky már 1853-ban közölte Pesty-vel, miután R. már 1855-ben elhalt, csak jóval halála után jelenhetett meg. Delejtű, II. 325. lap. (Jegyzet.)

⁴⁾ Delejtű IV. 20.

R o s t y Z s i g m o n d földbirtokos, szül. 1811-ben Székesfehérváron, ügyvédi vizsgát tett, azután Fehérmegyénél tiszteletbeli aljegyző, 1841-ben a Hétszemélyes tábla váltószaki kiadója lett; midőn e hivatal 1846-ban megszűnt, a hivataloskodást végleg abban hagyta; 1848-ban honvédköztűzérből főhadnagyságig vitte és Komáromban kapitulált. A szabadságharc után birtokán gazdálkodott és irodalommal is foglalkozott. Egyik szenvedélye volt a gépészeti feltalálások feletti elmélkedés, a mi vagyonától is megfosztotta. Meghalt 1875. okt. 20-án Temesvárott.¹⁾

Rosty Zs. magánpasszióból foglalkozott történelmi kérdésekkel, de a dolog mélyéig jutni nem tud, inkább gyűjtő, mint feldolgozó; még legérdekesebb a Delejttű- ben közölt ama levelek gyűjteménye, a melyeket az 1742. évi felkelő nemesség csehországi táborozásáról közöl. Ezek csakugyan jól felhasználhatók az 1742. évi hadi események történetében.

Salamon Ferenc, egyetemi tanár, az Akadémia és a Kisfaludy-Társaság tagja. Szül. 1825-ben Déván. A szabadságharcban mint hadnagy vett részt az erdélyi hadjáratokban. A fegyverletétel után Nagyváradra menekült; 1854-ben lett gimnáziumi tanár Nagykőrösön, de már egy év múlva Pestre távozott, hol az irodalomnak élt. Nagy munkásságot fejtett ki az ötvenes és hatvanas évek hírlapjaiban és a történetírás terén; ő Felsője 1887-ben a Pro Litteris et Artibus éremmel tüntette ki. Meghalt 1892-ben.²⁾

A Delejttűbe Canus álnév alatt írt szellemes színtárcákat és egy ízben az akadémiában folyt nyelvészeti vitáról írt humoros tudósítást.

Sarkady István. Hírlapíró és szerkesztő. Szül. 1834. dec. 24-én Gyöngyösön; papi pályát végzett, de közvetlenül felszentelése előtt búcsút vett a papi pályától és teljesen az irodalmi pályára lépett. Meghalt 1892. dec. 7-én Budapesten.

Mint papnövendék az egyházi folyóiratokba dolgozott; 1855-től kezdve a világi hírlapokba; 1857-ben az akkor létező összes szép-irodalmi lapjaink közöltek tőle eredeti történelmi elbeszéléseket, sőt számos önálló regényt is.

1858-ban segédszerkesztője volt a T á r s a l g ó c. népies irányú lapnak; 1860-ban átvette a Népújság szerkesztését, mely később Trombitás nevet vett fel; 1862-ben a Sárossy Album-ot szerkesztette, de egy cikke miatt hadi törvényszék elé állított,

¹⁾ U. o. XI. 1207—1209.

²⁾ Szinnyei i. m. szerint.

amely őt hat hónapra ítélte el, de már egy hónap múlva kiszabadult; 1864-ben a *Hajnal* c. lapot szerkesztette.¹⁾

Sarkady a Delejtű számára is írt két történelmi elbeszélést. Mind a kettő keleti rege; színhelyök India régmúlt világa. A második elbeszélése még folytatódott volna, de a Delejtű életével az megszakadt.

Érdekesebb egy vitézi versezete a XVI. század közepéről, melyet a pécsi püspöki könyvtárból közölt.

Sárváry Béla, kegyestanítórendi tanár, majd nagyléghi (Pozsony várm.) plébános. Szül. 1816-ban Győrött, mint piarista több helyen tanárkodott; 1865-ben az esztergomi főegyházmegye papjai közé lépett s ekkor lett nagyléghi plébános, hol 1894-ben halt meg. Irodalmi munkásságát már 1842-ben kezdte meg és már 1848 előtt a legtöbb magyar lapnak munkatársa volt. Munkái egyházi, irodalmi, magyar történelmi és népnevelési irányúak. Írt számos tankönyvet; egyike volt amaz íróinknak, kiknek neve úgy tankönyvei, mint a latin classicusok fordítása révén a tanulóifjuság előtt is a legismertebbek egyike volt.²⁾

A Delejtű I. évfolyamába egy szép korrajzot írt Kinizsi Pál c. alatt, mely kedves olvasmánya lehetett a Delejtű olvasóinak.

Slachta Lajos, 1838-ban Temesvár megyei számvevő és táblabíró,³⁾ még ugyanazon évben vármegyei főügyésszé választatott s ez állásban maradt 1841-ig.

Proudhon, a híres socialista egy levelének fordítását közli, melyet az író egy megtérni akaró műlovarnőhöz hozzá intézett levelére válaszként intézett. E levél akkori időben nagy feltűnést keltett. Slachta nevével többé a Delejtűben nem találkozunk.

Sólyomi Álnév; Bánát-Komlósról írt levélben közli a lakosság nagy örömét a visszacsatolás felett.

Sulyok (Stockinger) Mór, ügyvéd, országos képviselő. Szül. 1821. febr. 6-án Temesváron, hol atyja városi hivatalnok volt, 1840-ben tette le az ügyvédi vizsgát. A Temesvári Első Takarékpénztárnak választmányi tagja, majd titkára, végre ügyésze lett. (1856—1878.) Meghalt 1878. április 23-án. Már 1848-ban szerkesztője volt a *Temesvarer Wochenblatt*-nak.⁴⁾

„Az urbéri birtok maximuma“ c. cikkében kifejti, hogy

¹⁾ Szinnyei, i. m. XII. 185—187.

²⁾ U. o. XII. 243—245.

³⁾ Temesi Nemzeti Casino könyve 1838-ból. 8. Szinnyeinél nem fordul elő.

⁴⁾ Szinnyei, i. m. és Berkeszi: A temesvári nyomdászat és hírlap-irodalom története. 1900. 64.

miért kell a Bánságban is ahoz ragaszkodni, hogy az urbéri birtok maximuma ne legyen nagyobb négy teleknél. Sulyok kiváló jogi és nemzetgazdasági író volt; e cikk is csak azt bizonyítja.

Suhajda Sándor, a kegyestanítórend temesvári gimnáziumában tanár volt 1852-től 1858-ig; az 1858/9. tanévben pedig az intézet igazgatója lett.¹⁾

A Delejtű I. évfolyamában közölt egy jól megírt cikket a kacsuk és gutta-percha elterjedéséről és használhatóságáról.

Szabó Antal. (Sóskúti), udvari tanácsos, a temesvári országos főtörvényszék volt tanácselnöke; szül. 1796. január 17-én Nagyváradon. 1816-ban Temes vármegyénél mint irnok kezdte meg szolgálatát, 1818-ban tb. aljegyző lett, azután második, majd első aljegyző, 1825-ben ő vezette a vármegyei jegyzői irodát, mert Császár Sándor főjegyző követül küldetett az országgyűlésre. 1829-ben tb. főjegyző, 1832-ben verseci főszolgabíró, 1840-ben másod-, 1844-ben első alispánja lett a vármegyének, az 1847/8-ki országgyűlésre pedig követnek küldetett. A szabadságharc alatt elég szomorú szerepet játszott. Batthyány L. gróf miniszterelnök és Kossuth L. felszólították, hogy folytassa Temesben tovább is alispáni hivatalát, de ő azt nem fogadta el, mert nem bízott az események állandóságában.

A szabadságharc alatt Versecen visszavonulva élt, mikor pedig Temesvár felszabadult a honvédsereg ostroma alól, 1849. aug. 13-án ő vezette Versec város hódoló küldöttségét Rukavina báró elé; különben 1849-ben Rukavina megbízásából fontos politikai misszióban is járt Windischgrätz tábornagnál.

Érdemei elismerésül az abszolutizmus alatt 1850-ben a temesvári országos főtörvényszékhez ülnökké nevezték ki, 1854-ben törvényszéki tanácsossá és tanácselnökké lépett elő, 1859-ben pedig udvari tanácsosi címet is nyert. 1861-ben feloszlattatván a császári bíróságok, őt bízták meg a feloszlátás vezetésével.

Mikor az alkotmányos tisztikar 1861-ben lemondott, Szabó A. a provizórium alatt ismét hivatalt vállalt és Temes vármegye főispáni helytartója lett, de az új tisztviselőkar felesketése alkalmával tartott beszédében elszólta magát, mire nem sokára felmentették állásától. Az alkotmányosság beálltával Szabó septemvir szeretett volna lenni, de elutasították, szintén nem sikerült az a terve sem, hogy képviselő legyen. Többé sehoh sem alkalmazták.²⁾

¹⁾ Pfeiffer Antal: A kegyestanítórendiek temesvári . . . főgymnasiumának története. Temesvár, 1900. — 107.

²⁾ Lendvai M., Temes várm. a provizórium elején. Történ. és Régészeti Értesítő, 19. 7. évf. és köv. II. és Handbuch der Wojwodschafft Serbien . . . 1855. 209.

Mindaddig, míg a Vojvodina fennállott, Szabó Antal a Delejtüvel semminemű érintkezésben nem volt; mikor már a visszacsatolás kimondatott, Szabó A. alkalmat keresett, hogy a magyarság szóvivőivel érintkezésbe lépjen, azért írta a Delejtű 1861. január 28-ki számába a „Mi a teendőnk“ című cikket, ebben tanácsokat ad, hogy miként volna a törvényhozás ideiglenesen szervezendő. Pesty Frigyes, bár nem értett vele egyet, mégis közzétette, amiért valószínűleg támadásoknak is volt kitéve. Azért a következő számban kijelenti, hogy Szabó A. cikkével semminemű közösséget nem vállal.¹⁾

Szabó Károly, egyetemi tanár, az Akadémia rendes tagja, híres történétíró. Szül. 1824. dec. 14-én Kőrös-Tarcsán. A szabadságharc kitörésekor a békési önkéntes nemzetőrök sorába lépett és a bánáti táborozás alatt több csatában vett részt, így 1849. áprilisban és májusban az Aradot ostromló seregben. A főhadnagyságig vitte; különösen kitüntette magát Szent-Tamás ostrománál. A szabadságharc után egy ideig szülőföldjén húzódott meg, 1850. elején pedig a gróf Teleki-levéltárt rendezte, majd a budapesti egyetemi könyvtárhoz neveztetett ki gyakornoknak, de eközben őt Toldy Ferenc Teleki József grófhoz a „Hunyadiak kora“ rendezéséhez ajánlotta s 1850—55-ig itt dolgozott s az ő közreműködésével jelent meg a műből öt kötet. A gróf halála után szintén ő rendezett még a hátralevő anyagból négy kötetet sajtó alá. Mellékesen régi magyar történelmi forrástanulmányokkal is foglalkozott; 1855-ben hívták meg a nagykőrösi ref. gimnáziumhoz tanárnak, itt együtt volt Arany Jánossal, Salamon Ferencsel és Szilágyi Sándorral; 1859-ben Kolozsvárra költözött, hol az erdélyi múzeumegyesület őt könyvtárnokává választotta s ettől kezdve kutatásait a régi magyar bibliographiára is kiterjeszté; 1873-ban a kolozsvári egyetemen a történelem tanára lett. Érdemes munkálkodás után meghalt 1890. aug. 31-én.²⁾

Egy nagyon érdemes értekezést közöl Etel (Attila) lakáról, amelyben Révész Imrének nem rég, szintén erről a tárgyról közreadott munkájával polemizálva, megmarad Szabó K. már előbb megállapított véleménye mellett, hogy Attila lakása a Duna-Tisza közötti síkon, Jászberény vidékén lehetett.

Ezen kívül csak egy pár magyar oklevelet közöl a XVII. századból.

Szalay László, a legkiválóbb magyar történétírók egyike, szül. 1813-ban Budán, meghalt 1864. júl. 17-én. A szabadságharc alatt a magyar kormány külföldi követe volt; a szabadságharc után sem

¹⁾ L. Delejtű, 1861. 6. szám. (50. lap.)

²⁾ Szinnyei, i. m., XIII. 237—240.

térhetett hosszabb ideig haza s így a külföldön dolgozott nagyarányú magyar történetén; 1855-ben hazakerült s folytatta rendkívül becses történelmi munkásságát. Az Akadémia őt Toldy leköszönése után títkárává választotta, 1861-ben képviselő is volt.¹⁾

Hogy Szalay László is felkereste a Delejtűt, ezzel csak Pesty Frigyes nagy vállalatát akarta kitüntetni. „A dalék Magyarország történetéhez a XVI. században“ c. alatt közli a Kőrös mentében lakó magyarságnak Szokoli Mehemed nagyvezérhez írott levelét, mely a szegény nép sorsára vet élénk világot.

Szeleburdi Miska, álnév. Szeleburdi Miska naplójából c. alatt szokta volt közölni Pesty Frigyes a fennálló állapotokról elburkolt, szellemes megjegyzéseit, amelyek kivált 1860-ban már igen csípősekké is lettek.²⁾

¹⁾ Szinnyei, i. m. XIII. 325—339.

²⁾ Lássunk közülök egynehányat. 1858 szeptember hó derekán; leírja állítólag a temesvári szentmihálynap i vásárt. Ebben találunk ilyen részleteket is: „Az ökröknek leginkább volt keletjük: ezeket összevásárolták és Bécsbe hajtották, ámbár ökrök marad, ha Bécsbe hajtják is; ez régi dolog, úgyszintén az is, hogy az ökrök az marad, ha Bécsből érkezik is ide“ . . . „De nem ér semmit kötekedni ott, hol könnyen kötélre kerül az ember, azért sokkal jobb, jámbor keresztény módjára mindent elhinni, mint később — kötve hinni“ . . . „A vásár egyáltalában rossz volt, minden oldalról nem lehetett mást, mint esupa panaszt hallani, jele annak, hogy bizony csehül vagyunk“ . . . „Csak a szájkosarakra most legjobbak a körülmények . . . ez tán meg fog később többeket óvni, hogy ne kénytelen ittessenek oly hamar a fűbe harapni“ . . . „a zsebvágókra nem igen kedvező a szél, üresek a zsebek általában mindenütt, kizsebelték azokat mások. Mai világban több van mit nyelni, mint zsebre tenni“ . (L. Delejtű, 1858. 17. szám.)

Tele van ilyen vonatkozásokkal a Libri Tristium feliratú cikk is. (Delejtű, 1860. 31. szám.)

Az 1860. évi 29. szám a rendőrség által lefoglaltatott; a következő számban Szeleburdi aláírással Ajánlat című cikk a következőket írja: „Miatán divatba jött nemcsak a tőkirályra, filkóra — mint eddig szokásban volt — hanem élő fejekre is pénzt rakni, kérem az én fejemre is vagy 30.000 darab aranyat adni, mely ajánlatnak elfogadása mellett a kölcsönző csak nyerend, mert egy nagy szakált is kap hozzá. . . Egyszersmind figyelemzetnem kell az illetőket, hogy én eddig az üres főmnek nem nagy hasznát vettem, és most leginkább azért akarnám áruba bocsátani, mert az üres fők a mai világban legtöbb kelendőségnek örvendenek, később tán majd az ily üres főkért egy batkát sem fognak adni. . . . Hogy fejemet elvesztem, ez legkevésbé sem aggaszt ezen fejtelenség közepette, mert ha az egész világ elvesztette a fejét, minek tartsam én meg, ha még arra sem használhatom, hogy cylindertrakjakra é. . . Ajánlatom nagyon szerény, midőn a mostani körülmények között igen használható üres főért csak annyit kérek, mint a mennyit egy teli okos főért, mely nem mostani időkhöz való, ígértek . . . Herodesné gustust kapott a Szent

Szende Béla, val. b. t. tanácsos, m. kir. honvédelmi miniszter, szül. 1823-ban Lugoson; ügyvédi oklevelét megszerezve, Krassó vármegyében aljegyző lett és csakhamar, még 1848 előtt főjegyző. A háború kitörésekor nemzetőrnek állott be s harcolt Kápolnánál, Tarcálnál, Isaszegnél, Nagysarlónál s különösen kitüntette magát Budavár bevételénél. A világosi fegyverletétel után birtokára vonult vissza; 1861-ben Krassómegye alispánjává választotta; 1865—68-ban országos képviselő, utóbb Arad vármegye főispánja; 1869-től honvédelmi miniszter. Meghalt 1882-ben.¹⁾

Lugosra és Karánsebesre vonatkozó régi XVII. századbeli leveleket közölt a Delejtű-ben.

Széplaki T. Álnév (talán Csaplár Benedek). Szép magyar leveleket közölt a XVII. századból. Már e régi magyar levelek közlése is tendencia. Megmutatni, hogy mennyire magyar volt a régi világ a mostanihoz képest.

Szilágyi Sándor, a budapesti egyetemi könyvtár igazgatója, akadémikus, híres történetkutató és történetíró. Szül. 1827-ben Kolozsváron, meghalt 1899. jan. 12-én. A szabadságharcban mint nemzetőr szolgált; a szabadságharc után Budapestre jött és nagy irodalmi tevékenységet fejtett ki mint szerkesztő és mint a forradalomról megjelent több önálló munka szerzője; 1852-ben Kecskemétre, 1853-ban pedig a nagykőrösi kollégiumba ment tanárnak; itt is maradt 1867-ig.²⁾

Szilágyi S. hírneves történetíró volt már a Delejtű megindulásakor is; őt a vállalatnak megnyerni igen fontos volt. Hü is maradt a Delejtűhöz a Vojvodina megszűnéseig.

Az I. évfolyamban egy minket igen közlő érdeklő cikket írt a Szörényi bánság elfoglalásáról s ezzel kapcsolatban közli Barcsay Ákosnak egy levelét is. A II. évfolyamban hét magyar család-történeti munkát ismertet, a III. évfolyamban régi okleveleket közölt és Kazinczy Ferencnek egy levelét gróf Vay tábornokhoz; legérdeke-

---

János fejére, melyet neki egy ezüst tányéron serviroztak, ha tehát valaki az én fejemre vágyakoznék, szívesen engedem át a fentebbi feltételek alatt, legalább ezáltal elérem azt is, hogy nem lobbantják többé szememre, miszerint fejes vagyok és saját fejem után indulok.“ (Delejtű, 1860. 30. szám.)

E burkolt vonatkozású cikk értelme — szerintem — a következő: Pesty 1860-ban már sokkal szabadabban nyilvánította véleményét mint előbb. Ennek kellemetlenségét a hatalom is érezni kezdte és őt megnyerni akarták; valószínűleg ajánlatot is kapott, de ő azt visszautasította s egyúttal értésére adja a hatalomnak, hogy míg a fejét le nem vágják, mint Szent Jánosnak, addig a véleményét el nem hallgatja. Ez a cikk is egyik oka lehetett, hogy Pestyt 1860. szeptember 26-án elfogták.

¹⁾ Szinnyey, i. m.

²⁾ Szinnyey, i. m. XIII. 911—921.

sebb a „Szomorú esztendő“ című történelmi korrajza, melyben Erdély állapotát festi Básta és Mihály vajda korából (1599).

Szontágh Dániel, kir. tanácsos, kerületi táblai elnök. Szül. 1809-ben Zaszkalon (Árva), meghalt 1867. ápr. 4-én Nagyszombatban. Sz. jogot végzett s Árva vármegyében, majd az eperjesi kerületi táblánál, a kir. Curiánál és az országgyűlésen gyakornokoskodott, 1830-ban Árvamegye aljegyzője, majd tiszti ügyész és főszolgabíró, 1850—51-ben törvényszéki bíró, majd elnök, 1861 óta a dunáninzeni kerületi tábla elnöke. Hivatalos teendőin kívül főleg jogi és különösen család-történeti irodalommal foglalkozott.¹⁾

A Delejtűben egyrészt régi magyar leveleket közölt, amelyek közt a legérdekesebb a Czobor Erzsébet és férje gróf Turzó György levelei, másrészt — hozzászólván a Donati üstököshöz — közli Péchy Lukácsnak, a XVII. század elején élt magyar csillagásznak a feljegyzéseit, hogy milyen következményekkel jártak az egyes üstökösök a földünkre nézve.

Thöbei Álnév. Két eredeti elbeszélést közölt az I. és II. évfolyamba; az egyik inkább keleti rege, a másiknak a tárgya a pesti társadalomból van merítve. Mindakettő jól megállotta a helyét.

Tihamér. Álnév, igen valószínű, hogy ez alatt is Pesty rejtőzik; egy humoreszk van tőle, mely élénk, bohókás leírás; továbbá egy ismeretterjesztő cikk az olajfáról, melynek ültetését a Bánság számára ajánlja; úgyszintén már vele kísérletet itten 1804-ben.

Torday Álnév, valószínű, hogy Csaplár Benedek rejtőzik alatta. Szegedi levelében egy orvosnak Szegedről német nyelven írt munkáját ismerteti, amelyben a doktor a betegeknek Velence helyett Szegedet ajánlja tartózkodási helyül.

Turcsányi Gyula, a Delejtű Torontál vármegyei egyik levelezője; 1861. jan. 12-iki levelében nagyon szépen írja le a megyei lakosság tisztelgését az újonnan kinevezett főispánnál: Karácsonyi Lászlónál, majd ennek válaszát a küldöttség üdvözlő beszédére. Erre az alkalomra közli Turchányi a saját versét is.

Tury Samu, Temesváron lakó ügyvéd, már 1848 előtt a városban és megyében az ellenzék egyik képviselője; az ötvenes években is Temesváron mint ügyvéd működött s a magyarságnak egyik vezetője volt; 1861-ben tiszteletbeli főjegyzője lett Temesnek, majd országos képviselővé is megválasztott 1861-ben. Pestynek egyik legjobb barátja és törekvéseiben támogatója, miért is 1860-ban Pestyvel együtt

¹⁾ U. o. XIII. 1068—1069.

őt is elfogták és a csehországi Josephstadtba szállították, honnan egy havi fogság után bocsájtották csak szabadon.¹⁾

Csehországi fogságát éneкли meg ama versében, mely a Delejtű III. évfolyamában jelent meg. Ugyancsak az 1860-iki évfolyamba írt egy tanulmányt „A mostani igazságkiszolgáltatás hiányairól“. Ebben módosításokat ajánl az igazságszolgáltatás egyszerűsítése végett; meg kell szüntetni a sok irka-firkát, így az eljárás gyorsabb, a bírónak pedig több ideje lenne alaposabb ítéletet hozni. Nagyon alapos tanulmány.

Tüske Sándor, történetkedvelő; 1861-ben Nagyorosziban lakott.²⁾

Bethlen G. fejedelem végrendeletét közölte a IV. évfolyamban.

Ungváry János, Szathmáron lakó tudós. Született Lugoson.³⁾ Az Attila székhelyéről idáig elhangzott különböző véleményekkel és tanulmányokkal szemben, igen felfegyverkezett eszközökkel azt kívánja bizonyítani egy hosszabb tanulmányban, hogy Attila székhelye Szeged táján volt.

Vas Borona, álnév: kilétét valószínűleg, legalább egyideig, Pesty sem tudta, mert üzeneteiben kérdezősködik utána. Torontáli magyar ember volt. Valószínűleg Várady Mihály Nagybecskerekéről.

Igen talpraesett cikkeket írt; így az egyikben meggyőzően ajánlja, hogy miért kell megalakítani a gazdasági egyesületet; egy levelében leírja a visszacsatolás felett Torontálban érzett általános örömet és az új főispánnál végbement tisztelgést; egy harmadik cikkében pedig ajánlja, hogy tegyük általánossá a magyar nemzeti viseletet és ragaszkodjunk is hozzá.

Vizkelety Gusztáv, 1848/9. évi honvédfőhadnagy, Torontál vármegye tb. szolgabírája; szül. 1820-ban Uj-Aradon, meghalt 1898. febr. 22-én Petrovoszellón Torontálmegyében. 1848 elején Temesben Rékáson mint esküdt működött, mindjárt a szabadságharc kezdetén a honvédek soraiba álott és részt vett a verseci, apátfalvai ütközetekben. A világosi fegyverletétel után hosszas üldözéseknek volt kitéve, úgy hogy végre maga jelentkezett Temesváron, hol elzárták, később az aradi várba vitték s kötél általi halálra ítéltetett, de ezt husz évi fogságra változtatták át. Ebből már több mint nyolc évet ki is töltött, midőn kegyelmet kapott. Kiszabadulása után Karácsonyi Lászlónál

¹⁾ V. ö. Delejtű, 1860. 44. szám és 40. szám. Handbuch der Woiwodenschaft. 1855. 217. Berkeszi: A temesvári könyvnyomdászat és hirlapirodalom, 1900. 113. lap. — Történeti és Régészeti Értesítő, 1908. évf. 31. 37. 56.

²⁾ Delejtű, 1861. évi 1. szám (7. lap).

³⁾ Delejtű 1861. 3. sz. szerkesztői üzenet; és Böhm L., Bánság tört. 1867. II. 426.

gazdatiszt lett Torontálban, hol 12 évig működött; 1877-ben Torontál-megye szolgálatába lépett s itt mint szolgabíró és házközösségi főbíró működött 1895. jul. 5-ig, midőn nyugalomba vonult.¹⁾

1861-ben a telekkönyveknek az abszolút uralom hivatalaitól való átvétele dolgában mondja el véleményét, hogy mi mindenre kell majd ügyelni az átvételnél.

Wertler (néha Vertler) Mátyás. Történetkedvelő szegedi kegyesrendi gimnáziumi tanár, a Delejtű egyik legszorgalmasabb munkatársa, ki a lap megszűnéseig híven kitarzott amellett. Tizenkét cikket írt a lapba, ezek között voltak régi oklevelek a XVII. századból, kisebb közlések, történelmi leírások, tanulmányok, útleírás, sőt a mint ő nevezi, „történeti elbeszélés“ és „beszély“ is.

Wertler cikkei mind azt bizonyítják, hogy nem volt ugyan mélyenjáró tudós, de bő olvasottságú férfiú volt, ki a nagy közönség igényeihez mérten mindig röviden, de élvezetesen írt olyan tárgyról, a mikről a tudós akár köteteket írhatna, mint például a Szent János lovagokról; az ordaliákról, Dáciáról, Thurzó György nádorról, Koháry Istvánról, a szentgotthárdi ütközetről, stb., neki erre elég néha egyetlen oldal is.

Közöl még eredeti történeti elbeszélést és „beszélyt“ is, de ezek is épen oly rövidék és nem is elbeszélések vagy „beszély“-ek, hanem egyszerű történeti leírások; az egyik Básta és Mihály vajda dolgáról, a másik pedig Zách Feliciánról.

Winkler József orvostudor, községi orvos Csákován.²⁾ A visszacsatolás és az 1861. évi követválasztás alkalmával Csákováron történt dolgokról számol be leveleiben.

Zákits János, szerb író, a Vörösmarty „Szózatát“ fordította le a szerb nyelvre, a melyet a Delejtű cyrill betűkkel nyomatva közöl.

Zarándy Aurél, valószínűleg szathmári gimnáziumi tanár. A Delejtűnek elég szorgalmas levelezője volt, mert öt levelét közölte a lap: egyikben Szathmár szellemi életéről számol be, a másikban Haas Mihály püspök bevonulásáról, a harmadikban a nagyváradi farsangolásról, a negyedikben egy festőművészt — Hahn Antalt — ajánlja a közönség figyelmébe, ki az országnak egykor dísze lesz; az utolsó levél a Kazinczy-ünnepet írja le, a szathmári gimnázium magyarosodását, s a színészetet.

Zsitvay Bencze ki volt? nem tudjuk, de egy igen jóra való cikket közöl a III. évfolyamban a közvetett adózás rendszeréről; máskor nem találkozunk vele.

---

¹⁾ Határőr. Pancsovai hetilap, 1898. febr. 27-ki szám.

²⁾ L. Delejtű 1861. évi 9. szám. (71. lap.)

Zumbur. Álnév, a mely alatt valamelyik jobb történészünk lappang; a II. évfolyamban „Moldvaország“ cím alatt közölt egy történelmi elbeszélést, a mely valóságos történelmi apparátussal, kútfők alapján van megírva. E regényes elbeszélésben tulajdonképen az van megírva, hogy miként lett a XIII. század végétől a XIV. század közepéig az egykori Kumániából Moldvaország.

VII.

Repertorium a *Delejtű* 1858—1861. évfolyamaihoz.¹⁾

- Ábrahámffy János.* A kalocsai Miasszonyunkról nevezett iskolanének nőnevelődjének alapszapályai. III. 276—277.
— — Nyílt levél Tury Samuhoz. III. 351—352.
Adriai Péter. Bevezetés a természettanba. I. 17—18.
— — A természettudományok befolyása és feladata. I. 87—89.
— — Az építészet eszméje és története. I. 165—166. II. 51—53.
— — A tenger és lakói (Schleiden után). II. 327—329, 335—336, 344—346.
Akademia. A magy. tudományos Akadémia jutalomtételei. II. 4—5.
— Felhívás az Akadémia épülete érdekében. III. 9.
— Adakozások kimutatása az Akadémia épületére. III. 24, 32, 40, 48, 56, 63—64.
Alapszabályai. A Torontál vármegyei honvédségélyző-egyesület. IV. 212.
Aranka. Három hölgy fogadása. II. 63—66.
Arkai Imre. Heti Szemle. IV. 55—56.
Árpádji G. Tükördarabkák a szegedi társasélet köréből. III. 251—253.
— — Levele a Tiszavidékről. III. 51—53.
B. A magyaróvári gazdasági tanintézetéről. II. 99—100.
Bagolyfi. Budapesti sürgönyök. II. 70—71, 84—87, 103.
Baló Benjamin. A fényűzés. I. 94—96.
Bánovits Sándor. Úrbéri összesítés. I. 112—113.
Bárdányi. Torontáli levél. IV. 133—134.
— Igazolás. IV. 186.
Baróthi Bede Gyula. Barátság és bizalom. IV. 93—94.
— — — Levél Buziásról. I. 72—73.
Beliczay Sándor. Levele Nagybecskerekéről. IV. 27—28. (Ω jegy alatt.)
— — Válasz. IV. 49—50. Levele Torontálból. IV. 62.
— — Torontálból levél. IV. 105.
— — Nagybecskereki levél. 14. 193—194. (i jegy alatt.)
— — Levél Torontálmegyéből. IV. 239.
Berecz Imre. „Csanád.“ (Történelmi elbeszélés.) II. 72—73, 79—81.
— — A Bánság népei. II. 259—261. III. 153—154, 289—290. IV. 126—127.
— — Levele Magyar-Szentmártonból. IV. 20—21. 38—39.
Böjtös Árpád. Levele Pestről. IV. 28.

¹⁾ A szerzők cikkei után az I., II., III. és IV. római szám a *Delejtű* évfolyamait jelzi, és pedig az I. az 1858-ik; a II. az 1859-ik; a III. az 1860-ik; a IV. az 1861-ik évfolyamot. Az utánok következő arabs számjegyek pedig az illető évfolyam oldalszámait (vagyis nem a lapszámot).

- Boleszny Antal.* Rövid útijegyzetek. I. 120—128.
— — Levele Nagykikindáról. II. 302—303.
- Canus.* Rossini Pesten. I. 82—84.
— Figaro, Figaro, Fiiii . . . garo! 113—116.
— Pesti levele. (Akadémiai jelentés.) II. 110—112.
- Corvin Mátyás* miséskönyve Brüsszelben. II. 310—311.
- Csaplár Benedek.* Lásd Karcsay G. alatt.
- Csepei Árpád.* A két fivér (eredeti beszély). IV. 5, 14, 21—22, 30—31, 39—40, 54—55, 63, 72, 79—80, 87—88, 96, 134—135, 159—160, 175—176, 184—185, 192—193, 207—208, 215—216.
- Curiosumok.* IV. 93.
- Dobák Antal.* Adalék a nemzetiségi viszonyok ismeretéhez Magyarországon. II. 94.
- Dömötör László* gyászbeszéde gr. Teleki gyászünnepélyén Temesvárott. IV. 180—182.
- Dunyov István.* Községi gyümölcs-ültetvények. II. 35—36.
— — Községi selyemtenyésző-intézetek. II. 139—140.
— — Kisdedóvó-intézetekről. II. 235—237, 243—244.
- Ehrengruber Imre.* Az utak és vaspályák fejlődése. III. 115—116, 161—162, 169—170.
— — A nő nem talány. III. 281—283.
— — A borostyán. III. 334—335.
- Eleonora.* „A Delejtű.“ (Vers.) II. 223.
- Andreffy.* Utitárca. II. 292—293, 309—310, 391—392. III. 146—148, 154—156, 170—171 és 235.
- Emilia.* A sírig. (Beszély.) I. 5—8, 14—15, 20—22, 30—32, 37—39.
— — A vetélytárs. (Beszély.) II. 183—185, 191—192, 199—200, 207—208, 216—217, 223—225, 233—234, 240—241, 248—249, 255—257, 264—265.
- Eöttevényi* (Nagy Ferenc). Hiányok Temesvár élelmezésében. II. 318—319.
— Bánsági ugarkérdés. II. 355—357, 363—364, 372—373, 379—380.
— A zsidókérdés hazánkban. III. 305—307, 313—315, 325—326.
— Városaink új élete. IV. 52—54.
— Egy nyílt kérdés a törvényhozás számára. IV. 67—68.
— A kereskedelmi kamarák. IV. 100—101, 109—111.
— A követválasztási törvény. IV. 107—108.
— Az országgyűlés megnyitása 1861-ben. IV. 123—125.
— Deák Ferenc beszédének olvasása után. IV. 174—175.
— Isten velünk a viziontlátásig. IV. 217.
- Farkas Ferenc.* Reményi Ede. Életrajz. III. 263—269.
- Fényes Elek.* Az eperjesi, vagy helyesebben mogyoróskai vizimészről. III. 99—100.
- G(renzenstein).* A Krassómegyei bányavidék. I. 149—150, 157—158. II. 147—149, 155—156.
- Gyertyánffy Zsigmond.* Levél Módosról. IV. 134.
- Halmágyi Sándor.* A házi pók (Bettrich—Beda szerint). II. 22—23.
- Honfy Géza* (Koronkay). Mult, jelen és jövő. IV. 220.
- H (. . .).* Török-magyar levél. II. 29—30.
- H. M.* Levelek Pestről. I. 169. II. 126—127.
- Ikerváry.* Levele Zomborból. II. 47, 119, 158—159.
- Jelentése.* Az első magyar általános biztosító-társaságnak az 1858. évről. II. 182—183, 190—191.
- K.* Levele Rittberggről. I. 89—90.
- K. F.* Néhány szó az irodalom pártolása körül. II. 157—158.
— — Egy-két szó a naptárak szerkesztése körül. III. 108—109.

- K. F. Hunyady János* eredete. III. 185—186.
— — Helyesírási eszmecserek. III. 203—204.
— — A leghatalmasabb varázserő. III. 290—291, 300—302.
— — Észrevételek az „Aranykor“ című mythológiai levél körül. III. 267—268
275—276.
— — Egy kis tetszvény. IV. 44.
— — Levele Beodráról. IV. 95.
K. G. A vitéz Vilis. (Oláh mese.) IV. 76—78, 83—85.
— — Régi levéltárca. Magyar levelek a kir. kamarából. IV. 246—248.
Kakasvári Fábián. Egy politikus csizmadia levelei. IV. 54, 78—79, 94—95, 127,
142—143, 151—152, 164—166, 183—184, 197—198.
Kalmár Antal. Levele Német-Szentpéterről. I. 185—186.
— — A mezei gazdaság és a gazdasági egyesület a Bánságban. I. 197—199.
— — Levele Német-Szentpéterről. IV. 37—38.
Kánya Emilia (lásd Emilia alatt).
Karcsay G. (= Csaplár Benedek). Ború és derű. I. 10—11. (A² + 3 e) rész.
— — Egy kis előzmény. II. 67—70.
— — A néphagyományok gyűjtése ügyében. II. 75—77, 83—84, 91—92.
— — A néphagyományok gyűjtése ügyében. (Ujabb szöveg.) II. 165—167, 180—182,
188—190, 197—198.
— — A néphagyományok kincsei. Friedrich Müller: Siebenbürgische Sagen c. mun-
kájának ismertetése. II. 339—341, 357—358, 364—365.
— — Régi levéltárca. II. 238, 301.
— — Szerény észrevétel gróf Károlyi Ede indítványára. III. 137—139.
Kazinczy Gábor. Rác mesék. II. 2—4, 11—12, 19—21.
Kervei. Az anyagi érdekek jelentősége korunkban. III. 1—2, 10—11.
— — A földművelés és műipar a nemzetek háztartásában. III. 113—115, 122—124,
177—178, 193—194, 265—267, 273—275.
— — A gabonakereskedés és a drágaság nemzetgazdasági és közrendészeti szempontból.
IV. 17—18, 75—76, 99—100.
Khern Eduárd. Kőrösi Csoma Sándor hagyatéka. II. 365—366.
— — A tordai hegyhasadék. II. 380—381.
— — Levelei Brassóból. II. 351, 366—367, 375—376.
— — A Szent Anna tava. (Erdélyi néprege.) III. 110.
— — A „Kalácsa.“ (Erdélyi, különösen csikmegyei népszokás.) III. 315—316.
— — Bálványosvár. (Erdélyi székely néprege.) III. 328.
Knauz Nándor. Töredék Temesvárról. II. 140—141.
— — Régi levéltárca. III. 116—117, 156, 220, 245.
Kókay Károly dr. A haszonbérletnek joga a bírói végrehajtás ellenében. IV. 18—19.
Körményi. Levele Temesvárról. IV. 248.
Krassó vármegye felirata a vámok ügyében. IV. 160, 168—169.
Krusovai F. Az árkádiai boldog élet. II. 88—89.
Leiser, cs. kir. rendőrfőnök, rendelete a Delejtű szerkesztőjéhez. III. 81, 161.
Lovich Károly. Mátyás király életrajzához. I. 104.
— — Andorra köztársaság. II. 206.
Lugossy József. Régi levéltárca. II. 92—94, 108—110, 286.
M(. . .). A biztosításról. I. 42—43.
— — A biztosítási új szakok. I. 78.
M . . . Iván. Vázlatok a szerb irodalom történetéből. III. 50—51, 107—108.
Mándy Péter. Csatározás a nyelvügyben. III. 244.

- Márky József dr.* Gyümölcsfáink. I. 44—45, 104—105, 122. II. 141—143, 150—151, 158.
- Maros László.* Életphilosophiája. I. 212.
- — Utazás két világban. (Humoreszk.) II. 279—280.
- — Első gyermekem születésénél. II. 43—44.
- Mátics Imre.* Régi levéltárca. III. 12.
- Mészáros Károly.* Nemzetgazdasági érdekek a tagosításban. I. 9—10.
- — A köztevékenység delejtúje a vidéken. I. 27—28.
- — A Bánság és Magyarország népgazdasági közös érdekei. I. 77—78.
- — Nemzeti öntájékoztató az anyagi érdekekben. II. 1—2, 27—28, 44—46, 107—108.
- — A megszüntetett moratórium és a telepítési törvény. II. 131—132.
- — Hunyor és Magyar Skythiában. II. 211—213.
- — A jobbágyi birtok földhitelének viszonyai Magyarországon. II. 323—324.
- — Hitelintézetek s különösen a bécsi nemzeti bank földhitelosztálya. III. 25—26, 33—34, 41.
- — Az új iparrend gyakorlati jelentősége népgazdasági viszonyainkban. III. 89—90, 97—98.
- — A monarchiai elv közjogi értelme Magyarországon. III. 365—366.
- Missics János.* Virrasszunk! III. 333—334.
- — Parabola. III. 341—342.
- — A nemesség a vámnál. III. 349—350.
- — Történeti visszapillantás az úgynevezett Szerb Vajdaság ügyében. III. 359—361. IV. 2—5, 9—12.
- — „1861.“ (Beköszöntő.) IV. 1.
- Mokry Endre.* A Béga csatornai töltésszakadás Dinnyás alatt. (Válasz Berecz Imre plébános úrnak a Delejtű 1861. évi január 15-iki számában közzétett vádjaira.) IV. 28—30.
- — A Béga csatorna kiöntéseiről, kapcsolatban a Temes szabályozási ügygel. IV. 196—197, 206—207, 213—214.
- Mommsen T.* római történetének ismertetése. (Lásd Schmidt Julián.)
- Nagy Ferenc.* Diákkori emlékeimből. (Kalandhalmaz.) I. 169—171, 178—179, 186—187, 194—195, 201—202.
- — Temesvár kereskedelméről. I. 19—20, 28—29, 71—72, 80, 96—97. II. 231—232, 239, 246—247, 254—255.
- — Idegen eszmék. (Beszély.) II. 359—361, 376—377, 384—385, 392—393, 399—400, 407—409, 415—417.
- Nagy Soma.* A világosság. I. 12—14.
- — A légkörről. I. 174—175.
- — A halmazállapotról, testről és erőről. I. 175, 190—192.
- — Selmec földtani és ipari tekintetben. II. 36—38, 134—135.
- — A selmeci ev. főgymnasium. II. 135.
- Niuny Fridolin.* Szászka. I. 102—104.
- — Az aranyosódák a Bánságban. II. 299—300.
- Névtelenül* megjelent cikkek. Az új pénzről. I. 146.
- Pesti levelek Pesty Frigyeshez. I. 152—153, 199—200, 208—209.
- A huszasnak szerencséje és vége. (Humoreszk.) I. 161—162.
- Érdekes böngészetek régi könyvekből. I. 175—177.
- Magyar Akademia. I. 207—208. II. 4—5.
- Az első magyar által. biztosító-társaság igazgatóságának 1858-iki üzletéről szóló jelentése. II. 182—183, 190—191.
- A nagyváradi márvány- és kőbánya. II. 302.

- Névtelenül* megjelent cikkek. Corvin Mátyás miscskönyve Brüsszelben. II. 310—311.
- Leánynevelés Temesvárott. II. 367.
  - Mommsen Tivadar római története. Schmidt Julián „Geschichte der deutschen Literatur im neunzehnten Jahrhundert.“ 3-ik kiadás. Lipcse, 1856. III. kötet. 455. s. köv. II. után. — b) — II. 53—54, 61—62, 117—119, 125—126, 133—134.
  - Farsangi utóhang. II. 89—90.
  - Ideje a jégbiztosításnak. III. 179—181.
  - Ruzskabánya. Adalék Ausztria ipartörténetéhez. III. 307—308.
  - Biztosítási ügy. III. 171—172.
  - Állíttassék-e helyre ismét a pesti országos főigazgatóság? IV. 19—20.
  - Parcium, Erdély stb. IV. 139—140.
  - A pártok. IV. 147.
  - Vélemény a m. kir. helytartótanács következő kérdéseire. IV. 147—151.
  - „Itt az ideje.“ IV. 155—156.
  - Egy-két belügy. IV. 164, 173—174, 189, 214—215.
  - Miféle törvényt alkosson a jelen országgyűlés legalább? IV. 171—172.
  - Országgyűlési viták. IV. 179.
  - Helyzetünk izgalma. IV. 187.
  - „Megtörtént“ (t. i. a szavazás a képviselőházban). III. 195.
  - „Vessünk számot magunkkal.“ IV. 203—204.
  - Két manifesztum a küszöbön. IV. 201.
  - A várakozás napjai. IV. 243—244.
- Névtelen levelek.* Lunkányról. I. 4—5.
- Székesfehérvárról. I. 29—30.
  - Szarvasról. I. 74, 99, 148.
  - Békésről. I. 37.
  - Kőrösbányáról. I. 51—53.
  - Versecről. I. 73—74, 89.
  - Kőrösvölgyéről. I. 80—82.
  - Nagykikindáról. I. 105—106.
  - Schwalbachból. I. 128—129.
  - St. Louisból. I. 152—153.
  - Fehértemplomból. I. 160—161.
  - Délbiharból. II. 30, 152—153.
  - Szegedről. II. 77.
  - Lugosról. II. 77—78. III. 142, 284.
  - Zomborból. II. 79.
  - Szegedről. II. 95, III. 172.
  - Pestről. II. 198—199, 214, 222, 247, 263, 278, 294, 358, 375, 390, 398, 406, 414.
III. 58, 84, 92, 109, 124, 125, 133, 141, 148, 164, 181, 188, 196, 204, 213, 269, 353.
  - Magyar-Szent-Mártonból. II. 232, 283. III. 319.
  - Ó-Kanizsáról. II. 263.
  - Szendelakról. II. 294.
  - Losonczról. II. 334. III. 11.
  - Brassóbról. II. 335. III. 27, 75, 93, 172, 205, 269, 293.
  - Bécsbról. II. 383. III. 19, 58.
  - Szászkaról. III. 4—5.
  - Temesvárról. III. 26.
  - Pozsonybról. III. 27, 148, 165.

Névtelen levelek. Kolozsvárról. III. 59, 221.

- Módos. III. 156.
- Beodra. III. 165, 166, 237.
- Oravicáról. III. 166.
- Csákováról. III. 166.
- Paulisról. III. 182.
- Moldvobányáról. III. 182.
- Ürményházáról. III. 197.
- Orsováról. III. 204. IV. 20.
- Vácról. III. 205.
- Bukarestből. III. 211.
- Makóról. IV. 239.
- Ó-Becséről. IV. 27.
- Nagybecskerekéről. III. 362. IV. 39.
- Németszentpéterről. IV. 105.
- Buziásról. III. 284.
- Tisza-Ujlakról. III. 291.
- Ruszkabányáról. III. 319.
- Karcag. III. 361.

Ormós Zsigmond. Hazai művészet. I. 22—23.

- — Utitárcatöredék. (Velece.) II. 5—6, 13—14, 46—47, 54—55, 62—63, 101—102.
- — Levelei Dresdából. I. 98—99, 106, 129, 137, 144.
- — Levele Berlinből. I. 63—66.

Őshegyi. A két világ. I. 33—35.

- Mit értsek az alatt: az ember okos állat? II. 275—277.

Osováth Pál. A timsórról. III. 91—92.

- — Timany. III. 132, 139.
- — Magnesium vagy kesreny. III. 327.
- — Levele Tisza-Ujlakról. III. 291—293.
- — Levele Pestről. IV. 103—105.
- — Heti Szemle. (Tudósítás gr. Teleki László temetéséről.) IV. 176—177.

Ötvenyi vagy *Ötvenyi.* Lásd *Eöttevényi* alatt.

Ötvös Ágoston dr. Bécs bevételre és Mátyás király végnapjai. I. 2—4.

- — Kucsuk Mehemed temesvári basának két levele Apaffy Mihályhoz. II. 132—133.
- — Közlemények a gyulafehérvári városi tanács vörös könyvéből. II. 261—263, 270—271.
- — A csángó magyarokról. II. 347—351.
- — Nyílt levél a Delejtű t. szerkesztőjéhez. I. 113.
- — Régi levéltárca. III. 12.
- — Borsjenői Bornemissza Pál végrendelete 1639. szept. 12-ről. IV. 221, 230.

Pados János. Levele Csurgóról. I. 66. Rajna mellékéről. I. 136, 143, 151, 160, 168, 177, 192. A Majnapartról. I. 201. Külföldi levelek. II. 326, 342, 373, 382, 397, 412. III. 2, 18, 35, 98, 140. Pegliből. III. 317. Genuából. III. 336, 343. Rómából. III. 352. IV. 12, 45, 69, 101, 111. Florenzből. IV. 222.

*Pesty Frigyes.*¹⁾ Szerkesztői előszó. I. 1.

- — Az arany előfordulása a Bánságban. I. 18—19.
- — A selyemtenyésztés ügye a Bánságban. I. 35—36.

---

¹⁾ Lásd még Maros László és Szeleburdi Miska alatt.

- Pesty Frigyes.* A magyar Demokritos emléklapjaiból. I. 36—37.
— — A temesvári gazdasági egyesület. I. 69—70.
— — Mária Terézia a pozsonyi országgyűlésen. I. 86—87.
— — Statisztikai adatok Temesvár fogyasztásáról. I. 120—122.
— — Időtani észlelések. I. 181—185, 189—190.
— — Limmer Ferenc. (Életrajz.) II. 28—29.
— — Magyar Helynevek. II. 59—61, 187—188, 315—318.
— — Hogyan ragadt a Bánság nevezete Temes vidékére? II. 227—230.
— — Vetera Monumenta Historica Hungarum Sacram illustrantia maximam partem nondum edita ex tabulariis Vaticanis deprompta collecta ac serie chronologica disposita ab Augustino Theimer. Romae 1859. c. könyv ismerterése. II. 209.
— — Régi levéltárca. (Rákóczy Gy. levele Pálffy Pálhoz.) II. 238.
— — Erdély története. Írta Kőváry László. Ismertetés. II. 280—281.
— — A versec—alibunári mocsárok. II. 283—285, 291—292.
— — Etel laka, vagyis Attila hun király székhelye. (Bírálat.) II. 296—297.
— — Gróf Fay István, a magyar zeneművész. II. 341—242.
— — A karánsebesi lánchíd. II. 403—404.
— — A Rákóczy-induló eredete. III. 42—43.
— — Az ipartársulatok. III. 162—164.
— — Brocky Károly. Életrajz. III. 201—202.
— — Gróf Széchenyi István nekrológja. III. 121.
Podhradczky József. Temesvár nevének jelentése. I. 41—42.
— — Pogány magyarok idővetéséről. II. 9—11, 17—21.
— — A legrégebbi nemzeti mondánk hitelességéről. II. 115—117, 124—125.
— — A „Pélida“ szónak mythologiai eredetéről. II. 251—252.
— — A „Tűz“ szónak nyomozása. II. 285.
— — A pontusi skythák nemzeti nevééről. II. 307—309.
— — A nevelés alapja. III. 57—58, 73—74, 105—107.
— — A boldogtalan házasság okai. III. 188.
— — Régi levéltárca. III. 283.
Preyer János. Elmékedések a magyar államjog fejlődéséről. III. 297—300, 357—359, 366—369.
P. U. Mivel jöttek meg a küldötteink Bécsből? IV. 231—232.
Rádosztai Rezső. Régi magyar oklevelek. II. 149—150.
— — Dobrai népszokások. II. 195—197, 203—206, 213—214, 220—222, 230—231, 244—246, 252—254.
— — Régi levéltárca. II. 333—334, 381—382. III. 74—75.
— — Tasso Torquato. (Élet- és jellemrajz.) III. 5—7, 13—14, 20—22, 28—30, 37—39, 44—45.
— — Vész és nemtó. (Beszély.) III. 198, 206, 213, 222, 245, 253, 261, 270, 278, 285, 293, 302, 309, 320, 328, 337, 345, 354.
Ráth Károly. Szapáry Péter. I. 205—207.
— — Régi levéltárca. III. 34—35, 42.
— — Kivonat Sebesi Ferenc naplójából. III. 350—351.
— — Bolgárfalvi Sebesi Ferenc temesvári követsége 1658-ban. IV. 25.
Remellay Gusztáv. A Szent-István-Társulat. II. 12—13, 21—22.
— — Temesvár és a Bánság elvesztése 1551—1552-ben. II. 163—165, 171—174.
— — Temesvár és a Bánság visszafoglalása. II. 180—181.
— — A Csernovicsok. II. 331—333, 404—406, 411—412.
— — Levele Pestről. I. 53.

- — Egy bokor két virága. (Beszély.) III. 53, 61, 77, 85, 94, 101, 117, 126, 134, 142, 149, 157, 167, 173, 183.
- Repiczky János.* Török adókiivetés a Bánságban. II. 325.
- Rill János.* Levele Módosról. IV. 20.
- Róka Jani.* Kereskedelmi hírek. I. 43—44.
- Rosty Zsigmond.* Székesfehérvár hajdani polgári jogairól. I. 25—27.
- — Hol van Attila eltemetve? I. 202.
- — Egy templomjárás Fehér vármegyében. II. 123—124.
- — Régi levéltárca. II. 237—238.
- — Kísérlet a szabadispánság értelmezésére. III. 90—91.
- — Levelek az 1742. évi hadjáratból. III. 131—132, 178—179, 186—187.
- R. . .* Levele Szegedről. II. 13.
- R. A. . .* Levelei Szegedről. II. 30, 38. III. 55.
- R. B.* Ausztráliai levelek. IV. 130, 152, 166.
- R. I.* Levelei Bukarestből. IV. 132, 198.
- Sarkady István.* Swayambara, vagy Damianti szerelme. (Történeti beszély.) II. 287, 295, 303, 311, 319.
- — A holló költő. (Történeti beszély.) IV. 224, 232, 240, 248.
- — Hadnagioknak tanoságh. (Versezet.) IV. 236.
- Sárvány Béla.* Kinizsy Pál. (Korrajz.) I. 118, 126, 133, 143, 150, 158, 167.
- Slachta Lajos.* Proudhon levele egy műlovarnőhöz. I. 49—51.
- Sólyomi.* Levele Bánát-Komlósról. IV. 21.
- Stokinger Móric.* Az úrbéri birtok maximuma. III. 49, 81—82.
- Suhajda Sándor.* Kautschuk és gutta-percha. I. 61—62, 70—71.
- Szabó Antal.* Mi a teendő? IV. 35—37.
- Szabó Károly.* Egy pár magyar oklevél a XVIII. századból. I. 110—112.
- — Etellakáról. II. 387—390.
- Szalay László.* Adalék Magyarország történetéhez a XVI. században. II. 267—268.
- Szeleburdi Miska* naplójából. (Temesvár, 1858. aug.—szept.) I. 79, 97, 134. III. 242—244. Ajánlat. III. 235.
- Szende Béla.* Régi levéltárca. III. 194—196.
- Széplaky F.* Régi levéltárca. III. 259—261, 326—327, 335.
- Szilágyi Sándor.* A szörényi bánság elfoglalása és Barcsay Ákos egy oklevele. I. 173—174.
- — Két magyar családtörténet. II. 219—220.
- — Régi levéltárca. III. 12, 50, 100.
- — Szomorú esztendő. III. 209, 217, 225, 241.
- Szontagh Dániel.* Valjon mit jelent a most uralkodó Donáti üstökös? I. 141—142.
- — Régi levéltárca. II. 156. IV. 238.
- Tauszik Adolf.* Csak az a nemzet vész el, mely önmagát elhagyja. II. 371.
- Teleky László gr.* nekrológja. IV. 163.
- Temes vármegye* válaszfelirata az 1861. évi jan. 16-án kelt királyi manifesztumra. IV. 59—60.
- — óvása a szándékolt Voivodina ügyében. IV. 193, 199—200.
- Thöbei.* Az Achemenidák utóda. (Beszély.) I. 46, 54, 66, 74, 90, 99, 107, 122, 130, 138, 146, 154.
- A sors álnoksága. (Novella.) II. 95, 103, 112, 119, 127, 136, 143, 151, 159, 167, 174.
- Tihamér.* Egy kezdő hivatalnoknak az ő jóakaró atyjától nyert utasítása. (Humorosz.) II. 271.
- Az olajfa átültetése a Bánságba. II. 324.

- Torday*. Levele Szegedről. II. 23.
Turcsányi Gyula. Levele Torontálmegyéből. IV. 26—27.
Tury Samu. A mostani igazságkiszolgáltatás hiányairól, különösen a járás- és szolgabíróságoknál. II. 129—131, 145—146.
— — Magyarok Csehországban. (Vers.) III. 313.
Tüske Sándor. Bethlen Gábor fejedelem végrendelete. Közli —. IV. 43, 51, 60, 68.
Ungváry János. Szeged mint Attilának fővárosa és a Temesi Bánság, a merre utazott Priscus, vagyis erről egy újabb vélemény. IV. 91—93, 108—109, 140—142, 156—157, 172—173, 188—189, 205—206.
Vas Boroma. Hazafiúi felhívás a Bánság gazdáihoz. III. 257—258.
— — Levele Torontálmegyéből. IV. 47—48.
— — Még egy szó nemzeti viseletünk ügyében, vagyis őrizzük meg a magunkét. IV. 227—228.
Vertler Mátyás. Lásd Wertler Mátyás alatt.
Vizkelety Gusztáv. A telekkönyvek átvétele. IV. 182.
Wertler Mátyás. Török parancsmódor a hajdankorból. II. 286.
— — A jeruzsálemi Ker. Szent János jövevényeinek és zárandokok jeles rendje. II. 301.
— — Egy honáruló büntetése a XVII. században. II. 311.
— — A két vezér. (Történeti elbeszélés.) II. 351—353.
— — II. Koháry István. III. 17.
— — A rejtélyes gyűrű. (Beszély.) III. 190.
— — Ordaliák Magyarországon. 969—1309. III. 316—317.
— — Kalandos utazás. IV. 85—87.
— — Dácia és a hajdani oláhok. IV. 125—126.
— — Gróf Thurzó György nádor. IV. 235.
— — Ki koronázta meg Zápolya János magyar királyt? IV. 243.
— — A szentgotthárdi ütközet 1664-ben. IV. 244—245.
Winkler József. Levele Csákovárról. IV. 70, 132.
Zákits J. Szózat; szerb nyelven Vörösmarty után. III. 308—309.
Zarándy Aurél. Levele Szathmárról. II. 87, 94. Nagyváradról. III. 76. Szathmárról. III. 361.
Zsitvay Bence. A közvetett adózás rendszere, viszonyában a nép anyagi művelődéséhez. III. 249—251, 258—259.
Zumbur. . . Moldvaország. (Történeti elbeszélés.) II. 6, 14, 24, 31, 38, 47, 55.

Állandó rovatok.

Heti Szemle.

Temesvári Ujdonságok.

A temesvármegyei községnevek magyarosítása.

Irta: LENDVAI MIKLÓS.

A török hódoltság előtti Temes vármegyében — amely más határokkal bírt, mint a mostani — 30 vár, 22 város, 990 falu és puszta sorakozott egymás mellé.¹⁾ Talán nem állott valamennyi egy- és ugyanazon időben, de számuk mindenesetre ezer körül ingadozott. Valószínű, hogy mindamellett az egész vármegyének nem volt több lakója, mint ma Temesvár városának; a falvak néha csak 5—6 házból állottak, s 50 lakónál többet egy falura, 500-nál többet egy mezővárosra, 5000-nél többet egy városra alig számíthatunk. Így az egész területen legfeljebb mintegy 60—70.000 ember élt; körülbelül $\frac{1}{6}$ -a a mostani lakosságnak. Ez a népesség azonban túlnyomó részben magyar volt és magyar nevűek voltak azok a helységek, melyekben lakott.

A hosszú török járom alatt a magyarság legnagyobb részét elköltözött innen és elnéptelenedtek, elpusztultak a szép magyar nevű helységek.

A törökök kivonulása után (1716—1779) osztrák uralom következett, mely német világot teremtett Temesben. Németek, oláhok, szerbek foglalták el a magyarok helyét; ezek aztán a saját nyelvükhöz idomították a magyar helységneveket. Így lett aztán Feketeér-ből Fikatár, Iklód-ból Ikloda, Draksa-ból Dragsina, Széphely-ből Zsebely, Véjte-ből Vojtek, Csák-ból Csakova, Berkesz-ből Perkoszova, Gyüreg-ből Gyirok, Jenő-ből Janova, Lábas-ból Labasincz, stb. Ekkor keletkeztek a német helynevek is: Guttenbrunn, Schöndorf, Blumenthal, Kreuzstaetten, Wiesenheid, Segenthau, Dreispitz, Engelsbrunn, Lichtenwald, stb.

Temes vármegye közönsége és tisztikara már a múlt század harmincas éveiben elkezdte visszaállítani a régi magyar helyneveket.

---

¹⁾ Dr. Csánki Dezső: Magyarország történelmi földrajza a Hunyadiak korában. II., 11—72.

Mindenekelőtt a német helyneveket magyarosította. A fennebb említett német helynevek helyett a Hidegkut, Szépfalu, Virágvölgye utóbb Máslak, Keresztes, Réthát, Német-Ságh, Angyalkút utóbb Kisfalud és Komeát neveket rendelte használatni. Az abszolutizmus alatt az osztrák beamterek visszaállították a német helyneveket. Az alkotmányos idők bekövetkeztével újra a magyar helynevek jöttek gyakorlatba.

A román és szláv hangzású helynevek magyarosítása iránt a mult század kilencvenes éveiben indított a vármegye szélesebb körű mozgalmat. Ekkor magyarosították, belügyminiszteri engedéllyel, a következő helyneveket:

Régi név.	1893-ban :	Uj név.
Kralovecz		Temes-Királyfalva
Stancsova		Sztancsófalva
Janova		Margitfalva
Petrovoszello		Temes-Péterfalva
Duboz		Temes-Doboz
Vukova		Temes-Vukovár
	1894-ben :	
Karlsdorf		Károlyfalva
Lagerdorf		Temes-Strázsa
Ablian		Csehfalva
Duplaj		Temes-Váralja
Neuhof		Bogda-Rigós
Kamara-Szt.-György		Kincstár-Szt.-György
Klastrom-Szt.-György		Zárda-Szt.-György
Kubin		Temes-Kubin
Móriczfeld		Móriczöld
Sósdia		Soósd
Bresztovác		Aga
Gája		Gálya
Zagaicza		Fürjes
Osztrova		Temes-Sziget
Ó- és Uj-Palánka		Palánk
Rettisova		Réthely
Freidorf		Szabadfalu
Kudricz		Temes-Kutas
Kepet		Keped
Grebenác		Gerebencz
Berekucza		Berekutcza
Paulis		Temes-Paulis
Nikolincze		Temes-Miklós
Rittberg		Végvár

1895-ben :

Régi név.

Uj név.

Susanovecz

Sziklás

Utóbb az 1898. évi IV. t.-c. elrendelvény a község- és egyéb helynevek rendezését, beható előmunkálatok indultak meg a temesvármegyei összes helynevek magyarosítására nézve. Az Országos Községi Törzskönyv-Bizottság 1905. és 1906-ban meghallgatta e részben az országos főlevéltárnokot, Ortway Tivadar dr., Csánki Dezső dr., Szentkláray Jenő dr., Romy Béla, Bunyitay Vince akadémiai tagokat, továbbá Kovács Alajost, Pfeudesack Béla vezérkari századost, Illéssy János dr-t, Buday L. dr-t, Umhäuser Károlyt. Engem is megtisztelt azzal, hogy felszólított javaslatételre. Én Szentkláray Jenő dr., a magyar tudom. akadémia tagja, valamint Kabdebó Gergely akkori főispán, Joánovich Sándor alispán és Ferenczy Sándor főjegyző urakkal egyetértőleg dolgoztam ki javaslatomat.

Az Országos Községi Törzskönyv-Bizottság az egybegyűjtött anyag fölött határozva, leküldte a véleményével felszerelt adatokat Temes vármegye alispánjához. Az ajánlott változtatások felett nyilatkoztak az érdekelt községek képviselőtestületei, a hozott határozatokat átvizsgálta a vármegye közönsége által kiküldött albizottság, megvitatta az állandó választmány és 1908. évi június hó 13-án tartott rendkívüli közgyűlésében tárgyalta a vármegye törvényhatósági bizottsága. A vármegye határozata ellen mindössze 14 helyről érkezett be felelkezés (Liebling, Germán, Nagy-Zsám, Jaszenova, Mramorák, Izbiste, Nagy-Szredistye, Kis-Szredistye, Ferendia, Temes-Kubin, Ulma, Obád, Német-Szent-Péter és Lukarecz községekből), ami annak a jele, hogy a határozat megnyugvást keltett a községek túlnyomó nagy többségében.

A helynevek megállapításánál a vármegye a következő főbb elveket tartotta szem előtt: 1. a hangzásnak megfelelő magyaros írásmód alkalmazását; 2. a nemzetiségi jellegű előnevek kiküszöbölését; 3. az idegen hangzású vagy az ország más részében is előforduló községnevek kiküszöbölését új nevek vagy előnevek alkotása által. Új nevek alkotásánál elsősorban a községnek régebbi magyar hangzású neve, ilyennek nem létében népességi, gazdasági és kulturális viszonyai vagy a rokon hangzás vétettek tekintetbe; előnevek alkotásánál az illető község történeti emlékei, hegy- és vízrajza, egyéb természeti tulajdonságai, esetleg a vármegye neve vétetett figyelembe.

Mielőtt a vármegye alispánja az iratokat döntés végett felterjesztette a belügyminiszterhez, összeállítottam azokból, miként alakultak ki a különböző vélemények, melyek érdekes adalékai lesznek a

korszakos munkálatnak és egyszersmind világosságot vetnek a hozott határozatok indokaira.

Alább ismertetem azokat, a járások és a községek betűsoros rendjében.

A használt rövidítések ezek:

O. L. = Országos Levéltár.

O. K. T. B. = Országos Községi Törzskönyv-Bizottság.

Szen'kláray, I. = dr. Szentkláray Jenő: Száz év Délmagyarország újabb történetéből, I. kötet.

Csánki, I. és II. = dr. Csánki Dezső: Magyarország történelmi földrajza a Hunyadiak korában. I. és II. kötet.

Márki, I. = Márki Sándor: Arad vármegye és Arad sz. kir. város története, I. rész.

Buziási járás.

Bachovár. (Azelőtt Bakova, Bakóvár). Romy Béla Bakóvár-t hozta javaslatba, utalva arra, hogy a kilencvenes évekig így írták a község nevét. Ortway Tivadar és Lendvai Miklós a Bachóvár nevet ajánlották — megalapítója: Bachó János gróf temesi főispán után. Az *O. L.* szerint a Romy által indítványozott Bakóvár, mint magyarosabb név, látszik alkalmasabbnak. Az *O. K. T. B.* a község nevét alapjában fentartandónak, de a jobb hangzás és a könnyebb kiejtés kedvéért némileg módosítandónak találta; a község mai nevének ugyanis idegenszerűséget kölcsönöz a *ch*-val és a rövid *o*-val való írásmód, amely írásmóddal azt sem lehet tudni, hogy a község neve miként hangzik. Ezért a bizottság a község nevét a magyaros kiejtésnek megfelelő, s a vasut és posta által már is használt Bakóvár alakban állapította meg.

A község képviselőtestülete 1908. évi február hó 3-án tartott ülésében tárgyalta az ügyet. Falböck körjegyző az Orsz. Közs. Törzskönyvbizottság által ajánlott Bakóvár név mellett foglalt állást. Schlapansky József ennek ellenében a régi írásmódhoz ragaszkodott, mert a község nevét annak alapítója, Bachó János gróf temesi főispán nevéből nyerte. Hold Ádám plébános csatlakozott Schlapansky indítványához, mert ha a község neve Bakóvár-nak íratnék, olybá tünnék fel, mintha nevét a bakótól nyerte volna, már pedig az a község elnevezéséhez semmi befolyással sem birt. — A képviselőtestület 11 szavazattal 5 ellenében a körjegyző javaslatát fogadta el.

A vármegye törvényhatósági bizottsága a Bachóvár nevet hozta javaslatba.

Balázsd. (Azelőtt Blazsova, Balázsfalva). E község névváltoztatásának ügyét már 1899—1901-ben tárgyalták. A közs. képviselőtes-

tület akkor a Blázsovár név mellett foglalt állást. A vármegye közönsége ellenezte e névváltoztatást, mert a Blázsovár név idegen hangzású és a Temes-Balázsfalva nevet javasolta. Az O. L. 1899-ben szintén helytelenítette a község kívánságát, mert a községet sohasem hívták Blázsovár-nak, vár pedig ott soha sem volt. Kifejtette továbbá, hogy a vármegye által ajánlott Temes-Balázsfalva sem ajánlatos, mert megye-név nem alkalmas jelző, a Temes folyótól pedig messze fekszik. Az Országos Levéltár tehát tekintettel arra, hogy e község Balázsfalva néven már 1471-ben előfordul, s ilyen régi név azon a vidéken ritkaságszámba megy, azt fentartandónak vélte s megkülönböztetésül a Doboz jelzőt s így a Dobozbalázsfalva nevet ajánlta, mert a község a középkorban a szomszéd, nagy dobozi uradalomnak volt a tartozéka. — Az O. K. T. B. 1900-ban a Dobozbalázsfalva nevet ajánlotta. — Utóbb 1900-ban az O. L. újra a Dobozbalázsfalva nevet ajánlotta, esetleg a Poganisbalázsfalva nevet, a község mellett folyó patak neve után, hozzátette azonban, hogy ez meg nagyon hosszúvá tenné amúgy sem rövid nevét. — A m. kir. belügyminiszter 1901. évi 108.872. sz. rendeletével — a törzskönyvbizottság javaslata alapján — Balázsd-ra változtatta a község nevét.

A legújabb tárgyalások során Ortway a Balázsfalva nevet ajánlotta, Lendvai a Balázsd név fentartása mellett volt. A község képviselőtestülete ragaszkodott a Balázsd névhez. A vármegye közönsége is ily értelemben tette meg javaslatát.

Buziásfürdő. A község korábbi nevét (Buziás) a belügyminiszter 1905. évi 60.110. sz. rendeletével Buziásfürdőre változtatta. Umhäuser K. szerint megfelelő magyar neve Buzás volna. Ortway szerint régi hely; nevének említését először Turóczy János krónikájában találjuk a XI. századi események között. Lendvai a Buziásfürdő név fentartását ajánlotta. Az Orsz. Levéltár nem tartotta helyes precedensnek, hogy egy majdnem 3000 lakossal bíró nagyközség neve fürdő szóval láttassék el. Utalt arra, hogy a község eredeti régi magyar neve: Bozzás vagy Bodzás volt a XIV., XV. században. (Csánki: II, 30.) Az O. K. T. B. a Buziásfürdő névben állapotodott meg, elfogadhatónak találva a község nevének a „fürdő“ szóval való megtoldását.

A községi képviselőtestület a Buziásfürdő név fentartása mellett foglalt állást. A vármegye közönsége szintén.

Dragojest. Bunyitay Vince szerint e község neve 1365—1420-ig Drágonyfalva volt; új névül két név is kínálkozik: Hodosdrágonyfalva, mert valaha Hodosfaluhoz tartozott, vagy Pósadrágonyfalva, mert sokáig a Szeri Pósa családé volt. A Drágony vagy másként Dragoj név különben szláv származású, s annyit tesz, mint Carolus, becses, értékes. Ortway Tivadar: hajdan Dragánfalva, Dragon-

falva volt; a Drági nemzetség még a XV. században is gazdag birtokos volt a Délvidéken. Az O. L. szerint valószínű, hogy a középkorban Drágonfalva volt a neve. Ezt a nevet ma is felvehetné, miáltal a biharmegyei Dragonyesd esetleges Dragánfalva nevéől is meg lehetne különböztetni. Az O. K. T. B. szerint jóhangzású ősi neve: Drágonfalva visszaállítandó, de olyképen módosítva, hogy a biharvármegyei, szintén eredeti név címén visszaállítandó Dragánfalvától való megkülönböztetés végett az *n* ny-re lágyíttassék, s így az új név Drágonyfalva alakban használtassék.

A községi képviselőtestület a község jelenlegi nevének fentartása mellett nyilatkozott. A vármegye közönsége a Drágonyfalva nevet ajánlotta.

Dragsina. Romy Béla: jelentésénél fogva Temeskelleme-s-re volna változtatandó. Ortway Tivadar: régi neve nyilván Dragsinfalva volt. Országos Levéltár: Tévedés, hogy e helység régi neve Dragsinfalva volt; e nevet hajdan a mai krassószörényvármegyei Draksinest viselte. (Csánki: II, 35.) Dragsina a középkorban eredetileg Draksafalva nevet viselt. E régi neve volna visszaállítandó. Az O. K. T. B. hozzájárult a javaslatához.

A községi képviselőtestület 1908. évi április hó 9-én tartott ülésében tárgyalta ez ügyet. A jegyző a Draksafalva név mellett foglalt állást. Tóth Sándor kifejtette, hogy ha már az elég jó hangzású Dragsina név megváltoztatandó, úgy az ne az oly nehézkesen hangzó Draksafalvára változtassák, hanem figyelemmel arra, hogy a község a Temes folyó déli oldalán fekszik, melytől az északra fekvő Temesvár város, vári jellegénél fogva, nyerte elnevezését, a község neve, falusi jellegénél fogva, Temesfalva legyen. Buliga János, gör.-kel. lelkész a Dragsina név fentartását ajánlotta, mert annak kiejtését a legnagyobb-részt román lakosság megszokta, a magyar hangzású Temesfalva nevet ki sem tudná ejteni; különben sem látja szükségesnek, hogy egy oly község neve, melynek lakossága túlnyomólag román, megmagyarosítottassék. A képviselőtestület 6 szavazattal 4 ellenében a Temesfalva név mellett döntött.

A vármegye közönsége Draksafalva nevet hozta javaslatba.

Fikatár. Ortway Tivadar: eredeti magyar neve Feketeár, ebből lett Fikatár. Lendvai Miklós: eredeti neve Feketeár (Csánki: II, 26.) volt ugyan, de mivel ilyen névű hely már van Biharban, Feketeár-re volna változtatandó. Kovács Alajos: régi neve Feketeár. Orsz. Levéltár: eredeti neve Feketeár volt és mivel ilyen névű helység még nincsen az országban, eredeti magyar neve visszaállítandó lenne. Ortway T. állítása, hogy e helység neve eredetileg Feketeár, téves.

Az O. K. T. B. a község nevét idegenszerűsége s ebből folyó

rossz hangzása miatt megváltoztatandónak, illetőleg helyébe a történeti értékű, széphangzású s világos értelmű, eredeti névalakot (Feketeér) visszaállítandónak találta.

A községi képviselőtestület egyhangúlag hozzájárult ahhoz, hogy a község új neve Feketeér legyen. A vármegye közönsége szintén.

Hittyiás. Umhäuser K. szerint megfelelő magyar neve Hittás vagy Hitdijas. Ortway Tivadar: az okiratokban Hatthyas vagy Hattyas néven fordul elő s így talán Hattyás néven kellene szerepelnie. Lendvai Miklós: Hattya-s-ra volna változtatandó, mert eredeti neve (1410—1428) ez volt. (Szentkláray: I. 190.) O. L.: e helység eredeti magyar neve Hattya-s volt. (Csánki: I. 33, 34); e régi neve lenne visszaállítandó. O. K. T. B.: a község neve már 1410-ben a jólhangzó Hattyas alakban fordul elő s csak később alakult át a mai Hittyiásra; ehhez képest a község nevét Hattyas alakban állapította meg.

A községi képviselőtestület mostani nevét fentartani határozta. A vármegye közönsége a Hattyas név mellett foglalt állást.

Iklóda. Kovács A. javasolta, hogy a község neve Iklód-ra változtassék, mert az *a* végzet valószínűleg oláhosítás. Ortway: régi neve Iklód. Lendvai szintén az Iklód nevet javasolta. Az O. L. és az O. K. T. B. ugyancsak az Iklód nevet ajánlották. A községi képviselőtestület meg akarja tartani a község mostani nevét. A vármegye közönsége az Iklód nevet hozta javaslatba.

Kádár. Valamennyi, arra hivatott tényező e jó magyar hangzású név változatlan fentartása mellett nyilatkozott.

Keped. (Volt Kepet nevét az 1894. évi 15.064. sz. belügyminiszteri rendelettel változtatta Keped-re.) A község mostani neve megmarad.

Magyar-Szákos. Ortway Tivadar szerint a régi Zekes = Székes átalakulása; Magyar-szék-es-nek kellene nevezni. Lendvai Miklós: a község neve, mint jó magyar név megmaradhat, de a törzskönyvezett helynevek helyesírására nézve országosan kötelező szabályok szerint kötőjel nélkül, egy szóba írva: Magyar-szákos. O. L.: maradhat, egybeírva; meglehet, hogy eredetileg Székes volt a neve (Csánki: II. 63), de e név föllevenítésére nincs szükség. O. K. T. B.: Magyar-szákos legyen a neve, kötőjel nélkül, egy szóba írva. A község és a vármegye ehhez hozzájárul.

Nagy-Köveres. (Azelőtt használatos nevei: Nagy-Kivires, Nagy-Köveres). Az egybehangzó javaslatok értelmében megmarad mostani neve, de kötőjel nélkül, egybeírva: Nagyköveres.

Niczkifalva. Ortway: Niczky Kristóf gróf főispán után kapta nevét II. József alatt 1785-ben; régi neve Kutas volt. (Csánki: II. 48.)

Lendvai: Niczkyfalva y-nal volna irandó — alapítója, Niczky gróf neve után, ahogyan azt a község írásban és bélyegzőjén is használja. Valamennyi tényező hozzájárult e javaslatához.

Ohaba-Forgács. Umhäuser K. szerint megfelelő magyar neve: Alja-Forgács. Ortway Tivadar: a XV. században még Cse-, Csév-Ohaba (Chewhaba). Lendvai Miklós: Forgách-ra volna változtatandó, mert Forgách Antal gróf után kapta nevét (Szentkláray: I. 617) és előnév nélküli Forgács nincs az országban. O. L.: az az állítás, hogy e helység neve eredetileg Csév-Ohába volt, nincsen bebizonyítva. (V. ö. Csánki: II. 54.) A mostani Ohaba-Forgács névnel ugyanaz a jelenség állapítható meg, mint például a hunyadmegyei Ohába-Ponor névnel, hogy t. i. a jelző, mely a magyar helynévben mindig elől szokott tétetni, itt oláhosan hátul tétetik. Ezért magyar észjárás szerint, Magyarországon, csakis a Forgács ohába névnek, vagy ha e helység, mint Lendvai állítja, csakugyan gróf Forgách Antal után kapta nevét, a Forgách ohába névnek van jogosultsága. Ohába szó különben, Melich J. legújabb megfjtése szerint: mentes, szabad birtokot, helyet jelent. (Századok, 1907. 330—331. l.)

Az O. K. T. B. a község nevének egyik tagját, a Forgács-ot változatlanul fñntartandónak, a másikat, az Ohaba-t azonban idegen-szerűsége miatt megváltoztatandónak, illetőleg a község telepítésének sajátságait feltűntető névvel helyettesítendőnek találta. Az Ohaba szó ugyanis bizonyos kiváltsággal, szabadsággal történt telepítést jelent, ami egész helyesen és hiven kifejezhető a Szabadi, Szabadja szavakkal; ez utóbbinak megállapítása kívánatosnak látszott, mivel a Szabadja név az Ohabánál jobb hangzású s könnyebb kiejtésű; épen ezért az ország lakóinak legnagyobb része által könnyebben megjegyezhető. A változatlanul maradt Forgács név pedig a községnév első tagját fogja képezni, mivel a község telepítése bizonyos Forgács nevű egyénhez fűződik. Ehhez képest a bizottság a község nevét egy szóba írva Forgácsszabadja alakban állapította meg.

A községi képviselőtestület nem fogadta el az O. K. T. B. megállapítását. A vármegye közönsége hosszúnak és a megyebeli lakosság által nehezen kiejhetőnek találta a megállapított nevet és Temesforgács-ot hozta javaslatba; e név esetleg a Temes jelző nélkül is elfogadható.

Ötvösd. (Előbbi használatos neve Eötvösfalva, a község írásban és bélyegzőjén az Eötvösd alakot használja.) Lendvai Miklós: Eötvösd-re volna változtatandó — megalapítója, báró Eötvös József miniszter után. Ortway T.: Eötvösd vagy Eötvösfalva legyen a neve.

Az O. L., az O. K. T. B., a községi képviselőtestület és a vármegye közönsége az Ötvösd alak mellett foglaltak állást.

Rakovicza. Kovács A.: Temesrákócz vagy Temesrákos legyen a község neve. Pfeedesack Béla vez. százados: Temesrákó-t ajánlja. Ortway Tivadar: a XV. században is Rakowycza volt a neve. Lendvai Miklós: Rakovicza meghagyható volna, mert a hajdani nevét viseli. (Szentkláray: I. 618.) Az O. L., az O. K. T. B., a községi képviselőtestület és a vármegye közönsége a község nevének változatlan fentartása mellett nyilatkoztak.

Szilas. Ortway T.: a XV. században is Zylas = Szilas néven szerepel. Lendvai: Szilas meghagyható, mert magyar hangzású és a község régi történeti neve. (Szentkláray: I. 618.) Az O. K. T. B. a község nevének fentartásában állapodott meg ugyan, de szükségesnek találta, hogy a név az azonos, vagy hasonló hangzású községnevektől való megkülönböztetés végett alkalmas jelzővel láttassék el. Ilyen alkalmas jelzőül kínálkozott a nagy előnév, tekintettel arra, hogy a község az azonos nevéek között a legnagyobb. Ehhez képest a bizottság a község nevét Nagyszilas alakban állapította meg. A községi képviselőtestület ehhez hozzájárult, a vármegye közönsége szintén.

Szinérszeg. (A község írásban és bélyegzőn a Szinérszeg írásmódot használja.) Valamennyi tényező a mellett nyilatkozott, hogy Szinérszeg legyen a neve.

Szirbova. Ortway T.: Vannak, kik a Cyr birtokos családdal vélik összekapcsolhatni. Lendvai M.: Szirbócz-ra volna változtatandó; így magyarosabb hangzású. Eredeti neve különben Czirbova. (Szentkláray: I. 282.) O. L.: E helység vagy mai nevét tarthatja meg, vagy pedig magyarosabb formában a Szerbó, Szerbed, Szerbesd nevek valamelyikét kaphatja. O. K. T. B.: E község nevének idegenszerűségét az ova végzet okozza, amelynek elhagyásával, illetőleg a hosszú ó-ra való megváltoztatásával a sokkal jobban hangzó Szirbó névalakot nyerjük. A közs. képviselőtestület a község nevének változatlan fentartása mellett nyilatkozott. A vármegye közönsége Szerbes-t hozta javaslatba, mert a Szirb szótag is idegenszerű.

Temes-Doboz. (A község volt neve „Duboz“ az 1893. évi 21.862. belügyminiszteri rendelettel lett jelenlegi nevére átváltoztatva.) Dr. Illésy János: Ujdoboz legyen a neve. Pfeedesack Béla vezérkari százados, Kovács Alajos és Lendvai Miklós a Temesdoboz nevet ajánlják. Ortway: a XIV—XVII. században Doboz, Dobaz, Dubacs, stb. neveken említetik. A XV. században dobozi László, Dán fia említetik. (1428.) Később Dubosz.

Az O. K. T. B., a községi képviselőtestület és a vármegye közönsége a Temesdoboz alakzat mellett nyilatkoztak.

Temes-Vukovár. (Volt „Vukova“ nevét az 1893. évi 64.949. sz. belügymin. rendelettel változtatta a máira.) Lendvai Miklós: a község

neve maradjon meg, de egybeírva, jelzőjével együtt. O. L.: Maradhat; ámbár a Vukova névből Vukovár nevét csinálni, képtelenség; annál is inkább, mert a szlavóniai Vukovár is csak eltorzított név a régi magyar Valkovár helyett. O. K. T. B.: A község neve értelmileg a farkas szóval van összefüggésben, a melyből a helynévképző *d* hozzácsatolásával a jóhangzású Farkasd név képezhető. Ehhez képest a bizottság a község nevét Temesfarkasd alakban állapította meg. A közs. képviselőtest. és a vármegye közönsége a Temesvukovár név mellett nyilatkoztak.

Török-Szákos. Valamennyi tényező egybehangzó nyilatkozata szerint meghagyandó, de egybeírva: Törökszákos.

Ujlak. Dr. Buday L., dr. Kovács A. és Lendvai Miklós: Temesújlak legyen a neve, mert Ujlak nevű község három van az országban. Ortway: Régen valószínűleg Ujudvar volt a neve. O. L.: a Temes folyó mellett feküdván, lehet Temesújlak. O. K. T. B.: Annak előrebocsájtásával, hogy a község neve a hangzásnak megfelelő szabatos helyesírással hosszú *ú*-val Újlak alakban használandó, a bizottság azt változtatlanul fenn kívánta tartani. Minthogy azonban a helynevek törzskönyvezése után két vagy több azonos vagy hasonló nevű község nem maradhat az országban, a többi hasonló nevéktől való megkülönböztetés végett szükségesnek találta azt valamely alkalmas jelzővel ellátni. Ily alkalmas jelzőnek kínálkozott a község mellett elfolyó Temes neve, amely egyúttal a község földrajzi fekvése iránt is tájékoztatást nyújt. A bizottság tehát a község nevét Temesújlak alakban állapította meg.

A községi képviselőtestület a község nevének változtatlan fenntartása mellett nyilatkozott, a vármegye közönsége az O. K. T. B. megállapításához csatlakozott.

Unip. Umhäuser K. szerint megfelelő magyar neve Ujnép. Ortway Tivadar: Hajdani neve Ujnép. Lendvai Miklós: Frigyesháza nevet ajánlja, a Délvidék nagyérdemű historikusa és helyrajzi írója: Pesty Frigyes után. O. L.: Eredeti magyar neve Ujnép volt. (Csánki II. 69.) E nevet lehetne felújítani. Minthogy azonban ily nevű helység már van az országban, előnévvel, Temesujnép alakban, a határában elfolyó Temes folyóról. O. K. T. B.: A község neve eredetileg Újnép volt (hosszú *ú*-val), melyet csak a név értelmét nem ismerő nyelvhasználat ferdített el Unip-re. Az eredeti név az azonos nevű somogyvármegyei községtől való biztos megkülönböztetés végett a község mellett elfolyó Temes nevére vett előnévvel ellátandó. A község új neve tehát Temesujnép legyen.

A községi képviselőtestületben, mely 1908. évi február hó 3-án tárgyalta ezt az ügyet, Krajnik Gyula gör. kel. lelkész ellenezte a

tervezett névváltoztatást, mert — úgymond — a község nevét a jelenlegi lakosság a régebbitől átvette és kötelessége azt tiszteletben tartania, s mert a község az esetleges névváltoztatásért sem erkölcsi, sem anyagi előnyökben nem részesülne. A községi képviselőtestület osztotta ezt a furcsa felfogást, s 7 szavazattal 2 ellenében elfogadta. A vármegye közönsége a Temesújnép mellett foglalt állást.

Végyvár. (Volt „Rittberg“ nevét az 1894. évi 66.653. sz. B. M. rendelettel változtatta a maira). Ortway Tivadar: Abaujmegyei magyarokkal telepítették 1790-ben.¹⁾ A régibb német telepesek elvándoroltak. A Végyvár nevet nem tartom igazolhatónak. Lendvai Miklós: Végyvár maradjon, mert újabb keletű, helyes változtatása a német helység-névnek. O. L.: Maradhat, ámbár ez az újabban választott név keletkezésekor sem volt igazolva.²⁾ O. K. T. B.: Maradjon Végyvár a neve.

A községi képviselőtestület és a vármegye közönsége a Végyvár név változatlan fentartása mellett nyilatkoztak.

Csakovai járás.

Berény. Ortway Tivadar: Már a XIV. században előfordul e néven. Dr. Illésy János: Hunyad vármegyében is van egy Berény nevű község; ezért a temesmegyei Berény jelzővel ellátandó. A Poganis vize mellett fekszik, de mivel ez nem alkalmas jelző, legyen Temesberény. — Pfeudesack Béla vezérk. százados, Kovács Alajos, Lendvai Miklós szintén a Temesberény nevet ajánlották. Az O. L. ellenezte a Temes jelzőt, mert a helység a Temes vizétől messze esik. Az O. K. T. B. a Temesberény név mellett foglalt állást. A közs. képv. és a vármegye ehhez hozzájárult.

Csakova. Ortway: Hajdan Csák, Csákvár; a Csák nemzetségtől veszi nevét. Lendvai: Temescsákvár-ra volna változtatandó, mert régi neve Csákvár (Szentkláray: I. 619—621.), de mivel ilyenű helység már van az országban, jelzővel ellátandó. Kovács A.: régi neve Csák

¹⁾ Ez téves, mert Rittberget 1786-ban 234 német, leginkább evangélikus családdal telepítették be. E családok közül többen nemsokára elszökvén, 34 házhelyet hagytak üresen. Ezekre az üres telkekre 1790-ben tíz által tönkrement telepeseket helyeztek el a kassai kincstári kerületből. Az így keletkezett lakosság egy részét 1791-ben áttelepítették Daruvárra, onnan meg 78 evang. családot helyeztek át Rittbergre. Utóbb a németek otthagyták telkeiket, mert Sipet község oláh lakói folyton háborgatták rablásokkal és gyűjtogatásokkal. Ekkor 1794-ben Csanád, Csongrád, Békés és Heves vármegyéből 150 magyar ref. vallású családot telepítettek Végyvárra. (Kernuch Adolf: A bánati evang. esperesség monográfiája, 266—267. l. — Szmidia Lajos és Nikolényi István: Végyvár multja és jelene, 1—2. l.)

²⁾ A község ref. lakossága kívánta annak idején ezt a névváltoztatást, azt óhajtván kifejezni e névvel, hogy a község erős végyvára Temesben a reform. magyar-ságnak.

volt; ez volna visszaállítandó. Umhäuser szerint a község régi neve Csákóvár vagy Csákvár; Temesvárnak elővára volt. O. L.: E helység neve eredetileg Csák volt, ahonnan az ősrégi gr. Csáky család ered. (Csánki: II. 17. l. az Orsz. Lev. és a gr. Csáky család oklevelei nyomán). E régi nevét kellene visszaállítani. O. T. K. B. a helység nevét Csák alakban állapította meg.

A közs. képv. dr. Coste Gynla indítványára kimondotta, hogy a község jelenlegi nevét óhajtja megtartani, mert Csakova néven nagy állatvásáraitól országszerte ismeretes.

A vármegye közönsége arra való tekintettel, hogy a Csák név a kiejtésben azonos hangzású a szomszédos Ság-gal, Csákóvárra javasolta megváltoztatni a község nevét.

Cserna. Kovács A. szerint régi neve Cserna volt; ezért a Temes-cserna nevet ajánlja. Hajdu L. szintén. Melich: Cserne-Csernye nevű helynevek a szláv czerna = fekete szóval függenek össze, a czer kezdetűek közül azonban csak a szerb lakta falúk. A czer-en kezdődők többi része a szláv cer = cserfa szóból erednek. Lendvai: Maradjon Cserna, de mivel Hunyadban már van ilyen nevű helység, legyen Temescserna. Az O. K. T. B., a közs. képv. és a vármegye ehhez hozzájárult.

Fólya. Ortvay: Régi neve Vaja. Lendvai: Mostani neve megmaradhat, mert magyaros hangzású. O. L.: Maradhat; Ortvaynak az a véleménye, hogy e helység eredeti neve Vaja volt, téves, mert ez a régi temesmegyei Vaja helység a mai Beregszó mellett feküdt. Az O. K. T. B., a községi képv. és a vármegye a Fólya név fentartása mellett nyilatkoztak.

Gilád. Ortvay: legrégibb alakja Gyad. A XIII. században ez alakban fordul elő. Az 1717. évi bécsi kamarai jegyzékben Dolni-Gilád. — Lendvai: Gilád maradjon, mert megfelel eredeti nevének. (Szentkláray: I. 651. és 652.) O. L.: Maradhat; az Ortvay által felhozott régi Gyad név nincsen bizonyítva. Az O. K. T. B., a község és a vármegye a Gilád név változatlan fentartását javasolják.

Liebling. Ortvay: 1845-ben telepített ide a vallásalap németeket. Romy Béla Jóhely-re, Kovács Kedvesfalura ajánlta magyarosítani a község nevét. Az O. K. T. B. a Jóhely név mellett döntött, mert a község mai neve a „kedves, jó“ értelemnek felel meg. A közs. képviselőtest. a község nevének fentartása mellett foglalt állást. A vármegye által kiküldött albizottság a Módooshely nevet ajánlotta, mivel a község lakói többnyire jómódúak. A vármegye közönsége a Lutherfalva név mellett döntött, mert ez a legnagyobb ág.-ev. lakossággal bíró község a vármegyében.

A községi képviselőtest. megfélebbezte ezt a határozatot. A közs.

határozatból kitűnik, hogy a Lutherfalva névtől főképp azért irtóznak a lieblingiek, mert a sváb a *t-t d*-nek írja és ejti ki, s így az fog bekövetkezni, hogy Lutherfalva-t Luderfalva-nak ejtik ki, Luder pedig a szó átvitt értelmében dögöt, ringyót jelent. Azután meg előrelátható, hogy a „falva“ szóból „dorf“-ot farag a német s így a község neve egészen német lesz. Felhossa továbbá a határozat, hogy a németországi bevándorolt protestánsokat 1786—87-ben telepítették Vécsey Miklós kamarai kormányzó működése alatt a „Briszt“ nevű pusztára. Wallbrun telepítési biztos akkoriban Vécsey tiszteletére „Vécseyháza“-nak akarta elnevezni ezt a községet. De Vécsey lemondott e megtiszteltetéséről, kijelentve, hogy „Liebling“ legyen a község neve, mert „die Protestanten sind meine Lieblinge, a protestánsok az én kedvenceim.“ Minthogy — folytatja a község — e község telepítése idején a hivatalos nyelv Magyarországon a német volt, Vécsey németül fejezte ki kívánságát, máskülönben már akkor a magyar „Kedvenc“ nevet kapta volna a község. Ezért a község most azt kívánja, hogy *Kedvenc* legyen a magyar neve.

Liget. Mivel több ily nevű hely van az országban, az összes illetékes tényezők abban állapodtak meg, hogy *Temesliget* legyen a község új neve.

Obád. Ortway: Hajdan Huhad, Ohod, Ohad. Lendvai: Óhát-ra vagy Óhad-ra volna változtatandó, mert eredeti neve (XV. század) is ez volt. (Csánki, II. 54. Szentkláray: I. 657, 658.) Umhäuser: Megfelelő magyar neve Obon. O. L.: Eredetileg Óhát vagy inkább Ohád volt a neve; e nevek valamelyikét kellene visszaállítani. Az O. K. T. B. az Óhát név mellett döntött. A képv. test. fentartani kívánja mostani nevét. A várm. közönsége az Óhát nevet javasolta.

Petromány. Ortway: Hajdan Petre. Lendvai: Petre, történelmi neve, visszaállítandó lenne. (Csánki, II. 57. Szentkláray, I. 659), O. L. a Petre nevet ajánlja. O. K. T. B.: a többi azonos vagy hasonló hangzású községnevektől való megkülönböztetés végett *Temespetre* legyen a neve. A közs. képviselőtest. a mostani név fentartása mellett nyilatkozott. A vármegye közönsége — jobb név híján — a Petromány nevet szintén fentartani javasolta.

Román-Sztamora. Ortway: Hajdan Mara, Mora néven fordul elő. Lendvai: *Felsősztamora* legyen a neve; a „román“, „német“, stb. nemzetiségi jelző nevek teljes mellőzése kívánatos. O. L.: Ortway azon állítása, hogy e helység eredetileg Mara vagy Mora nevet viselt volna, nincsen bizonyítva. (L. Csánki, II. 52 Mura pusztá alatt.) Leghelyesebbnek látszik a Sztamora nevet jelző nélkül meghagyni; a verseci járásbeli Németsztamora pedig esetleg megtarthatná mai nevét, egybeírva. O. K. T. B.: A bizottság a község törzsnevét változatlanul fentartan-

dónak, előnevét azonban megváltoztatandónak s más alkalmasabb jelzővel helyettesítendőnek találta. A bizottság elvi megállapodása szerint ugyanis a nemzetiségi neveknek előnévként való használata mellőzendő, mivel az ilyenek nem állandóan jellemzőek. Sokkal alkalmasabbnak látszott ezért a nemzetiségi előnevet a község földrajzi fekvésére utaló Felső előnévvel helyettesíteni, tekintettel arra, hogy ezen község a hasonló névű Német-Sztamoránál, mely megfelelőleg az Alsó előnevet fogja kapni, földrajzilag fentebb fekszik. Ehhez képest az O. K. T. B. a község nevét Felsősztamora alakban állapította meg. A közs. képviselőt. és a vármegye ehhez hozzájárult.

Sipet. Lendvai: Históriai neve, Sebed visszaállítandó lenne. (Csánki, II. 60.) O. L.: E helység neve eredetileg Se b e t vagy Sebed volt. E régi, magyaros nevek közül lehetne választani. O. K. T. B.: a község nevét a történeti név visszaállításával Sebed alakban állapította meg. — A közs. képviselőt. ülésén Sztoja Miklós gör. kel. lelkész indítványozta, hogy a közs. eddigi neve maradjon meg, mert szerinte Sipet magyar név; csupán irassék *h* végződéssel (Sipeth), mert a „h“ betű nemességet jelent. A képv. test. felült ennek a furcsa felfogásnak. A vármegye az O. K. T. B. megállapításához járult hozzá.

Vojtek. Ortvay: Régi XIV. száz. neve Vejte. Lendvai: Történeti neve, Vejte (Csánki, II. 70), visszaállítandó. Umhäuser K. szerint megfelelő magyar neve Vojta. O. L.: Eredetileg Vejte (Vejti), Vejte volt a neve. E régi, magyarosabb nevek egyikét lehetne visszaállítani, O. K. T. B.: a Vejte alakban állapotott meg. A képv. test. nem kívánta a község nevének megváltoztatását, azt vitatva, hogy a Vejte név sem magyar. A vármegye a Vejte név mellett foglalt állást.

Zsebely. Ortvay: hajdan Széphely. Lendvai: Régi történeti neve a XIV—XV. században Széphely (Csánki, II. 64). E régi magyar nevét kellene visszaállítani. O. L. és O. K. T. B. ehhez hozzájárult. A képv. test. a község mostani nevét fentartani kívánta, mert az is magyar hangzású. A vármegye a Széphely nevet javasolta.

Dettai járás.

Berekutcza. A község neve ezelőtt Berekucza volt, melyet az 1894. évi 15.064. sz. B. M. rendelettel változtatta a maíra. — Lendvai: Ősi neve Berek (Csánki, II, 99) volt. Valamennyi tényező egybehangzó véleménye alapján megmarad mostani neve: Berekutcza.

Birda. Lendvai a Berde nevet ajánlja, mert Birda idegen hangzású és e változáshoz könnyen hozzászoknék a nép. O. L. és O. K. T. B. színtén a Berde név mellett foglaltak állást. A község azonban ragaszkodott mostani nevéhez, mit a vármegye is javasol.

Brestye. Romy Béla: Szilfalu. Lendvai a Berestye nevet ajánlja. O. L.: maradhat, esetleg a Lendvai által ajánlott Berestye lenne tervbe vehető. O. K. T. B.: a község neve értelmileg a Szil szóval van összefüggésben, melyhez az igen gyakori és kedvelt falu képzőt csatolva, a jól hangzó Szilfalu név áll elő. A közs. képv. nem óhajtja megváltoztani a község nevét, mert a lakosoknak igen kedves a Brestye név. A vármegye a Berestye név mellett foglalt állást.

Denta. Umhäuser szerint megfelelő magyar neve: Dénesd. Ortway: hajdan Dent, Dente, már a XIII. században említetik. Lendvai: maradhat Denta, mely nem idegen hangzású és megfelel ősi nevének. (Csánki, II. 100). O. L.: eredetileg Dent vagy Dend volt a neve; esetleg e nevek valamelyike lenne visszaállítható. Az Umhäuser által említett Dénesd név semmivel sincsen igazolva. O. K. T. B.: a község nevét a történeti név visszaállításával Dent alakban állapította meg. A közs. képv. a mostani név fentartása mellett nyilatkozott, mert a Dent név kevésbé jóhangzású és a nép nehezen szokná meg. A vármegye csatlakozott e felfogáshoz.

Detta. Lendvai: mostani neve maradhat, mert nem idegen hangzású; régi neve különben Déd. (Csánki, II. 100). O. L.: eredetileg Déd volt a neve; esetleg a régi magyar neve lenne visszaállítandó. O. K. T. B.: Déd-nek állapította meg a község nevét. A községi képv. test. a jelenlegi név fentartása mellett nyilatkozott, mert a községben levő és a külföldön is ismert jelentékeny ipari és gyári vállalatok nagy károkat szenvednének, ha a község neve megváltoztatnák. Különben is a Déd név könnyen összetéveszthető a Deés és Dég nevekkel. — A vármegye hozzájárult a község kívánságához.

Gáttája. (Azelőtt Gattaja.) Lendvai: Gátalja legyen, mert megfelel régi nevének Gataly (Csánki: II. 101), Gáttája pedig rossz, kellemetlen hangzású. O. L. és O. K. T. B. hozzájárulnak ehhez. — Közs. képv. test.: Gáttája ősi magyar helység, melynek régi neve Gatal. A XIV. században Alsó- és Felső-Gatal létezett. A régi Gatal története olvasható: Pesty, II. 1. rész. 176—177. Gatalon monostor is volt, melyet a törökök 1394-ben elpusztítottak. Gattaja névvel először a XVI. század második felében találkozunk; a csanádegyházmegyei 1690—1700. évi összeírás Gataja falut említ, a bokcsai kerületbe sorozva. Gáttája néven a csanádegyházmegyei névtárban már 1826-ban előfordul. A Gatalia vagy Gataja valószínűleg a románok ajkán keletkezett a Gatal szóból. A képv.-test.-nek nincs ugyan kifogása a Gátalja név ellen, de utal arra, hogy a történelem fonalán Gáttája csak a Gatal nevet veheti fel. — A vármegye a Gátalja név mellett foglalt állást.

Gertenyes. Az összes tényezők megegyeznek abban, hogy mostani neve megmaradhat.

Kincstár-Szent-György. Kamara-Szent-György volt a neve, mely a B. M. 1894. évi 15.064. sz. rendeletével változtatott át mostani nevére. Dr. Illéssy János: A „kincstár“ szó nagyon modern ízű, szebben hangzanék: Tárnokszentgyörgy. Lendvai ehhez hozzájárul. O. L.: maradhat mostani neve, de egybeírva. O. K. T. B. a Tárnokszentgyörgy névben állapodott meg, mert a „kincstár“ szó modern ízű és helynév-képzésre alkalmatlan. Közs. képv.: a község mostani neve magyaros és jó hangzású, s a magyar államkincstárra, mint volt kegyúrra emlékezteti a lakosságot. A vármegye a Tárnokszentgyörgy név mellett foglalt állást.

Kis-Semlak. Kovács A.: Alsósomlyó, Ortway: Kissomlyó, Lendvai: Kismezősomlyó nevet ajánlja. O. L.: E helység neve eredetileg, a középkorban Kissomlyó volt. (Csánki: II. 96.) Minthogy azonban olyan nevű helység már van Vas vármegyében, e nevet e helységre ma már alkalmazni nem lehetne. A mennyiben tehát az eredeti Somlyó név visszaállítása kívánatosnak látszik, a középkorban (1404.) ott állott Vársomlyó-nak is lehetne nevezni. Az O. K. T. B. ehhez hozzájárult. A képv. test. ellenzi a változtatást, mert a község mostani neve is magyar hangzású. A vármegye a Vársomlyó név mellett foglalt állást.

Móriczföld. Volt Móriczfeld nevét az 1894. évi 15.064. sz. B. M. r. változtatta a maira. Valamennyi tényező megegyezik abban, hogy mostani neve megmaradhat.

Nagy-Semlak. Kovács A.: Nagysomlyó, Ortway és Lendvai: Mezősomlyó nevet ajánlják. O. L.: E helység neve eredetileg, a középkorban Nagysomlyó vagy még inkább Mezősomlyó volt. (Csánki: II. 97.) Esetleg e régi, eredeti, magyar nevek valamelyikét lehetne visszaállítani, még pedig, ha a mai Kis-Semlak Vársomlyó nevet kap, akkor e helység inkább a Mezősomlyó nevet, melyet a középkorban igen sűrűn emlegetnek, kaphatná. O. K. T. B.: a Mezősomlyó névben állapodott meg. A közs. képv.-test. arra való tekintettel, hogy az Osztóicsalád Kis-Semlak község telepítése körül szerzett érdemeiért a „kis-és nagysemlaki“ előnevet kapta, ellenzi a község nevének megváltoztatását. A vármegye a Mezősomlyó nevet pártolja.

Omor. Ortway: Régi hely. Clary újabb telepítéseiről ismeretes 1779-ben. Lendvai: Mostani neve megmaradhat, régi neve is ez volt. (Csánki: II. 105.) Az összes tényezők megegyezése szerint mostani neve megmarad.

Opaticza. Umhäuser: Megfelelő magyar neve Optika vagy Patika. Romy Béla: Apátutcza, Ortway: Apácza, Lendvai: Magyarapácza volt egykori neve. (Csánki: II. 98.) O. L.: A Magyarapácza nevet vehetné

fel, mert a középkorban (XIV—XV. század) ily nevű helység is állott a mai Opaticza helyén. Az Umhäuser-féle Optika vagy Patika nyilvánvaló tájékozatlanság. — O. K. T. B.: A község neve a XIV. században Apácza alakban szerepelt, mely csak később ferdült el a mai Opaticzára. Az Apácza névhez pedig legalkalmasabb előnévül a már a középkorban is használt Magyar előnév kínálkozik. Ezekhez képest a bizottság a község nevét Magyarapácza alakban állapította meg. A mennyiben esetleg e történeti értékű név nem nyerné meg a község tetszését, a bizottság hozzájárul a község által egy ízben kért Apátucz név megállapításához is. A képv.-test. a község nevét változtatlanul fentartani kívánja. A vármegye az Apátucz név mellett foglalt állást.

Perkoszova. Umhäuser: Megfelelő magyar neve Perke, Perkefalu; Romy Béla: Tyukos, Ortway: hajdan Farkas néven fordul elő. Lendvai: Berkeszfalu-ra volna változtatandó, mert a XIII. és XIV. században Berkesz volt a neve (Csánki: II. 99), de ily nevű hely már van az országban. — O. L.: Eredeti neve Berkesz. Minthogy azonban ily nevű helység már van az országban, leghelyesebb lenne a Temesberkesz, vagy a Lendvai által ajánlott Berkeszfalu név törzskönyvezése. Ortway és Umhäuser véleményei tévesek. — O. K. T. B.: A község nevét Berkeszfalu alakban állapította meg. — A képv.-test. fentartani kívánja a község mostani nevét. A vármegye a Berkeszfalu nevet javasolja.

Soósd. Volt Sósdiá nevét az 1894. évi 15.064. sz. B. M. rendelettel változtatta Soósd-ra. Ortway: Már a XIV. században szerepel e néven. Lendvai: Sósd legyen a neve. Egykori neve Sásd volt ugyan (Csánki: II. 61), de ilyen nevű helység már van Baranyában. O. K. T. B.: A község nevét Sósd alakban állapította meg. A község által írásban és bélyegzőn használt Soósd írásmód a törzskönyvbizottság ügyviteli szabályzata értelmében, amely a régies írásmódok és nem hangzó fölös betűk mellőzését írja elő, mellőzendő volt. A község és a vármegye ehhez hozzájárult.

Szkulya. Romy Béla: Hantos, Ortway: hajdan Oskola, Lendvai: a XIV—XV. században Oszkolya volt a neve. (Csánki: II. 54.) O. L.: Középkori neve: Oszkola visszaállítható lenne. — O. K. T. B.: A község óhajtásához képest Szigetfalu alakban állapította meg a község nevét. A község által fölvetett Szécsényfalva azért nem volt elfogadható, mert hasonló községnév már van az országban, Kinizsyalva pedig azért nem, mert történelmileg nem eléggé indokolt. — A képv.-test. Prepeliczay Ödön indítványára a Szépliget név mellett nyilatkozott. Ez ellen az ottani román lakosság felebbezett, kérve a község mostani nevének fentartását, utalva arra, hogy Szépliget nevű

község már van Bács-Bodrog vármegyében. A vármegye az Ujberek nevet hozta javaslatba.

Temes-Buttyin. O. L.: E helység neve, mint az aradmegyei Buttyin helységé, valószínűleg szintén Bökény volt egykor. Ezért vagy a mai név (egybeírva), vagy pedig az aradmegyei analógiára, a Temesbökény magyarosabb név lenne törzskönyvezendő. O. K. T. B.: ehhez hozzájárult. A közs. képv. a mostani nevet változatlanul fentartani kívánja. A vármegye Temesbottyán-ra javasolja változtatni a község nevét.

Zárda-Szent-György. (Azelőtt Klastrom-Szent-György.) Kovács Alajos, Pfeudesack Béla, dr. Illésy János, Lendvai Miklós a község nevének fentartását ajánlják. O. K. T. B. az idegenszerűen, szokatlanul hangzó, új képzésű „zárda“ jelzőt kiküszöbölendőnek találta, s ehelyett a magyar helynevekben elég gyakran előforduló s a legrégebb időkből származó, azonos jelentésű „monostor“ előnevet kívánta alkalmazni; ehhez képest a Monostorszentgyörgy névben állapodott meg. A közs. képv. és a vármegye ehhez hozzájárult.

Fehértemplomi járás.

Csehfalva. Volt Ablián nevét az 1891. évi 102.360. sz. B. M. rendelet változtatta a maira. Lendvai: Mostani neve maradhat, mert magyar név. Régi neve különben talán Ábel volt. (Csánki: II. 98.) Az összes tényezők megegyeznek abban, hogy Csehfalva neve változatlanul fentartassék.

Fürjes. Volt Zagaicza nevét az 1894. évi 15.064. sz. B. M. rendelet változtatta a maira. Lendvai, az O. L. és O. K. T. B. a mostani község név fentartása mellett nyilatkoztak. A községi képv. Obrenov Gergely gör. kel. plebános indítványára a Zagaicza név visszaállítását kívánta. A vármegye a Fürjes név fentartása mellett nyilatkozott.

Gajtasoll. O. K. T. B.: A község neve az *ol* végzet miatt idegenszerűen hangzik, aminek elhagyásával a könnyebb kiejtésű s rövidebb Gajtas név áll elő. A közs. képv. a név változatlan fentartását kívánja. A vármegye a Gajtas alak mellett foglalt állást.

Gerebencz. Volt Grebenác z nevét az 1894. évi 15.064. sz. B. M. rendelet változtatta a maira. Lendvai: Históriai neve Gerebencz. (Csánki: II. 101.) Az összes tényezők megegyeznek abban, hogy a Gerebencz név fenmaradjon.

Izbiste. Az O. K. T. B. magyarosítandónak találta ugyan e nevet, de mivel nem talált más alkalmas újat, a javaslatételt a vármegyére, illetőleg a községre bízta. A községi képv.-test. a község nevének fentartásra mellett nyilatkozott, mert az Izbiste szónak kelet-

kezésére semmiféle biztos adat nincs; egyesek szerint állítólag onnan keletkezett, hogy az ősök Bistya nevű boszniai községből költöztek ide, az „iz“ pedig „ből“ névmást jelent, s így Izbistye azt jelenti, hogy „Bistyéből.“ A vármegye a magyarosabb Bistye nevet hozza javaslatba.

Jaszenova. Umhäuser: a község régi neve Jászipis. Lendvai: Karasjeszenő-re volna változtatandó. O. L.: A Jászipis állítólagos névalak nem igazolható. (Pesty Frigyes: Krassóm. tört. II. 1. 233.) A mellette elfolyó Karasról a Karasjeszenő magyarosabb nevet vehetné fel. O. K. T. B.: a község nevét a Karasjeszenő alakban állapította meg. A képvis.-test. a község mostani nevének fentartása mellett nyilatkozott. A vármegye a Karasjeszenő nevet elfogadta.

Károlyfalva. Volt nevét (Karlsdorf) a B. M. 1893. évi 102.360. sz. rendelettel változtatta Károlyfalvára. Mivel több ily nevű község van az országban, az O. K. T. B. a többi hasonló nevéktől való megkülönböztetés végett szükségesnek találta azt valamely alkalmas jelzővel ellátni. Ily alkalmas jelzőnek kínálkozott, a közeli sokszorosan kisebb krassószörénymegyei Károlyfalva nevű községgel szemben, amely népeségének számához képest a „kis“ jelzőt fogja kapni, a „nagy“ előnév. A bizottság tehát a község nevét Nagykárolyfalva alakban állapította meg. A községi képvis.-test. megtartani kívánja a mostani nevet, mert a község „Károlyfalva“ név alatt az 1848—49-iki szabadságharcban védőbástyája volt a Délvidéknek a szerbek támadása ellen és a község e neve Damjanich vértanú emlékeihez is fűződik, mert itt aratta 1848. december 12-én a magyar nemzeti ügy egyik legfényesebb diadalát. A vármegye az O. K. T. B. megállapodásához csatlakozott, már azért is, mert 1848-ban Károlyfalvának tényleg Karlsdorf volt a neve, s így a község indokolása téves.

Krusicza. O. K. T. B.: A község neve a körte szóval van összefüggésben, mely szó a „d“ helynévképzővel megtoldva, a jól hangzó Körtéd nevet adja. A képvis.-test. ellenzi a névváltoztatást. A vármegye a Körtéd nevet hozza javaslatba.

Kussics. Az összes tényezők megegyezése szerint megmarad mostani alakjában, de egy s-sel írva: Kusics.

Oresácz. O. K.: Maradhat, esetleg a Karasdiód, Karasdiósd, Temesdiód, Temesdiósd (a Karas folyóról vagy a megye nevééről) vagy még inkább a Homokdiód, Homokdiósd (az itteni, ú. n. déliablái homokpusztáról) nevek közül lehetne választani. O. K. T. B.: a Homokdiód alakot fogadja el. A község és a megye ehhez hozzájárul.

Palánk. Ó-Palánka és Új-Palánka község neve az 1894. évi 15.064. sz. B. M. rendelettel lett Palánkra változtatva. Ortvay: Régi neve Haram, Horom. Mint plébánia már az 1332—1337. évi pápai

tizedjegyzékben említettik. — Az összes tényezők megegyeznek abban, hogy mostani neve megmaradjon.

Párta. Az összes tényezők megegyezése folytán megtartja mostani nevét.

Rebenberg. O. K. T. B.: Az értelemnek megfelelően, Szöllőshegy-re változtatja a község nevét, amihez a vármegye — a képv.-test. ellenzése dacára — hozzájárul.

Temes-Miklós. Volt Nikolincze nevét az 1894. évi 15.064. sz. B. M. r. változtatta a maira, mely megmarad, azzal a változtatással, hogy kötőjel nélkül, egybeírandó.

Temes-Strázsa. Volt Lagerdorf nevét az 1893. évi 102.360. sz. B. M. r. változtatta a maira. — O. K. T. B.: a Strázsa név az „ör“-nek felel meg, s minthogy a hasonló névű községek szintén ezt, a rövidség miatt is jobb hangzású nevet kapták, a bizottság a község nevét Temesőr alakban állapította meg. A község és a vármegye a község mostani nevének megtartását javasolják, azzal a változtatással, hogy kötőjel nélkül egybeírandó.

Temes-Váralja. Volt Duplaj nevét az 1893. évi 101.360. sz. B. M. r. változtatta a maira, mely megmarad, de kötőjel nélkül egybeírva.

Ulma. Umhäuser: magyar neve Szilas. O. K. T. B.: A község mai nevének a magyarban a Szil szó felel meg, mely jellemző névhez legalkalmasabb előnévül a község földrajzi viszonyaira utaló Homok jelző kínálkozik, arra való tekintettel, hogy a község a delibláti homokpuszta szélén fekszik. Ezekhez képest a bizottság a község nevét Homokszil alakban állapította meg. A község nem járult hozzá e változtatáshoz, a vármegye ellenben hozzájárult.

Vöröstemplom. Az összes tényezők megegyezése szerint megtartja mostani magyar nevét.

Vracsevgáj. Romy Béla: Bűvöshely, Lendvai: Varázkő nevet ajánlja. O. K. T. B.: A község mai nevének első tagja a varácsoló, varázs szóval van összefüggésben, a gáj pedig ligetet jelent. A varázs és liget szó összekapcsolása által a jóhangzású és szép Varázsliget név áll elő. A bizottság ehhez képest a község nevét Varázsliget alakban állapította meg. A képv.-test. nem járult hozzá a névváltoztatáshoz, a vármegye ellenben hozzájárul.

Központi járás.

Beregszó. Ortway: Régi név Beregszó, a mellette folyó Beregszótól kapta. Lendvai: Históriai neve Berekszó (Csánki: II. 27.); az esetre, ha a hasonló névű hunyadmegyei község nem kap jelzöt, valamely alkalmas jelzővel ellátandó. O. L.: Régi neve fentartandó volna, de a helyesebb középkori Berekszó formában, s a hunyadmegyei,

kisebb Berekszó részére keresendő alkalmas jelző. O. K. T. B., a közs. képv. és a vármegye ehhez hozzájárultak.

Csernegyház. O. L.: Maradhat, esetleg Csernegyháza alakban; eredeti középkori neve különben Csernechháza volt. (Csánki: II. 32.) O. K. T. B.: a község nevének két tagja között birtokviszony van, mit a megfelelő birtokrag hozzátételével kifejezésre is kell juttatni. Ehhez képest a bizottság a község nevét Csernegyháza alakban állapította meg. A képv.-test. ragaszkodik mostani nevéhez, mert a Csernegyháza név hasonló hangzású, mint Csernelháza, mi összevetésekre vezethet. A vármegye az O. K. T. B. megállapítását elfogadja.

Giroda. Umhäuser: Megfelelő magyar neve Girafalu. Ortway: Régi hely; Mercy ide olaszokat telepített 1722—1732-ben. O. L.: Eredeti középkori neve Györöd volt. (Csánki: II. 40.); e régi, magyar nevét kellene visszaállítani. O. K. T. B.: A község nevét Györöd alakban állapította meg. A képv.-test. a község mostani nevét fentartani kívánja. A vármegye Felsőgyüreg nevet ajánlja, mert Györöd rokon hangzású Gyüreg-gel, Gyirok ősi nevével, mely visszaállítandó; a földrajzi fekvésnél fogva legyen Giroda Felsőgyüreg, Gyirok pedig Alsógyüreg.

Gyirok. Umhäuser: Megfelelő magyar neve Gyilok. Kovács: Gyüreg volt az ősi neve. (Csánki, III. 40.) O. K. T. B.: Gyüreg alakban állapította meg a község nevét. A képv.-test. a mostani név megtartását kívánja. A vármegye az Alsógyüreg nevet javasolja.

Kis-Becskek. Ortway: Neve hajdan Becskek; már a XIV. században fennállott. Az összes tényezők megegyeznek abban, hogy a mostani név megmaradhat, csakogy kötőjel nélkül, egybeírva: Kisbecskek.

Kissoda. Umhäuser: Megfelelő magyar neve Kicsoda. Ortway: Okiratilag Kiseud, tehát Kisöd volna eredeti neve. Lendvai: Tesöld-re volna változtatandó, mert történelmi neve ez volt. (Csánki: II. 55.) O. L.: Eredileg, úgy látszik, Tesöld volt a neve. E régi magyar neve lenne felújítható. Az Ortway és Umhäuser által említett nevek nem látszanak igazolhatóknak. O. K. T. B.: Tesöld-re határozta a község nevét megváltoztatandónak. A képv.-test. ragaszkodik a község mostani nevéhez. A vármegye hozzájárul a Tesöld névhez.

Kovácsi. Ortway: 1843-ban az udvari kamara ide magyarokat és tótokat telepített. Dr. Illéssy János: Ujkovácsi legyen, mert több Kovácsi nevű község van az országban. O. K. T. B.: Az egészen közeli multban létesült község előnévéül az „új“ jelzőt alkalmasnak találta és ehhez képest a község nevét Újkovácsi alakban állapította meg. A képv.-test. és a vármegye a Temeskovácsi név mellett foglal állást,

mert „Ujkovácsi“ lehet Trencsénben is, míg Temeskovácsi községet senki sem fogja más megyében keresni, mint Temesben.

Medves. Ortway: A hely neve Medjes, a miből a Medvés lett, elnevezendő lenne Magyarmedgyes-nek. Lendvai: Magyarmedvés nevet ajánlja. O. K. T. B.: A Medvés név eltorzításából keletkezett nevet eredeti alakjába kívánta visszaállítani; mivel azonban a Medvés név már az árva megyei Medzvedza községet illetőleg javasoltatott, a névnel megkülönböztető jelző alkalmazása vált szükségessé. Ily előnévül legalkalmasabbnak találta a bizottság a „magyar“ jelzőt, mert a község lakosságának nagyobb része magyar. Eszerint a bizottság a község nevét *Magyar medvés* alakban állapította meg. A képv.-test. ellenzi a változtatást, mivel az új név sem jobb, sem magyarosabb hangzású és zavarokat idézhetne elő. A vármegye a *Magyar medves* nevet javasolta.

Mehala. Umhäuser: Megfelelő magyar neve Méhállás. Ortway: Temes-, vagy Oláhmihályfalva legyen a neve. Kovács A.: Temesmihályi nevet ajánlja. Lendvai: Maradhat mostani neve; idő kérdése ügyis, hogy egyesül Temesvárral. Az összes tényezők megegyeznek abban, hogy a község magtartja mostani nevét.

Mosnicza. Ortway: A pápai XIII. századbeli tizedjegyzék Monisa nevű helye valószínűleg Mosniczára vonatkozik. O. L.: Az Ortway által említett Monisa név e helységre nem vonatkoztatható. O. K. T. B.: A község mai névalakja az al- és felhangú szótagoknak szokatlan váltakozása miatt idegenszerűen hangzik; sokkal jobb és könnyebb kiejtésű a jelenlegitől csak két hangzóval különböző *Mosoneza* név. A képv.-test. nem járul hozzá a névváltoztatáshoz. A vármegye a *Mosoneza* nevet pártolja.

Német-Szent-Mihály. Ortway: Szentmihály néven már a XIII. században fordul elő; Szt. Mihályról nevezett plebániája már 1333-ból ismeretes; német neve Rauthendorf. Dr. Illésy: maradjon. Pfeudesack: Bégaszentmihály legyen a neve. Lendvai: Mezőszentmihály nevet ajánlja; a „német“ jelző mindenütt kiküszöbölendő. O. L., O. K. T. B. és a képv.-test. a község mostani nevét fentartani kívánják, csakhogy kötőjel nélkül egybeírva. A vármegye a *Mezőszentmihály* nevet javasolja.

Parác. Umhäuser: Megfelelő magyar neve Páráz. Ortway: Régi okiratokban Paraz, Porazfalva, Parcza, Parcha néven fordul elő. Legmegfelelőbb neve lenne: Paráczfalva, vagy Paráczszeg. Lendvai: Maradhat, mert nem hangzik idegenül. Az összes tényezők megegyeznek abban, hogy mostani neve megmaradhat.

Román-Szent-Mihály. Dr. Illésy, Pfeudesack, Kovács: Maradhat. Lendvai: Bégaszentmihály legyen a neve, mert a Bega mellett fekszik

és a nemzetiségi jelzők lehetőleg mellőzendők. O. K. T. B.: Hozzájárul Lendvai javaslatához. A képv.-test. a község nevét fentartani kívánja. A vármegye a Beg aszentmihály név mellett foglal állást.

Szabadfalu. Volt Freidorf nevét az 1894. évi 15.064. sz. B. M. rendelettel változtatta a maira. — Ortway: Freidorfot 1764-ben telepítette birodalmi németekkel az udvari kamara. Lendvai: Maradhat. Az összes tényezők megegyezése szerint megtartja mostani nevét.

Szakálháza. Ortway: Zakalhaza néven szereplő régi hely; a törökök alatt elpusztult; Hildebrand 1715-ben újból gyarmatosította. Lendvai: Maradhat. O. L.: Maradjon, régi név. (Csánki: II. 62.) Az összes tényezők megegyezése szerint megtartja mostani nevét.

Szent-András. Ortway: Már a XIII. században ismeretes e néven. Az összes tényezők megegyezése szerint megmarad mostani neve, de kötőjel nélkül, egybeírva: Szentandrás.

Temes-Gyarmata. Kovács: Temesgyarmat legyen a neve; az a betű oláhos toldás. Ortway: Hajdan Gyarmat volt a neve. Lendvai: A Temesgyarmat nevet ajánlja. O. L.: A középkorban Gyarmat, Kisgyarmat. (Csánki: II. 39.) — Az összes tényezők megegyezése szerint Temesgyarmat lesz a neve.

Temes-Remete. Lendvai: Temesremete legyen a neve. O. L.: a Bégaremete nevet ajánlja, mert a Béga csatorna partján fekszik. O. K. T. B.: Temesremete alakban állapítja meg a község nevét, kötőjel nélkül, egybeírva. A képv.-test. a mostani írásmód fentartását kívánja. A vármegye az O. K. T. B. megállapításához hozzájárul.

Temesség. Volt Saágh nevét az 1906. évi 14.488. sz. B. M. r. Temesség-ra változtatta. — Ortway: Már a XIV. században oklevelekben említették. — Az összes tényezők megállapodása értelmében megtartja mostani nevét.

Uj-Bessenyő. Az összes tényezők megállapítása értelmében Újbesenyő lesz a neve, azzal, hogy a községnév „új“ jelzője hangzásának megfelelően hosszú *ú*-val irandó, továbbá a besenyő szó egy-s-sel.

Utvin. Umhäuser: Megfelelő magyar neve Utvámos. Ortway: Már a XIII. században Vtveen, Vtwen, Wtwen stb. néven fordul elő; nyilván Ötvénynek ejtendő. Lendvai: Ötvény nevet ajánlja, mert ez volt a középkori neve. (Csánki: II. 55.) O. L.: Ehhez hozzájárul. O. K. T. B.: A község nevét Ötvény alakban állapítja meg. A közs. képv.-test. ellenzi ezt, mert „a lakosság javarésze írástudatlan s abba a kellemetlen miseriába kerülne, hogy nem tudná, hogy hová való, mert az ajánlott nevet alig kimondani, annál kevésbbé felírni tudná“. A vármegye az Ötvény nevet javasolja.

Vadászerdő. Vadászerdő telepítvényt az 1896. évi 68.465. sz. B.

M. rend. alakította át ugyanilyen néven nagyközséggé. — Lendvai: Újszentes legyen a neve, mert lakóit Szentesről telepítették és azoknak szíve vágya teljesül, ha a község ezt a nevet kapja. Az O. K. T. B., a községi képv.-test. és a vármegye hozzájárultak ahhoz, hogy a község neve Újszentes (hosszú ú-val írva) legyen.

Kubini járás.

Bavaniste. Lendvai: Középkori neve Bálványos (Csánki: II. 117), de mivel ily nevű helység már van az országban, Alsóbálványos lehetne. O. L.: E helység neve a XV. században Bálványos volt. E régi, jó magyar nevét lehetne visszaállítani. Minthogy azonban ily nevű helység már van az országban, esetleg Homokbálványos (az ide elnyúló deliblái homokpusztáról), vagy, mivel igen népes helység, Nagybálványos alakban. O. K. T. B.: A H o m o k b á l v á n y o s alakban állapodott meg. A képv.-test. a mostani név fentartása mellett nyilatkozott. A vármegye a Homokbálványos nevet pártolja.

Deliblát. Az összes tényezők megegyeznek arra nézve, hogy e megszokott és a hasonló nevű homokpuszta után a külföldi földrajzi irodalomban is elterjedt név változatlanul megmaradjon.

Dubovác. Lendvai: Régi, középkori neve, Dunadombó visszaállítandó lenne. (Csánki: II. 115, 119.) O. L.: Eredeti, középkori neve Dombó volt. E régi, magyar nevet lehetne visszaállítani, még pedig megkülönböztetésül D u n a d o m b ó néven, egybeírva, a közelben elfolyó Dunáról. Az O. K. T. B., a képv.-test. és a vármegye a Dunadombó alakban állapodnak meg.

Gálya. Az 1894. évi 15.064. sz. B. M. r. a község nevét Gája-ról Gálya-ra változtatta. — Az összes tényezők megegyezése értelmében a község megtartja mostani nevét.

Mramorák. Romy Béla: Mamorák legyen a neve. Lendvai: Láposhely nevet ajánlja, mert vidéke ingoványos, lápos. O. L.: Maradhat, esetleg Marmorák alakban. O. K. T. B.: A község nevét Láposhely alakban állapította meg. Amennyiben ez a név nem nyerné meg a község tetszését s ragaszkodnék mai nevéhez, a bizottság annak fentartásához is hozzájárult, azonban csak a könnyebb kiejtés és jó hangzás követelményeinek megfelelő módosítással. Ugyanis a kezdő mássalhangzók torlódásának kiküszöbölése végett az *a* hangzó megnyújtva az *r*-rel helyet cserél s az idegenszerű *k* végzet elmarad, s a végső *a* megrövidül. Az így előállott szép hangzású Mármora nevet a bizottság szintén ajánlta, s a választást a község tetszésére bízta.

A képv.-test.-ben a jegyző a következő neveket hozta javaslatba, az O. K. T. B. ajánlatával szemben: Mámorlak, Márványos, Temes-

halas, Temesrákos, Békás, Homokos, Temes-Szépliget. A képv.-test. azonban leszavazta valamennyit, kimondva, hogy nem kívánja megváltoztatni a község nevét. A vármegye a Mármora név mellett foglalt állást.

Plosicz. Romy Béla: A Sikos nevet ajánlja. Lendvai: Tornynos-ra volna változtatandó; eredeti neve Tornistya volt (Csánki: II. 115.) ugyan, de ez nem magyaros hangzású. Kovács A.: Kevepallós nevet ajánlja, mivel Székelykeve és Kevevára között fekszik. O. K. T. B.: A község neve eredetileg Tornistya volt, aminek a magyarban a sokkal jobb hangzású Tornynos felel meg. E név a többi azonos vagy hasonhangzású névtől való megkülönböztetés végett a vármegye nevé-ről vett Temes előnévvel volna ellátandó. Temestornynos név mellett ajánlja a Kevepallós nevet is. — A képv.-test. a mostani név fentartása, a vármegye a Kevepallós név mellett foglalt állást.

Székelykeve. E községet Gyurgyevó csángó telep lakói alapították s az 1889. évi 11.600. sz. B. M. r. folytán nyerte mai nevét, mely az összes tényezők megegyezése szerint megmarad.

Temes-Kubin. Volt Kubin nevét az 1894. évi 15.064. sz. B. M. r. változtatta Temes-Kubin-ra. — Kovács A.: Keve nevet ajánlja. Ortway: Régi neve Keve, s így új neve Temeskeve lehetne. Lendvai: Kevevára nevet ajánlja; mert Keve egykor jelentékeny várral birt és a hasonló név vármegye székhelye volt. (Csánki: II. 135.) O. K. T. B.: A község neve eredetileg Keve alakban szerepelt, amikor a községnek jelentékeny erős vára volt, s mint hasonló név vármegye székhelye nevezetes szerepet játszott. A Keve név csak később ferdült el a mai Kubin-ra. A Keve névhez a hasonló hangzású községnevektől való biztos megkülönböztetés végett, továbbá egykori vára emlékének megőrzése végett is a vára szó hozzátételével látszott legcélszerűbbnek. Ehhez képest a bizottság a község nevét Kevevára alakban állapította meg. A kép.-test. fentartani kívánja a község mostani nevét. A vármegye a Kevevára név mellett foglalt állást.

Temes-Sziget. Volt Osztrova nevét az 1894. évi 15.064. sz. B. M. r. változtatta a maira. — Az összes tényezők megegyezése értelmében megtartja mostani nevét, csakhogy egybeírva: Temessziget.

Lippai járás.

Allios. Umhäuser: Megfelelő magyar neve Állitos. Ortway: Régi neve Ellősfalva = Illősfalva. Lendvai: hajdani neve Illősfalva (Márki: I. 199.) Kovács: Illősd nevet ajánlja, mert Illősfalva már van. O. L.: Eredeti, középkori neve Ellyősfalva, Ellyőfalva, azaz Illősfalva volt. (Csánki: I. 769.) Esetleg e régi névalakok egyikét lehetne felújítani. O. K. T. B.: az Ellyős alakban állapította meg a község nevét.

Amennyiben a község attól tartana, hogy e név összetéveszthető lesz a szilágyvármegyei Elyüs-sel, a bizottságnak nincs kifogása az Illésd ellen sem, mely azonban a szükséges megkülönböztetés végett a Temes előnévvel ellátandó. A képv.-test. leszavazta a jegyzőnek azt az indítványát, hogy a község új neve Temesillésfalva legyen és kimondotta, hogy nem kívánja a névváltoztatást. A vármegye a Temesillésd mellett foglalt állást.

Altringen. Umhäuser: Alringás, Romy: Óstelek, Ortvay: hajdan Kis-Rékás; mai nevét Clary gr. után kapta. Lendvai: Kistrékas nevet ajánlja, mert ez volt a régi neve. (Szentkláray: I. 396, Márki: I. 213.) O. L.: Maradhat; állítólag hajdan Kistrékas lett volna a neve. Erre mutat ma használatban levő Rekeshely neve is. Ezt a nevet lehetne tehát törzskönyvezni. O. K. T. B.: A község neve eredetileg az igen jól hangzó s a község lélekszámabeli viszonyainak ma is megfelelő Kistrékas volt. Ez a név visszaállítandó. A község és a vármegye ehhez hozzájárult.

Belotincz. Romy: Temesfejérvár, Lendvai: Bélató, Kovács: Marosbéla nevet ajánlja. O. K. T. B.: A község nevének eredetileg a Belet törzs felelt meg, mely a többi hason hangzású községnevektől való megkülönböztetés végett a háza képzővel megtoldandó; ehhez képest a község nevét Beletháza alakban állapította meg. — A képv.-test. nem kívánja megváltoztatni a község nevét; ha azonban mégis megváltoztatva lesz, a könnyebben kiejthető és a közönség által könnyebben megszokható Bélató nevet ajánlja. A vármegye a Beletháza név mellett foglalt állást.

Bogda-Rigós. Volt Neuhof nevét az 1894. évi 30.785. sz. B. M. r. változtatta a maira. — Ortvay: hajdan Bagd, a Bagdy-család birtoka. Később átváltozott Bogda-ra, Bogdán-ra. A XVIII. sz. telepítéskor Neumann tart. tanácsos a pusztult helyre építi Neuhof-ot. Helyes volna Bagdfalvának nevezni. O. L.: Eredeti középkori neve Bagd. (Csánki: II. 24.) Ezt a nevét lehetne felújítani, esetleg Bagdrigós néven egybeírva; de egyszerűen Bagd is lehet, amennyiben még nincsen ilyenű helység. O. K. T. B.: a Bogdarigós alakban állapotott meg. — A képv.-test. arra való tekintettel, hogy a község büszkesége az ottani Rigósgyógyfürdő telep, mely az utóbbi években keresett gyógyfürdővé fejlődött, a község nevét Rigósfürdő-re kívánja változtatni. Ehhez a vármegye is hozzájárult.

Buchberg. Umhäuser és Romy: Bükkhegy nevet ajánlja. Ortvay: Eredeti neve Szentí, a Szenthycsalád birtoka. A török hódoltságban Sintar, Szintár névre torzult. Az 1770—71. évi kincstári telepítéskor Buchberg Ede kamara-igazgatósági titkárról nevezték el. Szentinek volna elnevezendő. Lendvai: régi neve, Szentí (Szentkláray: I. 398.)

visszaállítandó lenne. O. L.: Valószínűnek látszik Szentkláray Jenő állítása (v. ö. Csánki: II. 89.), hogy e helység hajdan, a középkorban Szentí (vagy Szent) nevet viselt. Azért ezt a nevet lehetne esetleg, mint magyarosabbat, állandósítani. O. K. T. B.: Szentí alakban állapította meg a község nevét. A képv.-test. a B ü k h e g y nevet választja, egy k-val írva, mert azt az ottani lakosok könnyebben megszokták. A vármegye a Szentí nevet ajánlja.

Charlottenburg. Umhäuser: Karolinavár, Romy: Károlyka nevet ajánlja. Ortvay: Charlottenburg Sarolta- vagy Karolatelepnak volna elnevezendő. Telepítése lothringiaiakkal és tiroliakkal 1770—71-ben történt az udvari kamara által. Régi neve Baricza. O. L.: Karolinafalva, Saroltafalva, Karolinavár vagy Baricza nevet ajánlja. O. K. T. B.: a község mai neve törzsének a magyarban a Sarolta név felel meg, melyhez a gyakori és kedvelt falva képzőt csatolva, a jól hangzó Saroltafalva nevet nyerjük. A képv.-test. a Saroltavár név mellett foglalt állást, mert jobban megfelel a község eddigi nevének; ehhez a vármegye is hozzájárult.

Dorgos. Az összes tényezők megegyezése értelmében megtartja mostani nevét.

Hidegkút. (Régi használatos neve Guttenbrunn volt.) O. L.: Minthogy a Maros a község határát érinti, a Maroshidegkút nevet ajánlja. O. K. T. B.: a község nevének változatlan fentartása mellett döntött. A képv.-test. arra való tekintettel, hogy több Hidegkút van, a Temeshidegkút nevet kérte. A vármegye a Hidegkút nevet ajánlja.

Hosszúszó. O. L.: Hosszúaszó, azaz Hosszúvölgy volt a neve. (Csánki: I. 772.) E név felújításával és a szomszédos Lippa nevének hozzáillesztésével a Lippahosszúszó nevet kaphatná. O. K. T. B.: A község nevének jelzőjét a többi azonos nevű községektől való biztos megkülönböztetés végett más alkalmasabb előnévvel helyettesítendőnek találta. Ilyen alkalmas jelzőül kínálkozott a község mellett elfolyó Maros nevéről vett és így a földrajzi fekvés iránt is közelebbi tájékoztatást nyújtó Maros előnév. Minthogy azonban a jelzőnek s a szó törzsnek összeírása esetén a név nehezen kiejthető s félreérthető lenne, szükségesnek látszott egy *a* hangzónak közbeiktatása, miáltal a szó név a jól hangzó *aszó*-ra módosul. Ehhez képest a bizottság a község nevét Marosaszó alakban állapította meg. A képv.-test. ellenzi a változtatást, mivel Hosszúszó sem idegen hangzású és könnyen kiejthető. A vármegye a Marosaszó nevet elfogadta.

Kékes. O. L.: Kékes középkori jó magyar név, melynek fentartása már csak azért is kívánatos, mert egyike azoknak a kevés magyar helyneveknek, melyek e tájon a középkorból fenmaradtak és a történet-

kutatónak mintegy vezetőül szolgálnak az újabbkori, idegen nevek útvesztőjében. (Csánki: I. 762.) Minthogy azonban más ilyenű helység is van az országban, leghelyesebb lenne, ha előnevet kapván, a járás székhelyéről a **Lippakékes** nevet venné fel. Az O. K. T. B., a képv.-test. és a vármegye hozzájárultak e névváltoztatáshoz.

Kelmák. Lendvai: Maroseperjes legyen a neve, mert itt állott hajdan, a Maros mentén Eperjes vára. (Márki: I. 200.) Az O. L. és az O. K. T. B. ehhez hozzájárultak. A képv.-test. elismeri ugyan, hogy a község neve hajdan Eperjes volt és a még ma is látható várromok „Eperjes vára“ nevet viselték, de mivel a névváltoztatás nehézségekkel jár, azt nem kívánja. A vármegye a Maroseperjes név mellett foglalt állást.

Keszincz. Ortvyai: hajdan Keszi. Umhäuser: megfelelő magyar neve Keszeg. Lendvai: eredeti neve Keszi volt. (Márki: I. 207.) O. L.: középkori neve Keszi. (Csánki: I. 774.) E magyar neve helyreállítandó lenne, még pedig megkülönböztetésül, a járás nevéből **Lippakeszi** alakban. Umhäuser állítása téves. Az O. K. T. B. ehhez hozzájárult. A képv.-test. fentartani kívánja a község mostani nevét. A vármegye az **Ókeszi** név mellett foglalt állást.

Kizdia. Ortvyai: eltorzított neve a régi magyar Kézd-nek. Umhäuser: megfelelő magyar neve Küzd vagy Küzdés. Lendvai: eredetileg Kisgye volt a neve. (Márki: I. 208.) O. L.: a középkorban Kizdia és Kisgye néven fordul elő. (Csánki: I. 761.) E nevek közül lehetne választani. Az O. K. T. B.: a község nevét **Kisgye** alakban állapította meg. A képv.-test. a község mostani nevét változatlanul fentartani kívánja. A vármegye a jobb hangzású és könnyebben kiejthető **Küzdő** név mellett foglalt állást.

Komeát. (Azelőtt Lichtenwald.) Romy Béla és Lendvai: A Temeskomját nevet ajánlják, egykori neve: Komját után. (Márki: I. 208.) O. L.: Márki szerint e helység hajdan Komját nevet viselt. Ha ez igaz, e magyaros neve visszaállítandó; de mivel más ily nevű helység is van az országban, valamely előnévvel, péld. **Temeskomját** alakban, egybeírva. Az O. K. T. B., a képv.-test. és a vármegye ehhez hozzájárult.

Kövesd. Dr. Illéssy és Kovács: Temeskövesd nevet ajánlják, mert több van az országban. Pfeudesack: Lippakövesd nevet ajánlja. Ortvyai: Már a XV. században Kövesd alakban szerepel, melyből a Kuvesdia alakult. Lendvai: Ósi neve Kövesd. (Márki: I. 207.) O. L. és O. K. T. B. a **Lippakövesd** név mellett foglalt állást. A képv.-test. Temeskövesd-re kéri megváltoztatni a község nevét, attól tartva, hogy postája Lippára fog kerülni, holott nem azzal, hanem az agai postával

van összeköttetésben. Mivel azonban ezen könnyen lehet segíteni, a vármegye a Lippakövesd nevet pártolja.

Krivobara. Umhäuser: Megfelelő magyar neve Görbemocsár, Körmocsár. Romy: Irérvölgye, Lendvai: Krimárvára nevet ajánlja, mert ez volt a történelmi neve. (Márki: I. 122.) O. L.: A középkorban Krimárvára (vagy Krivárvára?), de Krivobara néven is előfordul. (Csánki, I. 761.) E nevek közül lehetne választani. A község által óhajtott Irérvölgy nevet nem pártolja. O. K. T. B.: Irérvölgye vagy Krimárvára alakban állapotodott meg. A képv.-test és a vármegye a Krimárvára nevet elfogadták.

Labasincz. Umhäuser és Romy: a Lásbas nevet ajánlják. O. L.: Középkori neve Lásbasócz. (Csánki: I. 761.) O. K. T. B.: A község mai nevét az alhangzó tőhöz csatolt felhangú *incz* végzet teszi idegenszerűvé és nehézkes kiejtésűvé. Sokkal szebben hangzik *s* rövidebb is az *incz* végzet elhagyásával *s* az első *a* megnyújtásával képezett Lásbas név. A község a jelenlegi név fentartása mellett nyilatkozott. A vármegye elfogadta a Lásbas nevet.

Lippa. E régi, nagy, nevezetes helység az összes tényezők megállapodása értelmében megtartja ősi nevét.

Máslak. (Azelőtt Blumenthal.) Ortway: Hajdan Mácsalak. Lendvai: Mácsalak volt eredetileg a neve, ez visszaállítandó lenne. (Márki: I. 185.) O. L.: Eredeti, középkori neve Mácsalaka (és nem Mácsalak) volt. (Csánki: I. 765.) O. K. T. B.: A község nevét Mácsalaka alakban állapította meg. A képv.-test. szerint nem Mácsalaka, hanem Majsa vagy Majsafalva volt a XV. században a község neve, de mivel ily nevű helységek már vannak az országban, megtartani kívánja mostani, úgysis magyar hangzású nevét. A vármegye ehhez hozzájárult.

Mész-Dorgos. Az összes tényezők megállapodása értelmében megtartja mostani nevét, de egybeírva: Mészdorgos.

Német-Remete. (Azelőtt Königshof volt a neve.) Lendvai: Halmosremete nevet ajánlja, mellőzve a német jelzőt. O. L. és O. K. T. B. a Németremete alakban állapotodott meg, amihez a község hozzájárult. A vármegye a Halmosremete név mellett foglalt állást.

Petirs. Umhäuser: Megfelelő magyar neve Peti vagy Petyke. Lendvai: Petercse volt egykor a neve (Márki: I. 212); ez vissza lenne állítandó. O. L.: Középkori neve Petercse. (V. ö. Csánki: I. 777.) E régi magyar nevét kellene visszaállítani. O. K. T. B. ehhez hozzájárult. A képv.-test. nem kívánja a község nevének megváltoztatását. A vármegye a Petercse név mellett foglalt állást.

Sistarovecz. Lendvai: Sestarcz volt a régi neve; ezt vissza kellene állítani. (Márki: I. 198.) O. K. T. B. ehhez hozzájárult. A képv.-test. 7 szavazattal 2 ellenében a község mostani nevének meg-

tartása mellett nyilatkozott és megfenyegették azt a képv.-test. tagot, aki a jegyzővel a Sestarócz névváltoztatásra szavazott. A vármegye a *S i s t a r ó c z* nevet ajánlja, mely közelebb áll a község mostani nevéhez.

Székás. Mivel egyidőben a község az Arankafalva nevet óhajtotta, az O. K. T. B. ezt elfogadta. A képv.-test. most kijelenti, hogy ez csupán az akkori jegyző — kinek feleségét Arankának hívták — önhatalmú előterjesztése volt. A képv.-test. a *S z é k á s* vagy *S z é k v á r* nevet kéri. A vármegye a *T e m e s s z é k á s* nevet ajánlja, mert több Székás van az országban.

Traunau. Romy Béla: Mezőhát vagy Harmatos legyen a neve. Ortway: 1785. óta áll fenn, német jövevények telepeképen. Br. Orczy kamarai administrator veje, gr. Traun után kapta nevét. Lehetne Traunliget. Kovács: Mezőhát nevet ajánlja. Lendvai: Régi neve Cseralja (Márki: I. 196), mely visszaállítandó lenne. O. L.: Úgy látszik, igaza van Márki Sándornak, hogy e helység eredetileg, a középkorban Cseralja nevet viselt. (V. ö. Csánki: I. 768, 781.) Ezért e magyarosabb nevet lehetne állandósítani. O. K. T. B.: Cseralja alakban állapította meg a község nevét. — A képv.-test. ülésében Traunliget névre 9, Cseralja névre 4, Mezőhát névre 2, Traunau névre 1 képv.-test. tag szavazott. — A vármegye a Cseralja nevet hozta javaslatba.

Ujfalu. Ortway: Neudorf néven Hammer Antal és Bárány munkáiban 1766. óta van jelen. Nagy Gyula és Lendvai: Lippaújfalu nevet hozzák javaslatba. O. L. és O. K. T. B. ehhez hozzájárulnak. A képv.-test. a Temesújfalu nevet kéri. A vármegye a Marosújfalu nevet hozza javaslatba.

Vizma. Umhäuser: megfelelő magyar neve Viza, Vizmü, Vizsla. Lendvai: megmaradhat, mert Vizma volt régebben is a neve. (Márki: I. 219, és Csánki: I. 781.) Valamennyi tényező ehhez hozzájárult.

Zábrány. Lendvai: maradhat, mert ez volt a középkorban is a neve. (Márki: I. 220 és Csánki: I. 781.) Az összes tényezők hozzájárultak ehhez.

Rékasi járás.

Aga. Volt Bresztovác névét az 1894. évi 15.064. sz. B. M. r. változtatta a maira. Lendvai: hajdani neve Beresztócz (1440), utóbb Bresztovác. A kilencvenes években volt birtokosa, Janicsáry Sándor országos képviselő, a képviselőház volt korelnökének becéző neve után (aga) kapta mostani nevét, mely megmaradhat. Az összes tényezők megegyeztek abban, hogy a község megtartja mostani nevét.

Aranyág. (Azelőtt Hernyakova.) Ortway: nevét valószínűleg az Aranyas családtól kapta; idővel Hernyakova-ra torzult el. Lendvai: egykori neve Aranyos. (Szentkláray: I. 337.) Az összes tényezők megegyezése értelmében a község mostani neve változatlan marad.

Babsa. Ortway: eredetileg Bapsa s valószínűleg Babcsa volt. Lendvai: maradhat mostani neve. Ehhez az összes tényezők hozzájárulnak.

Bázos. Az összes tényezők megegyezése értelmében megmarad mostani neve.

Bélincz. Kovács, Ortway és Lendvai: középkori neve, Belencze visszaállítandó lenne. (Csánki: II. 27.) O. L. és O. K. T. B. a Belencze név visszaállítása mellett határozta. A képv.-test. szerint „a Bélincz név már a 16. században szerepel a szótárakban, mint káposztatermelő hely; ily régi nevet vétek volna megváltoztatni“. A vármegye a Belencze nevet javasolja.

Budincz. O. K. T. B.: a község mai nevét az al- és felhangzó szótagok váltakozása teszi idegenszerűvé és nehézkes kiejtésűvé. A magánhangzóknak o-val való helyettesítése által a szépen hangzó Bodonc nevét nyerjük. A képv.-test. nem járult hozzá. A vármegye a Bodonc nevet ajánlja.

Bukovecz. Lendvai: Egykori neve Sásvár (Csánki: II. 21), mely Temes jelzővel visszaállítandó lenne. Kovács A.: Temesbukócz vagy Temesbükkös legyen a neve. O. L.: A magyar Bükkfalva nevet kaphatná, mely néven Fényes már 1850-ben említi. O. K. T. B.: A község neve a Bükk szóval van értelmi összefüggésben; ezért a község nevét Bükkfalva (két k-val) alakban állapította meg. A képv.-test. a Temesbukovecz nevet kéri. A vármegye a Bükkfalva nevet javasolja.

Buzád. Minthogy középkori neve is ez volt (Csánki: II. 31), az összes tények megegyeznek abban, hogy nevét megtarthassa.

Gizellafalva. Változatlanul megtartja nevét.

Hissziás. Lendvai: Hosszuág-ra volna változtatandó, mert középkori neve (1488) Hosziág, Hassziág. (Csánki: II. 42.) O. L. és O. K. T. B. ehhez hozzájárulnak. A képv.-test. a község mai nevét kívánja fentartani. A vármegye a Hosszuág nevet javasolja.

Hódos. Az összes tényezők megegyezése szerint Temeshódos lesz a neve, hogy megkülönböztessék az azonos községnevektől.

Iktár. Ortway: először 1421-ben találjuk említve; ez évi oklevélben Bethlen János Ictar előnevet használ. Lendvai: Iktár maradjon, mert az iktári Bethlenek ősi fészke. (Csánki: II. 42.) Az összes tényezők megegyezése folytán megtartja ősi nevét.

Jezvin. Umhäuser: megfelelő magyar neve Jesztófas. Romy Béla Temesjeszenő nevet ajánlja. Ortway: hajdan Öszén. O. L.: eredeti középkori neve Öszén vagy Öszény. (Csánki: II. 55.) E régi, magyaros neve lenne visszaállítható. O. K. T. B.: a község nevét a történeti név visszaállításával Öszény alakban állapította meg. A képv.-test. a

község mostani nevét fentartani kívánta. A vármegye közönsége az Öszény nevét javasolta.

Józseffalva. Mint volt kincstári telepítvény az 1890. évben alakult nagyközséggé, mely alkalommal gr. Bethlen József temesvári m. kir. állami jószágigazgató tiszteletére kapta nevét. Mivel Zemplén vármegyében is van egy hasonló nevű község, az O. K. T. B. Újjózseffalva alakban állapította meg nevét. A képv.-test. arra való tekintettel, hogy a község Temes vármegyében és a Temes folyó közelében fekszik, a Temesjózseffalva elnevezést kéri. A vármegye az Újjózseffalva név mellett foglalt állást, mert a Temes jelzõt számos község kapta.

Kis-Topolovecz. Az összes tényezők megegyeztek abban, hogy az idegen hangzású *ovecz* végzet elhagyásával és az *l*-nek *ly*-re való lágyításával Kistopoly legyen a község neve.

Kiszetó. Umbäuser: megfelelő magyar neve Kistó. Lendvai: Kiszető-re volna változtatandó, mert eredeti, középkori neve ez volt. (Csánki: II. 46, 88.) O. L.: ehhez hozzájárul, de utal arra, hogy a Kesztafalva alak is előfordul. (Csánki: II. 33.) O. K. T. B.: a község nevét Kiszető alakban állapította meg. A képv.-test. a község mostani nevét megtartani kívánja, elfogadva Sepeczián Luczián gör.-kel. lelkész azon állítását, hogy a Kiszetó név magyarosabb, mint a Kiszető, mert ez inkább román név. A vármegye a Kiszető név mellett foglalt állást.

Lukarecz. O. K. T. B.: A nevet a *recz* végzet teszi idegenszerűvé, amelynek elhagyásával megmaradó Luka szóhoz, a kő csatolandó, annak a kifejezésére és szemléltetésére, hogy a község határában híres bazaltkő van. Ehhez képest a bizottság a község nevét Lukakő alakban állapította meg. A képv.-test. három ízben foglalkozott a név-változtatás ügyével. Indítványozták, hogy a község neve Temeskőbánya, vagy Gáll József dr. főrendiházi tag, ottani nagybirtokos neje született Agora Katinka után Katinkafalva, esetleg Agorafalva legyen. Utóbb a képv.-test. szótöbbséggel Gállfalvára kérte a község nevét megváltoztatni. A vármegye közönsége ehhez nem járult hozzá, mert ilyenű hely már van az országban és a furesán hangzó Lukakő helyett a Lukácskő nevet hozta javaslatba.

Margitfalva. (Azelőtt Janova volt a neve, mely a B. M. 1893. évi 2947. sz. rendeletével Margitfalva-ra változtatott.) Lendvai: eredeti neve Jenő volt (Csánki: II. 43), de mivel ilyenű helység már van az országban, Jenőfája lehetne. O. L.: Janova a középkorban Jenő nevet viselt; tehát e nevet lehetne visszaállítani, még pedig Temesjenő alakban. O. K. T. B.: a Margitfalva név fentartásában állapodott meg, de mivel hasonlónevű község van Szepesben is, a község nevét Újmargitfalva alakban állapította meg.

Mély-Nádas. Ortvay: A török időszak után Duboki-Nádas néven szerepel. Az összes tényezők megegyezése szerint Mélynádas lesz a neve ezentúl is, de kötőjel nélkül egy szóba írva.

Nagy-Topolovecz. Az összes tényezők megállapodása szerint Nagytopoly lesz a neve. (L. Kis-Topolovecz.)

Panyova. O. K. T. B.: a község nevének nagymértékű idegen-szerűségét az *ova* végzet okozza, amelyet a hosszú *ó*-val helyettesítve, a jelenlegi névből a jó hangzású, magyaros és az eddigőtől sem sokban különböző Panyó nevet nyerjük, melyet a bizottság a község nevéül meg is állapított. A képv.-test. a község nevét változatlanul fentartani kívánja. A vármegye a Panyóka nevet javasolja, mely még kevésbé tér el a mostanítól.

Stancsófalva. (Volt Stancsova nevét az 1893. évi 2947. B. M. r. változtatta Stancsófalva-ra.) Ortvay: a XIV. században Stancsafalvának hívták. Lendvay: Sztancsafalva, ősi neve, visszaállítandó lenne. (Csánki: II. 16.) Az O. K. T. B. Sztancsafalva alakban állapította meg a község nevét. A képv.-test. és a vármegye ehhez hozzájárult.

Sustra. Lendvai: Ormóslaka nevet ajánlja, hogy a község új nevében a délvidek egyik nagyérdemű historikusának, Ormós Zsigmond főispánnak a neve megörökíttessék. Az O. K. T. B. ehhez hozzájárult, oly módosítással, hogy mivel a bizottság elvi megállapodásához képest a vezetéknevek lehetőleg kerülendők az új községnevek képzésénél, a keresztnévből képeztessék az új név. Ezért a község nevét Zsigmondlaka alakban állapította meg. A képv.-test. nem járult hozzá, mert hálás kegyelettel adózik ugyan Ormós hervadhatatlan érdemeinek, de Ormós semmiféle összeköttetésben nem volt a községgel, soha ott nem lakott, sőt ott talán nem is járt. Dorka Pompejus indítványára a képv.-test. a Sustya névben állapodott meg, melyet a lakosság könnyen kiejthet. A vármegye közönsége a Sutra név mellett foglalt állást.

Sziklás. (Volt Susanovecz nevét az 1895. évi 108.945. sz. B. M. r. változtatta a maira.) Az összes tényezők megállapodása értelmében megtartja mostani nevét.

Temes-Királyfalva. (Volt Kralovecz nevét az 1893. évi 2947. sz. B. M. r. változtatta a maira.) O. K. T. B.: a község hosszú nevét meg rövidítendőnek találta és ezért Temeskirályi alakban állapította meg. A képv.-test. egyhangúlag azt határozta, hogy a község neve Szerb-Kraljevác legyen. A vármegye közönsége a Temeskirályi név mellett foglalt állást.

Temes-Péterfalva. (Volt Petroveszelló nevét az 1893. évi 2947. sz. B. M. r. változtatta a maira.) Az O. K. T. B. Temespéteri-re

rövidítette a község nevét. A képv.-test. Szerb-Péterfalva-ra kívánja változtatni. A vármegye a Temespéteri nevet javasolja.

Temes-Rékás. (Volt Rékás nevét az 1888. évi 32.460. sz. B. M. r. változtatta Temes-Rékás-ra.) Lendvai: egykori neve Rékas volt (Csánki: II. 19); ez a neve, a Temes jelzővel, visszaállítandó lenne. O. K. T. B.: Temesrékas alakban állapította meg a község nevét. Ehhez a képv.-test. és a vármegye hozzájárult.

Theés. Ortway: Teesch, Tés = Teés néven jön elő; a török uralmát átélte. Lendvai: Tésfalú legyen a neve, mert Tés és Teés már van az országban, Theés pedig nem magyaros. O. L.: Rékástés nevet ajánlja, mert a község e nagyobb hely és járási székhely közelében fekszik. O. K. T. B.: a község nevét Tésfalú alakban állapította meg. A képv.-test. a Theés nevet kívánja fentartani. A vármegye a Tésfalú nevet javasolja.

Ujaradi járás.

Féregyháza. Kovács A.: Régi neve Fejéregyház. (Csánki: I. 770.) Ortway: hajdan Fehéregyház (Alba Ecclesia). O. L.: eredeti neve Fejéregyház volt; kívánatos lenne e régi név visszaállítása, még pedig megkülönböztetésül más, hasonló nevű helységektől: Temesfejéregyház alakban. O. K. T. B.: elfogadhatónak találta a község által bélyegzőn és írásban már eddig is használt névalakot, s ehhez képest a község nevét az *a* véghangzó elhagyásával Féregyház alakban állapította meg. Ehhez a község és a vármegye is hozzájárult.

Fibis. Umhäuser: megfelelő magyar neve Fibirs. Lendvai: egykori neve Füves volt. (Márki: I. 201.) O. K. T. B.: a község nevét Temesfüves alakban állapította meg. Képv.-test. a mostani név fentartása mellett nyilatkozott, mert szerinte hajdan az ú. n. szécsányi hegyen egy kolostor volt, amely a Fibis nevet viselte; e kolostor után, melynek némi romjai és kertje ma is láthatók, kapta a község és a hegy alatt elterülő völgy a nevét. A vármegye a Temesfüves nevet pártolta.

Föllak. Ortway: hajdan Fellak. Lendvai: a mostani neve megmaradhat, bár középkori neve Fellak volt (Márki: I. 200), de ilyenévű helység már van az országban. Az összes tényezők megegyezése szerint a község mostani neve megmarad.

Füskút. O. L.: Eredeti, középkori neve Füzükút volt. (1493. Csánki: I. 771.) Mivel ily név Kolozsmegyében is van, Temesfüzkút-nak volna elnevezendő. O. K. T. B.: ehhez hozzájárult. A képv.-test. is. A vármegye a jobb hangzású Füzeskút nevet hozta javaslatba.

Keresztes. (Azelőtt Kreuzstätten, Breszt). Ortway: Régi hely; romján építi fel 1772-ben Neumann Kreuzstättent. Mivel több ilyenévű

község van az országban, O. L. az Ujaradkeresztes, Kovács és Lendvai a Maroskeresztes, Pfeudesack és Dr. Illésy a Temeskeresztes nevet ajánlják. O. K. T. B.: a Maroskeresztes nevet akceptálja. A képv.-test. kívánságára a vármegye a Temeskeresztes nevet javasolja.

Kis-Szent-Miklós. Az összes tényezők megegyezése értelmében megmarad mostani neve, de egy szóba írva: KISSZENTMIKLÓS.

Kisfalud. (Azelőtt Engelsbrunn, Angyalkút.) Lendvai: Középkori neve Kisfalud (Márki: I. 208); de mivel több ilyenű község van az országban, a Temes jelzővel volna ellátandó. O. K. T. B.: a község nevét Angyalkút alakban állapította meg. A képv.-test. és a vármegye ehhez hozzájárult.

Munár. Ortway: előbbi neve Monrász; parochiája 1724. áttétett Német-Szent-Péterre. Az összes tényezők megegyezése értelmében megtartja mostani nevét.

Nagyfalu. Mivel több ilyenű község van, az O. K. T. B. Marosnagyfalu alakban állapította meg a község nevét. A képv.-test. a vármegye neve után a Temesnagyfalu nevet kérte, mivel a község távol fekszik a Maros folyótól. A vármegye a Marosnagyfalu név mellett foglalt állást.

Német-Ságh. (Azelőtt Segenthau, Dreispitz.) Lendvai: egykori neve, Mezőség visszaállítandó lenne. (Márki: I. 213.) O. K. T. B.: Mezőség-ban állapította meg a község nevét. A képv.-test. ragaszkodott a mostani névhez, a vármegye javasolja a Mezőség nevet.

Német-Szent-Péter. (Azelőtt Deutsch-Sanct-Peter.) Ortway: számos régi okirat említi Szent-Péter néven. A német jelzőt a Mercy-féle német gyarmatosok után kapta. Lendvai: Magyarszentpéter-re volna magyarosítandó, hogy a község nevében is kifejezésre jusson, hogy lakói német anyanyelvűk mellett is derék magyar állampolgárok és jó hazafiak. O. K. T. B. ehhez hozzájárult. A képv.-test. azonban ragaszkodott a község mostani nevéhez. A vármegye a Marosszentpéter nevet hozta javaslatba.

Réthát. (Azelőtt Wiesenheid, Ibéd.) Ortway: Wiesenheid néven Neumann telepítette 1722-ben. Hajdan itt Asszonylaka nevű helység állott, melynek plébániája már a XIV. századi pápai tizedjegyzékekben említettik. Az összes tényezők megegyezése folytán megtartja mostani nevét.

Székesút. Ez is marad.

Szépfa. (Azelőtt Schöndorf, Szerdin.) Ortway: hajdan Szódi, ebből Seftin. Marad mostani neve.

Uj-Arad. Ortway: hajdan Apácza. Az összes tényezők megegyezése értelmében megmarad, de hosszú ú-val és egybeírva: Újarad.

Uj-Bodrog. Lendvai: régi neve Bodrog (Márki: I. 196), de mivel

ilynevű hely már van, maradjon Ujbodrog-nak. Az összes tényezők megállapodása értelmében megmarad, de hosszú ú-val és egybeírva: Újbodrog.

Zádorlak. Ortway: már a XIV. században parochia; a XV. században sokszor említik Zadarlaka, Zadurlaka néven. A Mercy által telepített németek Szadorlak és Szaderlach-nak mondták. Lendvai: maradhat mostani magyar neve. O. L.: eredetileg a XIV—XV. században Zádorlaka volt a neve (Csánki: I. 781); e régi, jobban hangzó nevét kellene visszaállítani. O. K. T. B.: a község nevének két tagja között birtokviszony van, mit a megfelelő birtokrag hozzácsatolásával kifejezésre is kell juttatni; ehhez képest a bizottság a község nevét Zádorlak alakban állapította meg. A képv.-test. kívánságára a vármegye a község nevének változatlan fentartását javasolta.

Versecki járás.

Dézsánfalva. Ortway: nevét néhai Deschán kamarai adminisztrátor után kapta. Lendvai: maradjon mostani neve. Az összes tényezők megegyezése értelmében megmarad.

Ferendia. Lendvai: maradhat, de a helyesebb, magyarosabb Ferend alakban. O. K. T. B. és a vármegye ehhez hozzájárult. A képv.-testület fentartani kívánja a község mostani nevét.

Germán. Ortway: hajdan Ermen, Hermen néven szerepel; Örménynek ejtendő legvalószínűbben. Lendvai: Örmény-re volna változtatandó; eredeti neve Ermen, Ermeny. (Csánki: II. 101.) O. K. T. B.: a község neve eredetileg Ermen — mai olvasás szerint Ermény — alakban szerepel, mely csak későbbi használat folytán ferdült el a mai Germán-ra; ehhez képest a bizottság a község nevét Ermény alakban állapította meg. A képv.-test. ragaszkodott a mostani névhez. A vármegye a szebb hangzású Ösermény nevet hozta javaslatba.

Jabuka. Umhäuser: Almavölgy a megfelelő magyar neve. Romy Béla és Lendvai: Temesalmás-ra volna magyarosítandó. Kovács A.: régi neve Jabolnok (Csánki: II. 103) visszaállítandó, vagy legyen Almád, Krusicza pedig Körtéd. O. K. T. B.: a község neve értelmileg az alma szóval van összefüggésben, amiből az s képző hozzáadásával a jóhangzású Almás név képezhető; ehhez pedig legalkalmasabb jelzőül a vármegye nevééről vett előnév kínálkozik. A bizottság ennekfolytán a község nevét Temesalmás alakban állapította meg. A képv.-test. ragaszkodik a község mostani nevéhez. A vármegye a rövidebb Almád nevet hozta javaslatba.

Kis-Gáj. Az összes tényezők megegyezése értelmében megmarad, de kötőjel nélkül egybeírva: Kisgáj.

Kis-Szredistye. Umhäuser: megfelelő magyar neve Hitelfalu.

Romy Béla: Kisközepes. Lendvai: Kisszered-re volna magyarosítandó. O. K. T. B.: a község mai nevének törzsét a kezdő mássalhangzók torlódása s az *istye* végzet idegenszerűvé és rossz hangzásúvá teszik. Ezen fogyatkozások az *istye* végzet mellőzésével s a két kezdő mássalhangzó közé egy *e* hangzó beiktatásával szüntethetők meg, miáltal a szépen hangzó s sokkal rövidebb Szered névalak áll elő. Ehhez képest a bizottság a község nevét Kisszered alakban állapította meg. A képv.-test. ragaszkodott a község mostani nevéhez. A vármegye a Kisszered nevet ajánlja.

Kis-Zsám. Lendvai: maradhat, bár eredeti neve Zsán volt. (Csánki: II. 109.) O. L.: maradhat, egybeírva. De helyesebb lenne, az általános kötelező egyszóba írás alkalmával e név közepén előforduló „szs“ betűk kikerülése végett, az Alsózsám nevet törzskönyvezni, egybeírva. Ez esetben Nagy-Zsám, mely hegyesebb vidéken fekszik, a Felsőzsám nevet vehetné fel. O. K. T. B.: a község nevét Alsózsám alakban állapította meg. A képv.-test. fentartani kívánja a község mostani nevét. A vármegye az O. K. T. B. határozatát pártolta, mert a Kiszsám név a sziszegő hangzók torlódása folytán nehezen kiejthető, egybeírva pedig félreérthető.

Klopodia. Umhäuser: megfelelő magyar neve Harangfalu. O. L.: maradhat; esetleg Klopódia vagy Klopód alakban. O. K. T. B.: a község mai neve értelmileg a harang szóval van összefüggésben, mely a *d* helynévképző hozzácsatolásával a Harangod nevet adja. A képv.-testület és a vármegye nem járult hozzá e rossz hangzású új névhez és a község nevét Klopódia alakban javasolta megállapíttatni.

Kustély. Lendvai: Mélykastély-ra volna magyarosítandó. O. K. T. B. ehhez hozzájárult. A község neve ugyanis a kezdő mély hangzó miatt némileg idegenszerűen hangzik, aminek *a*-ra változtatásával a jól hangzó Kastély név áll elő, amely egyébként értelmileg is azonos a mai névvel. E névhez pedig alkalmas jelzőül kínálkozik a Mély előnév, tekintettel arra, hogy a község lapályban, mélyen fekszik. A képv.-test. ülésében Corcea Ábrahám gör.-kel. román lelkész azt vitatta, hogy a község mostani neve eléggé magyaros hangzású; a mély jelző kiejtését az ottani románajkú lakosság sohasem fogja megtanulhatni. Indítványára a képv.-test. a község nevének Románkustélyra való változtatását kérte. A vármegye a Mélykastély név mellett foglalt állást.

Lacznás. Umhäuser: magyar neve Lázárfalu. Lendvai: maradhat. O. K. T. B.: A község mai névalakjának idegenszerűségét az *a* hangzók között levő mély *u* okozza. Ezt *o*-ra változtatva, a jobb hangzású és könnyebb kiejtésű Lacznás nevet kapjuk. A község hozzájárult e változtatáshoz, a vármegye nem pártolta.

Markovecz. Lendvai és Kovács a község régi nevét: *Márkteleke* (Csánki, II. 104), felújítani ajánlják. O. K. T. B. ehhez hozzájárult. A képv.-test. ülésén Neuber Alajos a Markota nevet ajánlotta, melyet könnyebben ejthet ki a köznép. Terotta György indítványozta a község mostani nevének meghagyását. A képv.-testület Terotta indítványát elfogadta. A vármegye a *Temesmarkócz* nevet hozta javaslatba.

Meszics. O. K. T. B.: A község neve a mész, meszes szóval van értelmi összefüggésben, mely utóbbihoz a gyakori és kedvelt falu helynévképzőt csatolva, a jó hangzású *s* a község mészkeő hegyvidékére jellemző *Mesziesfalu* nevet képezhetjük. A képv.-test. a község nevét nem kívánta megváltoztatni. A vármegye elfogadta a *Mesziesfalu* elnevezést.

Moravicza. Umhänser: magyar neve *Mörkövesd*, *Vaskövesd*. Ortway: hajdan *Mora*, *Mura* néven szerepel. Lendvai: maradhat; esetleg régi neve felújítható, a vármegye nevére vett jelzővel: *Temesmóra*. O. L.: Maradhat a község bélyegzőjén használt *Temesmoravicza* alakban, egybeírva. Esetleg a *Temesmora* alak is ajánlható; bár, hogy ez a helység viselte volna hajdan a *Mora* vagy *Mura* nevet, még bizonyításra szorul. (V. ö. Csánki, II. 52). O. K. T. B.: a község nevét *Temesmóra* alakban állapította meg. A képv.-test. a község nevének *Temesmoravicza* alakban való megállapítását kérte. A vármegye a *Temesmóra* nevet javasolta.

Nagy-Szredistye. Az O. K. T. B. a *Kis-Szredistye* községnél ismertetett indokoknál fogva *Nagyszered* alakban állapította meg a község nevét. A képv.-test. ragaszkodott a mostani nevéhez. A vármegye pártolta a *Nagyszered* nevet.

Nagy-Zsám. O. K. T. B.: a *Kis-Zsám* községnél ismertetett okokból a község nevét *Felsőzsám* alakban állapította meg. Ehhez a vármegye hozzájárult, a község azonban ragaszkodott a mostani névhez.

Német-Sztamora. Umhänser: megfelelő magyar neve *Számóra*. Ortway: régen *Tót-Sztamora*. Lendvai: *Alsósztamora* legyen a neve, mivel nemzetiségi neveknek előnévként való használata lehetőleg mellőzendő, amennyiben az ilyenek nem állandóan jellemzőek. A nemzetiségi előnév — a község földrajzi fekvésére utalva — *Alsó* előnévvel volna helyettesítendő, tekintettel arra, hogy ezen község a hasonló Román-Sztamoránál földrajzilag lentebb fekszik. O. K. T. B.: ehhez hozzájárult. A vármegye is. A képv.-test. ragaszkodott mostani nevéhez.

Podporány. Kovács és Umhäuser javaslatára az O. K. T. B. a község nevét *Porány* alakban állapította meg, mellőzve az idegen-szerűséget okozó *Pod* képzőt. A képv.-test. fentartani kívánta a község mostani nevét. A vármegye pártolta a *Porány* elnevezést.

Réthely. (Volt Rettisova nevét az 1894. évi 15.064. sz. B. M. r. változtatta a maira.) O. K. T. B.: a község mostani nevét változatlanul fentartotta. A képv.-test. Miucza Joan indítványára elhatározta, hogy a község jelenlegi nevét elhagyja és fölveszi az „ösrégi“ Rityisor (magyarul olvasva Rütýisor) nevet. A vármegye a község mostani nevének megtartása mellett foglalt állást.

Szolsicza. O. K. T. B.: A község erős szőlőtermelő község lévén, alig lehetne a jó hangzású Szöllös névnél alkalmasabb új nevet találni. E név pedig a többi, azonos vagy hason hangzású községnévtől legalkalmasabban a vármegye nevéből vett s így a község földrajzi fekvése iránt is közelebről tájékoztató Temes névvel lesz megkülönböztethető. Ehhez képest a bizottság a község nevét Temesszöllös alakban állapította meg. A vármegye ehhez hozzájárult. A képv.-test. a község mostani nevét megtartani kívánja.

Temes-Kutas. (Azelőtt Kudricz). Az összes tényezők megegyezése értelmében megtartja mostani nevét, de egybeírva.

Temes-Paulis. (Volt Paulis nevét az 1894. évi 15.064. sz. B. M. r. változtatta a maira.) O. L.: maradhat, egybeírva. E helység neve, úgy látszik, a középkorban is Paulis volt már. (Csánki, II. 56.) — Az összes tényezők megegyezése értelmében megmarad mostani neve, de kötőjel nélkül egybeírva.

Varadia. Ortway: a régi Várad-ból lett Varadia. Lendvai: Érsomlyó, régi históriai neve, visszaállítandó lenne. O. L.: a középkorban Érsomlyó vagy Érdsomlyó volt a neve. (Csánki, II. 95.) E régi, magyar, történelmi és ezért jellemző nevek valamelyikét lehetne állandósítani. O. K. T. B.: A régi nevek közül a földrajzi tévedések elkerülése végett az Érdsomlyó látszik alkalmasabbnak, mert az Ér előnév az ország más vidékén fekvő Érmellékre utalna. A képv.-test. nem kívánta megváltoztatni a község mostani nevét. A vármegye az Érsomlyó nevet hozta javaslatba, mert könnyebb kiejteni, mint Érdsomlyó-t.

Vattina. Umhäuser: magyar neve Vátig. Lendvai: régi neve Vát (Csánki, II. 109); ez esetleg valamely jelzővel felujítható volna. Kovács: Temesvát vagy Vatoná lehetne a neve. O. L.: eredetileg, a XV. században Vát (vagy Vád) a neve. E régi, magyaros nevek valamelyikét lehetne felujítani, de megkülönböztetésül a hasonló nevű helységektől, előnévvel, péld. Temesvát vagy Verseczvát, stb. alakban, egybeírva. O. K. T. B.: Verseczvát alakban állapította meg a község nevét. A képv.-test. ehhez hozzájárult. A vármegye tévedések elkerülése végett (Temesvát könnyen összetéveszthető Temesvár-ral, Verseczvát pedig Verseczvár-ral), a Kisvát községnevet hozta javaslatba.

Vlajkovecz. Umhäuser: megfelelő magyar neve Püspökfalu Romy Béla és Kovács A. javaslatára az O. K. T. B. az / betűnek a kihagyásával, s az ovecz-nek ócz-ra való rövidítésével, továbbá a vármegye nevérol vett előnév hozzáillesztésével Temesvajkócz alakban állapította meg a község nevét. A képv.-test. és a vármegye ehhez hozzájárult.

Vojvodinez. O. K. T. B.: a község mai neve a vajda szóval van érthető összefüggésben, amely a kedvelt lak helynév-képzővel megtoldva, a jól hangzó Vajdalak nevet adja. A képv.-test. ragaszkodott a község mostani nevéhez. A vármegye a Vajdalak nevet elfogadta.

Vingai járás.

Baraczháza. O. L.: a középkorban Baroczháza vagy talán Baróczháza volt a neve. (Csánki, II. 25.) — Az összes tényezők meg egyezése értelmében változatlanul marad mostani neve.

Bruckenau. Ortway: hajdani neve Piski; később a németek telepítése következtében fölvette a Bruckenau nevet. Lendvai: Temes-piski-re volna változtatandó, mert régi neve Piski (Szentkláray, I. 511), de ilyen nevű község már van az országban. Romy a Hidegliget, Kovács a Hidasliget nevet ajánlta. O. L.: E helység neve eredetileg, a XIV—XV. században Piski volt. E régi, magyar nevét kellene visszaállítani, még pedig megkülönböztetésül a hasonló nevű helységektől: Temes-piski alakban, egybeírva. Az O. K. T. B. ehhez hozzájárult. A képv.-test. is, de a község hazafias érzelmű lakossága megfelelőbbézte a község határozatát, előadva, hogy a szomszédos községek román ajku lakossága régi időktől fogva Piskie-nek hívja Bruckenaut, abban a hiszemben, hogy azt a községet hajdan az ő román őseik lakták, s így ez a név lelkükbe mint román név vésődött. Ha most a község hivatalosan is ezt a nevet kapná, a szomszédos községek örökös csufolódásainak lenne kitéve. Kérték ennél fogva, hogy Hidliget vagy Hidasliget legyen a község neve. — A vármegye a Hidliget nevet hozta javaslatba.

Hodony. Megtartja mostani nevét, mely különben megfelel XV. századi nevének: Odony. (Csánki, II. 54.)

Kalácsa. O. L.: A középkorban inkább Kalocsa volt a neve. (Csánki, II. 44.) Azért a Temeskalocsa nevet, egybeírva vehetné fel, megkülönböztetésül a többi hasonló nevű helységektől. O. K. T. B. ehhez hozzájárult. A képv.-test. és a vármegye a Temeskalácsa nevet hozta javaslatba.

Kétfél. Lendvai: maradhat; régi neve különben Kétfülű volt. (Csánki, II. 51.) Az összes tényezők ehhez hozzájárultak.

Kis-Szt-Péter. Ortway: 1843-ban telepített ide Varjas prediumán

németeket az udvari kamara. — Az összes tényezők megegyezése értelmében megtartja mostani nevét, de egybeírva: *Kisszentpéter*.

Kis-Telep. Ortway: 1843-ban telepített ide Varjas praediumán az udvari kamara németeket. — Az összes tényezők megegyezése értelmében megtartja mostani nevét, de egybeírva: *Kistelep*.

Kuéz. Umhäuser: megfelelő magyar neve *Bíró* vagy *Elöljáró*. Ortway: régi neve *Kenes, Kenez*; *Kenéz*-re volna változtatandó. O. L.: eredetileg inkább *Kenéz*. (Csánki, II. 13.) E magyarosabb névalakot kellene felujítani; minthogy azonban ily nevű helység már van az országban, valamely előnévvel, péld. *Temeskenéz* alakban, egybeírva. Az O. K. T. B.: a község nevét *Temeskenéz* alakban állapította meg. A képv.-test. a község mostani nevéhez ragaszkodott. A vármegye az O. K. T. B. megállapítása mellett foglalt állást.

Majlátfalva. Ortway: 1820-ban keletkezett a *Túregyháza* nevű kamarai praediumon. Lendvai: régi neve *Túregyháza*; mostani neve maradhat, de alapítója, *Majláth* neve után *h*-val. O. K. T. B.: a község mostani nevét változatlanul fentartani határozta. A képv.-test. és a vármegye a *Majláthfalva* alakot hozta javaslatba.

Merczifalva. (Merczyfalva.) Ortway: régi neve *Kárány*. A *Mercy*-falva írás a helyes, mert *Mercy* híres tábornoktól ered. Lendvai: *Mercyfalvának* írassék, hogy a nagy *Mercy* gr. neve hamisítatlanul fentartassék. O. L.: Maradhat *Merczyfalva* alakban. Ortwaynak az az állítása, hogy e helység régi neve *Kárány* volt, nem felel meg az adatoknak. Csupán egy *Károl*, azaz *Károly*, *Kis-Károly* nevű helységnek itteni nyoma mutatható ki. (Csánki, II. 44.) O. K. T. B. a község nevét *Merczyfalva* alakban állapította meg, amint azt már a község írásban és bélyegzőjén használja. A képv.-test. ehhez hozzájárult. A vármegye a *Mercyfalva* írásmódot hozta javaslatba.

Monostor. Ortway: e néven már a XIII. században előfordul. O. L.: A község a XV. században már *Monostor* néven említették, s minthogy a többi *Monostor*oknak már van jelzőjük, neve változatlanul maradhat. — Az összes tényezők ehhez hozzájárultak.

Murány. Ortway: hajdan *Muron*, *Murony* volt a neve. Lendvai: Bár régi neve *Murony*, mostani neve fentartandó lenne, mert nem idegen hangzású és a felejtetetlen emlékü *Murányi* főispán innen vette vezetéknevét és nemesi előnevét. O. L.: Régi középkori neve *Murony*. (Csánki, II. 52.) Ez a középkorban sokat emlegetett név lenne felujítandó, megkülönböztetésül a hírneves *Muránytól*. O. K. T. B.: a község nevét *Murony* alakban állapította meg. A képv.-testület ragaszkodott a község mostani nevéhez és megkülönböztetésül a gömörmegei *Muránytól*, a *Temesmurány* nevet kérte, amihez a vármegye hozzájárult.

Német-Bencsek. Ortway: régi neve Vencse vagy Vencze. Kovács A: Nagyvenécze; régi neve Venécze. (Csánki, II. 16.) Umhäuser: Bencze a megfelelő magyar neve. Lendvai: Felsőbencsek-re volna változtatandó. O. L.: e helység neve eredetileg, a középkorban, úgy látszik: Venécze volt, még pedig egyik ily nevű falu Alsó-, másik Felső- előnévvel. (Csánki, II. 16, 17.) E régi magyaros, jellemző név visszaállítása kívánatos lenne, még pedig lehetőleg a régi előnevekkel, olyformán, hogy a mai Német-Bencsek kapja a Felsővenécze, Román-Bencsek pedig az Alsóvenécze nevet (egybeírva), földrajzi fekvésük szerint. O. K. T. B.: Német-Bencsek nevét Nagyvenécze és Román-Bencsekét Kisvenécze alakban állapította meg, visszaállítva az ősi neveket és kiküszöbölve a nemzetiségi előneveket. A képv.-testület ragaszkodott a község mostani nevéhez. A vármegye a Felsőbencsek nevet hozta javaslatba.

Orczifalva. Ortway: Hajdani neve Kakot, Kokot; innen a Kokoda és Kokodia név, mely a nép száján ma is él. Orczifalvának írandó. 1785-ben nevezték el Orczyról, amikor németeket telepítettek oda. Lendvai: Orczifalvára változtatandó, megalapítója: Orczy br. után. — Az összes tényezők megegyezése értelmében ezentul így írandó: Orczifalva.

Román-Bencsek. Az O. K. T. B. a Német-Bencseknél ismertetett indokoknál fogva a község nevét Kisvenécze alakban állapította meg. A képv.-test. a község nevét meghagyni kérte. A vármegye az Alsóbencsek nevet hozta javaslatba.

Szécsány. Ortway: hajdani neve Szécsény. O. L.: a középkorban Szécseny vagy még inkább Szécsöny volt a neve. (Csánki, I. 779.) Lendvai: Nagyszécsény-re volna változtatandó. O. K. T. B. Temesszécsényben állapította meg a község nevét. A kép.-test. és a vármegye a Temesszécsény nevet kérték.

Varjas. Ortway: a XIII. századtól kezdve sokszor említettik Voras, Worias = Varjas néven; a XV. században a Varjas-család birtoka. — Az összes tényezők megegyezése értelmében neve változatlanul marad.

Vinga. Ortway: régi neve; a később kapott Theresiopolis nevét Mária Terézia tiszteletére kapta. Lendvai: mostani neve maradhat; a középkorban is ez volt a neve. (Márki, I. 219.) — Az összes tényezők megegyezése értelmében magmarad.

Zsadány. Ortway: már a XIII. században előfordul Zadan, Sadan = Zsadány néven. O. K. T. B.: a község nevét, az azonos vagy hasonló hangzású községnevektől való megkülönböztetésül Mezőzsadány alakban állapította meg. A képviselőtestület a község mostani nevét meghagyni kívánta. A vármegye a Mezőzsadány nevet javasolta.

Jelentés

a temesvár-belvárosi csatornázás és a várbontási munkák alkalmával 1910-ben felszínre került leletekről.

Az 1910. év folyamán Temesvár városa nagymérvű ujjaalakítási munkálatoknak volt a színhelye. Egyrészt a már régebben megkezdett várbontási műveleteket folytatták, hogy a Belvárost megszabadítsák a város fejlődését sokáig gátoló várfalaktól, másrészt 1910. kora tavaszán kezdték meg a Belvárosban a csatornázás munkálatait és folytatták azt a késő őszig.

E nyolc hónapig tartó munkaidő alatt a Belváros minden utcáját és terét felásták 5—6 méter mélységig, hogy a csatorna csöveit elhelyezhessék.

E különféle munkálatokat Argusszemekkel kísértük, mert jól tudtuk, hogy ilyen alkalom többé aligha fog előfordulni a város multját illető lelettárgyak előkerülése dolgában.

Figyelmünket főleg arra terjesztettük ki: vajjon előkerülnek-e őskori tárgyak is Temesvár-Belvárosa talajából? és ha igen, akkor a város melyik részén, milyen mélységből, milyen körülmények között?

Az eredmény várakozásunkat nem elégitette ki. Özönével kerültek ugyan elő a lelettárgyak; magába a muzeumba is, az érmeikkel együtt majdnem 1600 darab jutott, de sok került azért magánosok tulajdonába is. De bárminő nagy is a felszínrekerült tárgyak száma, ezek Temesvár őskorára kevés világot derítenek, mert a legnagyobb részük a XVI—XVIII. századból származik. Elenyésző csekély számmal fordulnak elő még a késő középkoriak is a XI—XV. századból; elvértve fordultak elő római koriak; míg az őskori jelleggel bíró lelettárgyak egészen kétségesek: vajjon csakugyan őskoriak-e, vagy ha csakugyan őskoriak is, valóban itt voltak-e azok használatban, vagy csak véletlen folytán jutottak ide.

Temesvár-Belváros területét ugyanis már több ízben megboly-

gatták. Először is akkor, midőn a középkori várat építették, de még alaposabban 1719-től 1760-ig, mikor a mostani lebontás alatt levő várat és benne a várost építették. A várfalak közeit valószínűleg a közelből hordott földrétegekkel töltötték meg. A vár és vele együtt a város építése 42 évig tartott. Ez alatt az idő alatt a mai Belváros szintjét mintegy két, sőt három méterrel is emelték. E miatt találunk úgy a várfalak közeit kitöltő földtömegben mint magában a Belváros területén, a földszinttől lefelé mintegy két méterig, néhol még mélyebbre is feltöltött földet mindenféle törmelékkal, tégladarabokkal, a XVIII. század elejéről származó cserepekkel, pipákkal, kályhafiókokkal, vastárgyakkal. Három-négy méternyire, sőt még mélyebben is, találjuk a középkori tárgyakat, mint sarkantyukat, zablákat, patkókat, kardokat, vasnyilhegyeket, kő- és vaságyúgolyókat, bombákat és az 1526. év előtti érmeket.

A középkori tárgyakat tartalmazó réteg alól kellene előjönni a legrégebb lelettárgyaknak: a római, kelta és őskori maradványoknak; s e helyett mit tapasztalunk?

1. Őskori, iszapolatlan agyagból, korong nélkül készült agyagedényeknek még csak a nyomára sem akadtunk. Őskori agyagedénynek — bármily szorgosan kerestük — még csak a legkisebb darabkáját sem tudtuk idáig megtalálni. A várbontási munkálatoknál 1909. nyarán, a katonai kórház épülete mögött előkerült ugyan egy darab őskori agyag orsógomb, de ez a feltöltött földdel került oda.

2. Nem csak a paleolith-, hanem a neolith-, vagyis az ifjabb kőkorszakból származó csiszolt kőszerszámoknak sem tudtuk idáig még a legkisebb nyomát sem felfedezni.

3. Ellenben elég szép számmal kerülnek elő olyan csonttárgyak, mint például csiszolt, sőt ékített szarvasagancs végek, szarvasagancs kalapácsok, csontkorcsolyák, stb. . . , a melyeken az emberi kéz munkájának nyoma világosan, határozottan kivehető s a mely tárgyak egészen őskori jelleggel is bírnak. Ezek között egészen kétségtelen őskori eredetű két darab átfúrt agancskalapács. Ezeket az ág. ev. templom közelében, a lebontott várerődítések feltöltött földjéből hozták elő, tehát szintén más helyről kerültek ide a várépítés korában. A többi csonttárgy a csatornázás munkálatai alkalmával a Belváros különböző helyeiről kerültek elő. De itt ismét az a bökkenő, hogy e csonttárgyak legnagyobb része alig 2—3 méter mélységben, tehát új, legfeljebb középkori tárgyakkal együtt, vegyesen fordultak elő. Tehát megint csak a feltöltés alkalmával kerültek arra

a helyre, ahonnan most felszínre kerültek. Épen így vagyunk két kisebb, határozatlan rendeltetésű bronzdarabbal is. Honnan hordták a feltöltésre szánt földet: nem tudhatjuk, de annyit mégis feltehetünk, hogy közeli helyekről. Már pedig a Gyárvárosban és kíváltk a Vadászerdőben egész bizonyos, hogy volt valamilyes kisebb telep a bronzkorban, mert 1876-ban Sztaniszlavits főerdész kertjében szőlőrigolozás közben egy bronzöntőműhely maradványaira akadtak, melynek darabjai muzeumunkba kerültek. 1886-ban pedig Reiber Henrik főmérnök a gyárvárosi Háromkirály-utca 464. számú háza alapozási munkálatai alkalmával talált egy díszes bronz karperecet; ez is muzeumunkba került. Sőt a Ferencváros felé eső téglavetőkből is előkerült 1905-ben egy bronz lándsza.

Mindezekből kitűnik, hogy Belvárosunk közvetlen közelében már a bronzkorban is voltak lakott területek. Hogy magában a Belvárosban is volt-e már az őskorban valami telep: azt csak akkor tudnánk határozottan megállapítani, ha a megfelelő rétegben találnánk az őskori leletek egészen biztos nyomaira. De őskori agyag- és kőtárgy idáig elő nem került. Hanem felszínre került a Balázstéren, mintegy öt méter mélységből, ahol már újabkori tárgyaknak nyoma sem volt, vagyis fel nem töltött földrétegből egy díszített szarvasagancs-vég. Ugyancsak innen került elő, négy méter mélységből egy nagyobb szarvasagancs, melynek végét lefaragták, hogy abból árat, vagy valami szűrőeszközt készítsenek. Szintén őskori jelleget mutat ama csontkorcsolya, mely a Hunyady-várkastély előtt mintegy hat méter mélységből emeltetett ki, arról a helyről, ahol egykor a Bega-folyó egyik ága folyt és amelyet csak 1760-ban tömtek be. E három darab csontlelet ugyan őskori jellegű, de minthogy lelet-helyökön egykor folyómeder volt, könnyen lehetséges, hogy ezek is csak véletlenül kerültek erre a helyre, és kíváltk a csontkorcsolya, nem is őskori, mert felszínre került a Belváros különböző helyein két-három, legfeljebb négy méter mélységben hasonló korcsolya még vagy 24 darab. Mindenik őskori formát mutat, de az utóbbi 24 csontkorcsolya újabkori tárgyakkal kevert rétegből került elő s így csak az utolsó századokból származnak. Annál inkább feltehetjük ezt, mert a köznép még mai napság is használ — a vidéken — hasonló csontkorcsolyákat. Ez tehát csak azt mutatja, hogy Temesváron több száz évvel ezelőtt sok volt a víz és jég és a csúszkálásra úgy a nagyok mint a gyermekek, — mert kicsinylábakra illő korcsolyák is előkerültek — a marhalábszár-csontból faragott és csiszolt korcsolyát használták.

A keltakort három darab jellegzetes keltakés képviselő, ezek is a várerődítések feltöltött földjéből kerültek elő.

A római korból való egy vaslándzsa és egy őrlőkő, ugyan-csak a várerődítések környékéről.

A XI—XV. századot képviseli néhány vasbalta és szekerce, két kard, egy pár zabla, néhány vaspatkó és nyílhegy; a XV—XVI. századot zablák, sarkantyúk, kő- és vaságyúgolyók stb.; a XVII. század végéről és a XVIII. századból már özönével kerülnek elő a tárgyak, a legtöbb az 1716. évi várostrom, majd a várépítés korából.

Az 1910. évi csatornázás munkálatai alkalmával összesen 1056 különböző korú és anyagú tárgy került a múzeumba és 491 darab érem, összesen 1547 darab.

A lelettárgyakra vonatkozólag megjegyezzük, hogy azok legnagyobb része a várfalak közelében fekvő utcák felbontásakor került elő; a várfalaktól beljebb eső utcákban mindig kevesebb tárgy jutott felszínre.

A lelettárgyak között van: bronztárgy kettő. Ismeretlen rendeltetésű; újabkori tárgyakkal jött elő a Balázstéren, mintegy 3 méter mélységből, úgyszintén egy bronzgyűrű, melyet a nyílhúr feszítésére használtak. Csonteszköz mintegy 126 darab került elő. Ezek legnagyobb része szarvasagancs, a megmunkálás minden nyoma nélkül s valószínűleg nem is egyebek konyhahulladékánál, de vannak faragott szarvasagancsrészek is jó nagy számmal, különböző utcákból, de a legtöbb mégis a Balázstérről; van 25 darab csontkoresolya, majdnem minden utcában találtak ilyet. Állati lábszár-csontokból készítették, némely darab a csúszkálás folytán már nagyon is lekopott; közöttük néhány darab a két végén át is van fúrva, hogy a lábhoz köthető legyen.

Öntárgy három darab került elő: közöttük kettő evőcsésze, egy pedig sátorcsúcs a török világ idejéből. Számosabbak a vörösréztárgyak; ezek leginkább török eredetűek, mint kannák, csészék, fedők, szűrő- és merítő nagy kanál stb., számuk 17.

Sárgaréztárgy két darab jött elő: egyike újabkori buzogány, a másik pedig gyűrű. Előkerült a Lenau-téren mintegy 3 méter mélységből egy fából faragott, kalapalakú tárgy is; nem más ez, mint valamelyik XVIII. századbéli kalaposnak a mintája.

Üveg csak elvétve, alig három darab fordult elő; a várfalak közelében ásták ki, hosszú nyakuk mutatja, hogy pálinkát ittak belőlök a várépítő munkások.

Legtöbb az agyag- és a vastárgy. Agyagtárgy nem kevesebb mint 369 darab került a múzeumba. Legnagyobb részök a XVIII. század elejéről való, de van közöttük a XVI—XVII. századból is. Leggyakrabban jöttek elő a kályharész darabok, különféle

alakúak; vannak harangalakúak és nagy háromszögalakúak (ezek régi minták), majd virágcserepialakú mázatlan és mázos alakok, melyek már a XVIII. század elejéről valók. Cseréppipa 90 darab jött elő, közötté van néhány törökkori is, de a legnagyobb részök a XVIII. század elejéről, a várépítés korából való. A legnagyobb részök olyan, amelyeket Rákóczi kurucái használtak; itt a várépítő munkások vesztették, vagy ha hibás lett, hajították el. E pipagyűjtemény egy néprajzi tanulmányra is érdekes.

Nagy számmal jöttek elő, még pedig igen gyakran teljesen ép példányokban a cserép kannák, kancsók, fazekak, csuprok. Számuk 89. Közöttük 10 darab török eredetű. Ezek barna, söt fekete színűek, de vannak kékes-szürke színűek is. Hogy igen sok egészen épen maradt, kivált a vízmerítő kannák és kancsók, annak oka abban lelhető meg, hogy a Belvároson keresztül folyó Bégamederben találták, ahová vízmerítés alkalmával véletlenül kerültek. A cseréptálak száma 25; ezek alakja a mai talaktól elütő; alacsony talpakon álló széles, de mély edények ezek és többnyire zöldmázások. Előkerült egy zöldmázás söröskancsó és egy ugyanolyan tojástartó is. Díszítéssel cseréptál vagy tányér, amely teljesen ép állapotban volna, nem került elő, de felszínre jutott sok töredék, amelyeken a XVII., XVIII. század népies edénydíszítési technikája igen jól tanulmányozható. Így például igen szokásos díszítés e tányértöredékeken a tulipán.

Különbőféle alakokat mutatnak a cserépfedők, nagyrészök zöldmázás és harangalakú, felül kis fogantyúval. Jelenleg már teljesen kimentek a használatból. A nép használta a kerekalakú, mázatlan, vöröses sárgára égetett, tetején vastag fogóval bíró fedőket. Az előkerült fedők száma 19 darab. Elég szép a cserépgyertyatartók száma is; tíz darab jutott belőlök a múzeumba; alakjuk kisebb-nagyobb és mindenik zöldmázás.

Legnagyobb számmal kerültek elő a vastárgyak; számuk meghaladja az 500-at. A kelta-, római- és középkori, kevésszámú vasfegyvereken kívül a legeslegnagyobb rész a XVII., XVIII. századból származik. Legtöbb a csizma- és bocskorpatkó. Ezeket a katonák és a szegény várépítő munkások használták. Nagyságra és alakra nézve nagy változatot tüntetnek fel. Az ökör- és lópatkók száma is felmegy 40-re; bár ezekből sokkal többet is gyűjthettünk volna.

A Belváros minden utcájában nagyon szaporán kerültek elő a bombák, a kisebb-nagyobb ágyúgolyók és egyéb hadi felszerelési tárgyak. Az ágyúgolyók között legrégebbi ama két darab, különböző nagyságú kőgolyó, amelyek az ú. n. Hunyady-várkastély előtt egykor elfolyó és csak 1760-ban betömött Bégameder iszapjából kerültek fel-

szinre. Itt kellett állania a XVI. században a Vizitoronynak, amely ellen irányult a török legerősebb támadása 1552-ben. Ennek az ostromnak a maradványai e kőgolyók. A vas, füles bombák között a legnagyobbaknak a kerülete majdnem megüti az egy métert. Egy ilyen darabot találtak a gyárvárosi szénatéri híd bal hídfője helyén mintegy hat méter mélységben, egy másikat a Városház-utca 14. számú ház előtt egy méter mélységben, egy harmadikat a reáliskola közelében szintén vagy másfélméter mélyen, egy negyediket, ez még töltve is volt, a Kinizsi-utca 2. számú ház előtt 2·50 m. mélységben, de ezeken kívül még igen sok bombarészt a város különböző utcáiban. Mindezek vagy az 1716., vagy az 1849-ki ostromnak a maradványai.

Igen nagy az ágyúgolyók száma; nem kevesebb mint 100 darab került a múzeumba; nagyságra nézve nagyon különbözők, a félfontosaktól kezdve feljebb egész a negyvenfontos golyókig. A legnagyobb részük vasból öntetett, de van egynehány ólomgolyó is. A város minden részéből kerültek elő.

A hadifelszereléshez számíthatjuk a 24 vassarkantyút, melyek a XVI. századtól kezdve a XVIII-ikig mindenféle fajtát képviselnek; ide tartozik négy darab teljesen ép zabla és 13 darab zablarész, 11 darab balta, fejsze és szekerce; a legrégebb darab az Árpádkorból való, vannak közöttük a XIII—XIV. századból is, de legtöbb a XVII—XVIII. századból származik. Kard csak töredékekben került elő; hosszú egyenes vaskardok ezek, amilyeket a XIV—XV. században használtak; előkerült három darab török handzsár is a XVI—XVII. századból, úgyszintén három nagy vasvilla, négy vassarló, négy kengyel és egy pisztoly a XVII—XVIII. századból.

A házieszközökhöz tartoznak a 34 darab vaskés, egy kanál, öt olló, öt koppantó, két kisebb vaslapát, két fűrész, két harapófogó, két fűrő, egy-egy véső, gyalú, lakat, ásó és ajtókilinc, sok ajtóretesz és egy teljesen ép sóórló-malomkő.

Halászóeszközök: két nagy vascáklya és három vashorog.

Valószínű, hogy kovácsműhelymaradványát képezi ama 63 darab vastárgy és egy nagy rakásban együtt talált vasszeg, amelyek a Belváros északkeleti szélén, a katonai sütőház háta megett elterülő vidéken, egy halomban kerültek elő, hol 1740-ig a Nagy Palánka városrész terült el. A vastárgyak között van itt egy teljesen ép szántóvas, láncok, béklyók, patkók, lópatkoláshoz szükséges különféle szerszámok, stb.

Ékszerek csak kis mértékben kerültek felszínre; mindössze egy csekélyértékű ezüst gyűrű, egy bronz- és két rézgyűrű, három

fülbevaló, egy csüngődísz és két csatt. Mindezek a középkori bronzgyűrűn kívül újabb tárgyak.

Végre előkerült még két török sírkő is, bár csonkán. Ezek lelhelye a Lénau-tér, hol a törököknek valószínűleg temetőjük volt. Egyik sírkő turbános, tehát férfi sírját jelezte, míg a másik női sírkő.

A csatornázás folytán két gyűjtelékes éremlelet is felszínre került. Egyik az Erzsébet-utcában, a városi kórház előtt mintegy 3—4 méternyi mélységből. Agyagcseréptöredékben sok száz magyar dénár volt a XV—XVI. századból, I. Mátyás, II. Ulászló és II. Lajos király korából. Mire a mérnökség ennek nyomára jutott, a munkások már nagy részét elárúsították s így a városi mérnöki hivatal csak 167 darabot tudott ezekből megmenteni és a múzeumnak átadni. Magánúton e leletből később több kézből még 120 darabot sikerült összegyűjtenünk; a legkésőbbi veretű érem ezek között, amely kezünkbe akadt, 1522-ből való.

Egy másik, szintén gyűjtelékes éremlelet, állítólag a Hunyady-utcában került elő. Ebből a mérnöki hivatal csak 16 darabot tudott megmenteni; a munkásoktól több helyről még 133 darabot sikerült e leletből is megszerezni. Ezen érmek I. Miksa király igen rossz anyagból készült dénárjai, (1564—1568.), közöttük van néhány török érem is.

A legrégebbi érem, mely a csatornázás alkalmával került elő, a IV. István magyar király egy darab rézpénze; ezt ajándékba kaptuk, de nem sikerült pontosan megállapítani a lelethelyét.

Ezenkívül megszereztünk egy németalföldi aranyat a XVI. századból; ezt a várbástyák bontásakor a színház közelében találták, egy braunschweig-luneburgi ezüst tallért 1630-ból, állítólag szintén temesvári lelet, Gungel J. úr ajándékozott a múzeumnak.

A fennebbieken kívül a múzeumba került még ajándék útján: XIV. Lajos francia király egy darab kis ezüst érme, ennek lelhelye a Griselini-utca; I. Apaffy Mihály erdélyi fejedelem ezüst garasa, lelhelye a kereskedelmi iskola és erdélyi kaszárnya közötti utcarész; négy darab lengyel ezüst garas a XVI. századból a Balázstérről, egy női alakot guggoló helyzetben ábrázoló tréfás rézplakett és egy 50 mm. átmérőjű kerek, vörösrézérem, melyet átlukasztva a nyakon viseltek, tehát amulet; mindkét oldala tele van abrakadabra jelekkel.

Ennyiben számolhatok be jelenleg röviden az 1910. évi csatornázás munkálatai alkalmával a múzeumba került leletekről. Ha nem is nagy értékűek, de sokban felvilágosítást nyújtanak a város multjára. Az újabbkori lelettárgyak pedig — a XVIII. századból valók — bő anyagot szolgáltatnak tanulmányul e város néprajzi multjára.

A vattinai arany kincslelet.

Az 1779-ben előkerült Torontál vármegyei nagyszentmiklósi, mérhetetlen becsértékű arany kincslelet után az 1905. évi feregyszáza, 16 darabból álló bronzkori aranylelet volt idáig Délmagyarországnak értékre nézve második kincslelete. Ha pedig csakis Temes vármegye területét vesszük irányadóul, akkor a feregyszáza aranykincslelet áll becsérték dolgában az első helyen. A feregyszáza aranykincsleletnek mind korra, mind becsértékre nézve méltán melléje sorakozik az 1910. évi augusztus hó közepén Vattinán felszínre került bronzkori aranykincslelet.

Köztudomású, hogy a Temes vármegye területén fekvő Vattina község egyik legklasszikusabb lelethelye hazánkban kivált a bronzkori tárgyaknak. Ezekből több ezer darabot őriz a verseci muzeum, melynek buzgó őr — Milleker Bódog — azt évek hosszú során folytatott szakszerű ásatásai folytán gyűjtötte össze; muzeumunkban is száznál jóval több darab vattinai lelettárgy, mint bronzkori agyagedények, kivált urnák s csonttárgyak őriztetnek.

A legértékesebb lelet azonban a mostani aranykincslelet. Feltalálásának körülményei a következők: Vattina község határában, a Temes-Bega vízszabályozási társulat területén, a gátőr telkén, a vasuti megállóhely mellett Paulusz Imre dettai kútmester kutat ásott 1910. aug. 14-én, és ásás közben, 0,80 méter mélységben agyagedényre talált, a melyben fénylő, de előtte ismeretlen anyagu és koru lemezek voltak. Ezeket bevitte Dettára és többeknek mutogatta, többek között egy aranyművesnek is, ki az esetet Szandház Ferenc főszolgabírónak bejelentette. A főszolgabíró magához rendelte a kincstalálót a lelettel együtt, a leletet lefoglalta s az esetet a temesvári m. k. pénzügyigazgatóság útján a pénzügyminiszteriumnak bejelentette, magát a leletet Temesvárra küldte, hol az a pénzügyigazgatóságnál további intézkedésig letétbe helyeztetett.

Midőn a leletet a dettai főszolgabíró lefoglalta és Temesvárra

küldte, az már nem volt teljes. Először is a találó maga azt az agyagbőgrét, a melyben a kincset találta, mérgében a földhöz vágta úgy, hogy ezer darabra tört s aligha lehet majd még ezután némi kis darabot abból megmenteni. Maga az aranyelet sem volt már teljes. Hiányzott abból legalább is 2—3 darab, melyeket a találó időközben, míg feljelenítették, eladogatott.

A Temesvárra küldött leletrész összesen 23 darabból állott. A leletről, kik azt az első napokban megnézték, nem tudtak határozott véleményt mondani. Általánosságban törökkori ékszereknek tartották a XVI—XVII. századból. 1910. szeptember 2-án alkalmam volt e leletet a temesvári m. kir. adóhivatalban, a letéti pénztárban személyesen is megtekinteni s az első tekintetre is konstatáltam, hogy azok bronzkori aranyékszer darabok, még pedig vagy ruhadíszek, a melyek a menteszerű ruhadarabot a nyaktól lefelé két sorban díszítették, vagy pedig övrészek, a melyek a derekat körülfogó bőrvyre voltak felvarrva s elől egybekapcsolódtak.

A leletnek Temesvárra küldött része között 21 darab majdnem teljesen egyenlő volt; és pedig aranykorongok, a melyeknek kerülete 0.41 m. széles. A korongoknak egymással szembenálló két szélén két-két spirális díszítés, még pedig négyhuzalos spirálisok, vannak. E spirálisokkal együtt a korongok hossza 0.68 m. Mindenik korongnak a szélén egymással párhuzamosan menő két sornyi pontdíszítés van, A korong közepe kúpalakszerűen kiemelkedik; e kúp aljában, a korong belső részén, egymással párhuzamosan menő, szintén pontdíszítés van. A lelet 22-ik darabja szintén hasonló korong, de valamivel nagyobb az előbbieknél, a mennyiben a korong átmérője 0.49 m., a két oldalán levő spirális díszítésekkel pedig 0.75 m. hosszú. A 23-ik darab szintén olyan korong mint az előbbi 21; ennek az egyik szélén megvan a spirális díszítés, de a korong másik szélén a spirális dísz helyett kapocs van, a melybe egy másik kapocs, t. i. a himkapocs beleilleszkedett. Hogy e 23 darab aranykorong csakugyan ruha-, vagy övdíszül szolgált, kitünik abból a körülményből is, hogy mindenik korongon, a két ellentétes szélén 2—2 lyuk van, a melyen át a korongokat a ruhára vagy bőrre felvarrták, vagy más módon odaerősítették.

E 23 darab összesen 464 gr. súlyú s így a nyers arany értéke is 1400—1500 koronára megy, de sokkal értékesebbé teszi azt archeologiai becse.

E lelet fehér, u. n. erdélyi aranyból készült, tehát feltehető, hogy vidékünkön készült. Kora, a spirális és a pontdíszítést véve alapul, egykorúnak vehető a féregyházai arany karperecekkal, vagyis a bronzkor virágzási korából, talán a K. e. VII—VI. századból, abból az időből való, a midőn Herodotos szerint a mai Magyarország délkeleti

vidékén „a Maris mentén“ az agathyrsek népe lakott, a kik felett Herodotos szerint királyok uralkodtak, akik nagyon elpuhultak voltak már s aranyékszerekben bővelkedtek. Egy ilyen agathyrs főnöknek az aranyékszere lehetett a vattinai aranykincslelet is.

Hogy a Temesvárra került lelet nem volt teljes, azt abból következtettem, mert hiányzik az egyik kapocs (a hím), a nagyobb korongnak sem volt párja, a kisebb korongok száma is páratlan (21). Azóta a kisebbik korongok közül egy darab csakugyan előkerült és a verseci muzeumba jutott, a kapocs is valószínűleg előkerül.

A 23 darabból álló lelet a M. Nemzeti Muzeumba jutott, a Temes-Bega ármentesítő társulat azonban, mint a kincslelet helyének tulajdonosa, a reája eső harmadrésről társulatunk muzeuma javára nemesen lemondott, s így van reményünk, hogy a vattinai aranykincsleletnek egy harmadrésze muzeumunkba kerül. Ha így leszen, akkor hálánk és köszönetünk első sorban nagys. Szily Pongrác műszaki tanácsos urat, a Temes-Bega vízszabályozó társulat igazgatóját illeti, aki azt hivatalos átiratában is megígérte.

Temesvár, 1910. szeptember.

DR. BERKESZI ISTVÁN.

Adatok Mercy Klaudiusz Florimund gróf életéhez.

Az itt közlött adatokat évekkel ezelőtt gyűjtöttem, mikor néhai Szilágyi Sándor buzdítására Mercy életrajzát készültem megírni. „Írja meg — így szólt hozzám egy alkalommal, midőn a bánsági legrégibb német településről írt értekezésemet nyújtottam át neki és Mercyről beszélgettünk — írja meg ennek a kiváló embernek biographiáját a „Történelmi Életrajzok“ számára! Az életrajz keretében bővebben kiterjeszkedhetik a felszabadító hadjáratokra és részletesen ismeretheti Mercy civilizatórius munkáját. Szóval: jó darab magyar történetet adhat, amely az olvasókat annál inkább fogja érdekelni, mert alig ismerik“. Kapva kaptam az ajánlaton. Örültem, hogy az általam nagyra becsült férfinak irodalmi emléket állíthatok, a mely — úgy képzeltem — majdan maradandó, művészi emlékekhez szolgálhat ösztönzésül. Nyomban munkához láttam. Szilágyi meghozatta a bécsi udvari könyvtárból a „Wienerisches Diarium“-nak engem érdeklő évfolyamait és másképp is kezemre járt. Mercy családi viszonyairól, ifjkoráról és egyéniségéről csak a családi archívum nyújthatott fölvilágosítást. Szilágyi erre nézve Sayous Ede közbenjárását kérte ki. Sayous készséggel tudakozódott, de a Brüsszelből kapott információ alapján csak arról értesíthette Szilágyit, hogy az argenteau-i uradalom birtokosa: d’Avaray márkiné szül. Mercy-Argenteau grófnő, egy „bizalmatlan, elvált asszony“, a családi levéltárba nem ereszt be senkit¹⁾

¹⁾ Ime Sayous levele: „Besancon, 13. Sept. (?), 1893. Cher Monsieur, Notre correspondant de Bruxelles écrit à mon collègue M. Pingaud: „La Famille Mercy n’ a plus de représentant mâle, si ce n’ est un personnage malheureux, déclassé, et étranger au domaine d’ Argenteau. Le domaine et les archives de la famille appartiennent à la Marquise d’ Avaray, née Mercy-Argenteau. Cette dame, très-défiante, divorcée, a refusé l’ accès de ses archives à divers chercheurs, et aux archivistes de l’ Etat.“ Votre biographe pourrait aussi, d’ après ce même correspondant, se mettre en rapport avec le chevalier Posnick (Chateau d’Ingihoul par Engis, province de Liège), qui connaît ces archives et y a autrefois pris des notes. Enfin ce correspondant lui signale Baron de Stein, Annuaire de la Noblesse Belge, tome 31, p. 39. ss. — J. Daris, Notices historiques sur l’ églises du diocèse de Liège tom. X, p. 35. ss. Biographie liégesin par Bec de Lièvre. Un article lui est consacré dans Bégin, Biographie de la Moselle. 4 vol. Bien à Vous — E. Sayous“.

E kevés sikerrel biztató értesítésre letettem szándékomról s a Mercy-biographia — sajnálatomra — megiratlan maradt. Talán megírja más valaki, a Sayoustól megjelölt nyomon haladva és fölhasználva az itt közlött adatokat. Az utóbbiak különben amúgy is érdeklődésre számíthatnak és hozzájárulhatnak némely, újabban forgalomba hozott, téves állítások megcáfolásához.

I. Császári elismerő levél Mercyhez.

„Es hat Vns Vnser Prinz Eugeni Von Savoy besonders angerühmt, das du nicht allein in der schweren attaque der Vestung Belgrad und der dagen mit fast nie erhörter stärkhe angerückhten feindlichen armee, ohnangesehen der Von solcher aus Verschiedenen Batterien Beschehenen Beschießung unseres sehr fürsichtig, und wohl verschanzten Laagers erfolgten abhaltung, sondern auch in der den 16. des abgeflossenen Monaths Augusti mit erwehntem feindlichem Kriegsher Vorgefallenen Feldschlacht einen absonderlichen, ohngeänderten muth, Vernunft, Tapfer- und standhaftigkeit erweisen, folgar zu dem mit dem Seegen des Allerhöchsten gegen solches erfochtenen so herrlichen Sig, auch andurch bezwungenen übergab der obberührten Vestung Belgrad deinen pflichtmäßigen eyfer, und ritterliche aufführung beygetragen habest. Wie nun Vns solches zu gnädigster gefälligkeit, dir aber, und deiner nachfolge zu immerwährendem ruhm bey der gesambten ehrbaren Welt, und beforderist der unter obigen Sig und Vortheillen mitbegriffenen Christenheit angedeyhet.

Als haben Wir dir unser danknembiges wohlgefallen darüber bezaigen, und dich anbey gnädigst Versichern wollen, das Wir dein Vns, und dem gemeinen weesen hierunter erwisenen stattlichen Dienst bey ereignender gelegenheit mit Kayserlichen und Königlichen gnaden zu erkennen ohnvergessen seyn werden, gleichwie Wir mit solchen dir ohne deme allezeith wohl beygethan Verbleiben.

Carl m. p.“

(A közös hadügyminiszterium levéltárában levő fogalmazványról.)

II. A szicíliai hadjárat. (1719—1720.)¹⁾

Mercy a császár (VI. Károly) 1719. február hóban a Sziciliába indítandó hadak fővezérévé nevezte ki. Április végén Mercy Neuperg báró ezredes és sok más tiszt kíséretében megérkezett Nápolyba, ahonnan május 23-án 221 gályán, mintegy 18.000 főből álló seregével Sziciliába vitorlázott. 28-án Patti közelében szállott partra. A spanyolok

¹⁾ A háborúra okot adott az, hogy a spanyolok 1718-ban elfoglalták Szardíniát, 1719-ben pedig Sziciliát, mely a rastatti és utrechti békekötések értelmében Szavójának, illetve VI. Károly császárnak jutott.

a császári hajóhad közeledésére éjjel elhagyták Melazzo melletti táborukat és különböző élelmi szerek és több száz sebesültjök hátrahagyásával nyakra-főre elvonultak Francavilla felé. Mercy hadaival Melazzo szomszédságában, Lemmarinál táborát ütött s ott maradt, míg a lovasság ki nem kötött s az élelmiszereket ki nem rakták.

Junius 17-én megindult. Két napi út után, miközben a fölkelt nép is zaklatta, Trefontane magaslatáról megpillantotta az ellenséges táborát Francavilla mellett és 20-án megtámadta azt. Heves ütközet fejlődött ki, melynek csak az éj vetett véget. Az ütközet folyamán Mercy alól egy lovat lelőttek, két másikat pedig megsebesítettek. Ő maga puskagolyótól a vesék táján súlyosan megsérült.

Mindazáltal folytatta a hadműveleteket. Mindenekelőtt azon volt, hogy a tengerrel való összeköttetést helyreállítsa. Ez megtörténvén, július 1-én elfoglalta Taorminát. 5-én a főhadiszállást áttette Schisóba, Francavilla mellett pedig alvezérét Zumjungen hagyta hátra. 11-én új hadmozdulatra készült épen, mikor hirtelen szélütés érte. Két órán át mozdulatlanul feküdt, se nem látott, se nem hallott, mindenki azt hitte, hogy vége van.

Ily körülmények között a fővezérséget ideiglenesen Zumjungen vette át. 12-én már némileg javult Mercy állapota, de látását még nem nyerte vissza. Szándéka volt mégis, hogy tengeren követi a hadsereget, míg egészsége helyre nem áll. Azonban minthogy szemei nem javultak, 15-én elhatározta, hogy a vezérséget átadja Zumjungennek, magát pedig egészségének helyreállítása végett Reggióba viteti.

16-án Zumjungen a sereggel elvonult Francavilla alól, anélkül, hogy az ellenség háborgatta volna. 17-én elfoglalták a császáriak a S. Alessio erődöt. Miután Taorminát Mola elfoglalása nélkül tartani nem lehetett s a sereg is mindjobban eltávozott, a császárnak kiűritették azt. 19-én a sereg Scaletta alá vonult és folytatta útját Messina felé. 20-án Messina alá érkezett és készüléteket tett annak megostromlásához.

23-án Reggióból híre jött, hogy Mercy egyik szeme már teljesen meggyógyult s hogy ő maga legközelebb visszatér. Másnap csakugyan átjött a sereghez, noha gyöngé volt még s nem igen bírta ki a hadi fáradságokat. 28-án kezdődött az ostrom a Gonzaga-erőd ellen. Augusztus 10-én este felé megjelent Mercynél Messina város tanácsa sok előkelő polgárral, és biztosította őt a császár iránt való hűségéről. 11-én az ellenség elhagyta a Torre del Faro-t s a Porto del Paradiso-t. Ugyanezen a napon megjelent az érsek s a papság is Mercynél. 14-én megadta magát a Castelazzo-erőd őrsége, este pedig a Matagrifone-erődé. Az ellenség úgyszólván egészen ki volt szorítva Messinából, csak a citadellát bírta még, néhány bástyával együtt. 17-én kezdődött a citadella

ostroma. Heves ellenállás után a 2—3000 főből álló őrség szabad elvonulás kikötése mellett október 18-án a citadellát is feladta, ahonnan 21-én kivonult.

Messina elfoglalása után egy hadtest Zumjungen vezérlete alatt november 23-án tengeren elindult Trapani alá, mire az ellenség 26-án nemcsak Taorminát hagyta el, hanem a mellette levő megközelíthetetlen Molát, továbbá Francavillát, Cataniát és Cittaiebianát. Zumjungen november 27-én érkezett Trapani alá s elűzte az ostromló ellenséget, aki sietve Palermóig vonult. Időközben Zumjungen elfoglalta Marsalát és Mazarát is, és 1720. január 15-én, tizenöt napi hányódás után, kikötött Trapani előtt.

Február 10-én a császári sereg indulásra készen állt, mikor Mercy megint rosszul lett. Két napig feküdt lázban, de csakhamar fölépült bajából 12-én elindult Palermo felé az ellenség ellen, aki Alcamonál táborozott.

Március 20-án Bingh tengernagy Nápolyból fontos leveleket hozott magával, melyekből kitűnt, hogy a spanyol király a négyes szövetséghez állt. Erre alkudozások kezdődtek Szicília kiűritése és fegyverszünet megkötése iránt. Ámde Leede gróf csak az utóbbira volt hajlandó, minthogy az elsőre nézve Madridból semmiféle utasítást sem kapott. Mercy ennél fogva készülteket tett a hadműveletek folytatására.

Április 2-án Leede-vel Rossignoleban találkozott, Bingh tengernagy jelenlétében. De a találkozás nem vezetett eredményre. Az ellenség ellen ment tehát, aki sietve elhagyta Alcamo melletti táborát és 8-án visszavonult Monrealeig. Április 18-án Mercy Alcamo alól hadaival eltávozott, átkelt a Casini és a la Mandra d'Imenzo nevű magaslatokon, hegyeken, melyekre fölérve, maga előtt látta Palermót. 22—23-án leszállt a síkságba, az ellenség pedig elhagyta Monreale melletti állását és Palermo alá húzódott.

Április 29-én Mercy a spanyolokat megtámadta és őket némely sáncaikból kiverte. Május 1-én ismét ostromolta az ellenséges hadállásokat. Ugyanaznap este Leede átküldte segédtsíztjét Mercyhez egy levéllel, melyben arról értesíti, hogy a madridi udvartól immár fölhatalmazást kapott Szicília és Szardínia kiűritése iránt, egyszersmind kéri a hely s az idő megjelölését, a további alkudozások végett. Ennek következtében az ellenségeskedést abban hagyták. Az alkudozásokat május 3-án kezdték és 6-án befejezték.

Augusztus végén Mercy elhagyta Sziciliát és Genuán át Bécsbe utazott. Szeptember 12-én kihallgatáson volt a császárnál és minderről jelentést tett. (A „Wien. Diarium“ egykorú tudósításai alapján.)

Mercy az udvari kamarától némi követelése fejében egy bánsági pusztát kér.

Mercy az udvari kamarától 21171 forintot követelt, remondahátralék címén. Erre nézve 1721 nyarán azt kívánta, hogy azonnal fizessenek neki 12000 frtot, a hátralékos 9171 frt. helyett pedig adjanak neki egy bánsági pusztát, amelyet idegen lakosokkal fogna betelepíteni és megművelni, s mely utóbb, ha nem akarná megtartani vagy ha meghalna, minden kárpótlás nélkül a kincstárra szállana, föltéve, hogy az ott megtelepítendő lakosok mindennemű tehertől: katonai beszállásolástól, robottól és adótól mentesek lesznek.¹⁾ Az udvari kamara hajlandó volt teljesíteni Mercy kívánságát és 1721. szept. 10-én kelt leiratával az adminisztrációt utasította, hogy a Mercytől kért Keresztturnak s a hozzá tartozó Bánlak (Pianlak), Boly (Bolje) és Fény (Wenn) praediumoknak mibenlétéről tegyen jelentést. Az adminisztráció 1722. január hóban eleget tett az udvari kamara felszólításának. A helyszíni szemle alapján készült leírás szerint a Keresztur nevű lakatlan helység („vnbewohntes Dorf“) Módostól északra fekszik. Határa egy órányira terjed hosszában, szélében pedig félóránnyira. Sokat szenved a Temes áradásától. Alig van 26 hold szántóföldje és 15 hold kaszálója. Bánlak „praedium“ Kereszturtól keletre terül el. Hossza egy óra, szélessége jó félóra. Mocsaraktól van körülvéve. Van 41 hold szántóföldje és 20 hold kaszálója, azonkívül egy-két elhagyott rossz szőleje. Az északra fekvő Boly „praedium“ hossza 1 $\frac{1}{4}$ óra, szélessége $\frac{1}{4}$ óra. Szintén mocsaraktól van körülvéve. Van $\frac{1}{4}$ órai kiterjedésű erdeje, 34 hold szántóföldje és legelője, továbbá 30 hold kaszálója. Mindezek a csákovai kerületben fekszenek. Fény „desertum“ hossza 1 óra, szélessége jó fél óra. Van 150 hold szántóföldje és 50 hold kaszálója. Földje elég jó, de most pusztá, elhagyott. Mocsarak veszik körül. A becskerekői kerületben fekszik. (Mercy folyamodványának másolata, az udv. kamara leirata s a temesvári adminisztráció jelentése az Orsz. Levéltárban.)²⁾

¹⁾ „dass mir ein oedes Dorf mit seinem gezürkh im Bannat angewiesen werden möge, als werde Ich selbiges mit auswerdig, und kheinen im Bannat würcklich sesshaften Unterthannen in aufrechten standt zu bringen, vnd solchergestalten cultiviren zu lassen bedacht seyn, dass künftiger Zeithen Ihro Kays. Mayt. Selbsten vnd eine Hochlöbl. Kays. Hof-Cammer ohne geringsten entgeldt den nuzen darvon zu geniessen haben solle: Im fahl ich solches etwann nicht mehr haben wolte, oder mit todt abgehen würde, massen dann weder Ich, noch meine hinterlassenden Erben das mündeste derentwegen fordern sollen; wann hingegen mir die freyheit dergestalten ertheillet wrdt, dass daselbige vnterthannen von allen oneribus, als quarthieren, Robathen, Steuer, vnd andern gaaben, wie solche immer nahmen haben mögen, In so lang ich lebe vnd selbige possessedire, befreyet seyn sollen.“ (Mercy folyamodványának másolata az Orsz. Levéltárban.)

²⁾ Az itt közlött adatokból nyilvánvaló, hogy Mercy jogos követelése fejében, haszonélvezetül kapta Keresztur, Bánlak, Fény és Boly pusztákat és nem önhatalmulag

III. Mercy magyar indigenátusért folyamodik.

„Augustissime Imperator Rex Catholice, et Dne Dne naturaliter Clementissime. Nota sunt Majestati Vestrae Sacratissimae de obsequio homagili, pro locorum et temporum varietate, occasionumque exigentia, fideliter, alacriterque, ubivis, et etiam in Regno Suo Hungariae, contra Turcas praestita servitia mea; Intuitu quorum, sicut alii vasalli, de Augusta Aula, et Sacra praefati Regni sui Corona, fidelibus et utilibus Majestati Vestrae Sacratissimae, Reiquepublicae Christianae, praestitis servitiis, benemeriti, in Indigenas ejusdem Regni Hungariae recepti sunt, et semper recipi assolent: cuperem et ego, clementer annuente Majestate Vestra Sacratissima, in Numerum eorum aggregari, qvatenus capax qvoque, insimul esse merear; Bonorum in hoc Regno Hungariae, juxta Leges, et constitutiones Regni ejusdem, tenendorum; Prout jamdum, recte ab Haeredibus Michaëlis Venceslai Sacri Romani Imperii Comitiss condam à Zinzendorff, Filio qvippe, Prosper de Zinzendorff, et Filia ejusdem, Domina Comitissa Maria Elisabetha Conthorali Comitiss de Berchtold, qvaedam Bona, signanter totales et integras possessiones Nagy Szekel, Kis Szekel, Mucsy, Zavod, et Apar; nec non totalia et integra praedia, Palfalva, Egres, Czetény, Szent Lőrincz, Bán Udvari, Kölesd, Kis Tormás, Nagy Tormás, Nána, Demer, Kapi, Apati, Kis Mányok, Izmény, Alapsa, Murifalva, Varasd, Nagy Vejke, Kis Vejke, Csokafeő, Bolgata, Csel, Babd, Dus, Csefeő, Hegyes, Szahadad, Rekettye, Bereny et Kalaszno, sic vocitata, Comitatuque Tolnensi adjacentia,¹⁾ alias, per praefatum condam S. R. J. Comitem Michaëlem Venceslaum à Zinzendorff a Familia Botkajana, per eandem familiam, in suis fassionalibus sic enumerata, et specificata, sed non omnia in possessionem Zinzendorffianam tradita (sicut de facto etiam aliqua, sub vicinorum (?) possessione reperiuntur) pro paratis pecuniis, emptione, fassioneqvatenus, jure perennali coëmpta (qvae qvidem perennalis emptio dein pro utroque sexu Zinzendorffiano Benigno qvoque Consensu Regio, Jureque itidem Regio, pro more, et consvetudine Regni Hungariae, de Lege requisito, per Gloriosae Remiscentiae Genitorem Majestatis Vestrae Sacratissimae, Leopoldum Imperatorem et Regem etc. successive, statutione qvoque consueta mediante, et deinde exoluto armorum, sicut

foglalta le azokat a maga számára. (Lásd Szentkláray, Mercy Claudius Florimund kormányzata a Temesi Bánságban, 183. l.) Mercy halála után Falkenstein püspöknek engedte át az említett bánsági pusztákat az udvari kamara. (Baróti: Adattár I. 32. l.)

¹⁾ A felsorolt tolnamegyei birtokokat Mercy 1722. április 24-én Pozsonyban vette meg Zinzendorf gróf örökösétől, 15000 rhénusi frtéért. Azonkívül birta még Varsadot is Tolnamegyében, melyet 1723. április 23-án Székely István ezredestől vett meg Pécssett, 4000 rhénusi forintért. Hogy a császártól kapta volna ezeket a birtokokat, nem áll. (L. Szentkláray i. m. 182. l.)

et Regio Iure, Cameraliter quoque firmata, et stabilita exstitit). Iure itidem emptionis, in, et pro certa, pactata inter nos summa comparassem, et in illis, simili Benigno Majestatis Vestrae Sacratissimae consensu, et Iure Regio, mihi super perennali attactorum Haeredum Fessione proxime praestanda, celebrandaque, ab eadem Majestate Vestra Sacratissima, mihi, et meis infra denotatis clementer impetrantibus (?) stabiliri contenderem.

Prouti Majestatem Vestram Sacratissimam humillime interpello supplicoque, quatenus praeattactum Regni sui Hungariae Indigenatum (erga praestandum, ut-ut superinde convenire potuero, Regno eidem satisfactionem) Benigne mihi impertiri, simul etiam Regium suum consensum, cum Iure Regio, ergo praedictam Emptionem Bonorum Zinzendorffianorum fessionemque perennem eorundem, brevi exoperandam Benigne itidem mihi, et meis, utriusque Sexus haeredibus et posteritatis, cessionariis item ac Legetariis, ad liberam meam, tamquam aquiritoris, dispositionem applacidare, servatisque etiam cameraliter servandis, de et super Expeditione talis modi Regii consensus, Iurisque sui Regii, simul etiam de. Diplomate super indigenatu, et mei ad numerum Magnatum Regni Sui Hungariae receptione, Benignos Ordines Regiae Suae Aulicae Cancellariae Hungaricae dare eadem Majestas Vestra Sacratissima, dignetur Clementissime. Pro qua Caesareo Regia Gratia, maneo, ad extremum, constanter

Majestatis Vestrae Sacratissimae

Vasallus Fidelis et humillimus

*Claudius Florimundus S. R. J. Comes de Mercy,
Cavalleriae Generalis.*“

(Orsz. Levéltár, udv. kancelláriai osztály, Nr. 39. ex Aprili 1722. Úgylátszik, nem Mercy kezeirása. A folyamodványt április 14-én nyújtotta be Mercy.)

V. Mercy magyar indigenátust nyer.

(Collatio Indigenatus Hungarici pro C. F. Comite de Merce Generalis Cavalleriae.)

„Nos Carolus VI. etc. Memoriae commendamus etc. . . Idcirco benigne considerantes et animo revolventes Fidelis nostri Nobis dilecti Spectabilis ac Magnifici Claudii Florimundii S. R. J. comitis de Merce Generalis Cavalleriae, unius Regiminis Equestris ordin. actualis Colonelli, Districtus seu Banatus Temesvariensis Supremi Commendantis et Consiliarii Nostri, natalium decorem, fidelitatis item intemeratae constantiam, fideliumque et utilium Ejusdem, Augustae Domui nostrae Austriacae, ac jam Majestati quoque nostrae et per consequens Sacrae praefati Regni nostri Hungariae Coronae pro Locorum et temporum varietate atque occasionum exigentia in diversis officiis et functionibus

Militaribus, ubiuis et in quibusvis occasionibus Bellicis et Campestribus Expeditionibus sed vel maxime in praefato regno nostro Hungariae, contra naturalem Christiani nominis hostem Turcam, summo conatu et virtute, invictoque animi robore, cum manifesto vitae fortunarumque suarum discrimine fideliter et alacriter praestitorum ac impensorum Merita, qua praesenti haec singulari cum alacritate atque industria zelosi praestitisset ac impendisset, ita deinceps quoque non minori conamine atque dexteritate, fidelitatisque constantia Majestati nostrae exhibiturum et impensurum benigne confidimus; cum igitur ob id, tum vero attentius considerantes etiam propensum (?) illius animum et singularem quondam erga praefatum Regnum nostrum Hungariae, Nationemque Hungaricam affectionem,¹⁾ quibus ipsum eidem Regno nostro Hungariae, Sacraeque ejusdem Coronae deinceps quoque fideliter et constanter seruire cuperi atque velle, vel exinde benigne congnoimus, quod idem comparatis jam in antelato Regno nostro Hungariae, pro se ac haeredibus suis certis Bonis ac Juribus possessionariis, semet ibidem stabiliter, ac publicum ejusdem Regni nostri Bonum, instar aliorum Fidelium nostrorum regnicolarum promoveri intenderet. Eundem itaque Claudium Florimundum Comitem de Merci, ejusdemque haeredes et posteritates utriusque Sexus uniuersos ex lumbis suis legitime descendentes, de Caesarea Regia Potestatis nostrae plenitudine et Gratia speciali, in coetum, ordinem et consortium, verorum, antiquorum et indubitorum antelati Regni nostri Hungariae et Partium eidem annexarum indigenarum, recipiendum, aggregandum, et ei expressa cum conditione, ut idem Claudius Florimundus Comes de Merci, tam suo, quam et praescriptorum haeredum suorum nomine super praemisso Indigenatu Juramentum seu homagium deponere hocce nimirum modo: Ego Claudius Florimundus Comes de Merci etc. quo praeuio modo deposito, et consuetis superinde Litteris Testimonialibus extractis, constitutionibus etiam saepefati Regni nostri Hungariae super Indigenatu sancitis satisfacere, ac proximo affuturam Ejusdem Regni Diaetae tempore, pro inserendo, de more, publicis ipsius Regni . . . (?) et constitutionibus suo nomine, semet coram Statibus et Ordinibus praecensiti Regni nostri Hungariae sistere et praesentare, ac ea omnia et singula, quae in praescripto Juramento continentur, rite observare debeat ac teneatur, praescriptique ejusdem haeredes et Posteritates utriusque Sexus uniuersi teneantur, sintque adstricti et obligati. Volentes et ex certa nostra scientia, animoque deliberato decernentes, ut idem C. F. Comes de Merci, ejusdemque haeredes et posteritates, utriusque Sexus uniuersi

---

¹⁾ Mégis azt mondják róla, hogy „a magyar nemzethez lelkiileg sohasem közeledett.“ (Lásd Szentkláray, i. m. 180—181. ll.)

Dei beneficio nascituri, futuris deinceps et perpetuis semper temporibus, omnibus illis Gratiis, Privilegiis, honoribus, Titulis, et dignitatibus, Indultis, Immunitatibus, Libertatibus, et Exemptionibus, quibus caeteri toties dicti R. n. Hungariae et Partium eidem annexarum veri, antiqui et indubitati Indigenae, quouis modo de Jure, vel antiqua consuetudine, aut aliter, qualitercunque utuntur, fruuntur et gaudent, pariter uti, frui, potiri et gaudere possit ac valeat, praescriptique haeredes et Posteritates ejusdem utriusque Sexus universi valeant atque possint. Immo recipimus, cooptamus, aggregamus et in veros Indigenas creamus et assumimus, praesentium nostras secreto majori sigillo nostro, quout Rec Hungariae utimur, impendenti, in perpetuum rei memoriam communitarum, repetitoque Comiti C. F. de Merci, ac praescriptis ejusdem universis extradatarum Privilegialium nostrarum vigore et Testimonio mediante. Datum per manus Fidelis nostri nobis sincere dilecti Spectabilis ac Magnifici Comitis Nicolai Illeshazy ac in Archiducali civitate nostra Vienna Austriae die 17. Mensis Aprilis, Anno Domini 1722. Regnorum etc. (Fogalmazvány. Országos Levéltár, kancelláriai osztály Nr. 39. ex Aprili 1722.)

VI Királyi jóváhagyás és regálejog-adományozás Mercy tolnamegyei birtokaira vonatkozólag.

„Ad Intimationem Camerae Aulicae Consensus cum Jure Regio pro Claudio Florimundo Comite à Mercy super certis Bonis in Comitatu Tolnensi situatis impertitus.“ (Lib. Regius Caroli VI. pro 1722—26. az Orsz. Levéltárban.)

Felsorolja a Zinzendorf-örökösöktől 1722. április 24-én 15.000 rhénusi forinton vett ú. n. Botka-féle tolnamegyei birtokokat. (Lásd II. alatt.) A királyi jóváhagyás Bécsben, 1722. július 10-én kelt.

VII. Kegyúri jog adományozása a fönti birtokokra vonatkozólag.

„Collatio Juris Patronatus pro Com. Claudio Florimundo Mercy ad Bona ejusdem in Com. Tolnensi possessa. Dat. Viennae, 10. Aug. 1722.“ (Lib. Reg. Caroli VI. pro 1722—26., az Orsz. Levéltárban.)

VIII. Jus gladii adományozása Mercy tolnamegyei birtokaira vonatkozólag.

„Collatio Juris Gladii pro Com. Mercy ad Bona ejusdem in Com. Tolnensi habita. Dat. Viennae, 10. Aug. 1722.“ (Lib. Reg. Caroli VI. pro 1722—26., az Orsz. Levéltárban.)

---

¹⁾ Mercy gróf indigenátusáról szól az 1723: 129-ik törvénycikk.

IX. Királyi jóváhagyás és regálejog adományozása a tolnamegyei Varsad-ra vonatkozólag.

„Consensus cum Jure Regio super Possessione Varsad¹⁾ in Com. Tolnensi existente pro C. F. Comite à Mercy, Gen. Cavall.“ (Lib. Regius Caroli VI. pro 1722—26., az Orsz. Levéltárban.)

X. Ujabb királyi jóváhagyás Mercy tolnamegyei birtokaira vonatkozólag.

„Renovatus Consensus cum Jure Regio pro C. F. Com. à Mercy super certis Bonis in Com. Tolnensi existentibus. Dat. Viennae, 27. Aug. 1723.“ (Lib. Regius Caroli VI. pro 1722—26., az Orsz. Levéltárban.)

XI. Királyi jóváhagyás d'Argenteau Antal Ignác Károly Ágost gróf adoptiójára vonatkozólag.²⁾

„Consensus super Adoptione in Filium, haeredem et successorem Antonii Ignatii Caroli Augustini Comitis de Argenteau³⁾ et assumptione cognominis Mercy de Argenteau ad Instantiam Com. Claudii Flor. à Mercy expeditus. Dat. Viennae, 27. Aug. 1723.“ (Lib. Regius Caroli VI. pro 1722—26., az Orsz. Levéltárban.)

XII. Mercy letette az indigenátusi esküt.

„Testimoniales super Depositionem Juramenti pro Indigenatu Regni Hung. ad Instantiam Gener. Cavall. Comitis à Mercy.“ (Udv. kancellária index-repertoriuma az Orsz. Levéltárban, 1722. július 11.)

XIII. Birói határjárás Mercy érdekében, szomszédja: Styrumb Vilmos gróf ellen.

„Juridicum Reambulatorium Metarum pro C. F. Com. de Mercis contra vicinos ejusdem, signanter autem Com. Wilhelmum à Styrumb, Com. Toln. sonans.“ (Udv. kancellária ind. rep., 1723. jun. 28-áról, 183. l.)
Közli: Dr. Baróti Lajos.

---

¹⁾ Varsadot Mercy, mint említettük, Székely István ezredestől 1723. április 23-án vette meg Pécsent, 4000 rhénusi forintért.

²⁾ Mercy családjának utolsó físarjadéka volt, azért fogadta fiává említett rokonát.

³⁾ Mercy d'Argenteau Antal Ignác Károly Ágost gróf altábornagy (1741.), táborsernagy (1753.), szlavóniai kommandáns kamarás († 1767.), Mercy gróf fogadott fia, Mercy grófnak, valamint saját érdemeinél fogva szintén kapott magyar indigenátust, fiával: Claudius Florimundussal együtt, ki később mint diplomata (párisi osztrák követ volt XVI. Lajos idejében, Mária Antoinette főtanácsadója, a pillnitzai egység állítólagos tervezője, utóbb londoni követ) tünt ki. (1741: 69. t.-c.)

Adatok Délmagyarország történetéhez.

Netad—Nedao—Pelso? A Netad-, vagy Mommsen szerint: Nedao-folyót, amelynél Attila halála után a hunok s a tőlük elpártolt keleti gótok és gepidák életre-halálra viaskodtak egymással, s ahol a hun nép csillaga örökre letűnt, Böhm Lénárd, Fehértemplom¹⁾ monographusa, Buday E. és Fessler nyomán a Nera-folyóval azonosítja. Szerinte Attila fiait Fehértemplom közelében győzték le véres csatában fellázadt germán alattvalóik. Ez azonban téves állítás. Mert Jordanes gót történetíró, ki a csatát leírja, a csata színhelyéül határozottan Pannóniát, vagyis a dunántúli vidéket jelöli meg.²⁾ Itt kell tehát keresnünk a rejtélyes Netad--Nedao-folyót.³⁾ Csakhogy a dunántúli folyók között egy sincs, melynek a neve távolról is hasonlítana a Jordanes említette folyóéhoz. Talán megközelítem a valót, ha azt állítom, hogy a Netad—Nedao-féle elnevezés alatt a Balaton római neve, a „Pelso“ lappang. Ismeretes, hogy Jordanes Attilára s általában a hunokra vonatkozó adatait byzanci vagyis görög írókból, főleg Priszkus Rhetorból merítette. A görög „*Πελοσ*“ alakot, szerintem, a másoló rosszul olvasta és „*Νεδωσ*“-t (ez a helyesebb alak Mommsen szerint) csinált belőle, ami a betűk hasonlósága miatt könnyen megtörténhetett.⁴⁾ Állításom mellett bizonyít, hogy a keleti gótok 455 óta

¹⁾ Böhm: L.: Gesch. der Stadt Weisskirchen. 3-ik kiadás. 9. l.

²⁾ Jordanes: De rebus geticis, cap. 50.: „bellum committitur in Pannonia iuxta flumen, cui nomen est Nedao (Netad).“

³⁾ Minden kombináció, mely e folyót nem pannóniai területen, hanem hazánk más vidékén véli megtalálni, eleve elvetendő. Így a régibb (Wietersheim, Salamon) föltevés, mely a Nedao-ban a Nyitrát látja, így az újabb fölmerült föltevés, mely a borsodmegyei Nadér-ral (Lsd. Végh Kálmán Mátyás: Hol van a Nedao folyó? — Századok, 1905. 941—945. 11.) vagy a Pancsova közelében folydogáló Nádela-patakkal (Lsd. Milleker Bódog: Nedao. — Délm. Tört. és Rég. Ért. XXII. 81. l.) egyeztetni össze Jordanes Nedao-ját. — Márki kombinációjának, mely szerint a Nedao az Ó-Buda mellett a Dunába szakadó vörösvári patak vagy az u. n. Filatori-árok, ellentmond a topographia. (Lsd. Századok, 1905. 352—53, továbbá 941—945. 11.)

⁴⁾ Feltűnő, hogy mindkét szó öt betűből áll. Mindkettőben előfordul az ε s az ο, mint második, illetve ötödik betű. A σ könnyen olvasható α-nak, a λ föl-cserélhető δ-val, a Η a Ν-vel.

tényleg a Pelso körül laktak. A hunok azért rontottak itt rájuk, mert uralmok alól kivonták magukat és Zeno császár biztatására római területre költöztek. Attila is azért támadta meg 451-ben a nyugati gótokat, „szökevény alattvalóit“, Galliában. Hogy a Pelso-ra visszatérjek, e tó, vagyis a mai Balaton partján (talán Keszthely közelében, ahol Lipp Vilmos a múlt század 70-es éveiben egy nagy, népvándorláskori temetőt tárt föl) született a keleti gótok leghiresebb királya: Nagy Theodorik is. Hogy Jordanes „folyót“ említ, nem dönti meg véleményemet. Mert lehet, hogy az eredeti kútforrásban csak „Pelso“ állott, s a „folyó“ szót Jordanes vagy egyik másolója tette hozzá. Különben Anonymus is „fluvius“-nak, folyónak mondja a Balatont. (Dr. Baróti Lajos.)

Hol volt Torontál vára? 1773-ban¹⁾ szó van „Trunthall praeidium“-ról, melyet a pancsovai katonai községnek „der Miltäransiedlung zu Pantschova“ adtak át. Torontál vára tehát, melyről a megye nevét kapta, Pancsova közelében esett, s így romjai e város határában kerecsendők. (Dr. Baróti Lajos.)

Losonczy István levele Báthory Andráshoz, az erdélyi vajdához. (Kelt 1552. jul. 12.)²⁾ Losonczyt, Temesvár hősi védőjét kevés számú népével magára hagyták. Nem segítette meg sem Castaldo, sem Aldana, Ferdinánd királynak e két idegen (spanyol) hadvezére, de nem sietett segítségére Báthory András, az erdélyi vajda sem. Az ostrom folyamán azért írta hozzá Losonczy az itt közölt levelet, szemére hányván neki, hogy „az idegen nemzet után jár“, hogy nem is ír, s hogy tétlenségével elveszti mind őt, mind Erdélyt. A „félénk lator“ Aldanában előre sejtí az árulót, ki „azt sem tudja, hol vagyon az törökvel“. A történelemért Báthoryt teszi felelőssé. Ő a maga részéről — milyen hősies elszántság! — „vígán várja az órát, amelyen meg kell fizetnie az utolsó adósságot“. Tizennyolc nappal később csakugyan megfizette, kitörölhetetlen betűkkel írva be nevét a magyar történet könyvébe.

Losonczy levele, mely Temesvár multjának egyik legérdekesebb emléke, szóról szóra így hangzik: „Spectabilis ac Magnifice domine et amice honorande. Salutem et obsequii commendationem. Ti kegyelme-teknek nem kellene mynd az ydegen nemzeth wtan yarnj kegyelme-teknek nagyob gondoth kellene wyselnj egy cedwlawal hyszem megy latathatatok volna edyg ezt kedyg amaz feleken latorra aldanara nem kellene byznj cyak mert önön (?) magat sem twggya mosth hol vagyon az törökvel ha volna kynek wadolnj el beszélhetetek en azt

¹⁾ Index az 1773-ik évről, az Orsz. Levéltárban, a temesvári adminisztráció könyvei közt.

²⁾ Eredetije az Orsz. Levéltárban, facsimiléje Szalay—Baróti: A Magyar Nemzet Tört. III. 85. l.

hyszem ado ygýrsel es engedelmessek ayanlassal ha ez nem kedyg hat wyyatok wele merth ha ezen cendessegben leszen ty kegyelmetek nyilwan el wesztytek mynd ez orszagot mynd mynketh azt twggya kegyelmetek wrwnk mynemw tanwssaggal boczata el hogj egy masth segycywkw my wtha en temeswarra ywttem az wta en kegyelme- teknek egy wagj keth cedwlayath lattam ha az wrwnk hagyasa nem wolna ys nagyobal tartoznank termjszet szeryntys egy mas- nak az regy yambor tysztartok szerynth mynth azok foktak egymas dolgath szwksegegben. Azzert am lassa kegyelmetek ottan yrryon kegyelmetek egessege felol my egessegeben wagywnk es wygan warywk az orath az mellyben megy kel fizetwnk az wtolso adossagot. Valeat. V(estrae) m(agnificentiae) d(evotus) filius. datum ex destructo temeswar die 12. July anno 1552. Stephanus Losonczy manupropria.“

Mai írás szerint, részben magyarra fordítva: „Spectabilis etc. Ti kegyelme- teknek nem kellene mind az idegen nemzet után¹⁾ járni, kegyelmeteknek nagyobb gondot kellene viselni. Egy cédulával,²⁾ hiszem meglátathatatok³⁾ volna eddig, ezt pedig amaz félekeny⁴⁾ latorra Aldanára⁵⁾ nem kellene bízni csak, mert önnönmagát sem tudja most, hol vagyon⁶⁾ az törökvel. Ha volna kinek vádolni, elbeszélhetnétek: én azt hiszem adóigérréssel és engedelmesség-ajánlással. Ha ez nem⁷⁾ pedig, hát víjijatok vele, mert ha ezen csendességben leszen ti kegyelmetek, nyilván elvesztitek mind ez országot, mind minket. Azt tudja kegyelmetek, urunk⁸⁾ minemü tanúsággal⁹⁾ bocsáta el: hogy egymást segítsük. Mióta én Temesvárra jöttem, azóta én kegyel- meteknek egy vagy két céduláját láttam. Ha az urunk hagyása¹⁰⁾ nem volna is, nagyobbal tartoznánk természet szerint¹¹⁾ is egymásnak az régi jámbor tisztartók¹²⁾ szerint, mint azok fogták egymás dolgát szükségökben. Azért ám lássa kegyelme- tek. Ottan irjon kegyelmetek egészsége felől. Mi egészségben vagyunk és vígan várjuk az órát, az melyben meg kell fizetnünk az utolsó adósságot. Valeat etc. Kelt a rombalőtt Temesvárról, 1552. július 12-ik napján. Losonczy István s. k.“

(Közli: Dr. Baróti Lajos.)

Temesvárra vonatkozó török oklevelek. A kapisztráni ferenciek tartományi levéltárában, Budán, több török oklevelet őriznek, amelyek részint Radnára, részint Temesvárra vonatkoznak. 1766-ban az oklevelekről kivonatos német fordítás készült. A német oklevél-kivonatokat főt. Kayzer Nándor rendi könyvtáros évekkel ezelőtt számomra lemá- solni volt szives. A Radnára vonatkozókat az Értesítő 1900-iki évfo- lyamában tettem közzé, a Temesvárra vonatkozókat itt közlöm. Cse- kélységek ugyan, de mégis érdekesek. Az első különös figyelmet érdemel helyrajzi vonatkozásai miatt.

1) Castaldót és Aldanát érti, 2) levélkével, 3) fölkereshettetek, 4) félénk, 5) Aldana Bernát, aki Lippát gyáván feladta, 6) hogyan, hányadán van, 7) ha ez nem áll stb., 8) I. Ferdinánd király, 9) intéssel, 10) parancsa, 11) Losonczy István és Báthory András rokonok voltak, 12) tisztviselő.

1. *Birói bizonyáglevél*, melynél fogva egy Temesvárott lakó, Maranko nevű nő, a nagy mecses¹⁾ előtti téren levő boltját, amely Mihály nevű férjének halála után fiára: Ivánra, ennek elhaltával pedig ő reá szállott, s amelyről a mecses előjárójának évenként 80 aszperet kellett fizetnie, a katholikus hiten levő Péter-nek, Péter fiának, a rajta levő összes jogokkal együtt 20000 aszperért eladta és átadta. Mindezt a bíróság ezennel igazolja. Kelt a hedsra 1047. (= 1637. Kr. u.) évében. Aláírva: Ahmed, Mehmed fia, temesvári kádi, és több tanú.

2. *Adósság-levél*, melynél fogva alulírott bizonyos Istvának Temesvárról 105 piaszterrel hetven napra adós maradt, mely határidőnek lejártával az említett összeget hiány nélkül lefizetni köteles. Kelt a hedsra 1088. (= 1677. Kr. u.) évében. Aláírva: Durak basa Lipováról, és négy tanú. (Közli: Dr. Baróti Lajos.)

A vampirismus történetéhez. — A XVIII. század első felében Délmagyarországon nagyon elterjedt babona volt a vampirekben való hit, amely — mint tudjuk — napjainkban is kísért még. Ha valamely helységben ismeretlen okból tömegesen haltak el az emberek, rögtön fölébredt a gyanú, hogy a halálózásokat csakis egy sírjából éjjelenként följáró s az alvók vérért szívó vampir okozhatja. A gyanu rendesen valamely nem rég elhalt falusi lakos ellen fordult, kinek a sírját fölnyitották, s ha a legkisebb gyanus jelet találtak, például ha véres volt a halott szája vagy vörhenyeges színű volt az arca, a halottat karóval szívéen keresztül a földhöz szögezték, vagy fejét ásóval leütötték,²⁾ vagy a holttestet elégették.³⁾ Megtörtént az is, hogy a halottat leöntötték forró vízzel,⁴⁾ vagy megfőzték a szívét,⁵⁾ vagy kivették belső részeit, aztán megfordították és újra eltemették.⁶⁾ Így akarták biztosítani magukat a vampir további zaklatásai ellen. A babona oly általános volt, hogy még művelt emberek is hittek benne. A kerületi tisztviselők, sőt a tartományi kormány tagjai sem voltak mentek tőle. Csak később, a XVIII. század 40-es, 50-es éveiben lépett föl a hatóság szigorúbban a babonás sírbontók ellen. Igen érdekesen illusztrálja a XVIII. század kulturális viszonyait s a vampirismust a következő hivatalos jelentés, amelyet Rácz János, lugos-facseti kerületi tisztartó 1725.

1) A nagy mecses a mai szemináriumi templom helyén állt. Az első oklevél u. l. a temesvári, a második a radnai bosnyák franciskánusoknál volt letéve eredetileg. Maranko, Mihály, Iván, Péter és István kétségtelenül keresztények voltak.

2) Adattár II. 136: 4.

3) U. o. I, 379: 1; 485: 9; II, 135: 10; 264: 1, 5.

4) U. o. II, 206: 2.

5) U. o. I, 381: 1.

6) U. o. II, 209: 8.

ápr. 3-án küldött a temesvári adminisztrációhoz: „Löbl. Kayserliche Administration, Ewer Excellence gnädig undi hochgebittenste Herrn, Herrn! Auss Einer Löbl. Kays. Administration gnädigen Befehlich habe wegen der zu Herinbiesch in Verdacht gehaltenen Zauberer den Gegenschreiber dahien geschickt, dass Grab eröffnen zu lassen: Welcher auch Befunden, dass derselbte Verstorbene also friescher undt unversehrt, ja die rechte Handt beim Mundt gehabter, mit dem Kopf gegen die rechte seithen verwendter gelegen undt unter dem Kopf bluth gesehen worden: Also dass keine andere Muthmassung, weilen der Körper doch schon über drey Monath in der Erden lieget undt keine Versehrung an Ihme gefunden kan werden, dass dieser der Bluthsaugerer sein muss. Wessentwegen von Einer Löbl. Kayserl. Administration gewärttig bien dehro gnädigen Befehlich, wass fernern hien mit diesem Körper zu thuen sey, weilen solcher in eröffnetem Grab mit dabei haltender Wacht lieget: ich aber nebst schuldigstem gehorsamen respect bien Ewer Excell. Meiner Gnädig-hochgebittenste Herrn Herr

unterthänig-gehorsamst

Lugos, den 3. April, 1725.

Joannes Rátz
de Mehedia m. p.¹⁾

Erre a jelentésre az adminisztráció 1725. ápril 10-én a következőket rendelte el: „Nachdeme sich in genauer untersuchung gezeigt, dass der in Verdacht gewesene Zauberer auf die beschriebene arth undt weise auss willichen (értsd: billichen) verdacht alss ein bludtsaugerer zu achten, So kan derselbe (t. i. RácZ) auch mit dem Körper ohne weiteres dasjenige volführen lassen, was man sonst in derley begebenheiten dieser Zeithero zu beobachten gewohnet undt practiciret hat.“²⁾ (Közli: Dr. Baróti Lajos.)

---

¹⁾ Eredetije az Orsz. Levéltárban, a temesvári admin. iratai közt, 129. fasc.

²⁾ U. o.

Főtitkári jelentés.

A Délmagyarországi Történelmi és Régészeti Múzeum-Társulat 1909. évi működéséről és a Társulat gyűjteményeinek gyarapodásáról.

(Felolvasatott a Társulat 1910. évi április hó 10-én megtartott évi rendes közgyűlésén.)

Méltóságos Elnök Úr!

Mélyen tisztelt társulati tagok és vendégek!

Társulatunk immár működésének 37-ik évét töltötte be, 1885-ben végbement újjáalakulása óta pedig jelenleg a XXV-ik közgyűlést tartjuk meg.

Midőn az igazgató-választmány nevében és megbízásából társulatunk mult évi munkálkodásáról és az elért eredményekről beszámolok, teljesen nyugodt lélekkel tehetem azt most is, mert folytonos haladásról, gyűjteményeinknek gazdag gyarapodásáról, irodalmi kiadványainknak valóban hézagpótló becses voltáról, úgyszintén eredményes régészeti ásatásról, a rendezésben elért alapos munkáról tehetek mostan is jelentést.

Társulatunk és Múzeumunk, mint a hazai közművelődés egyik számottevő tényezője, az 1909. év alatt is híven teljesítette kötelességét. Bizonyítja ezt ama körülmény, hogy míg egyrészt minden tőlünk függő eszközt felhasználtunk gyűjteményeink gyarapítására és gyűjteményeinknek a közönséggel szemben való ismertetésére, addig másrészt még jobban bizonyítja ezt a társadalom fokozatos érdeklődése, mely kisebb-nagyobb muzeális tárgyak adományozásában, a látogatók számának nagymérvű gyarapodásában, valamint a múzeumok és könyvtárak országos főfelügyelőségének múzeumunkkal szemben napról-napra emelkedő bizalmában, nagyértékű kivételes adományaiban és társulatnak működését elismerő nyilatkozatában nyilvánul meg.

Gyűjteményeinket a mult évben is a legszámosabban a tanuló ifjuság kereste fel; nemcsak a helybeli iskolák növendékei, hanem a fővárosból és a vidékről is több intézet tanulói, tanáraik vezetése alatt. Megfordultak múzeumunkban a helybeli iskolák tanulóin kívül a b u d a p e s t i IV. kerül. főreáliskola 28 tanulója 2 tanárral, (jun. 8.); a

hatvani állami polgári iskola 60 tanulója 3 tanárral, (máj. 14.); egyik erdélyi evangélikus német középiskola 26 tanulója a rektorral, (jun. 26.); a szamosújvári főgimnázium 29 tanulója és 3 tanára, (jun. 28.); a verseci polgári leányiskola 124 növendéke Milleker Bódog vezetése alatt, (okt. 2-án); a pancsovai áll. főgimnázium VII. oszt. tanulói és két tanára, összesen 16-an, (dec. 29-én).

Ilyen csoportos látogatások alkalmával, amennyiben az csak lehetséges volt, a társ. főtitkár szokott volt a tanulóknak előadást tartani a régészet köréből.

A muzeumok és könyvtárak országos főfelügyelősege részéről az elmúlt évben senki sem látogatta meg intézetünket hivatalos minőségben; tanulmányozás szempontjából azonban a főfelügyelőség egyik tisztviselője látogatta meg a muzeumot.

A látogatók összes száma az elmúlt évben 8097 volt, s így 2030-al több mint az előző évben. Volt pedig fizetési látogató 775, ingyenes pedig 7342. A látogatási díjakból befolyt 179 K., vagyis 8 K.-val több mint az előző évben. Mint örvendetes tényre kell rámutatnom arra, hogy bár a vásár- és ünnepnapokon a látogatás most már teljesen ingyenes, azért a látogatási díjakból mégis több folyt be mint bármely előző évben.

Társulatunk az 1909. év folyamán kifejtett munkálkodásáról a következőkben számolhatok be:

Társulatunk egy évi rendes közgyűlést (május 5-én), az igazgatóválasztmány pedig négy gyűlést tartott, melyeken első sorban mindig a folyó ügyeket intézte el a választmány, de mindezekon kívül egy-egy tudományos felolvasást is tartott, és pedig a következő tárgyakról:

1. Február 13-án: dr. Téglás Gábortól: „A mocsiai limes kiterjeszkedése Torontál, Temes és Krassó-Szörény vármegyék dunai partvonalaira Néro császár korában“.

2. Április 2-án: Berkeszi Istvántól: „Bánsági kincskeresők a XVIII. században“.

3. Május 5-én: Berkeszi Istvántól: „Délmagyarországi művészek a XVIII.—XIX. században“.

4. Október 5-én: Roska Mártontól: „A perjamosi régészeti ásatás 1909-ben“.

5. December 4-én: Berkeszi Istvántól: „Török feliratos kövek Temesvárott és környékén“.

Irodalmi kiadványainkat a múlt évben is folytattuk és mint ilyen jelent meg a társulati Értesítő I. és II. füzete helyett Milleker Bódog: „Délmagyarország Régiségleletei a honfoglalás előtti időkben“ c. munkájának egy újabb füzete (III. rész, II. fele, 2 füzet.) hét ívnyi terjedelemben, számos képpel és ábrával. E füzettel ez a munka egy-

időre be van fejezve. Ne mulasszuk el az érdemes írónak ezúttal is köszönetünket kifejezni, ki e munka megírásával vidékünk őstörténete ügyében megbecsülhetetlen érdemeket szerzett. Két kötetre terjed immár a Délmagyarország Régiségleleteinek a leírása: oly munka ez, amilyenhez hasonló a vidék egyetlen, a miénkhez hasonló történelmi és régészeti társulata sem adott ki, és akár leszen folytatása akár nem: így is örökbecsű dokumentuma marad mindenkor az Adattár és Értesítő kiadása mellett társulatunk működésének.

A társulati Értesítő 1909. évi III. és IV. füzete (együttes) most került ki a sajtó alól 32 képpel. Ez a füzet majdnem 13 ívre terjed és kiadását Temesvár sz. kir. város tanácsának anyagi hozzájárulása tette lehetővé. E füzetben teljes kilenc ívnyi terjedelemben van megírva Temesvár XVIII.—XIX. századbeli művészete. Ujjonnan kiadtuk még képtárunk Katalógusát is.

Ami a muzeumi gyűjtemények gyarapodását illeti: muzeumunknak az 1909. év folyamán úgy darabszámra mint becsértékre nézve, gazdag aratása volt. Szám szerint a gyarapodás 2043 darab volt; és e szám az egyes osztályok között a következőleg oszlik meg:

I. A könyvtár gyarapodott 412 darabbal. Ezek között volt: könyv 137; hírlapkötet 4; egyes hírlapszámok 13; apró nyomtatvány 248; térkép 1; kéziratkötet 1; oklevél 8.

II. A régiségtár és éremtár gyarapodott 1526 darabbal. Ezek között volt: őskori régiség 589; római 46; közép- és újabbkori 249; modern kegyeleti tárgy 1; érem és papírpénzjegy 641 db.

III. A képzőművészeti gyűjtemény gyarapodott 17 darabbal; ezek között volt: festmény 7 darab; kézrajz és metszet 10 db.

IV. A néprajzi gyűjtemény gyarapodása 88 darab; és pedig: magyar néprajzi tárgy 35; hazai nemzetiségi néprajzi tárgy 53 darab.

Muzeumunk állománya az 1909. év végén volt 50834 db. E szám az egyes osztályok között a következőleg oszlik meg:

I. A könyvtár állományába tartozik 9090 darab. Ezek között van: könyv 1713, hírlapok és hírlapszámok 484, apró nyomtatvány 3662, térkép 123, kéziratkötet 15, oklevelek 2904, egyéb könyvtári anyag 189 darab.

II. A régiségtár és iparművészeti osztály állománya 38640 darab. Ezek között van: őskori, római, közép- és újabbkori régészeti darab 13170, érmek és pénzjegyek 25420 darab.

III. A képzőművészeti osztály áll 2690 darabból. Ezek között van: szobormű 17 db, festmény 373, kézrajz, metszet és egyéb hasonmás 2116, modern iparművészeti tárgy 184 db.

IV. A néprajzi gyűjtemény állománya 444 darab.

Az 1909. évi beszerzés módja.

I. Állami segélyből szerzett 790 darab, még pedig: 4 db könyv, 700 db régészeti tárgy, 86 db néprajzi tárgy.

II. Államilettétként jutott birtokunkba: 17 db könyv, 207 db régészeti és iparművészeti tárgy, és 4 db képzőművészeti tárgy.

III. Egyéb letétként: 5 db könyv, 169 db régészeti tárgy és 5 db képzőművészeti tárgy.

IV. Sajátunkból vétel vagy csere útján szereztünk meg: 23 db könyvet, 6 darab régiséget, 2 db képzőművészeti darabot.

V. Végül magánegyének adományaként jutott birtokunkba, összesen 715 darab: és pedig könyvtári anyag 363 db, régészeti tárgy 344 db, néprajzi tárgy 2 db, képzőművészeti tárgy pedig 6 db.

A) Államsegélyből szereztük meg a következő tárgyakat:

1. Magyar Iparművészet, 1909. évf.	k	10.—
2. Művészet, 1909. évf.	"	20.—
3. Numizmatikai Közlöny	"	10.12
4. Museumskunde	"	24.—
5. Egy db ónfedelű kupa és koppantó	"	9.—
6. Régi fali óra „Anton Weber Ofen“ felirattal	"	30.—
7. Csókai régészeti tárgyak	"	19.82
8. Éremkedvelők plakettje	"	12.—
9. Porcellán tintatartó 1844-ből	"	12.—
10. Lugosi majolika virágtartó, 2 db	"	8.—
11. Filigrán ezüst tányér „Lugos 1810“ bevéséssel és egy ónfedelű régi üveg pohár	k	24.—
12. Régi vasaló	"	5.—
13. Régi, festett selyem legyező	"	10.—
14. Régi cserépkorsó	"	2.—
15. A perjámosi ásatásból mintegy 500 őskori darab	"	603.85
16. Nagy ón tál	"	10.—
17. Szlankaméni éremlelet (24 drb.)	"	4.50
18. Nagymargittai, népvándorláskori lelet	"	25.—
19. Verseci óntányér 1807-ből 2 drb	"	8.—
20. Pészaki régészeti lelet (egy bronz véső és egy vas csákány)	"	12.—

21. Két darab régi pohár	"	7.—
22. Erdélyi Muzeum plakettje	"	10.12
23. Nyolc darab 1848/9. évi ezüst emlékérem	"	65.—
24. Temesremetei ezüst éremlelet (63 darab)	"	93.—
25. Zsidó pászkarezselő a XIX. század elejéről	"	4.—
26. Medves községi román népviseleti tárgyak, 15 drb.	"	44.—
27. Szerb női ing	"	3.—
28. A XIX. század elején használt asztalos szerszámok (28)	"	10.—
29. Román és szerb népviseleti tárgyak (10 darab)	"	26.—
30. Nádvagó, metszőkés és fokos	"	3.—
31. Négy darab szerb női ing	"	5.—
32. Oravica vidéki román népviseleti darabok (20)	"	92.60
33. Magyarország néprajzi térképe	"	22.50

Államsegélyül az 1909-ik év folyamán, és pedig a régészet és könyvtár gyarapítására kaptunk összesen 500 koronát, e címen azonban elköltöttünk 1034 kor. 41 fillért, vagyis 534 kor. 41 fillérral többet mint az előirányzott összeg volt. Ezt főleg a perjámosi ásatásnak több mint két hétig tartó nagyobb arányú költségei okozták. A régészeti ásatásokat, miután a társulati főtitkár egyéb elfoglaltsága miatt arra nem vállalkozott és e miatt az Országos Főfelügyelőséget kértük fel egy szakértő közeg kiküldésére, dr. Roska Márton kolozsvári egyetemi tanársegéd vezette szept. 17-től okt. 4-éig nagy szakértelemmel és buzgósággal. A kiásott bronzkori lakótelepről mintegy 500 darab kő-, bronz-, csont-, agyagtárgyat nyertünk már idáig is, de az ásatásoknak folytatása a következő évben is nagyon óhajthatónak mutatkozván, a telep helyét a tulajdonostól egy évre bérbevettük.

Miután a régészetre több mint kétszer annyit adtunk ki az államsegély terhén mint a mennyi e címen rendelkezésünkre állott, kértük az Országos Főfelügyelőséget, hogy a többletként kiadott 534 korona 41 fillért pénztárunk számára visszatérítse, mit az Országos Főfelügyelőség kegyes is volt megigérni.

A néprajz gyarapítására a múlt évben, az előző évekből maradt összegekkel együtt összesen 1410 kor. 40 fillér állott rendelkezésünkre. Azonban a gyűjtéssel megbízott Sebestyén Károly tagtársunk az Országos Főfelügyelőségtől az erre való megbízást olyan későn, az év vége felé kapta, hogy mint tanárnak már nem állott kellő idő a rendelkezésére; így a néprajzra mindössze csak 210 korona 10 fillért költöttünk az államsegélyből s így e címen még 1200 kor. 30 fill. áll rendelkezésünkre maradványképen.

B. Állami letétként kaptuk a következő darabokat:

I. 1. Magyar Könyvszemle, 1909. évfolyam. 2. Czakó Elemér: A magyar iparművészeti muzeumban levő galvano-plastikai

másolatok jegyzéke. 3. Szalay Irme: Tájékoztatók a muzeumok és könyvtárak berendezésére. 4. Jelentés a muzeumok és könyvtárak Országos Főfelügyelőségének 1908. évi működéséről. 5. Jelentés Magyarország selyemtenyésztésének 1908. évi állapotáról. 6. Gróf Vay P.: Kelet művészete. 7. Malonyai P.: A magyar nép művészete. 8. Magyarország közoktatásügye az 1907. évben. 9. B. Miske K., A velem-szentvidi őskori telep. 10. Balogh P., A népfajok Magyarországon. 11. Magyarország az 1909. évi párisi világkiállításon. 12. Lotz K. falfestményei. 13. Hazai ipari beszerzési források 1909. 14. Jelentés a M. Nemzeti Múzeum 1908. évi állapotairól. 15. A szabadoktatás országos szervezete 1909. 16. Muzeumi és könyvtári Értesítő 1909. évf.

II. A régészeti és iparművészeti gyűjteményeink számára: 1) 12 darab őskori, 2) 4 darab római, 3) 190 darab újkori régészeti és iparművészeti tárgyak; összesen 207 darabot.

III. A képzőművészeti gyűjtemény számára: 1) gróf Mercy Claudius Florimund tábornok, a Bánság első katonai parancsnokának egykorú olajf. arcképéről készült másolatot, 2) három darab rézkarcot, amelyek Temesvár XVIII. századbéli állapotát tüntetik fel.

B) Magán letétként kerültek gyűjteményünkbe a következő tárgyak:

1. A könyvtár és oklevéltárba: a) Temesvár szab. kir. városától egy darab okmány; b) a Schmidt családtól néhai Schmidt Antal temesvári polgárra vonatkozó négy darab oklevél.

2. A régiségtárba: a) egy aranyozott ezüst babékoszorú; b) Temesvár szab. kir. városától két zászlószalag 1843. és 1844. évből, a hozzájuk tartozó díszes faládák; egy aranyozott zászlócsúcs a XVIII. század végéről, öt régi kulcs, 23 darab ezüst- és bronz emlékérem, 231 darab temesvári bankó 1849. évből; c) a temesvári keresk. és iparkamarától három darab kiállítási érem és az 1909. évi temesvári kirakatverseny egy darab bronz plakettje.

3. A képzőművészeti osztályba jutott: Temesvár városából két festmény és három darab kézrajz.

4. Temesvár szab. kir. város számlájára és a városi tanács utólagos jóváhagyásának reményében szereztük meg a következő, temesvári vonatkozású darabokat, amelyek szintén Temesvár szab. kir. város letétjeként számítandók:

a) Hét darab porcellán, temesvári vonatkozású képekkel . . . k 10.70
b) A Begamedrében talált vaskard . . . . . „ 5.—

c) A temesvári gör.-kel. szerb püspöki templom Dániel Konstantin festőművész által festett ikonosztása fényképe	„ 70.—
d) „Den Schützen Temesvár“ feliratú régi kőkorsó	„ 9.—
e) „Ein Hoch den Spenglern Temesvár 1714“ feliratú fedeles ónkupa	„ 16.—
f) „Thomas Handler in Temesvár“ feliratú régi szekrényóra	„ 50.—
g) „Öreg nő arcképe“ kerettel, festette Wälder János temesvári festő	„ 30.—
h) „Till. Temesvár, 1742“ feliratú kis kép	„ 10.—
i) A temesvári városházán levő török feliratos kő keretezése	„ —.70
j) „Temesvár, 1792“ bevésőtű díszes ón cukortartó	„ 10.—
k) A temesvári kegyesrendiek elhagyott templomából származó két olajf. régi kép kereteinek a renoválása	„ 42.—
l) Vizkelety Béla, temesvári festő egy kis aquarell képe	„ 30.—
m) „Jägerherberg in Temesvár“ feliratú szállójelvény	„ 12.—
n) A Bégamederben talált 2 agyagkorsó és két pipa	„ 3.—
o) „Thomas Kräuter in Temesvár“ feliratú régi szekrényóra	„ 38.—
p) Temesvári leletű 2 darab arany barbárérem	„ 56.—
q) A Bégamederben talált malomkő szállítása	„ 1.30
r) A Bégamedrében talált egy darab török ezüst gyűrű	„ 1.—
Összesen	k 394.70

Ajándékoztak a következők:

I. A könyvtár és oklevéltár számára: Magyar Tudományos Akadémia, Balázs Károly, B. Bánffy Dezső, dr. Bleyer Izsó, Bellai József, Darnay Kálmán, Herz Miksa bey, Lendvai Miklós, Milleker Bódog, Pápai ev. ref. főiskola, központi Statisztikai Hivatal, Temesvár város, az egyes iskolák (Értesítőket); továbbá 15 darab Catalogust.

Apró nyomtatványokat és kéziratokat adtak: Hermann Antal, Lendvai Sándor, Varga Jenő, Lendvai Miklós, dr. Reiner Géza, dr. Laky Mátyás, Likárecz György, Deutsch Jenő, Szereday A.

II. A régiségtár számára: Berkeszi István egy darab régi legyezőt; Bellai József egy darab fényképet; Boncsa Gy. egy darab régi villát; Fischer Adolf két darab 1848/9. évi kardot; Glasz Péter egy darab középkori gyűrűt és egy vassarkantyút; Jarinay Roland egy darab római súlymérőt; Kundrát József egy darab kályhafiókot, hét darab XVIII. századbeli agyagedényt, két darab kést; Körmendy József egy őskori őrlőkövet Knopf József két darab római agyagedényt; Lengyel Sándor egy régi vaslándzsát; Láng Lehel egy egyptomi mumia lábfejet és

római padozatmintákat; Paulay Gyula egy bronzkard töredéket és két darab mammoth fogat; Stéger Ernő egy darab középkori gyűrűt; Stippel Fábrián egy szép poharat, egy régi látcsövet s egy értékes régebb kést; Themák Ede két darab őskori díszítéses agyagedényrészlet; Tóth Béla egy darab czéhpoharat; Winternitz Vilmos két darab relief kályhabetétet.

Érmekeket és papírpénzjegyeket adományoztak: Bauer Ferenc egy emlékérmét; dr. Bleyer Izsó egy érmét; Borsódmiskolci múzeum három darab miskolci papírpénzjegyet; Deutsch Henrik tanuló 19 érmét; Dengl Ferenc 15 érmét; Dimitrievich Gy. három érmét; Gálos Rezső tanár egy bronzemlékérmét; Glasz P. tanító négy darab középkori magyar érmét; Kovács Ede kolozsvári lakos 99 darab Árpádkori magyar érmét, egy velencei aranyat és egy darab emlékérmét; Lendvai Sándor egy érmét; Lovas Imre tanár 18 darab érmét; Már Oszkár tanár egy érmét; Mortenson E. nyolc újabbkori rézérmet; Müller J. tanuló négy római érmét; Philipp P. tanító 13 darab újabbkori rézérmet; Schrodisz József 29 darab közép- és újabbkori ezüst- és rézérmet; Szentiványi Károly 26 darab érmét; dr. Telbisz Károly polgármester egy darab 1909. évi temesvári kirakatverseny plakettet; Vaszló Lajos két darab érmét, kisebb tanulók és látogatók apróbb, jelentéktelen érmekeket hoztak.

III. A képzőművészeti gyűjtemény számára ajándékoztak:

1. A temesvári kegyesrendi főgimnázium és rendház igazgatósága két darab, XVIII. századbéli eredeti festményt, dr. Létics György görög kel. szerb püspök úr Dániel Konstantin festőművésznek réznyomatu arcképét, dr. Nyári Sándor pedig Brocky Károly három képének színes reprodukcióját.

IV. Saját jövedelmekből, tekintettel arra a körülményre, hogy 550 K.-val kevesebb jövedelmünk volt, mint amennyire biztosan számítottunk, (amennyiben Temesvármegye az eddigi 1125 K. évi segélyt 575 K.-ra szállította le) aránylag keveset szerezhettünk. Legnagyobb kiadásunk volt Patzner István, néhai főtitkárunk arcképének a megfestése Ferenczy József festőművészünkkel, ki azt 220 K.-ért készítette el; ezen kívül még részint vétel részint csere útján még 30 tárgyat szereztünk be.

Záró számadásaink szerint 1909. évi bevételünk volt összesen 7509 K. 84 fillér; kiadásunk is ugyanannyi. 1909. december 31-én társulatunk alapítványi törzsvagyona kitett 66765 K. 72 fillért; a pénztári maradvánnyal, tagdíjhátralékokkal és egyéb befizetésre

váro követeléseinkkel együtt a társulat vagyona kitesz 72486 K. 58 fillért.

Mélyen tisztelt Közgyűlés! A lefolyt 1909. év muzeumunkra nézve, habár anyagiakban szűkölködnünk kellett, mégis a dús gyarapodás éve volt. E gyarapodásnak elsőrangú tényezője volt a nagyméltóságú vall.- és közokt. minisztérium, valamint a muzeumok és könyvtárak országos főfelügyelősege, mely nemcsak bölcs tanácsaival igyekezett segítségünkre lenni, hanem a magas kormánytól nagyobb állami segílyt is eszközölt ki számunkra, sőt azonkívül a Pongrác-gyűjtemény vételárának törlesztéseül az elmúlt évben is utalványozott számunkra 1000 koronát, ugy hogy a lefolyt évben is 2100 K. segílyt kaptunk az Országos főfelügyelőségtől, továbbá állami letétképen 17 darab értékes könyvet, 207 darab régészeti és iparművészeti tárgyat közel 5000 K. értékben, egy festményt és 3 darab kézrajzot, szintén mintegy 1000 K. értékben.

Hálára kötelezte társulatunkat a mult évben is Temesvármegye nemes közönsége, mert a kulturális alapból ezúttal is 575 koronát juttatott társulatunknak; igaz, hogy 550 K.-val kevesebbet mint idáig, de ezt kellő fedezeti alap hiányában volt kénytelen tennie. E hiányzó 550 K. fedezéséről az igazgató választmány már foglalkozott és reméljük, hogy sikerülni fog ez évi hiányt eltüntetni.

Hálásan kell kiemelnünk Temesvár sz. kir. város tanácsának ama határozatát, hogy az 1908. évben szerzett és a várost illető régészeti tárgyak megszerzési árát, 200 koronát társulatunknak nemcsak megtérítette, de a városi levéltárban őrzött különféle emlékérmeket, díszes zászlószallagokat, városi papírpénzjegyeket s azonkívül több festményt is, mint letétet muzeumunkban helyezett el.

A magán adakozók közül különösen Kovács Ede kolozsvári lakos díszműárust kell felemlítenem, ki 99 darab Árpádkori dénárt, egy XIV. századbéli velencei aranyat és egy darab emlékérmét ajándékozott.

Hálával kell megemlékeznem ama munkatársaimról is, kik a gyűjtés fáradságos munkájában a lefolyt év alatt is eléggé nem méltányolható készséggel, teljesen önzetlenül vállalkoztak feladatukra. Így Lendvai Miklós vál. tagtársunk a mult évben is gyűjtötte muzeumunk számára a gyászjelentéseket és apró nyomtatványokat. Lendvai Sándor vál. tag Délmagyarországi képes levelezőlapokat és a vidéki régibb és újabb hírlapszámokat, dr. Bleyer Izsó tagtársunk az érmek gyűjtésében volt segítségünkre, Jung János, Glasz Péter és Philipp

Péter tanító urak pedig a perjámosi, knézi, illetőleg nagyfalui őskori lelethelyeket kísérték buzgó és eredményes figyelemmel.

Mielőtt jelentésemet folytatnám, engedje meg a mélyen t. közgyűlés, hogy mind az elősorolt dolgozatok szerzőinek mind egyéb törekvéseinkben, szíves támogatóinknak, mind pedig azoknak, kik gyűjteményeinket nagylelkű adományaikkal gyarapították, a választmányi üléseken kifejezett köszöneten kívül jelen közgyűlésünk jegyzőkönyvében is legőszintébb hálánkat nyilvánítsuk, úgyszintén a temesvári sajtónak is, mely törekvéseinkben mindenkor a legkészségesebben támogatótt.

A választmány és a tisztviselők 1909. évi munkálkodásáról még a következőket jelenthetem:

1. Az igazgató választmány határozatából a társ. főtitkár április 16-án egy kirándulást tett Fehértemplomra egy régészeti gyűjtemény megsemlélése végett, hogy azt esetleg a muzeum számára meg is szerezzé. A vétel azonban nem sikerült, mert az illető gyűjtemény már előbb eladatott.

2. Perjámoson foganatosított régészeti ásatás ügyében a társ. főtitkár két ízben fordult meg Perjámoson: 1909. aug. elején, midőn az ásatás előkészítése ügyében a telektulajdonosok beleegyezését kellett kieszközölni, az őskori telep helyét meghatározni és az ásatás színhelyét a legpotosabban kijelölni; másodsor pedig szeptember végén az ásatás eredményét konstatálni, a telektulajdonosokkal pedig a jövőre nézve is megállapodásra kellett jutni. Különösen ki kell itt emelnem az ásatás vezetőjének dr. Roska Márton úrnak céltudatos, buzgó tevékenysége mellett Jung János perjámosi népiskolai tanítónak a szíves közreműködését, ki úgy az ásatás előkészítése ügyében, mint magának az ásatásnak egész ideje alatt a legnagyobb szolgálatkészséget és önzetlenséget tanúsított irántunk.

3. Az ásatás folytán nyert dús régészeti anyag most van feldolgozás és rendezés alatt, dr. Roska Márton úr 1909. okt. hó eljén néhány napig muzeumunk helyiségében foglalkozva törekedett a tisztogatást, rendezést és leltározást elkészíteni, de nem sokára be kellett látnia, hogy az anyag oly dús, hogy azt néhány nap alatt be nem fejezheti, azért az egész anyagot Kolozsvárra küldette, ottan fogja azt osztályozni, leírni s a lajstromot elkészíteni. Az anyag kiállítására azonban egyelőre nem kerül a sor, mert az ásatás még befejezve nincs, folytatni fogjuk 1910. év nyarán s ha majd az egész telep ki lesz aknázva, akkor fog majd itt lenni az alkalom az egész anyagnak rendszeres felállítására, amely egy

bronzkori őskori telep életét fogja, lehetőleg minden vonatkozásában bemutatni.

4. Muzeumunk meglevő anyagát gondosan átnéztük; évtizedek alatt, kivált az első években, sok olyan tárgy került muzeumunkba és állítottatott ki, amelyeknek nagyon csekély értékük volt még helyi szempontból is. Ezeket gondosan kiselejteztük és elraktároztuk, hogy helyet szerezzünk becsesebb tárgyaink számára a szekrényekben. Viszont százakra ment olyan érdekes daraboknak a száma, amelyek ugyan régi idők óta kiállítva voltak, de a beszerzési naplóba bevezetve nem voltak. Ezeket a darabokat amennyire csak lehetséges volt bevezettük a naplókba, számokkal megjelöltük. Az egyes szekrényekben gyakran voltak korok szerint összeálló tárgyak kiállítva; igyekeztünk minden egyes szekrényt akként berendezni, hogy összeálló, egykorba tartozó tárgyak kerüljenek össze ottan. E mellett a kisebb, egymáshoz illő, vagy ugyanazon lelethez tartozó tárgyakat vastag kartonlapokra finom dróttal feltűzdeltük, mindenik táblára magyarázó szöveget készítettünk, úgy szintén majdnem minden egyes kiállított nagyobb tárgyhoz. A magyarázó szövegnek minél dúsabb alkalmazása feleslegessé teszi, hogy a régiségtár számára külön nyomtatott katalógust készítsünk, mert a látogatók teljesen eligazodhatnak a szekrényekre és a tárgyakra kifüggesztett magyarázó szöveg után.

5. Miután az egyes szekrényeket a Régiségtárban ekként ujjal rendeztük; egyúttal új leltárt is kellett készítenünk. E leltár készítésével telt el több év előzményei után a július és augusztus hava, de immár legalább elmondhatjuk, hogy beszerzési naplónk mellett most már gyűjteményeink minden osztályáról pontos leltárunk is van, (a könyvtárt kivéve).

6. A könyvtár is igen szépen gyarapszik, de kellő tér hiányában most már nem lehet az egyes osztályokat egymástól jól elválasztani; össze-vissza dugdossuk könyveinket, oda ahol épen egy kis helyet találunk az újabb szerzéseknek. Így ha rendesen vezetjük is a könyvtár anyagáról a beszerzési naplót, de szak katalógust nem lehet készítenünk addig, míg felállított elveink szerint nem tudjuk könyveinket szakok szerint pontosan, rendesen elkülöníteni.

7. Igen szépen gyarapodik a képtár, mely leginkább temesvári és délmagyarországi művészek műveinek összegyűjtésére fekteti újabb időkben a legfőbb súlyt. Az 1909. évfolyamában nem kevesebb mint 7 darab délmagyarországi vonatkozású olajfestménnyel gazdagodott, sőt már a jelen 1910. év folyamán is négy festménnyel és egy kézrajzzal gazdagodott, sőt kilátásunk van rá, hogy a közel jövőben a Szépművészeti

Muzeumtól Brocky-fele 1—2 festményt is fogunk kapni. Hogy városunk és vidékünk művészi multjával minél jobban megismerkedjünk és hogy művészetüket minél jobban megbecsülni tudjuk: két év óta majdnem szakadatlanul foglalkoztam a XVIII. és XIX. századbeli temesvári művészek életével és működésével. Tanulmányom eredményeképpen pár nap mulva már megjelenik kilenc nyomtatott ívnyi terjedelemben a „Temesvári művészek“ című munka, mely úgy tudom, úttörő lesz a vidéki művészet multjának ismertetése terén.

8. Az igazgató választmány és a társulati tisztikar személyzetében a mult év folyamán semminemű változás nem történt; a kik megkezdtük az újévet, hála az isteni gondviselésnek, be is fejeztük azt.

9. A társulat tagjai sorában azonban nagymérvű változás történt. A halál hat tagtársunkat ragadta el; ezek a következők: Ardeleán György, Bergmann Ágost, dr. Breuer Ármin, Mihó Emil, Gózszy Mátyás, Néber Ágoston. Mindannyian évtizedek óta voltak társulatunk tagjai, kik buzgón feleltek meg kötelezettségeiknek, sőt közülök többen adományokkal is gazdagították gyűjteményeinket. Áldás legyen emlékökön.

Társulatunk rendes tagjai sorából kiléptek négyen: Abonyi József, Bieder Vilmos, Koleszár János és dr. Reiner Géza. Beléptek azonban kilencen, és pedig: dr. Drechsler Miksa, dr. Gálos Rezső, Lengyel László, Radimszky Oszkár, Ludvig Lipót, Nagy László, Walandt Ernő miniszt. tanácsos, dr. Günsz Áron, Farkasfalvi Kornél, dr. Kovács Károly.

Társulatunknak jelenleg a következő tagjai vannak: 1. tiszteleti tag 9; 2. alapító tag 67; 3. rendes tag 120; vagyis eggyel kevesebb mint az elmúlt évben.

Mélyen tisztelt közgyűlés! Igyekeztem hű képét adni társulatunk és muzeumunk egy évi működésének és gyarapodásának, ezúttal immár kilencedik ízben. Én úgy hiszem, hogy úgy a választmány mint a tisztikar megnyugvással tekinthet a mélyen tisztelt közgyűlés ítélete elé, mert meggyőződésünk szerint megfeleltünk kötelességeinknek. De a jelentés nem lenne hű, ha ezúttal is meg nem emlékezném egy magában véve ép oly örvendetes, mint aggasztó körülményről. Ez a körülmény pedig muzeumunk mai állapota. Muzeumunk mai állapotában örvendetes az, hogy minden faktor szerencsés összeműködése folytán megtelt igen becses muzeumi tárgyakkal; olyanokkal, a melyekre egy jóval nagyobb város is büszke lehetne; nem csak megtelt, hanem el sem fér a muzeum anyaga, azért kellett a néprajzi osztályt kihelyeznünk. Méltóztassék megtekinteni akár a képtárt,

akár a régészeti osztály termeit, a tisztelt közgyűlés minden tagja meg fog győződni arról, hogy itt már minden talpalatnyi hely színültig meg van rakva oly zsufolva, hogy már sem az áttekinthetőségnek, sem a tanulmányozásnak javára nem válik. Ez a körülmény teszi aggasztóvá a mai helyzetet, mert már is zsibbasztja és rövid idő alatt teljesen meg is akaszthatja intézetünk további eredményes fejlődését. Ezen a bajon rövid idő alatt segíteni kell. Sem Temesvárhoz, sem Délmagyarországhoz nem méltó az a szűkös helyzet, a melyben mai napság vergődnünk kell, kivált ha meggondoljuk, hogy Temesvárnál kisebb városok, mint Bártfa, Szekszárd, Besztercebánya, Szombathely, Versec, — Kassát nem is említve — a mely városok muzeumai pedig jóval kisebb területre terjesztik ki működési körüket, már régóta állandó, díszes, tágas, muzeumi céloknak teljesen megfelelő muzeumi palotákba költöztek, mi pedig egy testvértársulatunkkal ugyanazon kis épületben szorongunk, a mely már húsz év előtt sem felelt meg hivatásának. Pedig a társadalom érdeklődése a kultúra haladásával a muzeum iránt városunkban is igen örvedetesen fokozódik, sőt a muzeum a maga céltudatos berendezésével első sorban járul hozzá a kultúra fejlesztéséhez, mert a látogató a muzeum gyűjteményeit szemlélve, itten tanulhatja meg legjobban a város és vidékének multját és jelenét megismerni; itten nemesbítheti ízlését és műismereteit.

Konkrét indítványt e tekintetben nem teszek, de mély tisztelettel hívom fel a közgyűlést, hogy hathatós szavát ebben a tekintetben fel emelni méltóztassék, hogy a már oly régóta várva várt új muzeumi- és könyvtár palota, vagy nevezzük akár Kulturpalotának, ne várasson már sokáig magára.

Adja az isteni gondviselés, hogy a jövő közgyűlés alkalmával már ebben a dologban is örvedetes haladásról tehesünk jelentést.

Az igazgató válaszmány nevében kérem a mélyen tisztelt közgyűlést: kegyeskedjék e Jelentést tudomásul venni.

Temesvárrott 1910. évi április hó 10-én.

DR. BERKESZI ISTVÁN,
társ. főtitkár.

TÁRCA.

Jegyzőkönyv

a Délmagyarországi Történelmi és Régészeti Múzeum-Társulatnak 1910. évi április hó 10-én megtartott XXV. évi rendes közgyűléséről.

Jelen voltak: Kabdebo Gergely nyug. főispán, társ. elnök elnöklete alatt Ferenczy Sándor társ. igazgató, dr. Berkeszi István társ. főtitkár, dr. Szőke József társ. titkár, Hilt Lajos társ. pénztáros, Bellai József, dr. Bleyer Izsó, Farkas János, Farkasfalvy Kornél, dr. Déznay Viktor, dr. Laky Mátyás, Lendvai Miklos, Lendvai Sándor, Lovas Imre, dr. Steiner Simon társ. választm. és rendes tagok, a helybeli sajtó képviselői és néhány vendég.

A jegyzőkönyvet dr. Szőke József társ. titkár vezeti.

Kabdebo Gergely társ. elnök a következő beszéddel nyitja meg a közgyűlést: „Örömmel nyitom meg mai közgyűlésünket nemcsak azért, mert a tisztelt közgyűlésnek mai összejövetelünkön ismét alkalma lesz, hogy alapszabályainkban lefektetett jogát gyakorolva ugy a tisztviselői kart, mint az igazgató választmányt három évre újonnan megalakítsa, hanem azért is, mert a mai közgyűlés társulatunk életében a 37-ik, 1885-ben végbement újjáalakítása óta pedig a 25-ik, így tehát jubilárisnak mondható.

Az a mag, melyet elődeink harmincnyolc évvel ezelőtt elvetettek, dús gyümölcsöket termett, de társulatunk igazi virágzásnak azóta indult, amidőn 1885-ben újonnan szervezkedett. Hálás elismerésünk kísérvé még haló poraikban is ama nagynevű elődeinket, akik társulatunkat 38 év előtt életre hozták, 25 év előtt pedig újjáalakították. Ebben legnagyobb érdeme a megdicsőült Ormós Zsigmondnak, Temes vármegye és Temesvár szab. kir. város akkori főispánjának volt, aki abban az időben szokatlan hévvel kelt védelmére a vidékünkön elhanyagolt magyar történetírásnak, műtörténelemnek és a haza multjára vonatkozó mindennemű emlékek összegyűjtésének. Az ő fáradhatlan buzgósága, nagy tudása, lelkes hazafisága, folytonos utánajárása, de egyúttal nagy anyagi áldozatai tették csak lehetővé hogy az a kis sereg, mely személye körül csoportosult, megalakíthatta e társulatot. Irányt a társulatnak mindig a vezér adott, sőt még most is, pedig már tizenhat éve nyugszik sirjában, az ő példája, az ő elvei szolgálnak nekünk világitó szövetségül. 1874-ben, mikor a társulat első évkönyvét adta ki, 174 tagból állott a társulat.

Ezeknek egyrésze azóta már lerótta a természet örökadóját, mások kiléptek tagjaink sorából, de kiváló örömünkre szolgálhat üdvözölni mindama tagtársainkat, kik társulatunknak 38 évvel ezelőtt történt megalakulása óta tagjai egyesületünknek.

Első sorban üdvözlöm azért dr. Szentkláray Jenő apátkanonok urat, ki 38 év előtt mint fiatal főgymnasiunai tanár titkára volt egyesületünknek. Adja az Isten,

hogy úgy mint azóta, ezután is még hosszú éveken át legyen a hazai történetírásnak egyik legerősebb oszlopa és művelője. Ugyszintén szívem melegével üdvözlöm Bóm Lénárd, dr. Deszpinits Péter, dr. Engelsz János, dr. Hampel József, Kramár Béla, dr. Ortvay Tivadar és Várnay Ernő tagtársainkat, kik 38 év óta állandó tagjai társulatunknak.

Isten éltesse őket igen sokáig, hogy lássák folyton gyarapodni és virágozni azt az egyesületet, melynek első oszlopai közé tartoznak.

A negyedszázaddal ezelőtt újjáalakított egyesületnek 1885-ben már 300 tagja volt. Az akkori elnökség és a tisztviselők sorából már senki sincs életben.

Az alapító tagok sorából mély tisztelettel üdvözölhetjük azonban: báró Baich Milán, Bay Ilona, gróf Bissingen Ernő, gróf Csekonits Endre, dr. Gáll József, dr. Hollósy Gyula, Németh József főlszentelt püspök alapító tagjainkat, kívánva, hogy a Mindenható árássa el őket továbbra is kegyelmével. A tiszteleti és rendes tagok sorából még a következők tartoznak a már fentebb említettekén kívül egyesületünkhöz: Fraknoi Vilmos dr. és Hampel József tiszteleti tagok, továbbá rendes tagok magamon kívül Bach Ferenc, Berky Gusztáv, Bogma István, Deschán Achill, Laky Mátyás dr., Lendvai Miklós, Steiner Ferenc, Stippel Fábian, Telbisz Imre dr., Telbisz Károly dr., Traila György, Kovacsics Gyula, Meskó Béla, Milleker Bódog, Babits József és Kayser Lajos.

Ez a névsor is mutatja, mily konzervatív a mi társulatunk, hogy aki egykor tagjává lett, az szívesen hozza meg azt a csekély áldozatot, mely a tagsággal jár, mert jól tudja, hogy az egyesület jövedelmének minden fillére arra a célra fordítatik, melyre azt fordítani alapszabályaink rendelik.

Hogy egyesületünk megérdemelte-e a társadalom pártfogását, vagyis megfelelt-e az egyesület a beléje helyezett bizalomnak, erre a kérdésre elég, ha csak egypár adattal felelek, Társulatunk 38 évi fennállása alatt kiadott két Emlékkönyvet, 35 kötet Értesítőt és 7 egyéb beces irodalmi munkát, vagyis összesen 44 kötet történelmi művet, amellet pedig muzeumába összegyűjtött ötvenezer darabszámon immár jóval többet számláló gyűjteményt.

A hasonló célú vidéki egyesületek és gyűjteményeik lehetnek ugyan a miénkénél különb palotában, de az Erdélyi Muzeumegyesületen kívül egy sincs, mely az általunk elért szellemi eredményeket felmutatni tudná.

Isten áldása lebegjen továbbra is egyesületünk felett!

Üdvözölve a tisztelt közgyűlés minden egyes tagját, XXV. évi rendes közgyűlésünket ezennel megnyitom.

Lendvai Sándor társ. vál. tag indítványára a közgyűlés elhatározza, hogy a társ. elnök megnyitó beszédét teljes szövegében jegyzőkönyvébe foglalja.

Ezután dr. Berkeszi István társ. főtitkár olvasta föl terjedelmes főtitkári jelentését. Ebben részletesen beszámol a társulat 1909. évi működéséről, a gyűjtemények gyarapodásáról, az egyesület iránt érdeklő adományozókról, ismerteti a tisztikar és a választmány munkásságát és ennek eredményeit. Jelentése kapcsán rámutatott arra az immár tarthatatlan helyzetre, amely már eddig is érezhetően bénítja meg egyesületünk eredményes működését, t. i. a muzeum jelenlegi helyiségeinek szűk és gyűjteményeink elhelyezésére alkalmatlan volta. Annak a reménynek ad kifejezést, vajha a legközelebbi jövő meghozná már a régen várt változást, az új muzeumpalota fölépítését. — A közgyűlés a főtitkári jelentést egész terjedelmében tudomásul vette és a főtitkárnak buzgó munkálkodásáért, ritka fáradhatlan tevékenységéért jegyzőkönyvi köszönetet mond.

A főtitkári jelentés kapcsán a közgyűlés a következő határozatokat hozza:

1. Jegyzőkönyvi köszönetet mond mindazoknak, akik az elmúlt év folyamán az egyes gyűléseken felolvasásokat, illetőleg előadásokat tartottak.

2. Köszönetet mond az adományozóknak, valamint mindazoknak, akik az egyes csoportok gyűjtésében résztvettek és segítettek.

3. Köszönetet mond a perjámosi ásatás vezetőjének, dr. Roska Márton egyetemi tanársegédnek és Jung János perjámosi tanítónak.

4. A közgyűlés köszönetét felirat alakjában tolmácsolja a nagymélt. vallás- és közokt. Minisztériumnak, a muzeumok és könyvtárak országos főfelügyelőségének, Temes vármegye közönségének és Temesvár szab. kir. város tanácsának.

5. Köszönetét fejezi ki a közgyűlés a helybeli sajtónak mindenkor tapasztalt szíves támogatásáért.

6. Jegyzőkönyvében örökíti meg a közgyűlés elhunyt tagjai emlékét és mély részvétét fejezi ki Ardelean György, dr. Breuer Ármin, Bergmann Ágost, Miku Emil és Gózszy Mátvás elhunytja fölött.

7. Végül a közgyűlés elhatározta, hogy a főtitkári jelentés kinyomassék és az Értesítőben egész terjedelmében leközzöltessek.

Hilt Lajos társ. pénztáros előterjeszti a társulat vagyoni állapotáról szóló jelentését. — A közgyűlés a jelentést tudomásul veszi.

Ferenczy Sándor társ. igazgató a számadások felülvizsgálására kiküldött bizottság nevében felolvassa a számvizsgáló bizottság jelentését, ennek kapcsán indítványozza a fölmentvény megadását. A közgyűlés a számvizsgáló bizottság jelentését tudomásul veszi, Hilt Lajos társ. pénztárosnak a fölmentést a szokások óvások fenntartása mellett megadja és neki büszgő működéséért jegyzőkönyvi köszönetet szavaz.

Ugyancsak jegyzőkönyvi köszönetet mond a közgyűlés a számvizsgáló bizottság tagjainak fáradtságos munkájukért.

Társ. elnök ezután előadja, hogy a választmány és a tisztikar hivatali megbízatása lejárt, ennél fogva az alapszabályok értelmében a közgyűlésnek a választmány és a tisztikar megújítása tárgyában kell intézkednie. Maga és az egész tisztikar nevében megköszöni a társulat eddigi bizalmát és a három éven át viselt mandátumot a közgyűlés kezébe teszi le. — A közgyűlés dr. Bleyer Izsó indítványára köszönetet mond a választmánynak és a tisztikarnak eddigi működésért.

Dr. Laky Mátvás ezután hosszabb beszédében rámutatott arra, hogy a társulat a legutóbbi években rohamosan fejlődött, haladt előre a virágzás terén. Ennek méltatása közben kifejti, hogy ezen haladás és fejlődés elsőrangú tényezője épen a társulati elnök kiváló egyénisége, buzgótsága és a társulat iránt tanúsított jóakarató érdeklődése. — Indítványozza, hogy a közgyűlés Kabdebo Gergely nyug. főispánt újból válassza meg elnöké és kérje meg őt eme tisztség további viselésére. — A közgyűlés Kabdebo Gergelyt közfelkiáltással elnöké választja.

Az új elnök meleg szavakkal mond köszönetet a bizalomért és maga részéről örömmel ajánlja föl támogatását és munkásságát a társulat felvirágoztatására. — A közgyűlés lelkes tisztelettel fogadta az elnök szavait.

Társ. elnök ezután indítványozza, hogy kérje föl a társulat Ferenczy Sándor alispánt arra, hogy sokoldalú elfoglaltsága mellett szenteljen időt társulatunknak is és vezesse tovább is annak igazgatói teendőit. — A közgyűlés Ferenczy Sándort egyhangú lelkesedéssel igazgatóvá választja.

Társ. elnök ezután meleg szavakkal méltányolja dr. Berkeszi István érdemeit, azt a páratlanul odaadó munkásságot, mellyel széleskörű szaktudását és gazdag tapasztalatait a társulatnak szenteli, és indítványozza, hogy a főtitkári állásra ez alkalommal is ő választassék meg. — A közgyűlés főtitkárrá dr. Berkeszi Istvánt

álasztja meg, egyben dr. Laky Mátyás indítványára megbízta az igazgató választmányt, keressen módot arra, hogy Berkeszi István főtitkári működéséért megfelelő honoráriumot kapjon.

Társ. elnök indítványára a többi tisztségek a következőképen töltettek be: Titkár: dr. Szőke József. Ügyész: dr. Niámessny Mihály. Pénztáros: Hilt Lajos.

A közgyűlés az igazgató választmányt az 1910—1912. ciklusra a következőképen alakította meg: a) Az alapító tagok sorából: Áll. főreáliskola Temesvár, Baich Milán, gróf Csekonicz Endre, Gáll József (főrendih. tag), dr. Hollósy Gyula, Jeszenszky Béla, Németh József (felsz. püspök), Róm. kath. főgymn. Temesvár, Temesi Takarékpénztár Temesvár, Temesvári Első Takarékpnt. Temesvár, Temes vármegyei közönsége, Temesvár szab. kir. város közönsége. b) A rendes tagok sorából: Deschán Achill, dr. Engelsz János, dr. Kováts Sándor, Kovacsics Gyula, Lendvai Miklós, Lendvai Sándor, dr. Schönvitzky Bertalan, Steiner Ferenc, dr. Szentkláray Jenő, dr. Sztura Szilárd, dr. Telbisz Károly, Wittenberger Antal.

Főtitkár bemutatja az igazgató választmány által az 1910. évre vonatkozólag egybeállított költségvetési tervezetet. — A közgyűlés az előterjesztést elfogadja, a tervezetet szívhagyja és az 1910. évi költségvetést véglegesen megállapítja.

Bevétel

A Délmagyarorsz. Tört. és Rég. Muz.-Társ.

	Saját forrásaiból		Az államtól		Összesen		É zrevétel
	K	f	K	f	K	f	
1. Pénztári maradvány 1909-ről	486	75	—	—			
2. Alapítvány befizetés	—	—	—	—			
3. A muzeum fentartó hatósága kapott évi javadalom	—	—	—	—			
4. Pártfogóktól kapott évi javadalom	575*	—	—	—			*) Temesvármegye évi segélye.
5. Állami segély							
a) a könyvtár céljaira	—	—	} 500				
b) a régiséggtár céljaira	—	—					
c) a néprajzi gyűjtemény céljaira	—	—	600	—			
d) a természetrizji gyűjtemény céljaira	—	—	—	—			
e) egyéb célokra	—	—	—	—			
6. Tagsági díjak	950	—	—	—			
7. Belépti, könyvtárhasználati és rubatári díjak	180	—	—	—			
8. Adományok, perselypénz	—	—	—	—			
9. Kamatok	2927	—	—	—			
10. Társas összefüvetek jövedelmei	—	—	—	—			
11. Rendkívüli bevételek: a Pongrácz gyűjtemény vételárának visszatérítése részlete	—	—	1000	—			
12. Az 1909. évben régészeti célokra túlfizettünk; ezt az állam visszatéríti	534	41	—	—			
13. A temesvári régészeti tárgyak vételára, melyet a város megtérít	394	70	—	—			
Az egyesület egyéb bevételei	—	—	—	—			
Összesen	6047	86	2100	—			

Összegezés :

	Saját forrásaiból		Az államtól		Összesen	
	K	f	K	f	K	f
Bevétel	6047	86	2100	—	8147	86
Kiadás	6047	86	2100	—	8147	86
Maradvány						

költségvetése az 1910. évre.

Kiadás

	Saját forrásaiból		Az államtól		Összesen		Észrevétel
	K	f	K	f	K	f	
1. Tőkésítés	—	—	1000*)	—			*) A Pongrác gyűjtemény vételárának az államtól visszatérített évi részlete. *) Részletezés 1. Főtitkár díja 1000.— 2. Titkár díja 500.— 3. Pénztáros díja 400.— 4. Rendes szolgálta 720.— 5. Segédszolgá 40.— 6. Népr. szolgálta 60.— 7. I. szolgálta ruhája 80.— 8. I. szolgálta cipője 16.— 2816.
a) alapítványokból	—	—	—	—			
b) megtakarításokból	—	—	—	—			
2. Személyi kiadások	2816*)	—	—	—			
3. Gyűjtemények gyarapítása	—	—	—	—			
a) a könyvtárnál	} 150	—	500	—			
b) a régiségtárnál		—	—	—			
c) a néprajzi gyűjteménynél		—	—	600	—		
d) a szépművészeti gyűjteménynél	250	—	—	—			
e) a természettudományi gyűjteménynél	—	—	—	—			
4. Butorozási, berendezési és felszerelési kiadások	100	—	—	—			
5. Gyűjteménytárgyak szállításának költségei	—	—	—	—			
6. Rendezési kiadások	—	—	—	—			
7. Ismeretterjesztő előadások	—	—	—	—			
8. Kiadványok	1100	—	—	—			
9. Irodai kiadások	120	—	—	—			
10. A helyiség fentartása	—	—	—	—			
a) lakbér	—	—	—	—			
b) fűtés, világítás	} 250	—	—	—			
c) tisztogatás		—	—	—	—		
11. Biztosítási díjak	219	30*	—	—			
12. Adó	—	—	—	—			
13. Rendkívüli kiadások	40	—	—	—			
14. Néprajzi államsegély visszatérítése	700	—	—	—			
15. A pénztárból 1909-ben felvett 603 K 82 f felének visszatérítése	300	—	—	—			
Maradvány	2	26	—	—			
Összesen	6047	86	2100	—			

Kelt Temesvárott, 1910. évi április 10-én.

Kabdebo Gergely,
elnök.

Dr. Berkeszi István,
társ. főtitkár.

Társ. főtitkár előterjeszti az igazgató választmány azon indítványát, hogy Telbisz Károly dr. udvari tanácsos, polgármestert érdemeinek elismeréseképen a társulat tiszteleti taggá válassza — A közgyűlés a választmány ezen indítványát egyhangú lelkesedéssel fogadta, dr. Telbisz Károlyt tiszteleti taggá választja, egyben felkéri az elnökséget, hogy az erről szóló diszoklevél elkészítéséről és átadásáról intézkedjék.

Lendvai Miklós mutatta be terjedelmesebb és kiválóan értékes dolgozatát „Temes vármegyei községnevek magyarosítása“ címmel. — A közgyűlés elismerést és köszönetet szavazott ezen értékes tanulmányért Lendvai Miklósnak és elhatározta, hogy azt a társulati Értesítőben egész terjedelmében közölni fogja.

Társ. elnök a jegyzőkönyv hitelesítésére dr. Laky Mátyás és Bellai József társ. tagokat kéri föl és a közgyűlést berekeszti.

Temesvár, 1910. április hó 10-én.

Kabdebo Gergely,
elnök.

Dr. Szöke József,
társ. titkár, jegyző.

Hitelesítjük :
Bellai József.
Dr. Laky Mátyás.

A Délmagyarországi Történelmi és Régészeti Muzeum- Társulat az 1910. év végén.

I. A társulat igazgatása.

a) Elnökség és tisztviselők.

Elnök: *Kabdebó Gergely*, Temesvármegye és Temesvár szab. kir. város nyug. főispánja, a lipótrend lovagja.

Igazgató: *Ferenczy Sándor*, Temesvármegye alispánja.

Főtitkár: *Dr. Berkeszi István*, állami főreálisk. hely. igazgató, Temesvárott.

Titkár: *Dr. Szőke József*, állami főgymn. tanár, Temesvárott (szeptember 1-ig.)

Ügyész: *Dr. Niámessny Mihály*, ügyvéd, megyei tb. főügyész, Temesvárott.

Pénztárnok: *Hilt Lajos*, pénzügyi számvizsgáló, Temesvárott.

b) Igazgató választmány.

a) Alapító tagokból.

Állami főreáliskola, Temesvárott.

Báró Baich Milán, nagybirtokos, Budapest.

Gróf Csekonics Endre, val. b. t. tanácsos, magy. kir. főasztalnokmester, Zombolya.

Gáll József, főrendiházi tag, Lukarecen.

Dr. Hollósy Gyula, Temesvármegye főjegyzője Temesvárott.

Jeszenszky Béla, ügyvéd Temesvárott.

Németh József, felsz. püspök, csanádi nagyprépost, a Lipótrend közép- és a Ferenc-Józsefrend nagykeresztese, Temesvárott.

Róm. kath. főgimnázium, Temesvárott.

Temesi Takarékpénztár, Temesvárott.

10 Temesvári Első Takarékpénztár.

Temesvármegye közönsége.

Temesvár szab. kir. város közönsége.

b) Rendes tagokból.

Deschán Achill, tisz. tag, Temesvárott.

Dr. Engels János, csanádegyházm. kanonok, Temesvárott.

Dr. Kováts Sándor, szentszéki ülnök, plébános, Apátfalván.

Kovácsics Gyula, vármegyei árvaszéki elnök, Temesvárott.

5 Lendvai Miklós, Temesvármegye tb. főjegyzője, Temesvárott.

- Lendvai Sándor, az „Első magy. ált. biztosító-társaság“ vezértitkára, az aradi Kölcsei egyesület alelnöke, Temesvárott.
- Dr. Schönvitzky Bertalan, állami főgimnáziumi igazgató, Temesvárott.
- Steiner Ferenc, Temesvárott.
- Dr. Szentkláray Jenő, apát-kanonok, a M. Tud. Akadémia tagja, Temesvárott.
- 10 Dr. Sztura Szilárd, ügyvéd, Temesvárott.
- Dr. Telbisz Károly, m. kir. udvari tanácsos, Temesvár szab. kir. város polgármestere és diszpolgára, a III. oszt. vaskorona-rend lovagja, Temesvárott.
- Wittenberger Antal, csanádegyházm. kanonok, Temesvárott.

II. A Délmagyarországi Történelmi és Régészeti Múzeum-Társulat tagjai.

a) Alapító tagok.

- Néhai Babusnik Ágoston, nagykereskedő, takarékpénztári igazgató, városi képviselő, a Ferenc József-rend lovagja és az aranykoronás érdemkereszt tulajdonosa, Temesvárott. † 1895.
- Baich Milán báró, nagybirtokos, Budapesten.
- Néhai Báró Baich Milos, nagybirtokos, országgyűlési képviselő, a vaskorona-rend középkeresztese, Varadián, Temesvármegyében, † 1897.
- Bay Iona nagybirtokos, Csarodán.
- 5 Erdősi Bayersdorf Adolf és Biach cége, Bécsben, Kolowrátkör 9. szám.
- Néhai lovag Bersuder Lajos, nagykereskedő és városi képviselő, Temesvárott. † 1897.
- Néhai Brankovics György, karlócai érsek, szerb metropolita és partriarcha, Karlócán. † 1907.
- Gróf Bissingen Ernő, cs. és kir. kamarás, nagybirtokos és országgyűlési képviselő, Szkulyán, Temesvármegyében.
- Néhai Bonnáz Sándor, csanádi püspök, v. b. t. tanácsos, a vaskorona-rend I. oszt. lovagja, † 1889.
- 10 Néhai Dr. Coda Sándor temesvármegyei főorvos, † 1875, december hó 27-én.
- Gróf Csekonics Endre, v. b. t. tanácsos, a vörös-kereszt-egyesület elnöke, nagybirtokos, Zsombolyán, Torontálmegyében.
- Néhai Gróf Csekonics János, nagybirtokos, v. b. t. tanácsos, † 1880. augusztus 2-án
- Néhai Derera Izrael, nagykereskedő és gyáros, Temesvárott. † 1908.
- Néhai Cserneki és tarkeői Dessewffy Sándor, csanádi püspök, v. b. t. tanácsos, a társulat védnöke, † 1907 dec 4.
- Dettai takarékpénztár, Dettán.
- Néhai Dobrán János, birtokos, † 1873. december 26-án.
- Néhai buziási Eisentáder Ignác, nagykereskedő, ipar- és kereskedelmi kamarai elnök, városi képviselő, Temesvárott, † 1893.
- Fehértemplom rendezett tanácsú város közönsége.
- Néhai Féger Ferenc, nagybirtokos, Mercyfalván, Temesvármegyében, † 1905. jan. 28.
- 20 A r. kath. főgimnázium, Temesvárott.
- Az állami főreáliskola, Temesvárott.
- Néhai Frankl Vilmos, nagybirtokos, † 1891.
- Néhai Fröhlich Gusztáv, birtokos és országgyűlési képviselő, † 1891.
- Gáll József, nagybirtokos, főrendiházi tag, volt kúriai bíró, Lukarecen, Temesvármegyében.

- 25 Néhai Gorove István, volt m. kir. közlekedési miniszter, v. b. t. tanácsos, a Lipóttrend nagykeresztése, † 1881. május 31.
Gorove János nagybirtokos, Budapesten, Lipót-utca 16. sz.
Gorove Konstancia, nagybirtokos, Budapesten, Lipót-utca 16. sz.
Gorove László, Budapest.
Néhai miskolci Gotthilf Ede, kereskedő és városi képviselő, † 1889.
- 30 Néhai Görgey Gyula, nagybirtokos, Német-Remetén, Temesvármegyében, † 1900
Néhai Dr. Haynald Lajos, bíboros-érsek, v. b. t. tanácsos stb., † 1891.
Néhai Heinrich Nándor, nagybirtokos, † 1889.
Dr. Hollósy Gyula, nagybirtokos, Temesvárott.
Néhai Horváth Boldizsár, v. b. t. tanácsos, volt m. kir. igazságügyminiszter.
- 35 Néhai Jäger Péter, nagybirtokos, Dettán, Temesvármegyében, † 1894.
Jeszszky Béla, ügyvéd, nagybirtokos, Temesvárott.
Néhai gróf Karácsonyi Guidó, nagybirtokos, v. b. t. tanácsos, † 1895.
Néhai Králik János, borkereskedő és városi képviselő, † 1881.
Néhai Králitz Béla, nyug. miniszteri tanácsos, a Lipóttrend vitéze, † 1903.
- 40 Néhai Korbonics János, tb. esperes, nyug. főgimn. tanár, † 1888.
Néhai Kümmer Henrik János, nagyvárad i. sz. apátkanonok, kir. tanácsos, a vaskoronarend vitéze, † 1890.
Néhai Lazarovics Bazil, kir. tanácsos, nagybirtokos és volt főispán.
Lazarovics Sándor, nagybirtokos Nagy-Szredistyén, Temesvármegyében.
Néhai Massjung József, birtokos.
- 45 Néhai Mihalovics József, bíboros-érsek, v. b. t. tanácsos, a Lipóttrend nagykeresztése, stb., † 1891.
Németh József, csanádi nagyprépost, felszentelt püspök stb., Temesvárott.
Néhai Dr. Niamessny Gyula, ügyvéd, Temesvárott, † 1904.
Néhai **id. Ormós Zsigmond**, a Társulat alapítója és legbökezübb megajándékozója, † 1894. november 17-én.
Pancsova törvényhatósági joggal felruházott város.
- 50 Néhai Dr. Parlaghy Márton, nyug. cs. és kir. főörzsorvos, Temesvárott, † 1902. jul. 14.
Néhai Sebestyén Géza nagybirtokos, † 1889.
Néhai báró Sina Simonné, szül. Gyika Ifigénia, néhai báró Sina Simon, v. b. t. tanácsos özvegye, † 1884-ben.
Néhai Scharmann Sámuel, váltóüzleti tulajdonos, † 1877.
Néhai Dr. Schlauch Lőrinc, bíbornok, v. b. t. tanácsos, nagyvárad i. megyés püspök, a Szt.-László-Társulat védnöke, Nagyváradon, † 1902. jul. 10.
- 55 Néhai Schleiffelder János, birtokos és városi képviselő Temesvárott, † 1895.
Schwimmer Simon, nagykereskedő, Temesvárott.
A Temesi Takarékpénztár, Temesvárott.
A Temesvári Első Takarékpénztár.
Temes vármegye közönsége.
- 60 Temesvár szab. kir. város közönsége.
Néhai Timáry Béla, nagybirtokos, Dettán, Temes vármegyében, † 1905.
Néhai Dr. Vargics Imre, nagybirtokos, Szinérszeg, Temes vármegyében, † 1904. nov. 25.
Vinga rendezett tanácsú város közönsége.
Néhai Weisz Sándor, nagykereskedő, † 1881.
- 65 Weltkugel Gyula, birtokos.
Néhai Maglódi Wodiáner Béla, † 1896.
gróf Zselinszki Róbert, nagybirtokos, Temes-Újfalú.

b) **Tiszteletbeli tagok.**

Deschán Achill, a III. oszt. vaskoronarend lovagja, Temesvárott.

Dr. Fraknói Vilmos, arbei vál. püspök, szegszárdi apát, nagyváradi kanonok, a muzeumok és könyvtárak orsz. főfelügyelője, a M. Tud. Akad. r. t. és alelnöke, Budapesten.

Hampel József, egyetemi tanár, m. kir. udvari tanácsos, a M. N. M. régiségtárának igazgatója, Budapesten.

Herz Miksa bey, a kairói arab muzeum igazgatója, Kairóban.

5 Kammrer Ernő, miniszteri tanácsos, a Szépművészeti Muzeumi igazgatója, Budapesten.

Radisics Jenő, miniszt. tanácsos, az Orsz. Iparműv. Muzeum igazgatója, Budapesten.

Szalay Imre, miniszt. tan., a M. Nemz. Muzeum igazgatója, a Szent-István-rend lovagja, Budapesten.

Dr. Szentkláray Jenő, apát, csanádi kanonok, a M. T. Akad. lev. tagja, Temesvárott.

Dr. Telbisz Károly m. kir. udvari tanácsos, Temesvár szab. kir. város polgármestere.

a) **Évdíjas tagok.**¹⁾

a) **Magyarország.**

Temesvár.

Állami főgimnázium.

Állami felsőbb leányiskola.

Banner Benedek, reálisk. tanár.

Bánovics Sándor, tb. városi főjegyző.

5 Bellai József, városi tanácsos.

Dr. Berkeszi István, l. tisztikar.

Berky Gusztáv, áll. főreáliskolai tanár.

Dr. Bleyer Izsó, ügyvéd.

Bogma István, nyug. városi tanács.

10 Brettner Ernő.

Csendes Jakab, kereskedő.

Dr. Déznai Viktor, áll. főreálisk. tanár.

Dr. Drechsler Miksa, főrabbi,

*Dr. Engels János, l. választmány.

15 Farkas János, áll. főreálisk. tanár.

Farkasfalvy Kornél, reálisk. tanár.

Fejér Vilmos, közjegyzős.

Ferch Mátyás, belvárosi r. kath. plébános.

Ferenczy Sándor, l. elnökség.

20 Fodor Ödön, nyug. kir. járásbíró.

Dr. Fülöp Béla, ügyvéd.

Gálos Rezső, keresk. isk. tanár.

Dr. Goldmann Fülöp, ügyvéd.

Dr. Günsz Áron, izr. vallástaná.

25 Hilt Lajos, l. tisztikar.

Jörg Endre, kir. alügyész.

Kabdebó Gergely, l. választmány.

Kovácsics Gyula, l. választmány.

---

¹⁾ A *gal jelölt rendes tagok a társulatnak megalapításától fogva tagjai, a kikre nézve l. az 1895. közgyűlés 13. számú határozatát.

- Klein Zsigmond, kereskedő.
- 30 Kovács Károly, áll. gimn. tanár.
Kramár Béla, bánati ág. ev. főesperes, kir. tanácsos.
Lendvai Miklós, I. választmány.
Lendvai Sándor, I. választmány.
Dr. Létics György, gör. kel. szerb püspök.
- 35 Lindner Ármin, városi tanácsos.
Lovas Imre, áll. főgimn. tanár.
Ludvig Lipót, gyógyszerész.
Magony József, főgimn. tanár.
Malenica János, lovag.
- 40 Már Oszkár, reálisk. tanár.
Marx Lajos, megyei árvaszéki ülnök.
Dr. Meskó Béla, városi tanácsos.
Nagy László, reálisk. tanár.
Dr. Niamesny Mihály, I. tisztikar.
- 45 Pacha Ágost, címz. kanonok, püspöki titkár.
Radimsky Oszkár, kataszteri mérnök.
Riesz Antal, városi tisztviselő.
Rotariu Pál, ügyvéd.
Dr. Schönvitzky Bertalan, I. választmány.
- 50 Dr. Singer Jakab, főrabbi.
Stéberl Ernő, polg. isk. tanár.
Dr. Steiner Adolf, ügyvéd.
*Steiner Ferenc, I. választmány.
Sternthal Salamon, birtokos, izr. hitközs. elnök.
- 55 Stimm Adolf, főispáni titkár.
Dr. Szigeti, Henrik törvényszéki orvos.
Dr. Sztura Szilárd, I. választmány.
Belvárosi „Társas-kör.”
Dr. Telbisz Imre, kir. közjegyző.
- 60 Tornóczy Ernő, technikus.
Tőkés István, megyei aljegyző.
Tóth Béla könyvkereskedő.
Tóth Ferenc, városi levéltárnok.
Traila György, g.-kath. lelkész.
- 65 *Várnay Ernő, ügyvéd.
Dr. Vértés Adolf, ügyvéd.
Walandt Ernő, nyug. miniszt. tanácsos.
Vimmer József, megyei aljegyző.
Weisz Gyula, mérnök.
- 70 Wickl Gyula, gazdasági vándortanár.
Wittenberger Antal, I. választmány.

Csanádmegye.

Kayser Lajos, plébános, Makón.
Dr. Kovács Sándor, plébános Apátfalván, I. választmány.
Sulyok István, plébános, Csanád-Apáca.

Csongrád megye.

Farkas Sándor, Szentes.
Cs. Sebestyén Károly, rajztanár, Szeged.
Dr. Szőke József, gimnáz. igazgató, Szentes.

Heves megye.

Boldizsár Román, dohánygyári igazgató, Eger.

Krassó-Szörénymegye.

Berecz Gyula, kir. tanfelügyelő, Lugos.
Boros János, gör. kath. kanonok, Lugos.
Dr. Odor Béla, Szászkabánya.

Pest-Pilis-Solt-Kis-Kún vármegye.

Dr. Deszpinics Péter, Budapest.
Dr. Heinrich Antal, orsz. képviselő, Budapest.
Huszár József, posta-távirdatiszt, Budapest.
Dr. Ortway Tivadar, nyugalm. jogakadémiai tanár, Budapest.
5 Perényi Adolf, I. ker. áll. főgymn. tanár, Budapest.
Dr. Téglás Gábor, c. főigazgató, Budapest.
Dr. Turchányi Tihamér, VIII. ker. főgymn. tanár, Budapest.

Temes vármegye.

Böhm Lénárt, Fehértemplom.
Fehértemplomi állami főgymn. önképzőköre.
Gálfy István, jegyző, Liget.
Gerda Aurel, nyug. jegyző, Kiszetó.
5 Győry Imre, főszolgabíró, T.-Rékás.
Horsich Ignác, földbirtokos, Vojtek.
Kalitovics Lőrinc, gyáros, Károlyfalva.
Milleker Bódog, a „Verseci Városi Múzeum“ őre, Versec.
Pongrász Miklós, főszolgabíró, Vinga.
10 *Raác Kálmán, jegyző, Német-Bencsek.
*Raác Pál, nyug. jegyző, Saágh.
Dr. Schäffer Ernő, orvos, Kiszetó.
Schäffer József, városi főjegyző, Vinga.
Szandház Ferenc, főszolgabíró, Detta.
15 B. Sztojanovits György, Germán.
Török Zsigmond, jegyző, Iktár.
Verseci áll. főreáliskola.
Verseci Városi Múzeum.

Tolna vármegyében.

Brummel Gyula, áll. állatorvos, Paks.

Torontál vármegyében.

*Babits József, a Csekonics-uradalom jogigazgatója, Zsombolya,
Farkass Gusztáv, esperes-plébános, Német-Csanád.
Jankovits Vidor, s. tanfelügyelő, Pancsova.

*Kassics Károly, c. kanonok, plébános, Bogáros.

5 Miskovits János, tanító, N.-Kikinda.

Reinlein József, plébános, Sándorháza.

Kislégghi Nagy Gyula, urad. intéző, Nagykömlös.

Trencsénmegyében.

Galiszter Antal, m. kir. pénzügyőri biztos, Trencsén.

Veszprém vármegyében

Dr Baróti Lajos, B-Almádi.

Friedreich Endre, kath. főgymnasiumi tanár, Veszprém.

---

b) Statisztikai kimutatás a Délmagyarországi Történelmi és Régészeti Múzeum-Társulat tagjairól 1910. végén.

a) Alapító	67
b) Tiszteletbeli	9

c) Évdijas tagok.

Temesvár szab. kir. város területén	71
Csanádmegyében	3
Csongrádmegyében	3
Hevesmegyében	1
Krassó-Szörénymegyében	3
Pest-Pilis-Solt-Kis-Kűnmegyében	7
Temesmegyében	18
Tolnamegyében	1
Torontálmegyében	7
Trencsénmegyében	1
Veszprém megyében	2
Összesen	193